

FAİZSİZ YENİ BİR BANKA MODELİ

[Faizsiz kredileşme sistemi]

Doç. Dr. Arif Ersoy • Doç. Dr. Hira Karagülle
Dr. Remzi Fındıklı • Dr. Sabri Tekir • Dr. Salih Yavuzer
Dr. Mehmet S. Tekelioğlu • Dr. Ali Erişen
Dr. Süleyman Akdemir • Süleyman Karagülle
Ali Sayı • Süleyman Kılıç

TARTIŖMALI İLMÎ TOPLANTILAR DİZİSİ

FAİZSİZ

YENİ BİR BANKA

MODELİ

(Faizsiz kredileŖme sistemi)

Doç. Dr.Arif Ersoy • Doç.Dr.Hira Karagülle -Dr. Remzi Fındıklı • Dr. Sabri Tekir
Dr. Salih Yavuzer Dr. Mehmet S.Tekelioğlu • Dr.Ali EriŖen -Dr. Süleymân
Akdemir • Süleymân Karagülle –Ali Sayı –Süleymân Kılıç

İSAV(1987)

İSLAMİ İLİMLER ARAŖTIRMA VAKFI YAYINLARI

KamilpaŖa Sok. 7/1, Fatih-İstanbul 34260

KocamustafapaŖa VD. 461970022

Tel: 523 54 57 - 523 74 36

İslâmî İlimler AraŖtırma Vakfı Yayınları : 12

TartıŖmalı İlmî Toplantılar Dizisi : 6

**Yayına Hazırlayanlar: Doç. Dr. Ahmet
TABAKOĞLU • İsmail KURT**

**VakıfMütevelli Heyetinin 1.5.1987 gün ve212 sayılı
karan ile basılmıştır.**

Baskı ve Cilt: FATİH OFSET 501 28 23

İ Ç İ N D E K İ L E R

ÖNSÖZ

FAİZSİZ BANKA VE İŞLEVLERİ ...	1
Doç. Dr. Arif ERSOY	
I – Banka Kavramı.....	2
A – Klasik Anlamda Banka	2
B – Faizsiz Banka.....	3
C – Faizsiz Banka İle İlgili Bazı Kavramlar.....	4
1. Aynı Haklar.....	4

2. Zimmet Hakları.....	4
3. Borç (Deyn)	5
4. Emanet (Vedia)	5
II – Banka Müessesesinin Doğuşu ve Tarihi Gelişimi	6
III – Faizsiz Banka Çalışmalarının Tarihi ve Özellikleri	10
A – Faizsiz Banka Çalışmalarının Tarihi	11
B – Faizsiz Bankanın özellikleri	12
IV – Faizsiz Bankanın İşlevleri.....	13
A – Kredileşme İşlevi.....	13
B – Ortaklık Senetlerine Likidite Kazandırma İşlevi.....	14
C – Genel Hizmet İşlevi.....	14
V – Sonuç.....	15
FAİZ VE FAİZİN TARİHİ GELİŞİMİ.....	19
Ar. Gör. Ali SAYI	
I – Faizin Genel Olarak Tanımı.....	19
II – Faizin Tarihine Tahlili Giriş	22
A – Güvenlik/Eman.....	23
B – Faizin Muhtemel Başlangıcı.....	24
C – Krediyeye Kazanç Faktörünün Girişi	25
D – Sanayi Devrimine öncesi Faizli Muamelelerin Temel Niteliği.....	26
E – Sanayi Devrimine Sonrası Faizli Muamelelerdeki Temel özellik ..	27
III – Faizin İktisadi Tanım ve İzahı	28
A – Faiz, Zamanla Artan Borçtur	28
1. Veresiye.....	28
2. Zamanın Fiyatlandırılması.....	29
3. Kredi Hacmi	29
4. Selem	30
5. Batı'lı İktisatçıların Meseleye Yaklaşımı.....	31
B – Faiz, Zarara Katılmayan Kârdır.....	32
1. Deyn ve Emanet.....	32
2. Sermaye, Emek ve Ekonomik Denge.....	33
C – Faiz, Misliyyâtdan Alınan Kiradır.....	34
1. Misliyyât.....	34
2. Kira.....	34
D – Faiz, Başkasının Zararına Doğru Kazançtır	35
TARTIŞMA – GÖRÜŞLER.....	37
Vural Savaş	37
Abdülaziz Bayındır.....	42
Hasan Selçuk.....	42
MuratÇizakça.....	43
İlhan Yardımcı	45
İlhan Ulu dağ.....	45
Bünyanın Duran	48
Nazım Ekren	49
Ahmet Tabakoğlu	50
Arif Ersoy.....	52

<i>Ali Sayı</i>	57
<i>Erol Zeytin oğlu</i>	59
FAİZSİZ KREDİLEŞME SİSTEMİNDE GENEL HİZMETLER	61
<i>Dr. Remzi FINDIKLI</i>	
I – Giriş	61
A – alıőanların Yönetime Katılması	62
B – alıőanların Kâra Katılması	62
II – Genel Hizmetlerin Tanımı ve Nitelikleri	63
Genel Hizmetler Şeması	66
1. Başkanlık Hizmetleri.....	67
2. Temsilcilik Hizmetleri.....	67
3. Sorumluluk Hizmetleri	67
4. Tescil Hizmetleri.....	67
5. Öğretim Hizmetleri.....	68
6. Eğitim Hizmetleri.....	68
7. Mesleki Eğitim Hizmetleri.....	68
8. Bedeni Eğitim Hizmetleri.....	69
9. Haber Alma Hizmetleri.....	69
10- Tanıtma Hizmetleri	69
11- Depolama ve Nakliye Hizmetleri.....	69
12-Banka ve Kredi Hizmetleri.....	69
13-Arşiv ve Neşriyat Hizmetleri.....	70
14. Gösteri ve Sanat Hizmetleri.....	70

15. Standardizasyon Hizmetleri	70
16. Sosyal Hizmetler.....	70
17. Muhasebe ve P lnlama Hizmetleri.....	71
18. Sağlık Hizmetleri.....	71
19. Bakım Hizmetleri.....	71
20. Güvenlik Hizmetleri.....	71
21. Yazışma ve Sekreterlik Hizmetleri.....	72
22. Kalite Kontrol Hizmetleri	72
23. Tahkikat Hizmetleri.....	72
24. Hakemlik Hizmetleri.....	72
III – Genel Hizmetlerin Görülmesi	73
IV – Genel Hizmetlerin cretleri.....	73
V – Genel Hizmetlerin Karşılığı.....	73
FAİZSİZ SİSTEMDE KREDİLEŞME VE KREDİ MÜESSESESİ.....	77
Dr. Sabri TEKİR	
I – Tasarruf ve Tasarrufun nemi.....	78
II – Tasarrufların Değerlendirilmesi-Kredi Müessesesi	80
III – Faizsiz Sistemde Kredi İstihkak Kriterleri ve Başlıca Kredi Türleri	82
A – Karşılıklı Kredileşme Kriteri	83
B – Vergi Karşılığında Kredi Kriteri	83
C – Çalışana Kredi Kriteri	84
D – Başarana Kredi Kriteri.....	84
E – Proje Kredileri Kriteri.....	85
IV – Faizsiz Banka Tarafından Verilecek Krediler ..	85
A – İnaşaat Kredileri.....	
.	
.....	8
6	
1. İşçilik (Çalışma) Kredisi	86
2. Malzeme Kredisi	87
3. işveren Kredisi.....	88
B – Sanayi Kredisi.....	89
C – Ziraî Krediler.....	91
D – Ticari Krediler	93
V – Kredi Müesseselerinin Vakıf Şeklinde Teşkilatlanması Gereği.....	94
YENİ BİR FAİZSİZ BANKA MODELİNDE SENET ÇIKARILMASI VE	
ÇEŞİTLERİ.....	97
Dr. M. Salih YAVUZER	
I – Taşınmaz Değerler.....	98
II – lke Topraklarının BlŐlmesi.....	99
III – Menkul Değerler.....	99

IV – Ücret.....	101
V – Ücret Farklarının Belirlenmesi	102
VI – Değerlerin Senetle Alınp Satılması	103
VII – Toprak Senedi	104
VIII – Demir Senedi.....	105
IX – Buğday Senedi	106
X – Altın Senedi.....	108
XI – Site Senetleri.....> . •	109
XII – Mal Senetleri	110
XIII - İşletme Senetleri	111
XIV – İstihkak Senetleri.....	113
XV – Senet Mukaveleleri.....	114
XVI – Senetlerin Şekli.....	115
Sonuç..... • • •	116
TARTIŞMA — GÖRÜŞLER	120
Vural Savaş.....	120
Murat Çizakça '121	
Celal Yeniçeri.....	122
Tahsin Sınay.....	124
Remzi Fındıklı	124
Sabri Tekir	126
Arif Ersoy	127
Cemaleddin Yavaşca	127
Hüner Şencan	128
Süleyman Karagülle	132
Celal Yeniçeri.....	132
Ahmet Tabakoğlu	135
Ömer Dinçer.....	136
Nazım Ekren.....	138
Tahsin Sınay.....	139
Salih Yavuzer	139
SENETLERİN KARŞILIKLARI VE TEMİNATI	141
Dr. Mehmet TEKELİ OĞLU	
I – Toprak Senedi.....	141
II – Demir (Malzeme) Senedi	142
III – Buğday (Mal) Senedi.....	143
IV – Altın (Nakit) Senedi.....	143
1. Site Senetleri.....	143
2. Mal Senetleri.....'	143
3. İşletme Senetleri.....,	143
4. İstihkak Senetleri	143
V – Karşılık ve Teminat.....;	144
SENETLERİN TEDAVÜLÜ VE FİYATLANDIRILMASI	147
Doç. Dr. Hira KARAGÜLLE	
I – Giriş..... •	147

II — Senetlerin Fiyatlandırılması	148
1. Toprak Senedi.....	148
a. Site Hisse Senedi ...	150
b. Arsa Hisse Senedi.....	150
c. Mesken Hisse Senedi.....	151
d. Tesis Hisse Senedi.....	151
e. Hisse Senetlerinin Cari Fiyatları	151
2. Demir Senedi.....	153
3. Demir Senedi Gibi Fiyatlandırılan Senetler.....	154
a. Altın Senedi	154
b. İşletme Senedi.....	154
c. İstihkak Senedi..... *	155
III — Selem Senetlerinin Fiyatlandırılması	155
IV — Senetlerin Kredi Fiyatı.....	155
V — Senetlerin Teminat Fiyatı.....	156
Sonuç.....	157
FAİZSİZ BANKA MUHASEBESİ VE İŞLEYİŞİ.....	159
Dr. Ali ERİŞEN	
I — Hesap Sahipleri	160
1. Kişiler.....	161
2. Mekân Üniteleri.....	161
3. Ortaklıklar.....	162
4. Mal Toplulukları	162
II — Hesap Çeşitleri	163
1. Emanet ve Deyn Hesapları	163
2. Vadeli-Vadesiz Hesaplar.....	164
III — Muhasebe Çeşitleri.....	165
1. Taşınmaz Muhasebesi ...	166
2. Emek Muhasebesi	166
3. Mal Muhasebesi	167
4. Nakit Muhasebesi.....	168
5. Senet Muhasebesi ...	169
IV — Taahhüt Muhasebesi.....	170
BİNA VE FABRİKA İNŞASININ SENETLE KREDİLENDİRİLMESİ	171
Süleyman KILIÇ	
I — Giriş.....	171
II — Emek ...	172
III — Tasarruf.....	173
IV — Sermaye.....	174
V — Kredi.....	174
VI — İnşaat Kredi Senetleri.....	175
TARTIŞMA — GÖRÜŞLER.....	178
Ruşen Gezici	178
Ahmet Tabakoğlu.....	179
Mecid Eş.....	179

MehmetDoğner.....	181
Murat Çizakça.....	181
Ömer Dolay.....	183
Hasan Aksay.....	184
Nazım Ekren.....	184
Mehmet S. Tekelioğlu.....	185
Hira Karagülle.....	187
Ali Erişen.....	191
FAİZSİZ BANKANIN KURULUŞU, TEŞKİLÂTLANMASI VE YÖNETİM ŞEKLİ...193	
Yard. Doç. Dr. Süleyman AKDEMİR	
I — Kuruluş.....	193
II — Teşkilâtlanma.....	196
III — Bankanın Yönetimi.....	201
1. Giriş.....	201
2. Temsilciler.....	202
3. Şube Temsilcileri.....	202
4. Merkez ve Şube Temsilcileri.....	203
5. Genel Merkez Temsilcileri.....	204
6. Kararlar.....	205
IV — Yetkilerin Verilmesi.....	208
1. istişare.....	209
2. icihadlar.....	213
3. Icma'lar.....	215
V — Adedi Kararlar.....	217
VI — Sıralama.....	218
VII — Dereceleme.....	219
VIII — İsbet Derecesi.....	220
IX — Orta Değer.....	222
X — Bölüşme.....	223
XI — Dağıtma.....	224
XII — Arttırma ve Eksiltme.....	225
XIII — Senetlerin Kollektif Kararlara Yardımı.....	226
Netice.....	227
TARTIŞMA — GÖRÜŞLER	
Ahmet Aydın Bolak.....	230
Reşat Erol.....	231
Celal Yeniçeri.....	232
Ömer Dinçer.....	233
Süleyman Akdemir.....	235
Ahmet Aydın Bolak.....	238
Süleyman Karagülle.....	240
A. Aydın Bolak.....	247
Ahmet Tabakoğlu.....	249
Süleyman Karagülle.....	251
Hasan Aksay.....	253
Süleyman Karagülle.....	254

<i>Asaf Ataseven</i>	255
<i>Süleyman Karagülle</i>	255
<i>A. Aydın Bolak</i>	256
<i>Süleyman Karagülle</i>	256
<i>A. Aydın Bolak</i>	257
<i>Süleyman Karagülle</i>	257
<i>Ali özek</i>	260
<i>Arif Ersoy</i>	260
<i>A. Aydın Bolak</i>	261

Ö N S Ö Z

İslâmî İlimler Araştırma Vakfı 1970 senesinde kurulmuştur. Gaye maddesinde izah edildiği üzere, İslâmî İlimlerin her dalında araştırma yapmayı ve yaptırmayı hedef olarak seçmiştir. Bugün İlmî araştırmalar gerek Milletler gerekse Fertler ve toplumlar için ölüm kalım savaşı mesabesine gelmiştir.

Sahasında veyahut üzerinde çalıştığı dalda araştırma yapmayan kişi ve kuruluşlar varlığını sürdürmede zorluk çekmektedir. Binaenaleyh tarihî, İktisadî, Sosyal, Teknik, Dinî ve Dünyevi her konuda araştırma yapmak, yeni buluşlar ve izah tarzları ortaya koymak zorundayız. Vakfımız, bu esaslara dayalı olarak imkânları ölçüsünde önce araştırmacı âlimlerin yetişmesine yardımcı olma yolunu seçerek, bu gayeyle ilmî araştırma bursları vermeye devam etmektedir. Diğer taraftan İlmî araştırma yapmak isteyen âlimlere araştırma imkânları hazırlamaya gayret etmektedir. Şimdiye kadar pek çok konuda ilmî toplantılar ve seminerler tertip ederek araştırmacı alimlerin bu toplantılara tebliğler sunmalarını ve bu tebliğlerde ele alınan konuların müzakerecilerin iştiraki ile tartışılmasını sağlamıştır.

Bunlara ilaveten Çağdaş İktisadî Problemlere çözüm aramak veya bu konudaki çözüm arayışlarına yardımcı olmak da Vakfımızın hedefleri arasındadır. «Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli» hakkındaki ilmî toplantıyı da bu istikâmette bir adım olacağını umarak tertip etmiş bulunuyoruz.

Binaenaleyh, insanların kendi gelirlerinden fazlasını harcamak zorunda kalmaları veya kendi gelirlerinden fazlasını harca-

mak arzusunu göstermeleri, kredi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyaç şimdiye kadar olageldiği gibi, bundan sonra da devam edip gideceğe benzetilmektedir. Kredi olayı iki taraflı bir ilişkiyi ifade eder : Bir tarafa krediyi veren, diğer tarafa ise krediyi alan. Esas mesele ise bu iki tarafın nasıl bir araya getirileceğidir. Şimdiki halde en yaygın çözüm faiz mekanizması yoluyla olmaktadır. Bu çözümde tasarruf erbabı faiz adı altında bir bedel karşılığın da tasarruflarını belli bir zaman için başkasına devretmeye razı olması teşvik edilmekte, bu bedeli de krediyi alan ödemekte ve ilişki bu şekilde kurulmaktadır. Üstelik bu ilişki direkt olarak kurulmadığı için de araya aracı mali kuruluşların (meselâ bankalar) girmesi de gerekmektedir. Fakat bu çözüm tatminkâr olmaktan uzaktır, ve bu sistem, konunun erbabı tarafından hayli tenkit görmüştür. Ayrıca bir çok rahatsızlıkların kaynağı olarak da görülmüştür. Bu sebeple başka çözümlerin bulunması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Memnuniyetle kaydetmek gerekir ki bu çözümlerin en ciddi olanları İslâm dünyasında ortaya çıkan ve kredi meselesini, araya faizi sokmadan halletmeye çalışan çözümlerdir. Yine memnuniyetle kaydedilecek bir başka husus, faizsizlik esasında birleşen bu alter natif çözümlerin bir değil birden fazla sayıda olmasıdır.

Bunlardan bir tanesi halen «Özel Finans Kurumları» şeklinde Türkiye'de uygulanmaktadır. Bugün elinizdeki bu eserde ise başka ve yeni bir çözüm tartışmaya açılmaktadır.

Bu yeni çalışmayı yapan araştırmacılar akademisyen ağırlıklı olup uzun süre ekip çalışması yapmışlardır. Bu toplantıya sunulan tebliğler bu çalışmaların bir kısım meyveleridir. Bu çalışmalarından dolayı kendilerine teşekkür ediyoruz.

Eğer yapılacak yeni çalışmalarla kredi ihtiyacı faizsiz bir sistemle karşılanabilirse veya problem Sosyal açıdan ele alınarak da ha esah bir çözüme kavuşturulabilirse işte o zaman faizsiz bir sistem ikame edilmiş olacaktır.

Elinizdeki bu eserin Ülkemiz, Milletimiz ve tüm İnsanlık için hayırlara vesile olmasını temenni ederim.

Fatih, 3 Kasım, 1987

Doç. Dr. Ali ÖZEK
Vakıf Başkanı'

S U N U Ş

İnsanlar, toplayıcılık, avcılık, çobanlık ve çiftçilik dönemlerinde kendi ürettiklerini tüketiyorlardı. Pazar ve tüccar mübadelesi dönemlerinde ise ürettikleri malları satıyorlar ve kendilerine gerekenleri başkalarından satın alıyorlardı. İslâmiyet bu dönemlerden «*tüccar mübadelesi*” döneminde ortaya çıktı. Halen, mal mübadelesi dönemleri bitmiş olup insanlık «*emek mübadelesi*” dönemini yaşamaktadır. Büyük sanayi inkılâbı, emek mübadelesi sayesinde gerçekleşebilmiştir. Büyük sanayiın gelişmesi, sermaye birikimini gerektirmiş ve bunun sonucu olarak da Batı'da faizin meşruiyetine yönelik teoriler geliştirilmiştir.

Toplayıcılık havaların soğumasıyla başlayan buzul döneminde kriz geçirmiş, insanlık *avcılıkla* kendilerini kurtardıkları gibi bu sayede bütün dünyaya yayılma imkânını bulmuşlardır. Diğer bütün dönemler de belirli bir kriz sonucunda zorlukları yenmek suretiyle aşılmış, her dönem insanlar için daha ileri bir adım olmuştur. Yaşadığımız dönem «*faizli işçilik dönemi*”dir. Enflasyon, işsizlik, dolayısıyla anarşi ve sosyal dengesizlik çağımızın belirgin hastalıklarıdır. Bütün bu hastalıkların yegâne kaynağı ve sebebi «faiz»dir. Bugün ise faizli ücret döneminden «*faizsiz ortaklık dönemi*”ne geçilmektedir. Bu seminerin konusu, faizsiz ortaklık döneminin başlıca problemini çözmektir.

Toplayıcılık döneminde para olarak «kuru yemiş»; avcılık döneminde «deri»; çobanlık döneminde «canlı hayvan»; çiftçilik döneminde «tahıl»; pazar mübadelesi döneminde «gümüş»; tüccar

mübadelesi döneminde «altın»; işçilik döneminde yani bugün banknot (kâğıt para) kullanılmaktadır. Görülüyor ki her dönemin kendine özgü mübadele aracı (para birimi) vardır. Her çağ kendi para birimiyle doğar. Marx yeni bir döneme girildiğini savunmuş ise de, faizli işçilik döneminin para birimi olan banknot dışında bir mübadele aracı geliştirmemiştir. Bu sebepten dolaydır ki, sosyalizm kapitalizmin diğer bir yüzünden başka bir şey değildir. Her iki sistem de işçilik merhalesinin sistemleridir. Her ikisinde işçi ve patron vardır. Farklılıkları patronların sayısı ve güçleri bakımında söz konusudur.

«Faizsiz Ortaklık Dönemi»nin mübadele aracı, isminden de anlaşılacağı üzere, «ortaklık pay senetleri» dir. Bugünkü banknotlar onu taşıyanların Devlet içindeki paylarını göstermektedir. Ancak bu payda, borçlu, borç ve miktarı belli değildir. Oysa bizim önerdiğimiz sistemde, «ortaklık pay senetleri»nin borçluları ve borcun bütün özellikleri bellidir. Bu pay senetleri, «*toprak senedi*», «*demir senedi*», «*buğday senedi*», «*altın senedi*», «*site senedi*», «*mal senedi*», «*işletme senedi*», «*istihkak senedi*» olarak çıkarılacaktır. Bugünkü para da nakit olarak varlığını sürdürecektir. *Bu Seminer*, adı geçen senetlerin tedavüle girmesi ve likidite kazanması için bir «*Model*» önermektedir. Modelin geliştirilmesinde başvurulan kriterler: «*Kalıcı çözüm*», «*kapsamlı çözüm*», «*zaî (kendi ülke mize uygun) çözüm*» ve «*ilmî çözüm*»dür. İlmî çözümden, pratik ile teorinin paralel olarak adım adım uygulanması kastedilmektedir.

Faizli işçilik sistemi «çıkar çatışması»na, faizsiz ortaklık sistemi ise «çıkar paralelliği» ne dayanmaktadır. Modelimizde, mikro'ya müdahale etmeksizin makro'da denge ve plânlamayı sağlayabilmek esas alınmıştır. Faiz yerine ise, «*karşılıklı kredileşme (tekarüz) sistemi*» getirilmiştir. Ortaklık pay senetlerinde topluluğun teminatı kabul edilmiştir.

Burada önerilen modelin temel esasları iki gün süren bir Seminerin sınırlı çerçevesi içinde arz edilmeye çalışıldı. Bazı hususlar çok özet olarak sunuldu. Zaman zaman mikro düzeyde konu ele alınmaya çalışıldıysa da yaklaşımların önemli bir bölümü makro yaklaşımlardır. Bu nedenle mikro ve makro dengeler arasında zaman zaman yerli ilişki sağlanamadı.

Günümüzde karşılaşılan, işsizlik, enflasyon, gelir dağılımın-

daki dengesizlik, servetin belli ellerde toplanarak tekelci eğilimlerin artması v.s. gibi sorunlara önemli çözümler getireceğine inandığımız bu modeli burada bilim dünyasına etraflıca tartışılmak üzere arz ediyoruz. Yapılan tartışmalar, yeni çalışmalarımızda yardımcı olacak, yönlendirilecek ve geliştirilecek hatalarımızı azaltacaktır. Biz burada yapılan eleştiri ve tartışmalar için izleyicilere teşekkür eder; daha ilmi ve daha yararlı çalışmaların yapılmasında bilim adamlarımızın destek ve katkılarını bekleriz.

Süleyman KARAGÜLLE

FAİZSİZ YENİ BİR BANKA MODELİ

Oturum Başkanları

Prof. Dr. Erol ZEYTİNOĞLU

Prof. Dr. Vural SAVAŞ

Prof. Dr. Ruşen GEZİCİ

Ahmet Aydın BOLAK

Tebliğciler

: Doç. Dr. Arif ERSOY

Ali SAYI

Dr. Remzi FINDIKLI

Dr. Sabri TEKİR

Dr. Salih YAVUZER

Dr. Mehmet S. TEKEL İOĞLU

Dr. Hira KARAGÜLLE

Dr. Ali ERİŞEN

Süleyman KILIÇ

Dr. Süleyman AKDEMİR

Süleyman KARAGÜLLE

Dr. Abdülaziz BAYINDIR

Dr. Hasan SELÇUK

Doç. Dr. Murat ÇİZAKÇA

İlhan YARDIMCI

Doç. Dr. İlhan ULUDAĞ

Dr. Bünyamin DURAN

Dr. Nazım EKREN

Doç. Dr. Ahmet TABAKOĞLU

Dr. Celal YENİÇERİ

Tahsin SINAĞ

Cemaleddin YAVAŞÇA

Dr. Hüner ŞENCAN

Dr. Ömer DİNÇER

Dr. Mecit EŞ

Dr. Mete DOĞRUER

Ömer Adil DOLAY

Hasan AKSAY

Reşat EROL

Asaf ATASEVEN

Genel Değerlendirme :

Tartışmacılar

FAİZSİZ BANKA VE İŞLEVLERİ /1

BİRİNCİ OTURUM

Başkan : Prof. Dr. Erol ZEYTİNOĞLU

FAİZSİZ BANKA VE İŞLEVLERİ

Doç. Dr. ArifERSOY1

Günümüzde Faizsiz Banka deneyimi yaygın bir uygulamanın ilk aşamasında bulunmaktadır. Başta halkı müslüman olan bazı ülkeler olmak üzere Batının belli başlı finans merkezlerinde çeşitli isimler altında Faizsiz Banka'lar kurulmuş veya kuruluş çalışmaları sürdürülmektedir. Ülkemizde de finans kuruluşları adı altında bankacılık işlevlerini yerine getirmek amacıyla bazı kuruluşlar faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bütün bu kuruluşlar, faizli işlem yapan klasik bankalardan farklı olarak faizsiz bankacılık yapma gayretleri içinde bulduklarını ileri sürmektedirler. Burada bu kuruluşların nasıl çalıştıkları ve faizsiz kuruluşlar olduklarını iddia etmelerine rağmen ne ölçüde faizden uzak kalabildiklerini anlatacak değiliz. Biz burada faizli sistemde sıfır faizle değil, faizsiz bir sistemle çalışabilecek bankanın teorik yönünü ele

1 1948 yılında Çorum'da doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Çorumda bitirdi. 1969-1973 yıllarında Yüksek öğrenimini yaptığı Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinden mezun oldu. İngiltere'de Leeds Üniversitesinde 1976 yılında İktisadi Kalkınma ile ilgili Master yaptı. Doktorasını 1979'da tamamladı. 1986'da doçent oldu. Halen Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde öğretim üyesidir. İngilizce ve Arapça bilir. Evli iki çocuk babasıdır.

2 / FAİZSİZ YENİ BİR BANKA MODELİ

alacağız. Böyle bir bankanın hangi işlevleri yerine getireceğini özetle belirtmeye çalışacağız. Giriş mahiyetinde olan bu tebliğden sonra diğer arkadaşlarımız faizsiz banka modelimizi anlatmaya çalışacaklardır. Faizsiz bankanın klasik bankalardan hangi alanlarda farklı olduğunu ve temel işlevlerinin neler olması gerektiğini anlatmadan önce, banka kavramı ve banka kurumunun tarihi gelişmesini özetle belirtmeye çalışacağız.

I – BANKA KAVRAMI

Banka kavramını iki alt başlık altında tanımlamaya çalışacağız.

A – Klasik Anlamda Banka

Günümüzde piyasa ekonomisinin etkin olduğu ülkelerde banka para ve kredi ile ilgili işleri yürüten ekonominin temel kurumlarından biridir. Klasik bankalar kredi, yatırım sermayesi, para ve ödeme muameleleri ile emanet kabulü, kasa kiralaması, senet tahsili, istihbarat ve tetkik gibi hizmet muamelelerini yürüten kurumlardır. (Aziz Köklü, 1967, s. 25-63). Bu kurumlar işlevlerini faiz olarak elde ettikleri bir gelir ile sürdürürler. Banka toplumunda bazı insanların üretim ve ya başka yollarla elde ettikleri alım güçlerinin tüketilmeyen kısmını başkasına kullanarak sağladığı parasal farkla (Faizle) faaliyetini sürdüren bir kuruluştur. Burada banka aracı bir kuruluştur. Para, sermaye ve kredi ile ilgili çeşitli işlemleri düzenleyen, kamu özel ve tüzel kişilerin bu alanlardaki ihtiyaçlarını karşılayan kuruluşlara banka denilmektedir. (Tezer öcal, 1978, s. 11). Özetle klasik anlamda banka «para ve onun işlevini gören bütün tediyeye araçlarının ticaretiyle uğraşarak faiz almak suretiyle kâr elde eden ticarî kuruluşlardır» (Ayten H. Eti, 1957, s. 5). Klasik bankalar mübadele araçları ticareti yaptıkları gibi «Kredi Ticareti» ni de yapmaktadırlar. Yukarıda belirtilen hususlar birlikte göz önünde tutulursa klasik banka, halkın belli bir dönemde elde ettiği gelirin harcanmayan kısmını faiz karşılığında ikraz ve plase eden, ödemelerde kişiler veya tüzel kuruluşlar arasında aracılık, para nakli, senet tahsili, emanet kabulü vs. gibi hizmetleri gören kâr amacıyla kurulmuş olan bir işletme olarak tanımlanabilir. (Seýfullah Çevik, 1984, s. 3). Klasik banka tanım-

FAİZSİZ BANKA VE İŞLEMLERİ / 3

dan anlaşıldığı gibi para ve kredi ticareti yaparak kâr elde etmek amacıyla kurulmuş olan aracı bir kuruluştur.

B — Faizsiz Banka

Faizsiz Banka, klasik bankaların dayandığı temel yaklaşımlardan tamamen farklı yaklaşımlara dayanmakta ve kâr amacını gütmeyen vakıf statüsü ile kurulmuş olan bir kuruluştur (1). Faizsiz banka mübadele araçlarının ticaretiyle uğraşmamalıdır. Çünkü mübadele araçlarının ticaretinde sağlanan fazlalık veya eksiklikler doğrudan veya dolaylı olarak bir tür faizdir.

Faizsiz Banka, tasarruf sahipleri ile yatırımcılar arasında kredileşmeyi düzenleyen, hisse senetlerine likidite kazandırarak destekleyen ve özel-tüzel kişilerin muhasebe, muamele, avukatlık hizmetleri, tanıtma, kefalet vs. gibi genel hizmetlerini yapan kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur. Vakıf statüsü ile kurulacak böyle bir bankanın sermayesi, kişilerce karşılandığı gibi ülke çapında kurulacak vakıf veya kâr amacına yönelik olmayan tüzel kuruluşların sağlayacakları malî destekle de oluşturabilir (2). Banka-

(1) Burada faizsiz bankanın dayandığı yaklaşımların üzerinde etraflıca durulmasına bu tebliğin sınırlı çerçevesi elverişli değildir. Faizsiz bankanın dayandığı yaklaşımlar üç başlık altında ele alıp incelenebilir. 1 — Dini açıdan: Başta islâmiyet olmak üzere bütün dinler faize karşıdır. Islâmiyet' de faizin yasaklanması hikmetini belirten çeşitli nakli ve akli açıklamalar yapılmıştır. 2 — İktisadi Açıdan: Başta J.M. Keynes olmak üzere birçok düşünür faizin iktisadi faaliyetlerin akışında neden olduğu dengesizlikler üzerinde durmuş ve faiz oranlarının düşürülmesini hatta sıfır yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Son yıllarda ülkemizde özellikle yatırımların düşmesine ve üretim maliyetlerin artması açısından yüksek faizin neden olduğu sorunlar bilimsel düzeyde etraflıca incelenmeye başlanmış ve iş çevreleri faizin neden olduğu sorunları zaman zaman dile getirmişlerdir. 3 — Sosyal Açıdan: Faiz rizikonun yalnız bir tarafa yüklenmesine neden olduğu için toplumda gelir dağılımının aşırı dengesizleşmesine, tekelleşme sürecinin hızlanması ve sefaletin yaygınlaşmasına ortam hazırlayan nedenlerin başında yer aldığı için sosyal sınıfları geniş bir düşünür grubu tarafından 18. yüzyılın ikinci yarısından beri ileri sürülmüş ve bu nedenle bazı ülkelerde faizli işlemler sınırlandırılmış ve bu alanda yasal düzenlemelere gidilmiştir.

(2) Faizsiz Bankanın kuruluşu ve yönetimi ile ilgili teorik bilgiler Yard. Doç. Dr. Süleyman Akdemir tarafından etraflıca anlatılacaktır.

4 / FAİZSİZ YENİ BİR BANKA MODELİ

nın hizmetlerinde bu kuruluşların ortakları olan özel ve tüzel kişiler, kuruluş sermayesine yaptıkları katkı oranında yararlanabileceklerdir. Banka kendisini destekleyen tüzel kuruluşların ortaklarını imkanlarından yararlandıracak ve desteklediği özel ve tüzel kişilerin genel hizmetlerinin bir kısmının bu kuruluşlarca yapılmasına ortam hazırlayacaktır.

Vakıf statüsü ile kurulacak Faizsiz Banka, yaptığı işlemler karşılığında kâr yapmayacak, masraflarını oluşturulacak özel kaynaklarından karşılayacaktır. Klasik bankalardan oldukça farklı olan Faizsiz Bankanın özelliklerinin özetle belirtilmeden önce bazı kavramların kısaca tanımlanması yararlı olacaktır. Çünkü modelin anlatılmasında bu kavramlar sık sık kullanılacaktır.

C — Faizsiz Banka İle İlgili Bazı Kavramlar

Bilindiği gibi insan hayatını sürdürmek için tüketmek ve tüketimine süreklilik kazandırmak için de üretmek zorundadır. İnsanın üretim ve tüketim faaliyetleri belli bir topluluk içinde yer alır. İnsanların bu tür faaliyetleri esnasında eşya üzerinde diğer insanlara karşı alacak ve borçları doğar. İnsanın eşya ile ilgili borç ve alacaklarına iktisadî haklar denilmektedir. İktisadî haklar para ile ölçülebilen değerlerle ifade edilir. Başka bir deyimle iktisadî haklar fiyatlandırılabilir. Ve karşılığı nakitle ödenebilir. Faizsiz Banka özel ve tüzel kişilerin borç ve alacaklarını, yani iktisadî haklarını düzenler, iktisadî işbirliği ve dayanışmayı arttırmaya yönelik belli görevleri yerine getirir. İktisadî haklarla ilgili aşağıdaki kavramların kısaca açıklanması, bankanın işlevlerinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

1 — **Aynî Haklar** : Kişinin belli bir eşya üzerindeki hakkıdır. Aynı olarak eşyanın iade edilmesiyle bu tür haklar ödenir.

2 — **Zimmet Hakları** : Kişinin belli bir mal üzerinde değil de, benzer mallar üzerindeki haklarıdır. Borçlu benzer malları ödemekle borcunu ödemiş olur. İktisadî faaliyetlerin yaygınlaşmasına bağlı olarak insanlar arasında borç ve alacak ilişkileri de artmıştır. Çoğu aynî haklardan olmayan zimmet haklarının artması, borç ve alacakları düzenleyen ve tarafların mağduriyetini önleyen

FAİZSİZ BANKA VE İŞLEVLERİ / 5

müesseselerin kurulmasını zorunlu kılmıştır (3). Faizsiz Banka, özel ve tüzel kişilerin zimmet haklarının korunması ile uğraşacaktır.

3— Borç (Deyn) : Artıp eksilmenin borçluya ait olduğu alacağa deyn (borç) denilir. Karz ile deyn (borç) birbirine" yakın iki kavramdır. Her karz bir deyndir, borçtur. Fakat her deyn (borç) karz değildir. (Ömer Nasuhi Bilmen, Altıncı cilt, 1970, s. 94-95). Mesele başkasından alınan 5000. — TL. hem karz hem de borçtur. Fakat satılan, zorla alınan veya kiraya verilen bir şeyin bedelini almak karz değil, deyn (borç)'dir. Borç verilen şeyin benzeri varsa aynı alınır. Borç verilen eşyanın bozulması artıp eksilmesi borçluya aittir. Faizsiz Banka özel veya tüzel kişiler borç işlerini düzenlerken borç olarak verilen değerleri aynen aktarır. Yaptığı işlerden dolayı borcu artırarak ve ya azaltarak gelir sağlamaz. Faizsiz uygulamada borca konu olan değerlerde meydana gelebilecek artma ve eksilmeler, borçluya aittir. Halbuki faizli borca konu olan değerlerde ister artış ve ister azalmalar olsun, alacaklı verdiğinden daha fazlasını almak ister.

Öte yandan karz müeccel bir alacaktır. Günü gelmeden alacaklı talep etme hakkına sahiptir. Karz ve deyn devletin hukukî teminatı altındadır. İktisadî teminat söz konusu değildir. Karz vadesinden önceden belirtilmiş olsa da, günü gelmeden istenebilir. Kredi ise istenemez. Kredi faizsiz bankanın hem hukukî, hem de ekonomik bakımdan teminatı altındadır.

4 — Emanet (Vedia) : Emanet olarak verilen değerlerde artıp eksilme sahibine, alacaklıya aittir. İcap ve kabule bağlı olarak emanet işlemi gerçekleşir. Kendisine emanet bırakılan kişinin arzu ve gücü dışında emanet edilen eşyada meydana gelebilecek zarar ve eksilme mal sahibine aittir. Aynı şekilde emanet edenin şahsî gayret ve çalışması olmaksızın meydana gelen artışlar da mal sahibine aittir. (Ömer Nasuhi Bilmen, cilt 4, 1969, s. 155-156).

Faizsiz banka Emanet kabul edebilecektir. Bununla birlikte bu müessesenin esas amacı özel ve tüzel kişiler arasında borç (deyn) ilişkilerini düzenleyen aracı bir kuruluş olacaktır.

(3) İlkel toplumlarda insanlar arasındaki haklar daha çok aynı hak niteliğindedir. Zimmet hakları sınırlı bir düzeydedir. Günümüzde aynı haklar azalmış ve zimmet hakları yaygınlaşmıştır.

6/ FAİZSİZ YENİ BİR BANKA MODELİ

İktisadî faaliyetlerin yoğunlaşmasına bağlı olarak insanlar arasında aynı haklardan çok zimmet hakları artmış ve bu hakların düzenlenmesini sağlayan ve insanların güvendiği ve sahip oldukları değerleri koruyan insanlar arasında iktisadî dayanışma ve iş birliğini sağlayan müesseselerin kurulması zorunlu olmuştur. Klasik bankalar iktisadî gelişmeye bağlı olarak artan iktisadî faaliyetlerin kurulmasını gerektirdiği ve günümüz ekonomisinin temel kuruluşlardır. Banka kurumunun gelişme tarihinin özetle ele alınıp incelenmesi yararlı olacaktır.

II – BANKA MÜESSESİNİN DOĞUŞU VE TARİHİ GELİŞİMİ

Banka kelimesinin ne zaman banka müessesesini ifade edecek şekilde kullanıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, konu ile ilgili eserlerde çeşitli rivayetler yer almaktadır. En çok taraftar bulan anlatıma göre, orta çağın sonlarına doğru, haçlı savaşlarının etkisiyle önce Güney Avrupa'da daha sonra bütün Avrupa'da ticarî faaliyetler yaygınlaşmış ve Feodal Beylikler arasında artan ticarî faaliyetler, çeşitli ağırlık ve şekilde değişim araçlarının dolaşıma çıkmasına neden olmuştur. Metalik olan birbirinden farklı paraların metalik içeriğini belirleyen ve paraları değiştiren bir uğraşı alanı meydana gelmiştir. Bu işlerle uğraşanlar, işlerini bir sıra veya masanın arkasında sürdürmekteydiler. İtalyanca bu sıra veya masalara «Banco» ve bu masaların arkasında durup para değiştirme ve metalik değerlerini belirleyen sarraflara zamanla «Banker» ve işyerlerine ise «Banka» adı verilmiştir.

Aslında mübadelenin yaygın olduğu her toplumda, değişimi kolaylaştıran mübadele araçlarının değerini belirleyen borç ve alacaklar için gereken güveni sağlayan kuruluşlara rastlanır. M.Ö. 2000 yıllarında belli ölçüde piyasa ekonomisinin etkin olduğu Mezopotamya'da banka işleri basit şekilde mabetlerce yürütülmekteydi. Sümer ve Babil kentlerinde rahipler bir tür bankerlik işlerini yürütmüşler, borç ve alacakları pişirilmiş topraktan levhalara kaydetmişler ve mabedleri bir çeşit banka olarak kullanmışlardır. Hammurabi kanunlarında bankacılık yapan mabedlerin ikraz işlerini nasıl yürütecekleri, borcun vadesinde nasıl ödenmesi gerektiğini ve borçlunun borcunu nasıl ödeyeceği belirtilmiş ve farklı mallar üzerinde alınabilecek faizlerin üst sınırı tesbit edilmiştir. .

FAİZSİZ BANKA VE İŞLEVLERİ / 7

Eski Yunan toplumlarında da ilk dönemlerde mabedler bankacılık yapmışlar, borç ve alacak işlerini düzenlemişlerdir. Önceleri bankacılık işleri serbestçe yapılırken daha sonra devletin bu alanda düzenleyici ve yönlendirici müdahalesi artmıştır.

İktisadî faaliyetlerin devletin kontrolü altında yapıldığı Eski Mısır toplumunda “Kraliyet Bankaları” denilen bankalar, borç ve alacak işlerini düzenlemişlerdir. Devletin malî işlerini yapan bu kuruluşlar, kişilere kısa ve orta vadeli krediler vermişlerdir.

Roma İmparatorluğunun egemenliği altında bulunan bölgeler de banka işleri kanunlarla düzenlenmiş, bankacılık faaliyetlerini yürüten kuruluşların kasa mevduatı, yevmiye defterlerini düzgün bir şekilde tutma ve istenildiğinde bunların görevlilere gösterme yasal zorunluluk sayılmıştır. (Seyfullah Çevik, 1984, s. 7)

Ortaçağın ilk yüzyıllarında Avrupa’da hakim olan feodal yönetim belli bir toprak parçası üzerinde iktidarını toprak mülkiyetine dayandırmıştır. Bölgeler arası ticaret, siyasi istikrarsızlık ve güvensizlikten dolayı oldukça sınırlıydı. Üretim yerel ihtiyaçları karşılamaya yönelikti. Mübadele önemli ölçüde aynı olarak yapılmaktaydı. Üretimden ziyade tüketime yönelik kredileri yüksek faizle gezici banker denilebilen Yahudi ve Suriyeliler sağlamaktaydı.

XI. yüzyıldan itibaren İslâm Dünyası ile askerî ve ticarî ilişkileri yoğunlaşan Avrupa’da para kullanılması yaygınlaşmıştır. Metalik paraların içerdiği metalin cins ve miktarını belirleyen ve değişik derebeyliklere ait olan paraları değiştiren sarraflar zamanla çok zenginleştiler. Yukarıda deyindiği gibi bir masa veya sıradaki paranın tartılma ve değiştirme işini yaptıkları için kendilerine “Bancheri» veya “Bancherius» denen ilk bankerler para değiştirme yanında çeşitli ödemeleri yapma, kredi verme ve madenî paraları kontrol etme gibi hizmetleri de fiilen veya resmen yapmaya başladılar. Tüccarların paralarını koruyan ve kentin dışındaki diğer ticaret merkezlerinde de düzenledikleri senet, poliçe vs. gibi ödeme yollarıyla tüccarlara yardımcı olan bankerler bölgeler arası ticarî faaliyetlerin artmasına bağlı olarak servetleri ve faaliyet alanları genişlediğinden günümüz bankalarına benzer şubeler kurarak bankacılık hizmetlerini arttırdılar. Zaman zaman güveni sarsıcı uygulamaların baş göstermesi devletlerin, bankerlerin faaliyetlerini düzenleyici ve yönlendirici görev ve yetkilerinin artırılmasını gerektirdi.

8/ FAİZSİZYENİ BİR BANKA MODELİ

Avrupa'da XV. yüzyılın başından itibaren önce kent düzeyinde belediyelerin öncülüğünde bankalar kurulmuştur. İspanya'nın Barcelona kenti Belediye Meclisi 1401 yılında «Barcelona Belediye Bankası»nın kurulmasını kararlaştırdı. Kısa bir süre-sonra 1408 yılında Cenova Bankası, 1584 yılında Venedik Bankası ve 1630 yılında da Çağdaş Bankacılık Hizmetlerinin önemli bir bölümünü gören ve halkın güvenini kazanan Hollanda'da «Amsterdam Bankası» kuruldu.

Ticarî faaliyetlerin Avrupa ve Uluslararası düzeyde artması, bankacılık hizmetlerinin alanını genişletmiş ve devletin bu alana müdahalesini zorunlu kılmıştı. XVII. yüzyılın sonundan itibaren bankacılık işlerini düzenleyen ve devlet adına para basan ve tedavülünü sağlayan bankalar kurulmaya başlanmıştır. 1694 yılında İngiltere Bankası (The Bank of England) kurulmuştur. Diğer Avrupa ülkelerinde XVIII. ve XIX. yüzyılda Merkez Bankaları kurulmuş ve para basma işi bu bankalara verilmiştir. Özel bankalar çok şubeli anonim şirketler halinde teşkilatlanmaya başlamıştır (4).

(4) , Batı'da Bankacılık Sanayi İnkılabıyla İktisadi faaliyetleri yönlendiren bir kurum olarak ortaya çıkmış ve gelirini mübadele araçları ticaretiyle sağlamaya başlamıştır. Batı Bankacılığı faize dayalı işçilik merhalesinin temel kurumlarından biridir. Bankaya benzer kurumlar her dönemde iktisadi faaliyetleri yönlendirmede etkin rol oynamışlardır. Fakat bu kurumları hiç bir dönemde günümüzde olduğu gibi iktisadi faaliyetlerin yönünü ve yoğunluğunu tayin etmemişlerdir. Faiz her dönemde iktisadi dengeyi bozan bir etki göstermiştir. Bunun için her çağda peygamberler ve filozoflar faizin olumsuz etkileri üzerinde durmuşlardır. İşçilik merhalesinde faiz, Batı'da sermaye oluşumunu hızlandırıcı ve servetin belli ellerde toplanmasına ortam hazırlamıştır. Bu bakımdan tarihi merhalelerden biri olarak kabul ettiğimiz işçilik merhalesinin sistemi faizli kapitalizm veya despotik sosyalizmdir. Biz tarihi iki döneme, dört devre ve sekiz merhaleye ayırmaktayız. Kapalı Ekonomi Dönemi, tüketim mallarında mülkiyet devri ve üretim mallarında mülkiyet devrinin incelemekteyiz. Tüketim mallarında mülkiyet devri, 1) Toplayıcılık merhalesi, 2) Avcılık merhalesi diye ikiye ayrılmaktadır. Üretim mallarında mülkiyet devri ise, 1) Çobanlık, 2) Çiftçilik merhalelerine ayrılarak incelenmektedir. Tarihin ikinci dönemi piyasa dönemidir. Bu dönem, a) Mal mübadelesi devri ve b) Emek mübadelesi devri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mal mübadelesi devri, 1) Aynı mal mübadelesi, 2) Paralı mübadele merhalelerine ayrılmaktadır. Emek mübadelesi devri ise 1) İşçilik merhalesi, 2) Ortaklık merhalesi diye ikiye ayrılarak incelenmektedir. Şu anda işçilik mer-

İslâm Dünyası'nda Batı'daki gelişmelere benzer bankacılık alanında kurumlaşma olmamıştır. Tasarruflar daha çok bilinen yakın akrabalara emanet olarak verilmiş ve emanet tasarruflar uzun dönemli yatırımlara dönüştürülmemiştir. Tasarrufların yatırıma dönüştürülmesi «Mudaraba» şirketleri yoluyla yönlendirilmiştir. Mudaraba da emek ve tasarruf sahibi arasında kurulan ortaklıkta kâr ve zarar ortaklaşa paylaşılır, anlaşma ile kâr ve zararın paylaşımı belirlenirdi. Zarar halinde tasarruf sahibi zararı yüklenir, emek sahibi ise sarfettiği emeğin karşılığını alma makla zarara katılmış olurdu. (Murat Çizakça, s. 28-37).

Osmanlı toplumunda tasarruflar mudaraba yoluyla değerlendirildiği gibi selem ve murabaa yoluyla da üretim faaliyetlerine yönlendirilmekteydi. Bilindiği gibi selem veresiye alış-verişin aksine önce para sonra mal alış-verişi şeklinde dir. Önce para verilmekle vadesinde malın cari fiyattan daha ucuza alınması sağlanmaktadır. Para peşin mal veresiye alınmaktadır (Mustafa Akdağ, 2, 1974, s. 259-262). Bu sistem hâlâ ülkemizde özellikle tarımda yaygındır. Sakıncalı sonuçları, devlet veya banka gibi bir kurum tarafından desteklenmemesinden kaynaklanmaktadır.

Günümüzde Klasik Bankalar, İktisadî faaliyetlerin düzenlenmesinde etkin rol oynayan temel kuruluşlardır. Bu kuruluşların bir kısmının işlevleri, millî sınırları aşmış, uluslararası piyasada yerine getirilmeye başlanmıştır. Günümüzde bankalar, iktisadî faaliyetlerin atar ve toplar damarları gibi, özellikle kredi işlemleriyle, ülke ve dünya ekonomisine yön vermektedirler. Önemli ölçüde yaptıkları işlemler üzerinde aldıkları faizlerin oluşturduğu banka gelirleri, yapılan işlemlerin hacmine bağlı olarak artmış ve bankaların sahip olduğu ve ya destekledikleri, firmaların iktisadî gücü büyümüştür. Millî veya millîlerarası firmalar ya kendileri banka kuruluşlar veya bir bankanın desteğine dayanma zorunda kalmışlardır. Günümüzde bankaların desteği olmadan iktisadî faaliyetlerde özel ve tüzel kişilerin geniş ve etkin olması mümkün değildir.

halesinde bulunmaktayız. Batı tipi faizli bankalar bu merhalenin kurumlarıdır. Gelecekte faizsiz ortaklık merhalesine geçilecektir. Faizsiz Banka bu merhalenin temel kurumu olacak ve iktisadi dengesizliklerin giderilmesinde aktif rol oynayacaktır. Bu hususta daha fazla bilgi için bkz: Arif Ersoy, iktisadi Müesseseleşme Tarihi, İktisadi Kalkınmanın Tarihi Seyri, Akademi Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi, Tarihi Araştırmalar Serisi, No: 1, izmir, 1986.

10 / FAİZSİZ YENİ BİR BANKA MODELİ

Klasik bankaların millî ve milletlerarası düzeyde etkinliklerinin büyük çapta artması, bazı ekonomik ve sosyal sorunların meydana gelmesine neden olmuştur. Enflasyonun artması, işsizliğin yaygınlaşması, kişiler ve ülkeler arasında gelir dağılımındaki dengesizliğin artması, millî ve milletlerarası piyasalarda tekeli eğilimlerin etkilerini hissettirmesi ve yeryüzünde kaynak kullanım ve dağılımının dengesizleşmesi gibi sorunlarla klasik bankacılık sisteminin yetersizliği arasında yakın ilişkiler bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle klâsik bankacılığın yapısı değiştirilmeden yukarıda belirtilen sorunların çözümü mümkün değildir. Günümüzde iktisadî açıdan ulaşılan düzeyde millî ve milletlerarası iktisadî faaliyetlerin oldukça yoğunlaşması, Klâsik Banka sisteminin yeniden gözden geçirilmesini gerektirmektedir. XIII. ve XIV. yüzyıllarda tüccarların ve bankerlerin geliştirdiği temel ilkeler üzerinde kurulmuş olan klâsik bankalar, özel, tüzel ve kamu kuruluşları arasında çıkar paralellüğünün yaygınlaştığı günümüzde iktisadî işlevlerini yeterince yerine getirememektedirler.

Bu seminerde ortaya koymaya çalışacağımız «Faizsiz Banka Modeli» ile ileride bankacılık sisteminde yapılması zorunlu olacak düzenlemelere ışık tutacağımıza inanıyoruz. Bu konunun bilimsel düzeyde incelenmesine, Üniversiteler, araştırma kurumları, iş çevreleri ve kamu kuruluşlarının ilgi göstermeleri, karşılaşılan iktisadî ve sosyal sorunların çözümlenmesini kolaylaştıracak kanısındayız. Faizsiz bankanın temel işlevlerini belirtmeden önce, faizsiz bankanın, klâsik bankalardan farkı üzerinde özetle durulması yararlı olacaktır.

III – FAİZSİZ BANKA ÇALIŞMALARININ TARİHİ VE ÖZELLİKLERİ

Bilindiği gibi 17. yüzyıla kadar her çağda ve dönemde dinler ve filozoflar faize karşı çıkmış ve faizin neden olduğu sorunları ortaya koymuşlardır. Günümüzde de başta J.M. Keynes olmak üzere faizin neden olduğu iktisadî ve sosyal sorunları ortaya koyan iktisatçılar ve düşünürler bulunmaktadır. Son yıllarda faizsiz bankaların kuruluşu ile ilgili ülke ve dünya çapında teorik çalışmalar yapılmakta ve bu amaçla çeşitli müesseseler kurulmaktadır. Önce Faizsiz Banka çalışmalarının tarihî gelişimi üzerinde özetle durulacak, sonra Faizsiz Bankanın belirleyici özellikleri belirtilmeye çalışılacaktır.

Günümüzde Bankacılığın işlevlerini faizli işlem yapmadan yerine getiren ve burada belirtilen nitelikleri taşıyan faizsiz bir bankanın bulunduğunu bilmiyoruz. Faizsiz banka adı altında kurulan mevcut bankalar, aslında birer banka olmaktan çok birer ticarî şirket görünümündedirler (5). Bu konuda teorik çalışmalara ihtiyaç vardır. Bugünkü faizsiz bankaların çalışmalarının dayandırıldığı ilmî çalışmaların oldukça yetersiz kaldığı söylenebilir. Sonra bankaların faaliyetleri üretim ve ticaret şirket statüsünde yürütülmesi, bankacılık hizmetlerinin etkin yürütülmemesine neden olabilir.

Son yıllarda İslâm Dünyası'nda ve Batı'da faizsiz banka ile ilgili yapılan çalışmalar, kâr ortaklığının esaslarını belirlemeye yöneliktir. Kanımıza göre bu çalışmalar, büyük bir gayretin ürünü olmakla birlikte, klâsik bankacılıktan farklı, faizsiz bir bankanın nasıl kurulup işletileceğini ve enflasyonist bir ortamda kredileşmeyi faizsiz olarak nasıl gerçekleştireceğini ortaya koyamamışlardır. Söz konusu çalışmalar özellikle faizsiz bir bankanın günümüzde tasarrufları yatırımlara nasıl kanalize edeceğini açıkça ortaya koymuş değillerdir (6). İleride yapılacak teorik çalışmalara

- (5) İslâm Dünyası'nda ve Batı'nın belli başlı finans merkezlerinde kurulan Faizsiz Bankalar, daha çok kâr ortaklığı esasına dayanan birer ticarî şirket olarak teşkilatlanmışlardır. Aslında banka üretim ve ticari şirketlerden farklı olmalıdır. Bugünkü faizsiz bankaların yaptıkları işlemlerin faizli olup olmadıkları tartışmalıdır. İyi niyet ve arayışın bir sonucu olan bu kuruluşların işleyişi ve sorunlarının bilimsel düzeyde ele alınıp incelenmesi gerekmektedir. Bu tür çalışmalarla konunun daha açığa kavuşacağına inanmaktayız. Son beş yıl içinde teorik ve pratik çalışmalarımızla vardığımız sonuçların bilimsel düzeyde tartışılması, bizim çalışmalarımızın daha verimli kilacağı kamsındayız.
- (6) Faizsiz Banka ile ilgili son yıllarda oldukça yoğun çalışmalar yapılmakta, milli ve milletlerarası seminerler ve açık oturumlar düzenlenmektedir. Bu çalışmalardan birkaçının ismi verilmekle yetinilecektir. Enver İkbâl Kureşi, *Faiz Nazariyesi ve İslâm*, Çev. Salih Tuğ, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1966; Mahmut Abu Saud, *Outlines of Islamic Economics*, Kuveyt, 1984; M. Ahmet ez-Zerka, *İslâm'a Göre Faizsiz Banka, Kalkınma ve Sigorta* Çev. H. Karaman, Kalem Yayınevi, İst. 1976-, Khurshid Ahmet, *Studies in Islamic Economics* The Islamic Foundation, London, 1976, M.A. Mannan, *İslâm Ekonomisi*, 4. Baskı, Fikir yayınları, 1980 İstanbul, IX. Bölüm; Ahmet Abdulaziz en-Naccar, *İslâm Bankaları Hakkında 100 Soru ve 100 Cevap*, Hilâl cilt ve matbaacılık, İst. 1982. Bu kay-

12 / FAİZSİZ YENİ BİR BANKA MODELİ

hazırlık sayılabilecek bu tür çalışmaların sürdürülmesi yararlı sonuçlar vereceği kanısındayız.

Bankacılık işlemlerini faizsiz yaptığını savunan ilk kuruluş 1963 yılında Mısır'da «Tasarruf Bankası» adı altında kurulmuş, daha sonra bir çok ülkede benzer kuruluşlar faaliyete geçmiştir. Halkı müslüman olan ülkeler arasında bankacılık faaliyetlerini faizsiz olarak yürütmek amacıyla 1974 yılında İslâm Kalkınma Bankası kurulmuştur. Türkiye bu bankanın kurucu ortakları arasında yer almıştır. Türkiye'de Özel Finans Kurumu adı altında bankacılık hizmetlerini yerine getiren iki kuruluş bulunmaktadır. Bu seminerde farklı bir faizsiz bankanın dayandığı teorik esaslar üzerinde durulacağından mevcut bankaların faaliyetlerinin değerlendirilmesine gidilmeyecektir. Önerdiğimiz «Faizsiz Banka Modeli»nin belirgin özellikleri üzerinde kısaca durulduktan sonra bankanın işlevlerine özetle işaret edilecektir.

B – Faizsiz Bankanın Özellikleri

Önerilen faizsiz bankayı klâsik bankalardan ayıran özellikler şöyle sıralanabilir:

— Faizsiz bankanın sermayesi, özel ve tüzel kuruluşlardan borç alınan altınlardan oluşacaktır. Borç altın verenler isterlerse kendilerine atımlar aynen iade edilecektir.

— Önerilen faizsiz banka kâr amacına yönelik bir kuruluş olmayacaktır. Banka vakıf olarak veya vakıfların kurduğu bir Anonim Şirketi şeklinde kurulacaktır (7). Bankanın hizmetinden yararlanan firmalar kâr ve zarar ederler.

naklara uluslararası düzeyde yapılan seminer ve konferanslarda sunulan yüzlerce tebliğ eklenebilir. Bu çeşit seminerlerden biri 24-25 Mart 1984 tarihinde Pakistan'da yapılmıştır. Bu seminerde sunulan tebliğler, Papers on Islamic Banking, Edited by Muazzam Ali, New Century Publishers, London, 1984'de toplanmıştır. (7) Bir bankanın faizsiz işlem yapabilmesi için kâr amacına yönelik olmaması gerekir. Banka kâr amacıyla kurulursa; o zaman faizden kaçınması mümkün değildir. Klâsik bankaların, genellikle kârı, aldıkları faizden kaynaklanmaktadır. Bankanın faiz dışı işlerle uğraşması banka olmaktan çok ticari veya üretim yapan bir şirket olmasını gerektirir. Bu nedenle günümüzde faizsiz banka işlemini yapan kuruluşların yaptıkları işler, daha çok şirket faaliyetleridir, öte yandan bankanın yapacağı işler genel ve alt yapı hizmetler olarak kabul edilmekte, bu

— Faizsiz banka kredi ve borç işlerinde aracı bir kuruluştur. Kredi ve borçlarda eksilme ve artma borçluya aittir. Banka tüccar değil, komisyoncudur. Doğrudan rizikoyu taşımaz. Taraflar taahhütlerini yerine getirmedeği takdirde kefil olarak öder, sonra müstekrizin kefil veya akilesine rucue eder.

— Bankanın emanet olarak aldığı değerlerde banka yönetici ve görevlerin kusur veya hatalarına bağlı olmayan artış ve azalışlar mal sahibine aittir.

— Faizsiz bankanın vereceği kredi veya senetlerine likidite kazandıracığı kuruluşlarla ilgili kararları önceden belirlenen kriterlere göre alınacaktır. Banka yöneticilerinin şahsî karar alma yetkileri mümkün olduğu ölçüde en aza indirilecektir.

— Şayet faizsiz bankanın hizmetlerinde yararlanma yalnız yöneticilerin şahsî kararlarına bırakılırsa, bu tür bankalarda tekelleşmeye neden olabilir. Bankanın işlemlerinden yararlanmanın temel ilkeleri mukaveleler halinde tesbit edilip önceden ilân edilecek; özel ve tüzel kişilere bu ilkelere çerçevesinden yararlanma fırsatı verilecektir.

— Faizsiz bankaya yatırılan mevduatlar kredi olarak verilmekte ve banka bu kredileri özel veya tüzel kişilere aktarmaktadır. Kredinin hem hukukî hem de iktisadî rizikosunu Faizsiz Banka'nın teminatı altındadır,

IV — FAİZSİZ BANKANIN İŞLEMLERİ

Faizsiz Banka'nın işlemleri bundan sonra sunulacak tebliğlerde etraflıca anlatılacağından, burada sadece işaret edilmekle yetinilecektir. Faizsiz bankanın işlemleri üç başlık altında özetle belirtilebilir:

A — Kredileşme İşlevi

Faizsiz banka, özel ve tüzel kişilerin tasarruflarının değerlendirilmesinde kredileşmeyi sağlar. Burada tasarruf sahibinin değerlerini, ihtiyacı olan kredi olarak verir. Kredi alan da, borcunu

tür hizmetleri kâr amacıyla yapan kuruluşların kolayca tekelleşmelere yol açacakları kabul edilmektedir. Çünkü bu tür hizmetlerde serbest rekabetin gerçekleştirilmesi güçtür. Bu nedenle Faizsiz Banka'yı ya devlet veya Vakıfların kurması gerekir.

ödedikten sonra bankadan aldığı kredi değeri ve kullandığı süre kadar değerlerini, bankanın hizmetinden yararlananlara kullanır. Böylece bankaya tasarruflarını karz olarak yatıranlar, bankadan kredi alabilme hakkını elde ederler. Bu tür kredileşme faizsiz olacak ve banka yaptığı bu işlemden dolayı hiç bir karşılık almayacaktır (8).

B – Ortaklık Senetlerine Likidite Kazandıran İşlevi

Faizsiz Banka'nın temel işlevlerinden biri yatırım yapan kuruluşların senetlerini tanzim etme, senet mukavelelerini hazırlama ve gerekli teminatları sağlayacak, desteklediği firmanın senetlerini alıp satmaktır. Banka yatırımcı firmanın senetlerini piyasaya arz edecek, gerekli tanıtımları ve güveni sağlayarak halkın tasarruflarını hisse senet alımına yönlterek sermaye oluşumunu hızlandıracaktır. Halk da hisse senedini almak suretiyle desteklenen kuruluşun kâr ve zararına ortak olacaktır. Banka arz ve talebe göre senetlerin rayiç fiyatını belirleyen bir denge formülü kullanarak senedi cari fiyatla alıp satacaktır. Senet bankada emanet olarak bulunduğundan banka bu işlemden hiç kâr ve zarar etmeyecektir (9).

C – Genel Hizmet İşlevi

Banka, kefalet hizmeti yanında, muhasebe, tanıtma, tanıştırma, avukatlık, pazarlama vs. gibi genel hizmetlerin yerine getirilmesiyle özel ve tüzel kişileri destekleyecektir. Banka kurucuları olan vakıf, **kredi ve yardımlaşma kooperatifi** veya diğer kâr amacı gütmeyen kuruluşlarla ortaklaşa genel hizmetleri yapacaktır. Genel hizmetlerin hangisinin kurucu kuruluşlar ve hangisinin banka tarafından yapılacağı mukavelece düzenlenecektir. Banka ve bankayı kuran kuruluşların özel ve tüzel kişilerin genel hizmetlerini yapmaları, iktisadî faaliyetlerin etkin yürütülmesine yardımcı olacaktır. Çünkü bu tür hizmetleri, ancak büyük firmalar kurdukları çe-

(8) Kredileşme konusu Dr. Sabri Tekir tarafından etraflıca anlatılacaktır.

(9) Senetlerin ihracı, karşılığı, teminatı, senetle inşaat ve sanayinin desteklenmesi konularını Dr. Salih Yavuzer, Dr. Mehmet S. Tekelioğlu, Doç. Dr. Hira Karagülle ve Doç. Dr. Ali Erişen tarafından sunulacak tebliğlerle etraflıca anlatılacaktır.

şitli kuruluşlarla ve büyük harcamalarla yaptırmaktadırlar. Küçük firmaların bu hizmetlerden yararlanmalarına malî kaynakları elvermediğinden iktisadî faaliyetlerini etkin kullanmaları imkânsızlaşmaktadır. Bu nedenle büyük firmalarla rekabet etmeleri güçleşmekte ve piyasada tekelci eğilimlerin artması kolaylaşmaktadır. Günümüzde devlet tarafından kurulan ve malî bakımdan desteklenen köy ve belediye ve diğer kuruluşlar, sosyal ve altyapı gibi genel hizmetleri karşılamaktadırlar. Bu yolla yapılan hizmetlerin maliyetinin yüksek olması ve sınırlı alanda yapılması etki alanını daraltmaktadır. **Kredi ve Yardımlaşma Kooperatifi** veya genel hizmetleri yerine getiren kuruluşların faizsiz bir banka kurarak kefalet ve kredileşme hizmetlerinin banka ve diğer genel hizmetlerin de ortaklaşa bu kuruluşlarca yerine getirilmesi, orta ve küçük firmaların iktisadî etkinliklerini artıracak ve ülkemizin iktisadî ve sosyal gelişme sürecini hızlandıracaktır (10).

V-SONUÇ

Uzun teorik ve uygulamalı çalışmaların sonunda ortaya konmaya çalışılan «Faizsiz Banka Modeli»nin uygulamaya konması, günümüzde iktisadî yapıda karşılaşılan işsizlik, enflasyon ve iktisadî kalkınmanın yavaşlaması gibi sorunların çözümüne yardımcı olacağı kanısındayız. Zengin doğal ve beşerî kaynaklara sahip olan ülkemizde sermaye piyasasının etkin işleminde, âtıl kaynak ve kapasitelerin harekete geçirilmesinde hayafî bir rol oynayacağına inandığımız bu modelin uygulanmasına ışık tutacak her türlü tartışma ve eleştiriyi memnunlukla karşılayacağımızı bildirir, bu konuya Üniversite, iş çevreleri ve kamu kuruluşların gereken ilgiyi göstereceklerini ümit etmekteyiz. Özellikle faizsiz banka kurmak niyetiyle yola çıkan özel ve tüzel kişilerin konuya gereken ilgiyi göstereceklerine inanmaktayız (11).

-
- (10) Faizsiz Bankanın kurucu kuruluşlarla birlikte yerine getireceği genel hizmetler, Yard. Doç. Dr. Remzi Fındıklı tarafından etraflıca anlatılacaktır.
- (11) Bu tebliğin hazırlanmasında Elektrik Yük. Müh. Süleyman Karagül-le'nin Faizsiz Banka, Akevler Kredi ve Yardımlaşma Kooperatifi, İzmir, 1985 çalışmasından önemli ölçüde yararlanmış ve Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi'nin akademisyen üyeleriyle modelle ilgili yaptığımız son beş yıllık araştırma ve çalışmalarımızda kendisinin gayretleri bize önemli ölçüde yardımcı olmuştur.

16 / FAİZSİZ YENİ BİR BANKA MODELİ
YARARLANILAN KAYNAKLAR

— Khurshid Ahmed (Derleyen)

Studies in Islamic Economics, The Islamic Foundation, London 1976, Bu eserin içinde yer alan aşağıdaki tebliğlerden de yararlanılmıştır.

— Muhammed Uzair

«Some Conceptual and Practical Aspects of Interest Free Banking»

— Mahmud Abu Saud

«Money, Interest and Kirad-

— Mabid Ali Mohamad Mahmaud Al-Jarhi

-The Relative ve Efficiency of Interest-Free Monetary Economics The Fiat Money Case*

— Mustafa AKDAĞ

Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, Cilt 2, Cem Yayınevi, İstanbul, 1974.

— Ömer Nasuhi BILMEN

Hukûk-i İslâmiyye ve İstilahât-ı Fikhiyye Kamusu, Cilt, 4 ve 6, Bilmen Yayınevi, istanbul, 1970.

— Seyfullah ÇEVİK

Bankacılık ve Mali Kurumlar, Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. Resmi Teksir Yayınları, No: 136, 1984, izmir.

— Murat ÇİZAKÇA

İslâm'da ve Batı'da Bankacılığın Mukayeseli İncelenmesi, Kuzey Kıbrıs Uluslararası İslâm Bankacılık ve Ekonomi Enstitüsü, 1981.

— Arif ERSOY

İktisadi Müessesleşme Tarihi, İktisadi Kalkınmanın Tarihi Seyri Akevler Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi, Tarihi Araştırmalar Serisi, No: 1, İzmir 1986.

— Arif ERSOY

İktisadi Düşünceler Tarihi, Akyol Matbaası, izmir 1986.

— Ay ten H. ETİ

Banka ve Banka Muamelaı, İstanbul. 1957.

— Süleyman KARAGÜLLE

Faizsiz Banka, Akevler Kredi ve Yardımlaşma Kooperatifi izmir, 1985.

J.M. KEYNES

İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi, Çev. A. Baltacıgil, Fakülteler Matbaası, tstanbul, 1969.

— Aziz KÖKLÜ

Para ve Kredi, İkinci Baskı, Sevinç Matbaası, Ankara, 1967.

— Enver ikbal KUREŞİ

Faiz Nazariyesi ve İslâm, Çev. Salih Tuğ, İrfan Yayınevi, İst., 1066.

M.A.MANNAN

İslâm Ekonomisi, 4. Baskı, Fikir Yayınları. İstanbul, 1980.

— Ahmed Abdul Aziz en-NACCAR

İslâm Bankaları Hakkında 100 soru ve 100 cevap. Hilâl cilt ve Matbaacılık,
İstanbul, 1982.

— Tezer ÖCAL

Para Teorisi. A.I.T.I. Ak Yayın No: 124, Ankara, 1978.

— M. Ahmet ez-ZERKA

İslâm'a Göre Faizsiz Banka, Kalkınma ve Sigorta, Çev. H. Karaman, Kalem
Yayınevi, İstanbul. 1976.

FAİZ VE FAİZİN TARİHİ GELİŞİMİ

Ar. Gör. Ali SAYI*

I — FAİZİN GENEL OLARAK TANIMI

Faiz Lafzının Lügat Olarak Tahlili

Faiz lafzı Arapça kökenlidir. Arap dilinin sesleri ifadedeki vüs'ati dolayısıyla bu lafız dilimizde tam anlamıyla harflendirilememekte ve bu sebeble de anlam bakımından sapmalara yol açacak durumlar meydana gelmektedir (1).

Faiz lafzına, İslâmî kaynaklarda ekonomik anlam itibariyle rastlamak mümkün değildir. Yani ekonomik anlam itibariyle

(*) 1950 yılında Tokat'ta doğdu, ilk ve Orta öğrenimini Tokat'ta, Yüksek öğrenimini İ.Ü. İktisat Fakültesi ve Yüksek İslâm Enstitüsünü bitirerek İstanbul'da tamamladı.

Diyanet ve Çalışma Bakanlığı bünyesinde çalıştı.

İ.Ü. İktisat Fakültesinde Doktora çalışmasını sürdürüyor.

Hâlen 9 Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi TEFSİR Araştırma görevlisi. Evli iki çocuklu.

(1) Faiz : Bazılarınca Z'nin hangi harf olduğu anlaşılmamaktadır. Bu karmaşadan yararlanmak isteyenler zaman zaman ortaya çıkmakta ve konuyu istismar etmektedirler. Nitekim günlük bir gazetede bir yazar, Kur'an'da yer alan «Ashab'ul-cenneti hüm'ül-fâizûn- (Haşr/20) âyetindeki Fâizûn kelimesini sapıtılarak, «Cennetin ashabı faizcilerdir» şeklinde bir yazı yayınlamıştır. Bilindiği gibi burada geçen Fâizûn kelimesinde yer alan kritik harf (dat) değil (ze)'dir. Bu kelime fevzden türemiştir (Bu yazı için bk. Günaydın, Teoman Erel).

Kur'ân (2) ve hadislerde (3) yer almadığı gibi, fikhî kaynaklarda da bu anlamda bir kullanım söz konusu değildir. Fikhî kaynaklarda bu anlamı karşılayan *RİBA* lafzıdır (4).

Zamanımızda faiz olarak kullanılan bu lafız Osmanlı uygulamalarında *RIBH* olarak geçmektedir. Ancak bu kullanımın, Osmanlılarda hangi devreden itibaren başladığı ayrı bir tetkik konusudur. Burada üzerinde durulması gereken, faizin hemen hemen tam karşılığı olarak kabul edebileceğimiz *Riba* lafzının Osmanlı uygulamalarında görülememesi ve fakat bu tür muamelelerin *Ribh* lafzıyla ifadelendirilmesidir (5). Bilindiği üzere *Ribh* fıkhta ele

(2) Kur'ân'da (za) ile favz ve fayz kökünden kullanım yoktur.

— Mümin/44 (dat) ile fevd.

— Mâide/83, Tevbe/92, Bakara/198, Nur/14, Yunus/61, Ahkaf/8, A'raf/50 yine (dat) ile feyz.

— (ze) ile feyz kökünden ise Kur'ân'da 33 yerde geçmektedir (Bkz. Mu'cem'ül-Müfehres li Elfaz'ül-Kur'ân'ül-Kerim).

(3) Mu'cem'ül-Füfehres li Elfaz'ül-Hadis'in-Nebevi/Concondance feyz madde-sidir.

(4) Kur'an, 11/275 (iki kez), 276, 278, III/130, IV/161, XXX/39

Hadisler. Bkz. TAHÂVÎ, Şerh-ı Ma'ân'ü-Âsâr. IV/64-71. tahkik, Mu-hammed Zühri en-Neccâr. I. Bsk. 1979/Beyrut. Kitab-ı Sarf Bab-ı Riba.

Fıkhi kaynaklar; Kudûri, Mülteka, İhtiyar li Tai'Fi-i-Muhtâr, Riba Bölümleri (Bab-ı Riba).

Bütün bu kaynaklarda Faiz lafzını karşılayan terim *RİBA*'dır. Herhangi bir şekilde faiz lafzının ekonomik anlamda kullanımı da söz konusu değildir.

(5) Bununla ilgili örnekler (Bkz. BARKAN Ö. Lutfi; AYVERDİ E. Hakkı. İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri, 953' (1546)).

a/(301) Asl-ı Vakıf

Hâsil fi'ssene

Nakdiye

10,000

1.000

Şart-ı Vakıf

Meblağ-ı merhum **Rıbh**inden Mahmut Paşa Mescidi'nin imamına ve Nasuh Çelebi'den sonra Hâce Üveyis Mescidi'nin müezzinine yevmi birer akçe verilip günde birer cüz okuyalar.

b/(305) Vakfı mezbur 5.000 akçe vakfedilip sarf eylemiş ki **ribh**ından bezzâzistan kapısı, çukacılar çarşısı yanında olan sıkâye mesâlihine, iki ayda bir yevmi ikişer akçe ve altı ayda yevmiye birer akçe verile ve ciheti tevliyet 100 akçe ola. Diğer örnekler için bkz. 316, 336, 346, 358.

Osmanlı devletinde NAKİT VAKIFLARının cevazı konusunda Şeyh'ul- İslam Ebu's-Suud Efendi'nin (1490-1575), «Risâletün fi Cevâz-ı Vakf'm

alınan bir konudur ve meşru olarak kabul edilmiştir (6).

Osmanlı uygulamalarında görülen bu ikiliğin temelinde ekonomik şartların getirdiği zorunluluk yanında, Şer'i bir Devlet olarak kendini vasıflandıran Osmanlı'nın, biraz da faizin tarifindeki zorluktan yararlanarak (7) denetimden kurtulmak amacıyla birlikte, şer'î kaynaklarda son derece olumsuz şekilde belirlenen Riba'nın yiyicisi yahut teşvikçisi olmadıklarını ortaya koymak gayesinde bulunduğunu söylemek hatalı olmayacaktır (8).

Nükûd» adlı eserinden bahs olunmaktadır. Ancak, Ebu's-Suud efendinin çağdaşı bir din bilgini olan BİRGİVÎ Mehmet Efendi'nin, nakit vakıfları konusundaki görüşlerinden dolayı Ebu's-Suud efendiyi şiddetle tenkit ettiği, kaleme aldığı «Seyfün sârimun fi 'adem-i cevâzi'l-me-kil ve'd-derâhîm» isimli eserinden anlaşılmaktadır. (Fazla bilgi için bkz. AYDEMİR Abdullah, «Ebus-Suud Efendi» Diyanet İşleri Bşk. Dergisi XII/2,3, 1973. Ankara)

Para vakıflarıyla ilgili olarak bkz. ŞİMŞEK Mehmet, «Osmanlı Cemiyetinde Para Vakıfları Üzerine Münakaşalar». Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Derg. XXVII. 1985. Ankara sh. 207... vd. «Bu makalede para vakıflarının cevazına dair fetva ve eserlerle, karşı görüşler zikredilmekte özellikle BİRGİVÎ Mehmet Efendi'nin nakit vakıflarının caiz olmadığına dair görüşü belirtilerek, zira faiz olur dediği ifade edilmektedir».

Bu konuda ÂSİM Efendi'nin Kamusunda Ribanın izahını yaparken kullandığı; «Muamelede olan kadr-ı meşrudan mütecaviz fazla ve ziyadeye Riba denir, AKÇANIN RİBHL... gibi» ifadesi dikkat çekicidir.

Abdülaziz döneminde % 12'yi, Abdülhamit döneminde % 9'u aşmamak kaydıyla yapılan faizli muameleleri düzenleyen nizamname için bkz. 1. tertip düstûr c. V sh. 775-776 ve c. I sh. 268-269 Ankara, 1937.

(6) El-İhtiyar li Ta'lîl-il-Muhtar. II. 28»

«Tevliye maliyetine, Murabaha (Rıbh) kârıyla. Vedia noksanına bey' dir.»

(7) Ibn Abidin, Mecmu at ül-Resâil, Neşr'ül-Örf. II 116-

117

Schacht Joseph. İslam Ansiklopedisi Riba maddesi.

Tirmizi. Kitabı ticaret, 85. «Riba 73 baktır...»

Ibn-i Teymiye. Mecmu'ay-i Fetavây-ı İbni Teymiye Q. 1383. 29. cilt sh. 470-471

(8) Kur'an. 11/275; «Faiz yiyenler şeytanın çarpmış olduğu kimsenin kalktığı gibi kalkarlar... Kim (faize) dönerse onlar ateştedir, orada ebedi kalacaklardır».

11/276; «Allah faizi mahveder»

11/279; «Eğer böyle yapmazsanız, o taktirde Allah ve Resûlüyle savaşa girdiğinizi bilin»

Hadis; «Faiz 73 baktır. Bunların günah itibariyle en ehveni, bir kimsenin annesiyle nikahlanması gibidir...» Tirmizi, Ticaret, 85.

Osmanlı hukukunun temel kitabı olan Halebi'nin Mültekasında (9) da bu konu *bab-ı Riba* başlığı altında ele alınmaktadır.

Bu lafzın (dat) harfiyle olması kuvvetle muhtemeldir. Zira bu kelime «fazlalık» (10), anlamının yanında «karışıklık» ve «birleşiklik» (11) anlamları da vardır. Sermayenin yavrusu şeklinde nitelenen riba'da ise hemen bu karışıklık ve içiçeliği tesbit etmek mümkündür.

Faiz'in lügat anlamında, istenmeyen bir fazlalık manasında; suyun taşkınlığı, yayılması mânâları da vardır. Dolayısıyla faiz şeklinde dilimizde yazılan bu lafzın (dat) harfiyle olması gerekir (12).

Faiz lafzının bu tarz yazılışına son Osmanlı kaynaklarında rastlamaktayız ve kullanıldığı anlam bugün taşıdığı ekonomik mânâdır (13).

Günümüz Arapçasında faiz kelimesinin yazılışı ise (dal) ile dir. Fayda anlamına gelen bu yazım (faide) şeklindedir.

II – FAİZİN TARİHİNE TAHLİLİ GİRİŞ

Faiz kredi olayında ortaya çıkmaktadır. Kredi ise, kredi kurumu yani bir banka tarafından verilir. O halde faizin tarihi, kurumsal olarak, banka tarihiyle eşzamanlıdır.

Banka tarihi yazarlar ilk bankaların *MABED'ler* olduğunu söylemektedirler (14). Bu bize günümüz şartları içersinde olduk-

-
- (9) Padel W.Steg L. Dela Legislation fonciere Ottoman, sh. 4Paris, 1904.
- (10) Ahteri Kebir, ASIM efendi, Kamus (feyz) maddeleri.
- (11) Asım, II, 1289. «Nitekim hadiste, karnı göğsü tumberâber anlamında ve dümdüz anlamı lafzıyla ifâde edilmiştir» II. 1291.
- (12) Alp Sabahat ve A. Rıza Büyük Osmanlıca Lügat, Faiz maddesi. Burada faiz lafzının mânâsı verilmiş.
- (13) ZAGRAVÎ A. Fehmi. İstilahât-ı Ticariye ve Tarifat-ı Kanuniye, sh. 221308 ist.
- (14) MEUNIER Dauphin, Bankacılık Tarihi, Çev. Akıncılar Aykut, sh. 7-10, 19 Akbank Yay. 1969, İstanbul.
«Mezopotamya'nın Uruk şehrinde bulunan M.Ö. 3400-3200 senelerine ait Kızıl Mabedin bilinen en eski mabed olduğu ifade olunmaktadır ki, bu mabed kredi verme işlemlerinin başlangıcını teşkil etmektedir (Meunier, 7,8). Hammurabi'nin Babil'inde kredi veren kurumlar içersinde mabedlerin son derece önemli yer işgal etmesi câlib-i dikkattir.

ça tuhaf görünebilir. Ancak dikkatli bir gözlem mabedlerdeki ruhanî niteliğin ekonomik zeminde *BANKA* tarafından kullanıldığını ortaya koyacaktır. Bu *güven verme*, karşılıkine emniyet/eman telkin etme esprisidir. Şimdi bu kavramı ve *BANKA-MABED* olgusuyla ilişkisini ortaya koymaya çalışalım.

A – Güvenlik/Eman

Güvenlik/Emanı aramayan, istemeyen olmaz. Her fert, hatta her canlı yaşadığı sürece can güvenliğini, ekonomik ve sosyal güvenliğini sağlamak peşindedir. *İMAN*'ın ahiret güvenliğiyle ilgili olduğunu unutmamak gerekir. Yani insan için Güvenlik/Eman, daima vazgeçilemeyecek bir olgu ve ihtiyaçtır.

İlk insan için gelecek belirsizliklerle doludur. Bu belirsizlikler içinde tabiatı karşı büyük mücadele vermekte, kendi güvenlik/emanını sağlama peşinde koşmaktadır. En temel güvenlik esaslarından birinin de iç âlem itibarıyla, ruhanî olarak güven sağlama ve sonuçta da iç huzura ulaşma olduğu şüphesizdir.

Mabedlerin bu noktada insanları iç âlem itibarıyla tatmin ettiği, güvenliğe kavuşturduğu için devreye girdiği muhakkaktır (15).

Bunun maddî sonuçlarının ortaya çıkması için çok beklemek gerekmemiştir. Zira iç âlem itibarıyla kendisini sükûnete kavuşturan bu mabedlere şükran borcunu, yahut korktuğunda gelecek belâlardan *EMİN* olmak kaygusunu hemen maddî bir karşılıkla ifa de lendirilmekte; Malının bir kısmını, hediyeye veya sadaka yahutta adak olarak mabede bağışlamaktadır. Mabedlerin de insanlardaki (bu güven düşüncesini istismar ettiği söylenemez, aksine yaptıkları işlerle, bu güveni giderek kendi lehlerine artırmaktadırlar. Gelen adaklar, hediyeler, keffâretler, sadakalar ve bağışlar; kabilenin yahut o topluluğun güçsüz ve muhtaçlarına ulaştırılmakta,

M.S. 591 yılında Suriyeli bir bankacının kraldan bankacılık yapmak üzere Paris Piskoposluğunu satın alması yine bu yönden mühimdir

(Meunier, 37)(15) ilk dönemlerdeki Tanrı-İnsan ilişkileri için bkz.

YALVAÇ Kadriye, TOSUN Mebrûre, Sümer, Babil, Asur Kanunları, Ammi Şaduka Fermanı, Türk Tarih Kurumu Yay. sh. 181-185.

esir düşmüş askerler fidye verilerek kurtarılmakta (16) ve güven altına alınmaktadır.

Ekonomik faaliyetin büyük çapta toprakla ilgili olduğu bu dönemlerin Mezopotamya'sında, kıtlık yıllarında yiyecek olarak gerekli ürünün sağlanması, yeniden ekim için gerekli olan tohumluğun temini, ilk dönem insanların mabedlerle ne kadar içli-dışlı olduğunu ve güvenliğini onunla sağlamakta ne kadar yerinde hareket ettiğini bize açıkça göstermektedir.

Bankanın temelde kredi sağlayan bir kurum, kredinin de güvenlik sağlayıcı bir özellik gösterdiği dikkate alınırsa BANKA-MABED ilişkisini kavramak mümkün olur.

B — Faizin Muhtemel Başlangıcı

Yukarıda yaptığımız izahların nedeni, aşağıda belirteceğimiz hususlara temel teşkil etmesidir.

Mabedlerin güvenlik/eman sağlayıcı özellikleri ekonomik nitelikli aşağıdaki olayın ortaya çıkmasına neden olmuştur;

Daha önce mallar Mabe'de, hediye, sadaka, keffâret veya hibe şeklinde geliyordu. Fakat yarattığı güven duygusu, insanların diğer mallarını da getirip bırakmalarına ve mabedlerde bir **EMANET MALLARI hesabının** doğmasına neden oldu.

Nitekim Mezopotamya'daki bu mabedlerde malların TANRI MALLARI ve TANRI'ya AİT OLMAYAN MALLAR olarak ayrıldığı ve Tanrı mallarının ağızlarının mühürlenerek (17) diğerlerinden ayrı bir yerde muhafaza edildiğini görüyoruz.

Tanrı malları muhtemelen keffâret, adak (Nezir) yahut sadaka olarak bırakılan mallardı ve bunların sarf yerleri teşri' edilmişti ve belliydi. Diğer gurup mallar ise mabe'de muhafaza edilmek üzere getirilmiş EMANET mallardı. Bunlar Mezopotamya'da gö

(16) Fidyeye için bkz. YALVAÇ Kadriye TOSUN Mebrure Sümer, Babil Asur Kanunları... **sh. 188 Md. 32. (17)** MEUNIER, 8

Kur'an. Tevbe, 34-35. Bkz. KUTUP Seyyid. Fî Zilâl'il-Kur'an, VII/270
«Tarih şahittir ki insanlar büyük servetleri Kilise ve Havralara götürüp din adamlarının ellerine teslim ediyorlardı» demektedir.

rüldüğü gibi talep edildiğinde verilmek üzere bırakılmışlardı (18). Yine Mezopotamya'da görüldüğü üzere, bırakılan bu mallar üzerinde, emanet edilene tasarruf imkânı tanınmış fakat kaybindan sorumlu tutulmuştu (19).

Herkes bir anda gelip emanet malını istemediğine ve emanet edilene de malı kullanma yetkisi verildiğine göre, alacağını kefil le sağlama almak (20) kaydıyla, borç isteyenlere, belli bir karşılıkla (ivazla) vermekte kendileri açısından bir beis yoktu (21). Bu-künkü bankacılığın da dayandığı temel prensibin bu olduğunu hemen hatırlatalım. İşte bir emaneti kullandırma karşılığı alınan bu fazlalık muhtemelen ilk FAİZ olmuştur. Tarihi kaynaklarda Mezopotamya'da, Faizsiz borçlanmalar da görüldüğüne göre (22), başlangıçta faizsiz olarak mabedlerce yürütülen kredi işlemlerinin daha sonra faizli hale geldiği ve mabedler dışındaki birtakım kâr amaçlı kurum veya teşebbüslerin de bu alana girdiklerine hükmedebiliriz.

Bir yerde kâr amacı olmayan faizsiz ödünçler yanında, kâr amaçlı faizli kredi işlemleri de uygulamada sözkonusuysa, ilk uygulamanın başlangıç olduğunu, fakat daha sonra faizli hâle geldiğini rahatlıkla belirtebiliriz, zira kârın olmadığı bir yerde bu amaçla çalışanların da olmayacağı çok açıktır.

C — Krediy e Kazanç Faktörünün Giriş i

Başlangıçta faizsiz olması nedeniyle kredi verme işlemine mabedlerden başka kuruluş veya teşebbüslerin girmesi sözkonusu olmazdı. Fakat faizli uygulama başlayınca bu alan bir kazanç kapısı haline gelmiş ve bu alana diğerleri .de girmeye başlamıştır. Nitekim Mezopotamya'da mabedlerin hemen yanı başında kraliyete

(18) MEUNIER, 9

(19) MEUNIER, 9

(20) MEUNIER, 9

(21) *Kur'an, Tevbe, 34 de, «Haham ve nahiplerin insanların mallarını batıl yolla yediklerini» anlatmaktadır. Âyetin tefsiri için bkz. KUTUP Sey-yid, Fi Zilâil... VII,270 «Batıl yollarla malı yene yollarından biri de, paız ve hahamların FAİZ muamelelerinden sağladıkları kazançtır»*

(22) GÜN ALTA Y Şemseddin. *Türkiye Tarihinin İlk Devirlerinden Yakın Şark Elam, Mezopotamya. Türk Tarih Kurumu yay. VIII. seri No. 3 Anka n 1937 sh. 391*

hizmetleri toprak bağışıyla mükafatlandırılmış büyük toprak sahiplerinin bu yola girerek, mabedlerin bu alandaki tekel durumuna son verdikleri (23), görülmektedir. Ancak Mezopotamya tarihi içerisinde faiz hadlerinin çok fazla yükselmesi karşısında, bunların frenlenmesi için bir takım tedbirler alındığı tesbit olunmaktadır (24).
D — Sanayi Devrimi Öncesi Faizli Muamelelerin Temel Niteliği

Gerek çiftçilik, gerekse mal mübadelesi devrinde örneğin; Atina, İsparta, Babil ve Sümerlerde yaygın faiz uygulamaları görülmektedir.

Tarımsal özellikli ekonomilerde faiz mekanizmasıyla toprakların giderilmesi sonucunu ortaya çıkarmış, sosyal ve ekonomik

(23) MEUNIER, 9

(24) GÜNALTAY, a.g.e., s. 392.

Bunda tetkike imkân ve fırsat bulamadığım bir noktayı problem olarak ortaya koymak istiyorum:

Mezopotamya'da Sümerler'de uygulanan faize SİBTU deniliyordu (MEUNIER, 9. YALVAÇ, TOSUN, 299 Akadça sözlük bölümü.)

Kur'ân'da ise Yahudilerin ayrıldığı herbir kola SİBT, çoğulu Es-bat denmektedir (Kur'an. Bakım, 140, Âl-i İmman/84, Nisa/163, A'mfl/ 60).

Ayrıca Tevat' ta tesniye bölümünde Amorrular lafzı geçmekte bunların putperest olduğu söylenmektedir.

Amorru'lar ise M.Ö. 2057-2044 yılları arasında yaşamış Akad'm başkenti olan BABİL'de bağımsızlığını ilân etmiş ve Babil'de böylece I. sülâleyi kurmuş kabîlâti (MEUNIER, 9,10).

Ayrıca yahudilerin faiz muâmelerindeki maharetleri bilinmektedir. (MEUNIER, 38, ERGİN Feridun. Para ve Faiz Tevrihi, sh. 133, 134.

Kur'ân'da, Nisa. 161, «Yahudilerin haksızlıklarından, çoklarını Allah yolunda menetmelerinden, YASAK EDİLMİŞKEN FAİZ ALMALARI ve insanların mallarını haksızlıkla yanelerinden ötürü kendilerine helal kılan temiz şeyleri haram kıldık...» ayetiyle yahudilerin riba almaktaki ısrarlarına işaret olunmaktadır. Bu şekilde işlerini yürüten bir topluluğun faiz hesaplarında ustalaşacağı şüphesizdir.»

Bütün bunlardan sonra bende, Mezopotamya'da yahudilerin bu dönemler itibarıyla ekonomik hayatta etkilidirler ve yoğun şekilde ilk defa faizli muameleleri başlatmaları için, Faiz onların her bir gurubunun ismi olan SİBTU şeklinde isimlendirilmiştir, kanaati doğmuştur.

FAİZ VE FAİZİN TARİHİ GELİŞİMİ / 27

dengesizliğin de temelini oluşturmuştur. Bu sebeplerle Faiz gerek Elen dünyasında, gerekse Mezopotamya'da çeşitli eleştirilere konu olmuştur. Örneğin, Aristo ve Plato'nun faize yönelttiği eleştiri zamanımıza kadar ulaşmıştır (25).

Solon'un Atina'da yaptığı toprak düzenlemeleri, yine faizin tahribatı sonucu zorunlu hale gelmiş reformlardı (26).

E — Sanayi Devrimi Sonrası Faizli Muamelelerdeki Temel Özellik

Sanayi devrimiyle büyük sermaye birikimine ihtiyaç hasıl olmuştur. Gerekli olan sermayenin temininin faiz yoluyla gerçekleştirildiği ve dolayısıyla Hristiyanlığın faiz konusundaki yasaklamalarının gide rek za'afa uğradığı gözlemlenmektedir. Ancak ilk klasik iktisatçılardan A. Smith ve Ricardo'nun, «Sermâyenin hasıladan aldığı paydır» şeklindeki (27) Faiz tarifleri dikkate alındığında kârla aynı mahiyette olduğu anlaşılacaktır. Bu dönemde iş alanları o kadar geniş, kâr o kadar yüksektir ki zarar muhtemel olmadığından böyle bir tarif yapılmıştır.

Ayrıca keşiflerle diğer kıta ve ülkelerden getirilen değerlerin (altın gümüş) de sermâye birikimine yol açtığı ve yine bunların da faiz mekanizmasıyla sanayiye yönlendirildiği anlaşılmaktadır.

Ancak ekonomik faaliyetlerdeki verimin düşmesi, iş alanlarının daralması ve faizin olumsuz sonuçlarıyla birlikte değişik cepheleleri de ortaya çıkınca, daha farklı tariflere yönlendiği görülmektedir. Nitekim Keynes'in likidite tuzağı teorisi, Faizin nasıl nakdi üretim dışı bıraktığını ortaya koymaktadır (28).

Artık günümüz, faizin ekonomik ve sosyal tahribatının anlaşıldığı ve faizsiz bir sistem arayışlarının başladığı bir dönemdir. Sunduğumuz bu çalışma da bu amaca yönelik çalışmaların bir halkasını oluşturmakta ve faizin tanımı ve tarihi üzerine söyledikle -

(25) ERGİN Feridun, *Paşa Siyaseti*, sh. 33 1. Üniv. İktisat Fak. Yay. 197 ist. .
MEUNIER, 15-23

(26) MANSEL Arif Müfid, *Ege Yunan Tarihi*, sh. 186-191

(27) KUREŞİ Enver İktbal, *Faiz Nazariyesi ve İslâm*, sh. 42, İrfan Yayınevi, İst. 1972

(28) ERGİN, *Paşa Siyaseti*, -194-197

riyle, faizsiz banka mekanizmasının kurulmasına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

II – FAİZİN İKTİSADİ TANIM VE İZAHLARI

A – Faiz, Zamanla Artan Borçtur

Faizin en eski ve en çok bilinen şekli budur. Araplar'da İslâmiyet öncesi rastlanan ve zamanla artan borç mahiyetindeki bu faiz türüne Ribe'n-Nesie (*Nesie Ribası*) denirdi (29). Bu tarz faizin mekanizması şöyleydi: «Borçlu alacaklısına gelir borç süresini uzat, ben de borcun miktarını artırıyorum» (30). derdi.

İlk tarihi dönemlerden itibaren bu faiz türünün uygulandığı görülmektedir. Nitekim Mezopotamya'da bunun örneklerini görüyoruz (31).

Nesie ribasındaki unsurları tahlilî bir şekilde ortaya koyarak tanımını daha net bir şekilde belirleyelim.

1) Veresiye

Veresiye alış-veriş Nesie Ribası kapsamına girmektedir. Zira burada da zaman farkından dolayı borcun artması söz konusudur. Malı bugün almak bedelini sonra, fakat daha fazla olarak ödemek Nesie Ribasından başka birşey değildir (32).

(29) TAHAVÎ, IV/64... Nesie Ribasıyla ilgili hadisler bu bapta toplanmıştır.

(30) TAHAVÎ, IV/65

(31) «M.Ö. 2000'li yıllarda borçlar yazılı bir mukavele ile tesbit edilir, verilen borç yüzünden SIBTU tabir edilen bir faiz teminini öngörülürdü, carî nisbet, zahire ve hurma için ana sermayenin 1/3'ünü teşkil eden % 33, maden için % 20 idi. (MEUNIER, 9).

(32) «İki kile buğdayı bir veya iki veya üç kile arpa mukabilinde veresiye olarak satmak da caiz olmaz» bkz. BİLMEN Ömer Nasûhi, Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilahât-ı Fıkhiyye Kamusu, VI/105, Bilmen Yay. 1970. Hadiste şöyle geçmektedir; «Arpanın humayla PEŞİN OLARAK fazlalıkla satılmasında bir beis yoktur.» TAHAVÎ, IV/66

FAİZ VE FAİZİN TARİHİ GELİŞİMİ / 29

2) Zamanın Fiyatlandırılması

Yukarıdaki örneklerde zaman içinde artan borcun, diğer bir deyişle zamanın fiyatlandırılmasının Nesie Ribasına neden olduğunu belirtmiştik. Ancak üretim sırasında zamanın son derece büyük önemi vardır. Örneğin 2500 TL. bir ay için, üretim açısından, bu değeri ifade ediyor denildiğinde, tabii olarak iki ay için daha büyük bir değeri ifade ettiği sonucuna varılacaktır. Üretim sürecindeki iktisadî değerlerin, zamanla doğru orantılı olarak hasılat katkıda bulunduğu reddolunamaz bir gerçektir.

3) Kredi Hacmi

Yukarda yaptığımız izahta olduğu gibi sağlanan kredinin değeri sadece miktarıyla belirlenemez. Gerçek bir değer tesbitinin yapılabilmesi için sürenin de dikkate alınması gerekir. İşte bu durumun ifadesi bizi yeni bir kavrama götürmektedir ki bu da KREDİ HACMİ kavramıdır.

Bu kavram dikkate alındığında, üretim sürecine giren paranın kullanım süresinin fiyatlandırılmamasının büyük bir iktisadî değer kaybı olacağı görülecektir. Madem ki adam parayı almakta, üretime sokmakta ve kazanmaktadır, o halde bunu borç olarak verene de bir hak tanınmasından tabii bir şey olamaz. Fakat dikkate dilirse bunun yukarıda söylediğimizle farkı vardır. Nesie faizinin cereyan ettiği olaylarda mal peşin olarak alınmakta fakat daha sonra bedeli fazla olarak ödenmektedir. Burada önce tüketim sonra üretim sözkonusudur. Durumu malların mübadelesinde değil de, mal-nakit mübadelesinde düşündüğümüzde, durum daha net olarak ortaya çıkacaktır. Önce parayı veriyor daha sonra malı alıyorsa burada tüketimi teşvik değil üretimi teşvik vardır. Aynı zamanda burada zamanın üretim lehine değerlendirilmesi söz konusudur. Bu, veresiye satışta olduğu gibi, fiyat artışlarına sebep olmaz ve tüketimi üretim lehine tehir ederek, üretimi tüketim lehine tehir edenin yol açtığı; elinde parası olanın mal bulamaması, nakdin sun'i olarak artması gibi sonuçlara da yolaçmaz.

Krdi hacmi, belirtildiği gibi, zamanı dikkate alan bir kavramdır. Faiz de zamanın fiyatlandırılması şeklinde tarif edildiğine göre, o da aslında zamanı değerlendirme unsurunu taşımaktadır, ancak önce tüketim sonra üretim gibi bir iktisadî olumsuzluğu ve

30 / FAİZSİZ YENİ BİR BANKA MODELİ

nakdin sun'î olarak artması gibi bir menfiliği de bünyesinde bulundurmaktadır. O halde hem bu olumsuzlukları taşımayan ve hem de zamanın iktisadî süreç içerisinde değerlendirildiği ve krediyi verene yansıtıldığı bir mekanizma var mıdır şeklinde bir arayışa girmemiz gerekir; Böyle bir arayışın cevabını **SELEM** verecektir. Bunu izah etmeye çalışalım.

4) Selem

Tarifi; «semende acilen, müsemmede te'cilen mülkü gerektiren akittir» (33) daha açık bir ifadeyle «para peşin mal ve resiye tarzında yapılan akittir» şeklinde yapılabilir (34).

Yani Nesie Ribası olarak nitelendiğimiz ve resiye'nin tersi bir işleyişe sahiptir: Veresiye şeklinde önce malın alımı, sonra paranın ödenmesi söz konusu iken Selemde önce bedelin verilmesi sonra malın alınması durumu vardır. Burada, daha önce de belirtildiği gibi, zamanın **tüketim** lehine değil üretim lehine kullanımı söz konusudur.

Selem, riba ile kredi alma yolunu kapatan bir mekanizmadır (35). Üretimi için krediyi ribasız bulan bir müteşebbisin, Ribâhor'a başvurması düşünülemez. **Selem**in fıkıh kitaplarında zikrolunan şartlarını zikre delim; (36).

- 1) Selem yapılan semenin (paranın) nevi, cinsi, vasfı ve miktarının belli ve muayyen olması,
- 2) Seleme konu olan malın cinsi, nevi, sıfatı, miktarının belli olması,
- 3) Malın teslim edileceği yerin ve süresinin belli olması,
- 4) Semeninin peşin olarak ödenmesi.

(33) *Buhârî Tecrîd-i Sarîh, VIII/3. el-İhtiyar, 11/33-(34)BİLMEN, VI/11*

(35) *Kur'an'da Bakara Sûresi 275-281. âyetleri, riba ve ona müteallik durumları konu edinmiştir. 282 ve 283. Âyetler ise Tedâyyün Âyetleri olarak isimlendirilmiştir. Bu âyetler İbn Abbas tarafından «Selem Âyeti» olarak bildirilmiştir ve ayrıca bu âyetler hakkında «Allah Ribâyı haram kıldığı zaman, selemi ibaha etti» demektedir (Bkz. BEYDÂVÎ, Envar'ut-Tenzil Esrarut-Tevîl, I. 440-NESEFÎ. Medariku't-Tenzil, Hakâ' iku't-Te'vil, 1/440, HAZİN. Lübbâbü't-Te'vil fî Maâni't-Tenzil Tefsirler için bkz. Mecmau't-Tefâsir, 1/439-440)*

(36) *BİLMEN. VI/11-112; el-İHTİYAR, 11/34*

Ancak bu nitelikler aşağıda sıralayacağımız esaslarla teyid olunmazsa her an faize dönüşmesi mümkündür. Bu esasların neler olacağı İbn Abbas'ın kendilerine SELEM âyeti dediği, Bakara, 282-283'deki ayetler de teferruatlı bir şekilde belirlenmiştir: Bunları sıralayalım:

- 1) Selemin yazılı olması (Selem senedi),
- 2) Topluluğun teminatı altında olması,
- 3) Borçlunun belirlenmesi,
- 4) Senedin hâmiline şeklinde düzenlenmesi,
- 5) Akdin yerine getirilememesi halinde, belli bir değer için ipotek edilerek, teminatın gösterilmesi,
- 6) Seleme konu olan malın kontrolünü yapacak teşkilatın bulunması, şartları gerekmektedir (37).

5) Batı'lı İktisatçıların Meseleye Yaklaşımı

Batı'da sanayi devrimi ve sanayileşme sürecinin başladığı dönemlerde sermayenin zaman içinde kullanımı son derece önem kazanmış, zaman üretim lehine değerlendirilir hale gelmiştir.

Sermaye tahlillerine zaman faktörünü sokması nedeniyle İsveçli İktisatçı Böhm-Bawerk (38) önemlidir. Kapitalist üretim usûlünü «zaman tüketen hareket olarak niteleyen Bawerk (39), AGIO ismini verdiği zaman tercihi esasıyla da faiz hakkındaki görüşünü ortaya koymaktadır (40). Ona göre hali hazırdaki emtia, aynı nevi ve miktardaki müstakbel emtiadan daha fazla değere sahiptir. İşte hali hazır emtia için ödemeye hazır olduğumuz be-

(37) Bu şartları ihtiva eden Bakara, 282-283 âyetleri üzerinde Akevler bünyesinde yapılan bir çalışma sona erdirilmiş, yine Akevler Bilimsel Araştırma Merkezince (ABAM) ilk fırsatta neşri düşünülmektedir.

(38) KUREŞİ Anvar İqbal, Faiz Nazariyesi ve İslâm. sh. 5 çev. Tuğ Salih İrfan yay. 1972. ist.

(39) a.g.e., 52(40)a.g.e., 52

delle, istikbalde ödeyeceğimiz miktar arasındaki fark agio'dur. «Agio ödücün tamamlayıcısıdır ve 100 TL. verip bir ay sonra yine 100 TL. almak piyasa fiatmın altında bir satışa müsavidir (41)» demektedir.

Bawerk'in zaman tahlillerini ve kapitalist üretimi biçimini «zaman istihlak eden hareket olarak nitelendirmesini dikkate aldığımızda, mesele bir yandan zamanın fiyatlandırıldığı Nesie Faiziyle alâkalı olurken, diğer yandan, mal üretiminin olduğu varsayımıyla, selemle irtibatlı bulunmaktadır. Bunu Bawerk'in agio'daki meşruluğu izah ederken ileri sürdüğü; hali hazırdaki emtianın teknik üstünlüğünü yani daha fazla servet elde etmek için derhal üretim alanında kullanılabilir olması (42) tezinden anlıyoruz.

B) Faiz, Zarara Katılmayan Kârdir

Ticaretteki temel nitelik kâr ve zarar ihtimâlini bünyesinde taşımasıdır. Nitekim Hz. Peygamber'in «Zımanın (rizikonun) olmadığı yerde *ribh* (Kâr) yoktur» tarzında vârid olan hadisi de (43) konuya bu hususta açıklık getirmektedir. Ticâretin faizle farklılığı da burada ortaya çıkmaktadır; Faizin temel niteliğinin ise zarar ihtimalinin bulunmaması olduğunu hepimiz biliriz.

Kâr; bir varlığın miktarında, evsafında veya değerinde meydana gelen artmadır. Zarar; ise, bir varlığın miktarında, evsafında veya değerinde meydana gelen eksilmedir. Bir varlıkta meydana gelen bu tarz bir artış ve azalışın kime ait olacağı, yukarda verdiğimiz faiz tarifinin net olarak anlaşılabilmesi yönünden, son derece önemlidir. Bu da bizi temel iki kavrama götürür. Şimdi bunları ele alalım.

1) Deyn ve Emânet

Bu iki temel kavramla bir varlıkta meydana gelen azalış ve artışların diğer bir deyişle kâr ve zararın kime ait olacağı belir -

(41) a.g.e., 53

(42) a.g.e., 54

(43) TİRMİZİ, Büyü', 71, 72, 76; İBNİ MÂCE, Ticaret, 20; DÂRİMÎ. Büyü', 26; Ahmed b. HANBEL 11/175, 179, 305.

lenmektedir. Şöyle ki: Deyn, verilen borçtur. Burada meydana gelecek artışlar ve azalışlar borçluya aittir. Hiçbir şekilde alacaklının iştiraki söz konusu değildir. Emânet ise emâneti bırakana aittir.

Faizde bu iki kavramla belirlenen nitelik yoktur; Her halükârda taraflardan biri —ki bu faizi alandır— karşı tarafın aleyhine de olsa dâima bir miktarı almaktadır ve devamlı büyüme göstermektedir. Bu büyüme karşı tarafı küçültme hatta yok etme pahasına bir büyüme olduğundan sağlıklı sayılamaz. Zira denge unsuru ekonomide de son derece önemlidir. Üretim faktörleri arasında denge kurulamaması, ekonomik krizlere neden olur. Şimdi bu hususu aşağıda biraz daha netleştirmeye çalışalım.

2) Sermâye, Emek ve Ekonomik Denge

Sermaye, emek ve toprağın verimini artırmakta son derece büyük etkinliğe sahiptir. Örneğin, oltayla yapılan balık avlama işlemiyle, ağla yapılan avlanma arasında ağ lehine büyük verim farkı vardır. Bu fark Teknik Sermâye yahut Sermâye Malı diyebileceğimiz ağ ile olta arasındaki farktan ileri gelmektedir. Aynı farkı kazma-kürekle iş yapan işçilerle, iş makineleriyle çalışan emek arasında da görmek mümkündür.

İktisadî faaliyetlerde EMEK vazgeçilmez bir unsurdur. Sermâye ise onun verimliliği için zorunludur, dolayısıyla emek ve sermaye iş hayatımız için vazgeçilemez iki üretim faktörüdürler. Ancak, iktisadî faaliyet içersinde yüklendikleri riziko ve kâr beraberlik göstermelidir. Kârın sadece taraflardan birine ait olduğu anlaşmalar, Faizli anlaşmalardır. Burada söylenilmek istenen bu üretim faktörlerinden her birinin sağladığı kazancın iktisadî faaliyetin sonucuna bağlı olmamasıdır. Bu durumda da taraflardan birisi devamlı kazanırken, diğer tarafın kazanabilmesi faaliyetin sonucuna bağlı olmaktadır. Halbuki istikrarlı bir iktisadî seyir için üretim faktörleri arasındaki dengenin muhafaza edilmesi gerekir.

Faizli bir ekonomik modelde Emek, Sermâye arasındaki dengeyi kurmak ve muhafaza etmek kabil olamamaktadır. Zira, faizli bir uygulamada, örneğin Sermâye devamlı payını alarak, üretim faaliyetinin sonucuna bağlı olmaksızın, kazanç sağlamaktadır. Bu iş görenin za'fa uğramasına veya iktisadî olarak yok olmasına, yahutta sermayenin hâkimiyeti altında verilenle yetinmek zorunda kalan, gönül gücünden yoksun bir ücretli haline gelmesine sebep

olmaktadır. Aynı durum emek için de söz konusudur yani emeğin aldığı payın üretim faaliyetinin sonucuna bağlı olmaması da bir Faizli uygulamadır. Bu durumda dengeyin korunması, bir üretim faktörünün diğerini hakimiyeti altına almaması yahut onu yok-
edememesi, her birinin iktisadi rizikoya ortak olmalarıyla mümkün olabilir. Bunun uygulanışysa sermayenin zararı nakden karşılaması, emeğin ise çalıştığı sürenin karşılığını almayarak bu zarara iştiraki şeklinde olabilir.

C - Faiz, Misliyattan Alınan Kira dır

Bu tarifin iki ana unsuru olan Misliyat ve Kira kavramlarını açıklığa kavuşturalım.

1) Misliyat

Bu lafız aynen iadesi mümkün olmayan fakat birbirinin yerine ödenebilen aynı cins şeyleri belirler. Örneğin, ödünç alınan buğday, yahut arpa veya hurma... vb. şeyler geriye ödenirken aynısı geriye verilemez, fakat aynı miktar olarak mislen ödenirler. Altın ve gümüş de misliyattan sayılır, zira alınan altın veya gümüşün aynısının değil, mislinin iadesi söz konusudur. Fakat kiralanan takı-
mücevher altın veya gümüşün aynen iadesi söz konusu olduğundan misliyat olma durumu yoktur.

Tüketime konu olan mallar zorunlu olarak misliyat grubuna sokulurlar; Aynen ödenmeleri mümkün değildir, onlardan yararlan-
ma ancak tüketilmeleriyle mümkün olmaktadır. Aynen ödenmeleri mümkün olan mallar genel olarak tüketilmeden kendilerinden istifade mümkün mallardır. Burada tüketilmeleriyle kast olunan birden istihlaklarıdır, yani bunlar birden tüketilemezler. Bu nitelikleri onlara kiralanaabilir olma vasfını kazandırır. Bu özelliğe sahip olmayan mallarda ise kiralama ise söz konusu olamaz, işte bu mallar misliyattan olanlardır.

2) Kira

Tüketimi birden olmayan mallarda kullanımdan dolayı aşınma ve yıpranma olacağı şüphesizdir. Bu tür malların kiralanaabi-

lır olmaları da bu özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Yani Kira, mallarda meydana gelen aşınma ve eskime karşılığı olmaktadır.

Misliyyattan olan mallarda kullanım değil tüketim söz konusu olmaktadır. Daha açık bir deyişle kullanımları bir defalık tüketim tarzında vuku' bulur. Dolayısıyla bunlarda iade edilirken verilecek fazlalık Faiz olacaktır. Burada dikkat çekilmesi gereken bir nokta da, kiraların tedbir alınmadığı taktirde faize dönüşebilmesi ihtimâlidir. Örneğin had safhada konut sıkıntısı bu yolu açabilir. Nitekim kiralar serbest piyasa şartlarına bırakılmış, hemen hemen tüm ülkelerde kiralara sınırlayıcı hükümler getirilmiştir.

Kiralanan mal emânet hükmündedir. Dolayısıyla kiralanan mallarda meydana gelen hasarlar mal sahibine aittir. Zira emânet mallarda meydana gelecek azalış ve artışlar mal sahibine (emâneti verene) aittir. **Bu şekilde kiralanan bir malda meydana gelen hasarın kiracı tarafından karşılanması da Faizli bir uygulamadır.**

D) Faiz, Başkasının Zararına Doğan Kazançtır

Gerek makro, gerek mikro düzeyde menfaatlerin paralel hale getirilmesi, istikrarlı ve sıhhatli bir ekonomik bünye ve işleyiş için zorunludur. Tabii hâl, ekonomik ilişkilerde tüm tarafların kazançlı olmalarıdır. Şüphesiz, zorlayıcı şartlar olmadıkça, hiç kimse kendi menfaati aleyhine olan iktisadî bir ilişkiye girmez.

İşte bu esasın gerçekleşmesinin göstergesi de **RIZA'dır**. Taraflar rızalarını beyan ederek bu paralelliği ifade etmiş olurlar. **Burada irade beyanıyla, rızanın farklı olduğunu belirtmek gerekir.**

Sosyal haklarda İrade Beyanı yeterlidir. Örneğin, bir halifeye biat ederek irade beyanında bulunan kimse daha sonra bundan, «benim rızam yoktu» diyerek cayamaz (44). Nikâhta da ben-

(44) Hz. Peygamber'in şu hadisi bize bu konuda ıskıttabilir; «Benden sonra bir kısım idareciler sizi idare edecektir. İyiler iyilikleriyle, kötüler de kötülükleriyle sizi idare edecektir. **Hakka uygun olan her husus ta onlara itaat edin, dinleyin.** İyilik ederlerse bu, hem sizin için hem de onlar için iyidir. Kötülüklerde bulunurlarsa sizin lehinize, onlarınsa aleyhine dir» Bkz. Maverdi Ebu'l-Hasan, Ahkâmı Sultaniye s. 5 çev. ŞAFAKALİ, Bedir yay. İst. 1976.

zeri durum vardır. Taraflar, şartları içerisinde iradelerini beyan ettikten sonra, rızamız yoktu diye rekâkdolunan nikâhu geçersiz sayamazlar (45).

Ekonomik haklar söz konusu olduğunda ise irâde beyanının yeterli olmadığı, ayrıca rıza şartının da gerçekleşmesinin arandığı müşahede olunmaktadır. Nitekim İslâm hukukunda da buna riayet edildiği; hıyar-ı rüyet hıyar-ı şart ve hıyar-ı ayb gibi hukukî mefhum ve mekanizmalarla bu hususun gerçekleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir.

İslâm hukukunda bir mal hıyar-ı şart çerçevesinde alınır, denenir, hatta uzun dönem içerisinde durumu anlaşılacaksa o süre bekletilir ve ondan sonra alım satımı gerçekleştirilir (46). Bununla yapılmak istenen tarafların zarara uğramasını önlemek, optimal seviyede faydalarını temin etmektir. Bunun, gerçek fiyatın oluşumundaki etkisi son derece mühimdir. Ayrıca bu mekanizmayla taraflardan birinin diğerinin aleyhine kazanma yolları kapatılmak istenmektedir. Âdil fiyatı oluşturan bu mekanizma, tüke ticileri olduğu kadar üreticileri de çok yakından ilgilendirmektedir.

Hız. Peygamber'in «Zarar etmek de, zarar vermek de yoktur» şeklinde varid olan hadisi (47) ekonomik ilişkilerde gözetilmesi gereken menfaat paralelliği ilkesini son derece net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Faizli ekonomik ilişkilerde ise menfaat paralelliği ilkesinin hiç gözetilmediği son derece açıktır. Zira talep olunan faizin üretimin sonucuyla alâkası yoktur. Bu durumda sermâye devamlı kazanırken asıl faaliyeti yürüten ve üreten, sonuçta, çoğu kez olduğu gibi, kendini tasfiye etmek zorunda kalmaktadır. Ekonomik hayata

(45) *Şaka ile de nikâhın akdolunacağı ve bu konudaki şakanın dahi ciddi olduğunu ifade eden hadis için bkz. EBU DAVUD, Talak, 9; İBNİ MÂCE, Talak, 13; TİRMİZİ, Talak, 13.*

(46) *Mergmâni, HİDAYE, 111/27-28 «Bey'de alıcı ve satıcı için muhayyerlik şartı caizdir. Ebu Yusuf'a ve imam Muhammed'e göre bu süre üç gündür. Ebu Hanife'ye göre üç günden fazla olması caiz olmaz. Yine Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre süre belirlenmişse 20 güne kadar bu uzatılabilir.*

(47) *Hadis iki varyantla vâridir; Birincisi «Zarara karşı zarar yoktur» şeklindedir. Bkz. İbn MÂCE, Ahkâm, 17; Muvatta, Akziye, 31; Müsned-i Ahmed İbn Hanbel, V/227. ikincisi, «Lâ zarar ve lâ ızrar» şeklindedir. Bkz. Müsned-i Ahmed İbn Hanbel, 1/212.*

sermâye hakim olmakta, artık üretim talebe göre ve onun oluşturduğu serbest fiyat göstergelerine göre değil, sermâyenin kazanacağına göre yapılmaktadır. Bu tekel dengesidir ve kaynak israfı son derece yüksektir. İstihdam **hacminde** daralmalar beklenebileceği gibi, kârlar daha çok üretime değil, daha yüksek fiyatları oluşturacak manipülasyonlara bağlı kılınmaktadır. Bu ise sağlıklı bir ekonomik gidişat değildir.

Ekonomik hayatta aslolan üretmek, fayda yaratmaktır. Dola yısıyla bunu yapanlar birinci derecede önemlidir, diğer unsurlar hep bu amacı gerçekleştirmek için söz konusudurlar. Dolayısıyla Kredi kurumu da bu amacı yani üretme ve fayda yaratma amacını gerçekleştirmek için oluşmuştur ve üretenlerin hizmetinde olması gerekir. **Faizli bir kredileşmede bu tamamen tersine işler hale gelmekte, araçlar amaç hâline dönüşmekte, üretimin artırılarak talebin karşılanması amacı unutulmuş, sermâyenin kâretmesi gayesi hakim kılınmaktadır. Burada gadre uğrayan geniş halk yığınlarıdır. Tabii bu konuda onların rızalarının olduğu söylenemez.**

Temel bir iktisâdi faaliyet olan TİCARET —ki zaman ve mekan faydası yaratma eylemidir— te tarafların rızasının esas olduğunu bize Kur'an bildirmektedir (48). Aksi davranışı malların batıl yollarla yenmesi olarak ortaya koyar (49).

TARTIŞMA — GÖRÜŞLER .

Vural SAVAŞ(anayasal iktisat)çı/kitabının yazarı PROF.

— Bugün çok önemli bir toplantı yapıyoruz. Diyebilirim ki, meslek yaşamımda bu kadar sabırsızlıkla beklediğim ve söz almak için acele ettiğim bir başka toplantı olmadı. Bunun sebebi, bir müslüman iktisatçı olarak, çocukluğumuzdan ve meslekte bu yaşa ge-

(48) Kur'an. *Nisa*, 29.

(49) Nisa, 29. Tefsiri için bkz. Beydavi, Envaru't-Tenzil (Mecma'u't-Tefasir) II/57/Zemahşeri, Keşşaf, 1/502 Beyrut/ELMALILI, 11/1342 «Bu kaynaklar IV/29 âyetini bey' sırasındaki icab ve kabulde akitlerin RIZASI olarak anlamakta», NESEFÎ, Medarik 11/57 (Mcm. tfs) ise «Muhayyerlik» şeklinde değerlendirmektedir.

linceye kadar geçirdiğimiz yaşam içerisinde faizle ilgili dinî bazı telkinler altında yetişmiş olmamız.

Öte yandan, özellikle yeni hükümetimizin faizi etkin bir politika aracı olarak kullanmaya başladığından bu yana da faizle ilgili bu İslâmî telkinlerin toplum içerisinde bazan açık, bazan örtülü biçimde yoğunluk kazanmış olması gerçeği.

Bir defa zihnimi kurcalayan ve bu toplantıda açıklığa kavuşturulmasında yarar gördüğüm birinci soru:

Çok önemli bir ekonomik kurum olan faiz kurumunun neden bir dînî araştırma vakfı tarafından tartışma ortamına getirildiği? Bunun tabii bazı makul ve tarihî cevapları olduğunun da bilinci içindeyim. Özellikle katolik dininin karşıtı olarak kalvinizm veya protestanlık çıktığı zaman, çıkış gerekçelerinden bir tanesi, faizin katolik dininde olduğu gibi yasak edilmeyip aksine meşru bir kazanç haline getirilmesi olduğu iddiası. Fakat, bugün 20. y.y.' da ve laik bir toplumda yaşıyoruz. Dinin, insanları ahlâkî şekilde davranmaya, polisin ve kanunların giremediği yerlerde yine dürüst ve vicdanlı davranmaya sevk eden genel ilkeleri olduğunun bilinci içinde şunu ifade etmek ve sormak istiyorum:

Faizin toplum yaşamında yol açacağı bir takım olumsuz gelişmeler varsa, dînî kurullarla bu gelişmeleri asgariye indirmeye çabalamak en azından toplumda belli bir ahlâka göre davranmayı gerektirir. Bu açıdan dinin ve dinî telkinlerin faizle ilgilenmesi pek şaşırtıcı ve yadırgama bir durum değil. Ancak, bankacılık sisteminin işleyişi kadar günlük yaşantıya bu dinî ilkeler çerçevesinde yön vermeye kalktığınız zaman sanıyorum iki tehlike ile karşı karşıya gelirsiniz:

Bunlardan biri: Gerçekçi olmamaktır. Nitekim, sabahki oturumdaki iki değerli genç arkadaşım, faizin toplum yaşamında yeri olmadığı yolunda kesin bir iddianın ne İslâmî'ye te görüldüğünü, ne de bugünkü çağımızda böyle bir şeye imkân olduğunu ifade etmediler, edemediler. Çünkü, mevcut deliller yok. Ne olay olarak delil var, ne de teorik düşünce olarak delil var.

İkinci tehlike: Dini bu kadar güncel kurullarla ilgili hâle getirdiğiniz zaman korkarım çağdaş toplumun çıkar çatışmaları içerisinde dinin genellik ve herkesi etkisine alma prensibine ve özelliğine zarar verme tehlikesi ile karşı karşıya kalırsınız.

Bugün faiz ekonomik bir kurumdur. Ve ülkemizde faizsiz bankacılık yapılacağı iddiasıyla bir takım finansman kuruluşlarının faaliyeti var. Aklıma gelen bir soruyu önce değerli konuşmacı arkadaşlarıma sormak istiyorum. Özel finansman kuruluşları –Burada isim vermiyorum. Arap kaynaklı finansman kuruluşlarıdır— kâr ortaklığı sistemini getirmişlerdir Türkiye'ye. Sorum şu:Size bir müteşebbis başvuruyor. Diyor ki: Ben kârlılık oranı yüksek bir proje hazırladım. Bu projeyi finanse etmek için kaynak ihtiyacım var. Şimdi, peki getir bakalım bu projeyi; bir de biz inceleyelim; gerçekten söylediğiniz kadar kârlı ise finanse edelim. Ama, kârına ortak olalım, diyen bir görüş var.

Bir tanesi de teminatın nedir? Bu krediyi geriye ödeyebilir misin? Bunları getir, inceleyelim; inceledikten sonra belli bir faizle kredi veririz, diyen bir görüş daha var.

Bu ikisinden hangisi daha insaflı, daha vicdanlı ve daha âdil dir? Ben şahsen bu soruya bankacılık sistemi lehinde cevap veriyorum.

Bir diğer önemli ve sık sık karıştırdığımız, kavram kargaşası içine düştüğümüz bir konu, faizin tanımı ile ilgili: Bugün faizin çeşitli tanımlarını değerli konuşmacı arkadaşlarım verdiler. Hemen hemen hepsi İktisat ilminin benimsediği tanımlar. Ancak, bir şey dikkatten kaçıyor: Faizin, bir reel faiz yönü; bir de nominal faiz yönü vardır. Ve bugün hükümetimiz bu kavramı ülkemizin en ücra köşesinde yaşayan vatandaşın bilinci içine soktu. O da şudur: Para belli bir dönem sonunda faiz getirir. Bu belli bir dönem içinde de paranın satın alma gücü azabilir. Dolayısıyla belli bir dönem sonra faiz geliri elde etmeyi uman tasarruf sahibi, ümit ettiği geliri nominal olarak sağlayabilir. Fakat, paranın satın alma gücü düştüğü için reel yönden zarara, kayba dahî uğrayabilir.

Onun için bugünkü faiz tanımları yapılırken ve faiz eleştiriye tabi tutulurken, bugün tüketmeyip de tasarruf eden kişinin, bu tasarrufunda yatan zahmeti ve bunu bir başkasının projesini finanse etmek için veren tasarruf sahibinin fiyat artışı yüzünden uğrayacağı zararı dikkate almadan faizi yerli yerine oturtamayız.

Son olarak şunu ifade edeceğim: Tarihî gelişim içerisindeki örnekler kesinlikle 20. y.y. Türkiye'sine örnek olarak getirilmemelidir. Bunu İslâmî icthadlar için de ifade ediyorum. Her görüş,

—ister din âlimlerimizin görüşü, isterse iktisat âlimlerimizin görüşü olsun — büyük ölçüde, yaşanan çağın olaylarıyla etkilenir ve şekillenir. Yüzyıllarca öncesinin ve sadece tüketim yapmak zorunda olan fakir-fukaranın kredi almak, bugün kullanılan bir tâbirle kredileşmek yolunda olduğu bir dönemin faiz değerlendir mesini; bugün sınaileşmeye yönelmiş, uzay teknolojisine yönelmiş ve bütün bu projelerin şahsî birikim yükünü çok aşmış olduğu bir toplumda yüzyıllar- öncesinin, çok büyük saygımız olduğunu peşinen kabul ettiğim dinî icthadlarla açıklanmasının evvelâ lâik bir topluma, sonra da çağdaş bir topluma uymadığını ifade etmek istiyorum.

Abdülaziz BAYINDIR

— Sayın tebliğcilere teşekkür ediyorum. Burada zamanın darlığı dolayısıyla, hazırladığım tenkidlerin ancak kısa bir kısmını sunabileceğim.

Evvelâ Dr. Arif Ersoy, sunmuş olduğu tebliğin bir bölümünde — zannediyorum bu ileride daha geniş tartışılacaktır — âkile sistemine kısaca temas ettiler. Eğer tasarı halinde bize takdim ettikleri banka, kendilerine borçlu olan bir kişiden alacağını tahsil edemezse bir yol olarak da âkilesine başvuracaklarından bahsettiler.

Âkile, İslâmî bir sistem. Ve İslâm hukukunda hata yoluyla meydana gelen cinayetlerde mağdurun hak etmiş olduğu tazminatın ödenmesi hususunda, suçlunun akrabasının veya bağlı bulunduğu kurumun bu tazminatı ödemedede yardımcı olması şeklindedir. Ama, eğer biz bunu tutarda, bir kişinin borcunun ödenmesi, yani bir suçtan doğan borç değil de normal olarak ticarî muamelelerden veya almış olduğu krediden doğan borcunun ödenmesinde de devreye sokarsak bu defa bir hacr sistemi ile karşı karşıya geliriz. Yani bu kişinin yapmış olduğu tasarruflara, eşi-dostu akrabası devamlı müdahale eder. Zannediyorum bunun tartışması daha sonra olacaktır.

Sayın Ali Sayı'nın tebliğinin baş tarafında şöyle bir paragraf var:

«Zamanımızda faiz ve Osmanlı uygulamalarında «ribh» ola-

rak geçen bu lafzın, hangi devreden itibaren bu şekilde kullanıldığı ayrı bir tedkik konusu olmakla birlikte, biraz da tarifinin son derece tartışmalı olmasından yararlanarak, şer'î bir devlet olarak, ana şer'î kaynaklarda son derece olumsuz şekilde belirlenen rıba'nın taraftarı olmadıklarını empoze kaygusu olduğu muhakkaktır.»

Bu kısımdan anlayabildiğim bazı hususları ele almak istiyorum:Konuya şu cümleyi söyleyerek başlamak istiyorum:

20 ayrı dil, 20 ayrı din ve anlayışa sahip olan, geniş topraklara yayılmış, insanlara 650 sene hâkim olmuş bir devletle alakalı ifadeler kullanılırken biraz daha ihtiyatlı olmak gerekir.

Ben tarihçi değilim ama, tarihte bu özelliklerle bu kadar uzun yaşamış bir devlet yoktur. Ve bunlar bizim hatalarımız olduğu için böyle suçlayıcı ifadelerden kaçınmak bence iyidir.

Sonra ikinci olarak şunu arz etmek istiyorum: Osmanlılar gerçekten şeri'ata bağlı olan bir toplumdur. Bendeniz Osmanlı Arşi-vi'nde İslâm hukuku sahasında doktora yapmış bir kardeşiniz olarak şunu arz etmek istiyorum:

Osmanlı uygulamasındaki ribh, ribh-i şer'î, bugünkü faizin aynı değildir. Meselâ: Osmanlı'da para vakıfları vardır ve gerçekten bugünkü finans kurumlarının görmüş oldukları işleri veya bankaların görmüş oldukları bir takım işlemleri görmüşlerdir. Bunların vesikaları çokça mevcuttur elimizde.

Bunlar bugünkü gibi, bir para alım-satımı ile uğraşmıyorlar; bir usul geliştirmişler —Bunu biz kabul ederiz veya reddederiz.— Ama, yapmış oldukları şudur:

Bir kişi vakıftan yüz altın borç alır. Vakıf ona yüz altını borç olarak verir. Sonra tutar bir malı, meselâ el yazması bir kitabı, değeri bir yıl sonra ödenmek üzere ona on altına satar. Yani, yüz altın borç verir; sonra bir kitabı değeri bir yıl sonra ödenmek üzere on altına satar. Bu kişi de bu yüzaltını bir yıl sonra öder. Bu almış olduğu kitabın bedeli on altını da verir. Bu on altına ribh-i şer'î'derler Yani, “meşrulaştırılmış kazanç» diye biliriz.

Bunun tabii çok çeşitli özellikleri var. Vaktimizin sınırlı olması sebebiyle anlatamıyorum. Çünkü aynı paragrafta değinmek istediğim başka konular var.

Deniyor ki burada «Biraz da tarifinin son derece tartışmalı olmasından yararlanarak.» Tarifinin son derece tartışmalı olması:

İslâm hukukunda faizi iki şekilde düşünmek gerekiyor:

1. Bugünkü anladığımız mânâda faiz ki ona «ribh-i cahiliyye» ismi verilir İslâm hukuku kaynaklarında. Bunun tarifinde hiç bir tartışma yoktur. Yani; paranın alım-satımındaki tarifinde hiç bir tartışma yoktur. Mezhebler bu konuda tam bir ittifak halindedirler. Yani zamanla artan paranın geliri şeklindeki tarifile hiç bir tartışma yoktur. Ama, bir takım alış-veriş şekilleri vardır ki, onu da Peygamber Efendimiz Hadîs-i şerifi ile belirtmiştir. O hadîsde belirtilen şekilde de hiç bir tartışma yok. Ama, bu hangi şeyleri kapsar diye ihtihadlar yapıldığı zaman o ihtihadlarda farklılıklar vardır. Dolayısıyla faizin tarifi son derece tartışmalı değildir.

Bir de burada son cümle olarak, faiz kelimesi «Ze» ile midir, «Dat» ile midir? diye bir paragraf açmış sayın Ali Sayı.

Osmanlı hukuk kaynaklarında, Osmanlı Arşivi'nde ben şahsen «Ze» ile yazılı bir faiz terimine rastlamadım. Hangi lügati açarsanız açın «Dat» ile yazılıdır. «Ze» ile yazılı bir şey yoktur ki o konuda herhangi bir görüş beyan edilmesine ihtiyaç olsun. Teşekkür ederim.

Hasan SELÇUK

— Benim sorularım daha çok Arif Ersoy Bey'e olacak. Sayın Arif Bey konuşmalarında anladığım kadarıyla kendi teklif ettikleri modelin günümüzdeki özel finans kurumları modelinden farklı olduğunu ifade ettiler.

Özel finans kurumları da kendilerinin kâr ortaklığı prensibi ile çalıştığını ileri sürüyorlar; gerek katılma, gerek carî hesaplar kanalıyla.

Arif Bey tebliğinin sonlarına doğru ortaklık sistemimizde bir menfaat paralelliği söz konusu dediler.

Acaba, bugünkü özel finans kurumları ile kendi teklif ettikleri modelin farklı olduğu noktaları biraz daha açabilirler mi?

Diğer bir sorum: Banka işlevleri kısmında bahsederken günü-

müzdeki bankacılığın yaptığı işlemleri burada görüyoruz. İfade ediyor ki banka hizmet sunduğu kimselerden herhangi bir şekilde karşılık almayacaktır. Çünkü bu faiz olur, deniliyor.

Ben şunu anlamak istiyorum. Meselâ günümüzde bankacılığın yaptığı işlerden bir tanesi de senet tahsili konusu; misal olarak arz ediyorum. Senet tahsili konusunda bir bankanın, senedi tahsil ettiği kimseden bir masraf almasının faizle münasebeti nedir? Veyahut da banka bir fizibilite etüdü veya danışmanlık yapıyor, her hangi bir şirkete. Yaptığı bu işe karşılık bir masraf almasını faizle nasıl yorumluyoruz? Bunun da açıklanmasını arzu ediyorum.

Diğer bir sorum: Bankanın ortaklarına hizmet vereceği belirtildi. Bankaların ortak olmaları —teklif edilen sisteme göre— bundan yararlanmıyacak mı?

Bir de denildi ki bankaların vakıf olması ve teşkilâtlanması yine aynı sistem içinde ileri sürülüyor. Peki, vakıf olan bir müesseseden buna siz ortak değilsiniz diye yararlandırılmıyacak mısınız?

Diğer bir sorum da: Bankalar için, vakıf olarak teşkilâtlandırıldığı takdirde özel bir takım kaynaklardan bahsediliyor. Bu kaynakların neler olduğu açıklanabilir mi? Diğer taraftan, vakıf olarak teşkilâtlandırıldığı takdirde, benim aklıma şahsen şöyle bir soru geliyor. Diyorum ki günümüzde yapılan işlemlerden masraf da alınmıyacağı nazar-ı itibara alınırsa vakıf olarak organize edeceksiniz, masraf da almıyacaksınız, toplumun belirli bir imkânını, zengin sayılabilecek insanlara, tahsis etmiş olmuyor musunuz? Yani, hiç bir katılma payı almıyorsunuz, vâkıf olarak teşkilâtlandırıyor musunuz, böylece imkânı olan insanlara yeni imkânlar bahsetmiyor musunuz? diye soruyorum.

Murat ÇİZAKCA

— Tarihsel yaklaşım içinde sayın Ali Sayı'nın söylemediği bir-iki konu var. Onlara müsaade ederlerse değinmek istiyorum.

Bir tanesi: Faizin sadece İslâm'da değil, müsevîler ve hıristiyanlar arasında da yasaklanmış olması. Bu yasaklığın hıristiyanlıkta gittikçe şiddetlenmesi Orta çağda gayet ciddî boyutlara var-

ması. Bunun ayrıntılarına girmeye gerek yok. Fakat şu soru hemen akla geliyor gayet tabii:

Niçin tek tanrılı dinler faizi yasaklıyorlar? Bu konuya sanırım değinmekte fayda vardır. Sonra bir diğer konu:

Faizin, faiz yasaklamalarının neden Batı dünyası'nda yavaş yavaş azaldığı ve bunun, bu yasaklamaların aynı ciddiyetle İslâm dünyası'nda devam etmesinin ekonomik implikasyonları, sonuçları nedir? Bu sorulara da sanırım tarihsel bir yaklaşım içerisinde değinmek lâzımdı.

Ben bir-iki ana noktaya değinmek istiyorum: Bir kere İslâm dünyası içerisinde faizin yasaklanması ve banka sistemini doğrudan doğruya etkileyen bir olay. Batı'da ise de pozitif bankacılığın yaygınlaştığını biliyoruz.

Peki İslâm dünyasında ne oldu? İslâm dünyasında faiz bankacılığı olmadığına göre, o zaman bizde sermaye terakkümü nasıl cereyan etti? Bu soruyu da sormamız lâzım. Bu konuda bilgimiz çok az.

Osmanlı Arşivlerinde yaptığımız bazı sondajlarda 17. 19. y.y.'-larda mudaraba tipinin aşağı-yukarı hiç değişmeden bir nevi fosil gibi kaldığını biliyoruz. Yani 17. y.y.'da Bursa'da gördüğümüz mudaraba tipini 10-11. y.y.'larda Kahire'de gördüğümüz mudarabadan pek de farklı olmadığını anlıyoruz.

Demek ki İslâm dünyası içerisinde mudarabada bir değişiklik yoktur. İş ortaklıklarında, sermaye değişikliklerinde pek bir değişiklik yok ve sistem nefis bir sistem. Fakat, bir dezavantajı var: O da sınırlı kalması. Ve o beni doğrudan doğruya profesör SAVAŞ'-ın dediği noktaya getiriyor.

Batı'da faiz bankacılığı büyük kitlelerin küçük tasarruflarını sanayi yatırımına çevirirken İslâm dünyasında bu olmadı. Çünkü, mudaraba kısıtlı kaldı. Ama mudaraba öylesine mükemmel bir sistemdi ki yüz yıllar boyu ayakta kaldı ve yaşadı.

Şimdi bence 20. y.y.'ın son çeyreğinde karşımızda çok önemli bir misyon var. O da İslâm ülkeleri açısından mudarabayı bu Batı'da gördüğümüz fonksiyonu yerine getirebilir hâle getirebilmek. Yani, büyük kitlelerin küçük tasarruflarını sanayi çevire -

bilir hale getirebilmek. Eğer bunu yapabilirsek İslâm dünyasının büyük bir ihtiyacını karşılamış olacağız zannediyorum.

Hepimizin bildiği gibi bunun da çaresi İslâm bankalarıdır. İslâm bankalarının, yalnız murabaha işlemleri değil, —maalesef buna daha ziyade yöneliyorlar— mudaraba yönüne gitmeleri gerekir. Mudarabaya yöneldikleri takdirde ve çoklu mudarabaya gittikleri takdirde işte o zaman kitlelerin büyük tasarruflarını sanayi yönüne çevirebilirler.

İlhan YARDIMCI

— Sayın konuşmacılar, faizsiz banka modelinin 1960'lı yıllarda başladığını, 1960 yılından bugüne kadar çalışmalara devam edildiğinden bahsettiler; yani 26 yıllık bir zaman. Acaba 26 yıldan beri, şüphesiz olarak ilim adamlarımızın, ilâhî nizamın, âlimlerimizin, mütefekkirlerin, dünyanın huzurunu isteyen kişilerin mutabık kaldıkları faiz belasının bertaraf edilerek faizsiz banka modelinin acaba 26 yıldan beri, 26 arpa boyu neden yol alınmadığını, bu faaliyetleri destekleyen veya köstekleyen kişilerin, «İzm»lerin mi mevcut olduğunu istihdam ediyorum? Bunu engelleyen nedenler mi var? Yani 26 yıldan beri neden çok az bir mesafe kat edilmiştir?

Diğer bir sorum: Sayın Arif Ersoy, bildirisinde sık sık, klâsik banka tâbirini kullandı. Günümüz anlayışında klâsik banka yerine modern bankacılık tabiri kullanılıyor. Klâsik kelimesi ile modern kelimesinin anlamlarını çok iyi biliyorsunuz. Bu tâbiri kullanmaya neden gerek gördüler? Bugünkü modern bankacılık, klâsik bankacılık yanında ne durumdadır? Bunun da izahını istihdam ediyorum.

İlhan ULUDAĞ

— Efendim! İki tebliğ benim dikkatimi çekmiş oluyor: İktisadî yönden bilhassa İslâm finans sisteminin, faizsiz bankacılık sisteminin incelenmesi. Ancak, hemen üzülenek belirtmek istiyorum. Burada pek iktisadî bir yönün bulunmadığını, daha çok kavram tartışmalarına yer verildiğini görüyorum. Halbuki konular

başlık itibarıyla daha çok İslâm finans sisteminin iktisadî analizi imajını veriyor.

İlk tebliği veren Sayın Ersoy, İslâm finans bankasının veya faizsiz bankacılık sisteminin esas amacı olarak, tebliğinin 6. sayfasında «Özel ve tüzel kişiler arasında borç, yani deyn ilişkilerini düzenliyen aracı bir kuruluş olmaştır.» diyor.

Şimdi benim bu konudaki mütevazı çalışmalarında, merkezimiz ne deni ile bu konularda yaptığımız çalışmalarda ise pek çok kaynaktan İslâm finans sisteminde, bilhassa bankacılık şeklindeki uygulamada borç ilişkisinin veya kredileşme dediğimiz olayın hakim bir fonksiyon olmadığını çıkarıyoruz. Daha çok ticareti finanse eden mudaraba ile yatırımı finanse eden ortaklık ilişkisi ile bunları geliştirmeyi amaçlayan muşaraka ve bunun yanında leasing gibi yatırıma yönelik faaliyetleri destekleyen fonksiyonlar, bankacılık hizmetleri söz konusudur.

Gerçekten de Çapra'nın Mekke'de iki sene önce yapılan «İslâm Ekonomisi Kongresinde» çalışmasında açıkça belirtilmiştir. Zaten Prens Faysal'ın da ağzından Dakka'da, Bengaldeş'de geçen sene yapılan toplantıda, İslâm kongresi toplantılarında açıkça belirtilmiştir. Deniyor ki:

«Klasikbankacılığın en önemli fonksiyonlarından biri olan faizle borç verme işlemleri İslâm bankacılığında hâkim bir fonksiyon değildir. Çünkü, bu sistemde belli kriterler altında faizsiz borç verilebilmekte olduğu halde bu konuda da uygulamada büyük bir istek görülmemektedir. Bu nedenle, sistemdeki hâkim şekil, proje bazında ortaklık yoluyla yatırımlar ve ticaretin finansmanı olup borç verme işlemleri değildir.» diye

kesin olarak gerek Prens Faysal'ın ağzından, gerekse diğer İslâm **iktisatçıların** seminerdeki tebliğlerinde pek çok defalar sunulmuş bulunuyor.

Bunun dışında sayın Arif Ersoy Bey'in tebliğinde, 15. sayfada «Artışların ve azalışların kime ait olacağı, deyn —emanet konusu incelenmiş, burada bir sermayenin borç olarak verileceğini ve bu durumdaki sermayedeki artışların ve azalışların borçluya ait olacağı» belirtilmiş. Hemen bir paragraf altında «Ancak, borç olarak verilen değer, azalsa da artsa da alacaklıya bir artı değer intikali söz konusu ise burada bir faiz oluşmuş demektir.» deniyor. Ben şahsen bunu anlayamadım. Açıklanırsa çok memnun olaca-

ğım. Esasen İslâm bankacılığında da borcun ikinci derecede bir fonksiyon olduğu ve hatta pek arzulanır olmayan bir fonksiyon olarak yürütüldüğü hem uygulamada, hem de teorisyenler tarafından da açıklanmıştır. Ancak, böyle istemiyoruz veya yapmayacağız demekle klâsik bankacılığın en önemli fonksiyonu olan borç verme, kredileşme bu bankaların üstlenmemesi durumu, bunların muhakkak ki rekabet ortamında onlar aleyhine bir durum yaratacaktır.

Nienhaus gibi, Muhammed Sıddîkî gibi beynelmîl uzmanlar, diyorlar ki: “Biz haydi mudaraba, muşaraka yoluyla, ortaklık yoluyla sanayi veya ticareti finanse edelim. Ancak, bu orta ve uzun süreli kredi olayıdır; ve orta ve uzun süreli yatırımları finanse etme olayıdır. Bu şirketlerin bir de kısa süreli işletme sermayesine ihtiyacı var. Bunu nereden temin edecekler?» diye kendilerine soruyorlar ve cevap olarak da:

«Acaba, bize yatırdıkları özel carî hesaplardaki depozitolara göre mi bu krediyi verelim; yoksa başka bir kriter mi oluşturalım veyahut da tüm fonlarımızın ne kadarını proje veya ortak olarak katıldığımız projelere yöneltilim, ne kadarını da faizsiz borç olarak işletme sermayesi olarak verelim?» Bunlar maalesef henüz çözümlenememiş sorular olarak kalmaktadır. Şu anda içimizde «Faysal Finans»ın yetkilileri varsa ben şahsen bu konuyu onlardan da öğrenmek isterim.

Efendim, yine bunun dışında Sayın Ersoy'un «ticarî bir şirkettir.» diye atf yaptığı İslâm bankacılığında maalesef bizim genel araştırmalardan çıkan sonuca göre böyle bir olay göremiyoruz. Çünkü, İslâm finans kurumlarının, faizsiz bankaların kuruluş amacı daha çok yatırımı finanse etmektir. Ticaret ikinci plânda gelmektedir.

Prens Faysal'ın yaptığı bir konuşmada «Ticaretin finansmanının ikincil olduğunu, genellikle üçüncü dünya ülkelerindeki İslâm ülkelerinin kalkınmalarını finanse edecek yatırımlara, büyük projelere yönelmenin ilk amaç olduğu» vurgulanmıştır.

Bu nedenle bizim, klâsik bankacılık veyahut klâsik para teorisindeki banka sınıflamasına göre İslâm bankaları, biraz «Investment Banking» sistemine girmektedir. Ancak, bugünkü uygulama-

daki yatırım ve kalkınma bankalarından da mevduat kabul etmeleri ile bir de faize dayanmamaları yönüyle ayrılmaktadır.

Her halde bu bankaların yeni, kendine özgü «*Investment Bank*» tipi olduğu aşikârdır.

Bünyamin DURAN

– Tebliğlerden ilk edindiğim intiba ve sempozyumun ilk başlayış şekli ve akış tarzı öyle gözükyor ki, ters bir istikamete gidiyor: Dinî bir tartışma ortamına çekilmeye çalışıyor. Ancak, benim edindiğim intiba bütün tebliğlerden, faiz İslâm dini'nde yasak olduğu için böyle bir model kurulma çalışmasına gidilmediği, aksine faizli sistemlerde piyasa ekonomisinin işleyişinde gelir dağılımının ve aynı şekilde servet dağılımının sürekli bozulduğu, kendi ülkemiz açısından tarımsal üretimin ürünlerin ticaret hadlerinin bozulduğu, tarımsal üretimde bulunan üreticilerin reel gelirlerinin ve aynı şekilde dış ticaret hadlerimizin düştüğü, dolayısıyla yine ülkemizde gelir dağılımının bozulduğu; bütün bunlara bir çözüm olarak, bir deneme mahiyetinde faizsiz bir sistemde acaba gelir dağılımını nasıl daha âdil bir şekle sokabiliriz arayışlarını gördüm ben, Ancak, Ali Sayı Bey'in tebliğinin hemen 2. olarak sunulması, sempozyumu belki tartışılacak konuların dışında bir konuya çekmiş; bu bir şanssızlıktır.

Konuya şöyle yaklaşmak istiyorum:

Bir Türk genci olarak bir üniversite konumundan veyahut da bir kadrodan yeni bir model sözünü duymam beni onurlandırdı. Her zaman tâ merkantilistlerden, fizyokratlardan, Neo-klâsiklerden, klâsiklerden, Keynes'den vs. yüzlerce Batılı ilim adamlarının iktisadî düşünce sahiplerinin fikirlerini okuyoruz; sürekli okuyoruz. Ama, kendi tarihimizi araştırıyoruz; Türk iktisadî düşüncesini araştırıyoruz; belli bir dönemden sonra —kaht-ı rical dedikleri Osmanlıların— bir döneme girmişiz.

Önümüze çıkanlar Ohannes efendiler. Ohannes efendinin kitabına bakarsınız, tepeden-tırnağa klâsik düşüncenin tamamiyle aktarılması.

Onun için Türk iktisadî düşüncesi açısından geliştirilmeye

çalışılan model, çok ehemmiyetlidir. Tartışmacıların daha fazla iktisadî açıdan tebliğleri demlendirmelerinin rasyonel olacak düşüncesindeyim.

Efendim! Varsayımlar belki tutarsız olabilir, Neo-klâsiklerin varsayımları acaba tutarlı mı idi? Marshall tam rekabet piyasası şartlarına göre varsayımlarını kurarken gerçekten piyasa tam rekabet şartlarında mı idi? Clark gelir dağılımını izah ederken sermayeye ve emeğe aynı şekilde çok âdil bir şekilde payın düştüğünü varsayıyordu; gerçekten öyle mi idi?

Tamamiyle gerçeklerle bağdaşmayan varsayımlar üzerine teorilerini bina ettiler ve kendi ideolojilerine yahut da belli düzenin, çevrenin çıkarlarını sağlamak için.

Onun için varsayımlar değiştirilebilir veyahut da yeni hocalarımızın katkılarıyla geliştirilebilir. Ancak, Türk iktisadî düşüncesi açısından çok yararlı, çok faydalı bir çalışma olduğu kanaatindeyim.

Nazım EKREN

— Metodolojik olarak bazı şeylerin açıklanmasını veya ortaya konmasını istihdam ediyorum.

İlk olarak, konumuz İslâm bankacılığı olduğu için zannediyorum ilk defa fikhî temellerinin açık olarak ortaya konması gerekir.

2. olarak, banka kelimesi, daha doğrusu bankacılık fonksiyonu ile ilgilendiğimiz için, modern anlamda İslâm fikhına dayalı bir banka anlayışının ne şekilde gelişebileceğini tartışmak gerekir.

Burada fikhî meseleyi tartışırken zannediyorum sadece faiz tarafı halledildi; diğer konular üzerinde durulmadı.

Kur'ân-ı Kerîm'de Cenâb-ı Allah'ın faizi yasakladığı, fakat, ticareti serbest bıraktığı açıkça belirtilmiştir. Öyle ise İslâm bankalarının faiz dışında, ticarete konu olabilecek işlemleri neler olabilir?

İster hisse senetlerine likidite kazandırmak, ister diğer hizmetler sunma başlığı altında olsun bu hizmetlerin tümü, bankaların, çağdaş faizli bankaların ve bilgi birikimine dayalı hizmetleri olarak zaten ele alınmaktadır. Dolayısıyla bunlardan bir komisyon da alınmaktadır.

Tebliğin bir diğer yerinde, bankaların bir komisyoncu oldu-

ğu, dolayısıyla bir komisyon alabileceği belirtilmiş olmaktadır. Öyleyse geriye sadece kredi işlemlerinin nasıl düzenlenmesi gerektiği kalıyor.

Tebliğin 13. sahifesinde, İslâm dünyasında Batı'daki gelişmelere benzer bir bankacılık gelişmesi yoktur denmiş; fakat, benim elimde bir çalışma var: Özellikle ortaçağ İslâm toplumunda Serahsî'ye atfedilerek yapılan çok değişik kredi işlemleri ve krediye cevaz veren «Havale ve süftece» adı altında bir dizi aracının geliştirildiğini görmüş bulunmaktayım.

Son sorum: Faizsiz bankacılığın kredi düzenlenmesi kısmında şöyle bir cümle var: «Böylece bankaya tasarruflarını karz olarak yatıranlar bankadan kredi alabilme hakkını elde ederler.» Bunu şöyle mi anlamak lâzım, bilemiyorum:

Kişi bankaya ne kadar mevduat vermişse aynı oranda mı olacak yoksa bunun bir katı olacak mı? Eğer aynı oranda alacaksa, bankanın kredi fonksiyonunu icra etmesi son derece güçleşir. Eğer bir katı, iki veya üç katı olarak alacaksa, mevduatı fazla yatıran kişi bankadan az mevduat yatırana göre fazla kredi alacak demektir.

Daha önce çağdaş bankaların sıkıntılarının olduğunu ifade ettikleri serveti temerküz ettirme ve gelir dağılımını bozma gibi fonksiyonların bu bankada da —eğer işlem böyle çalışırsa— çağdaş paranın özelliğinden kaynaklanan, paranın yansız olmasından kaynaklanan benzer sakıncaların da ortaya çıkacağını zannediyorum.

Ahmet TABAKOĞLU

— Burada tebliğ sunan arkadaşların ortaya yeni bir konu getirdiklerini belirterek başlamak istiyorum. Fakat tabî burada övücü lâflar söylemenin bir anlamı yok. Katkıda bulunmak gerekiyor.

Benim kanaatime göre, —teknik olarak söylüyorum— riba yasağı, öncelikle madenî para rejiminin şartlandığı bir ortamda değerlendirilmesi gereken bir konudur. Bugün kâğıt para rejimi vardır. Kâğıt para rejimi ile madenî para rejimi arasındaki farklılıklar belirtilseydi riba konusuyla daha iyi anlaşılırdı kanaatindeyim.

Buradan hareketle çalışmaların tarihî gibi görünmesine rağmen pek de tarihî olmadığını söylemek istiyorum. Çünkü İslâm iktisat tarihiyle kapitalizm tarihi arasındaki farklar belirtilmeliydi. İslâm tarihinde bir «bankacılık» tecrübesi vardır; Banka işlemleri, cehbezler, sarraflar vardır. Bunlar mevduat toplarlar, kredi verirler. Çeşitli yollardan yatırımları, ticareti finanse ederler. Bu, uzun asırlar devam etmiştir. Poliçe, havale uygulaması İslâm'ın dahâ ilk asrından beri vardır. Çek, Farsça bir kelime dir. Bugün bu şekliyle Batı dillerine geçmiştir. Havale senetleri vardır. Beytül-mal denen kuruluş, takas odası veyahut kliring-house işlevi görmektedir. Emisyon bu kurum aracı ile düzenlenmektedir. Sade banka değil, Merkez Bankası işlemlerine benzer işlemler yapılmaktadır.

Muhataraya denenen rehin işlemlerine dayalı kredi verilmektedir. Ve bu Batı'ya da geçmiştir. Yani İslâm dünyası bankacılık tecrübesi açısından Batı'yı da etkilemiştir. Tebliğlerde tecrübenin yeteri kadar değerlendirilmediğini görüyoruz.

Burada, Batı'daki sermaye birikiminde faizin çok etkili olduğu söylendi. Belki bu iç sermaye birikimi açısından doğrudur. Fakat sanıyorum Batı için önemli olan sanayi kapitalizmini finanse eden iç sermaye birikiminden çok dış sermaye birikimi, yani sömürgecilik olayıdır. Sömürgecilik olayı bence sermaye birikiminde birinci etkindir.

Faiz kelimesi ribayı karşılar-karşılamaz. Ancak şunu biliyoruz; Osmanlılarda 17-18. y.y.'lara kadar faiz, bugünkü anlamda kullanılmıyor. Gelir, kâr anlamında kullanılıyor. Mukataa faizi dendiği zaman mukataanın elde ettiği kâr anlamındadır. Ve 19. y.y.'ın sonlarında ancak bugünkü anlamı kazanmıştır.

Bankacılık tecrübesine ek olarak, vakıf bankalarının fonksiyonları yeteri kadar aydınlatılmadı sanıyorum. Fatih'ten itibaren sadece İstanbul'da bini aşkın vakıf «banka» vardır. Vakfedilen paralarla kredi veren vakıf bankalar vardır. Bunlar daha önce yapılmış içtihatlara, mese lâ para vakıfları İmam Züfer'in içtihadına dayanıyor. Yani sadece Osmanlıların düşündükleri, uyguladıkları bir şey de değil.

Şunu sormak istiyorum: Tebliğde, serbest rekabetin esas alındığını görüyoruz. Ancak, tebliğcilerin öngördüğü tarzda, vakıf şeklinde kurulan bankalar ve hukukî rizikosunu devlet tarafından üstlenen bankalar «serbest rekâbet» ibozup tekel oluşturmazlar mı?

Arif ERSOY

— Burada biz faizsiz bir modeli ortaya koyarken, faiz vardır-yoktur tartışmasını yapmıyoruz. Faiz, vardır ve ortadadır. Tarih boyunca da uygulanmıştır. Bunun neticeleri de meydandadır. Zaten konumuz onu tartışmak değildir; konumuz acaba faizsiz işleyen bir model nasıl ortaya konabilir. Bunun tartışmasını yapmaktır.

Burada konuyu lâiklik açısından da ele almak, bence tutarlı değildir. Biz konuyu iktisadî olarak ortaya koymaya çalışıyoruz. Hiç bir zaman belli kurallarla bazı konular bilimsel tartışmanın dışına çıkartılamaz. Bu nedenle burada biz iktisadî bir konuyu ele alıyoruz. Ve iktisadın genel kuralları çerçevesinden konuya yaklaşıyoruz. Başka bir şekilde ele almış değiliz.

Faiz, ekonomik bir kurumdur. Biz bunu, ekonomik bir kurum oluşunu inkâr etmiyoruz. Yalnız, insanlık tarihi boyunca kurumlar, belli işlevler için kurulmuştur. O kurumlardan daha tutarlısı, daha yararlısı ortaya çıkarsa işlevini kaybeden veya yanlış bir fonksiyon gösteren kurum da illa ayakta dursun demeye de ihtiyaç yok benim kanaatime göre. Kaldı ki faiz konusunda müslüman olmayan bir çok kişilerin de aleyhde görüşleri vardır. Zaten üretim-tüketim dengesi iktisadî açıdan ele alınıp incelenirse bu konu da ortaya çıkar. Onun için konunun bu yönü üzerinde durmaya çalışıyoruz.

Bazı arkadaşlar meseleyi fikhî açıdan ele alıp-almama konusunu ileri sürdüler. Bu konu bu seminer kadar büyük bir araştırmayı gerektirir. Bu nedenle biz, konunun delil yönlerini, fikhî yönlerini burada ele almıyoruz. İlerde yine böyle bir seminer düzenlenirse yalnız delil yönünü ele alıp inceleyebiliriz.

Faizin nominal ve reel faiz olduğu olayı var. Biliyorsunuz, faizin tanımında da arkadaşımız belirtti: Her türlü artma ve eksilme yani nominal-reel faiz, faiz olduğu gibi negatif faiz de faizdir. Bunu kabul ediyoruz. Acaba karşılıklı borçlanmada nominal faizle reel faiz arasındaki ilişki sıfır olursa ne olur? Tabî ki iktisadî açıdan burada faiz sözkonusu değildir. Yani, enflasyon oranı ile faiz oranı eşit olursa, iktisadî açıdan burada bir değer değişmesi söz konusu değildir. Bunun da iktisadî ve fikhî yönünü burada tartışmak istemiyoruz.

Konuyu ele alırken geçmişteki uygulamalar, günümüzdeki uygulamalar tartışmasına da dönüştürmek tutarlı değildir. Topluluklar sürekli olarak değişmektedirler. Dolayısıyla toplulukların iktisadî sorumlulukları da değişir. Geçmişteki çözümler örnek olarak alınır. Ama, geçmişteki çözümün aynı günümüzde uygulamak mümkün değildir. Çünkü toplum, aynı toplum değildir; sorunlar, aynı sorunlar değildir.

Nitekim, bizim modelimizde ortaklık aşamasında tam uygulanacak olan bir model olarak ortaya konmuştur. İnanıyoruz ki burada sorulan soruların çoğu toplantı sonunda açıklığa kavuşmuş olacaktır.

Biz geçmişi inceleyen bugünkü sorunlara çözüm arıyoruz. Yani, geçmişteki sorunları bugüne aktarıp onlara çözüm arama gayreti içinde değiliz. Şu andaki sorunlar nedir? Onlar üzerinde durmaya çalışıyoruz.

Abdülaziz kardeşimizin âkile ile ilgili sorusu: Dr. Süleyman Akdemir kardeşimizin tebliğinde açıklanacağı gibi bizim modelimizde 4 çeşit âkile vardır:

1 – İktisadî, 2 – Siyasî, 3 – İlmî, 4 – Ahlâkî âkile dir.

Buradaki âkile, iktisadî anlamdaki âkile dir.

Osmanlı toplumu her haliyle bizim geçmişimizdir. Bu açıdan bunu kabul etmek zorundayız. Zaten başka bir alternatifi yoktur. Yalnız, konu, geçmişte olup-bitenleri devamlı tartışmak değildir. Geçmiş, zaten geçmiştir; geri gelmesi mümkün değildir. Yalnız, geçmişi tamamen yerin dibine, batırmak doğru olmadığı gibi, geçmişi gökyüzüne çıkarmak da bilim dışıdır. Geçmişin tutarlı taraflarını alırız, aynı yapı için değil, daha iyisini yapmak için bakarız geçmişe. Geçmişin tutarsız tarafını alırız, ondan daha fazla kaçmak için değerlendiririz. Bizim Osmanlı toplumuna bakış açımız budur.

Hasan Selçuk kardeşimizin sorusu:

«Mevcut finans kurumları ile bu yeni model arasındaki fark nedir?»

Bizim modelimizde banka, yani kredi alan, mevduat kabul

eden ve kredileşmeyi sağlayan bir kuruluş olduğu için kâr amacına yönelik değildir. Çünkü, modelimize göre değişim araçları üzerinde oluşan kârlar faizdir. Bunun iktisadî açıklaması çok vakit alacağı için burada yapmak istemiyorum.

Bizim banka, değişim, mübadele araçlarının mevduat ve kredi ilişkisini düzenlerken değerleri azaltıp çoğaltmaz ve bu ilişkilerden dolayı da kâr elde etme amacını gütmaz. Çünkü, bizim banka modelimizde, bankacılık hizmetleri alt yapı hizmetleri olarak kabul edilmektedir. Banka nakit alış-verişi yaparak kâr yapma durumunda değildir. Yaparsa, carî bankalarda olduğu gibi tekleşme eğilimleri kaçınılmaz olur, çünkü serbest piyasa, serbest rekabet kurumu, mekanizması marjinal faydası ile miktarı arasında ters ilişki bulunan piyasalarında geçerlidir. Para'da bu kural geçerli değildir. İnsan ne kadar çok paraya sahip olursa, o kadar daha çok ister. Ayrıca para servet ve gücün kaynağıdır. Belli ellerde ve merkezlerde toplanması iktisadî dengeyi bozduğu gibi sosyal dengeyi de bozan bu nedenle para alıp-satma veya parayı dolaştırma sureti ile kâr yapma, sonunda tekleşmeyi kaçınılmaz hale getirir.

Finans kurumları ile ilgili şu hususu arz etmek istiyorum: Vural Savaş hocamız da bu konuya biraz değindiler. İslâm tarihinde bugün belli bir gelişme merhalesindeyiz:

Bu, işçilik merhalesinin son aşaması, ortaklık merhalesinin de ufukta görüldüğü bir aşamadır. Bu aşamada Orta çağda yani aynî ve paralı mübadelelerin etkin olduğu dönemde geliştirilen kurumları emek mübadelesinin yaygın olduğu bu dönemde aynen uygulamak büyük sakıncalara yol açar, nitekim açmaktadır da. Bu nedenle kuruluş veya arayış halinde bulunan bu kurumlar, madem ki faizsiz bir uygulama içine girmek istiyorlar; faizsiz bankacılık konularını bilimsel olarak incelemeleri gerekir. Karşılaştığımız yeni sorunlara yeni çözümler bulunmaya çalışılmalıdır. Bilimsel araştırmalara dayanılarak yapılan uygulamalar başarılı olacak ve bu hususta, tutarlı uygulamalar yapılacaktır. Yoksa salt o dönemdeki murabaha ve mudaraba işlerinin aynen uygulanmaya kalkışılması; ve carî faizli işlemlerden basit yollarla kaçınılmaya çalışılması, gerekli ilmî araştırmaların yapılmaması ileride çözümü güç olan bazı sorunlara yol açacaktır.

Hasan Selçuk kardeşimiz, «Banka yalnız ortaklara hizmet ve recektir.» diyor. Evet, bizim önerdiğimiz banka ortaklarına hiz-

met ve recektir. Ama bu bankaya veya bu bankayı kuran kuruluşlara ortak olmak zaten güç bir şey olmayacaktır. Belli aidatları ödeyen ve mukaveleleri benimseyen üye kabul edilecektir.

Murat Çizakça meslekdaşımız «Faizin bütün tek tanrılı dinlerde yasak olduğunu» belirttiler. Gerçekten faiz, 17. y.y.'la kadar, hemen hemen yeryüzünde bütün dinler ve bütün filozoflar tarafından yasak kabul edilmiştir. Nedeni de meydandadır. Niçin yasak edildiği herkesçe bilinir.

17. y.y.'da Batı'da işçilik merhalesine gelindiği için sermaye terakümünün yapılması zorunluydu. Büyük sermayeye ihtiyaç vardı. Büyük sermayenin toplanabilmesi için bu müessese den yararlanılmıştır. Bu nedenle de burjuva değer ölçülerinden- hareket eden bir çok düşünür bunun çeşitli yorumlarını yapmışlardır. Yorumların bir kısmı burada anlatılmıştır. Klâsik düşüncede, Keynesci düşüncede bu yorumlar açıkça yapıldığı için üzerinde durma gereği duymuyorum.

Bugün, sermaye terakümü İslâm dünyasında nasıl olacaktır? İşte bizim kanaatimiz, bizim modelimiz, öyle inanıyoruz, bu soruya cevap vermek için ortaya konmuş olan bir modeldir. İnanıyoruz ki faizsiz ortaklık modeli veyahut da faizsiz banka modeli İslâm dünyasında, küçük sermayelerin bir araya getirilerek büyük teşebbüslerin kurulmasını, desteklemesini sağlayacak bir modeldir. Nitekim biz bunu dar da olsa kendi bünyemizde uyguluyoruz. Bunun da nasıl olacağı ve nasıl işleyeceğini arkadaşlarımız anlatacaklardır.

İlhan Yardımcı Bey, 1960 yıllarından itibaren yaygın çalışmalar yapıldığını belirtti. Bu konu ile ilgili çalışmalar 60'lı yıllardan önce de vardı. Yalnız gündeme 60'larda geldi.

Bu konuda üç tür yaklaşım var:

1. Bazı ilim adamlarımız, faizi müslümanlık yasakladığı için faiz konusunu ağzınıza aldığınız zaman hemen bir ön yargı ile sanki bunu biz dinî bir tartışma yapacakmışız gibi konuya yaklaşıyorlar. Âdetâ faizin havarileri vs müdafileri kesiliyorlar. Onun için, faizsiz bir şey dediğiniz zaman, hemen akıllarına geçmiş geliyor. İnançları böyle oluşturulmuş. Onun için bu konuya zinhar yaklaşmayalım diyorlar; âdetâ konunun ele alınması tabulaştırılmaktadır. Halbuki bir ilim adamı ve araştırmacı için tabu yoktur.

Bu konuya Üniversitele rimizde bir eğilim maalesef yoktur. Saygıyla andığımız çok az sayıda hocalarımız bu konuya eğilmekte dirler. Üniversiteli bilim adamlarımız bu konuya eğilmedikleri için daha çok batılılar konuyu gündeme getirmişlerdir. Türkiye 'de bu konu ele alınmış değildir. Halbuki her şeyden önce bu konuya bilimsel olarak eğilmek zorundayız. Bazıları faizsiz birşey olmaz diye kabul etmekte dir. Olmaz diyebilme miz için araştırmalıyız, bütününü ortaya koymalıyız ki sonunda olmaz demeliyiz. Ama baştan olmaz dersek zaten olmaz.

2.Müslümanların yaklaşımıdır: Haramdır. Araştırmaya, tartışmaya gerek yok. Bu konuda geçmişte uygulaması var mı? Geçmişte bakıyorlar: İki tüccar arasında bir mudarabe, bir ortaklık ilişkisi var; bunları aynen aktarmaya çalışsak nasıl olur?

Bu fikirde olanlar da aynen tabu imiş gibi ele alınmasını istemiyorlar. Zaten kendileri faizli uygulamanın içindekiler ve çoğu bundan memnun zaten.

Bazı bilim adamları da yalnız fikhî konuları bildiği, iktisadî konularda bilgileri sınırlı olduğu için verdikleri yorumlarla iktisat arasında çelişkiler oluyor. Çelişki olduğu için de hayata aktarmak mümkün olmuyor. Farazî sözleriyle haram sayanlar, davranışları ve hayatlarıyla faizli sistemle bütünleşen böyle müslümanlar için faizsiz yeni bir uygulamaya gitmeye veya bir model geliştirme ye ihtiyaç yoktur.

3.Nasıl faiz kurumu üzerinde araştırma yapıyorsak, faizsiz kurum üzerinde de araştırma yapmalıyız. Bu konuda da iktisadî çalışmayı sürdürme miz gerekir.

Kur'an faizi kaldırdı. Vardı ki kaldırdı ve faizin dışında bir çözüm yolu da vardı ki faize karşılık olarak, onun yerini alacak şekilde kabul edilmiştir.

Alternatif yoktur demek için de araştırmak zorundayız; vardır demek için de, bilimsel olarak. Yani bilim adamının vardır demesi de, yoktur demesi de bilimsel çalışma ve bulgulara dayandırılmaktadır. Bunun için benim kanaatim bu konuda yeryüzünde yeni araştırmalar, arayışlar vardır, bu seminer gibi bir çok yerlerde seminerler yapıyordur, bunların sonunda mutlaka tutarlı çözümler ortaya çıkacaktır.

Burada biz modelin ana hatlarını ortaya koymaya çalışıyoruz. Aslında tebliğlerdeki bilgiler özetin özeti. Bu nedenle iktisadî analizi yeterince yapmadığımızı kabul ediyoruz.

Bir de firma, işletme olarak nasıl işleyeceklerini de burada yeterince anlatmadık. Arkadaşlarımız yarın bunu belli ölçüde anlatacaklardır.

İslâm bankaları veya finans kuruluşlarının bugünkü durumunu ele aldığımız zaman, bu kuruluşlar bir yandan banka işlevini, diğer yandan ticarî faaliyetleri yapmaya çalışıyorlar. Kendi leri belki direkt ticaretle uğraşmıyorlar; ama bir nevi ticaret akitlerini yaptırmakla görevli kuruluşlar oluyorlar. Bu nedenle sistemin akışı ve işleyişinde, geçmişte olduğu gibi günümüzde önemli sorunlar vardır. Sorun vardır demek çözüm değil. Bunlar araştırılırsa mutlaka tutarlı çözümler bulunacaktır. Burada ben şahsen finans kurumlarını, bu konularda artırma yapmaya ve mevcut araştırmaları desteklemeye davet ediyorum. Diyorum ki tarafları aldatmamak esastır. Veren-alanın kayba uğramaması gerekir. Eğer toplumumuza, insanlığa hizmet sunmak istiyorsak, bilimsel olarak bunu ortaya koyup karşılaşılan sorunlara tutarlı çözümler aramamız gerekir.

Bugüne kadar yapılan çalışmalar yetersizdir. Bir de faizden kaçıyoruz demekle faizden kaçmış olmayız. Kredileşme ve mevduat ilişkilerinde tarafların rızalarının dışında değerlerini artırmadan dengeyi nasıl sağlayacağız? Bunun yollarını bulmamız gerekir. Soru soran ve eleştirede bulunan arkadaşlara teşekkürlerimi arz ederim.

Ali SAYI

— Şu tartışma ortamı son derece olumlu bir ortamdır. Ülke-miz, bu zemine gelinceye kadar, çok sıkıntılar çekmiştir. Bu itibarla «Müsademe-i efkâr dan barika-i hakikat çıkar.» hakikatine binaen, tekraren vurgulayarak belirtiyorum ki, ülkemiz için şu zemin halk, ilim adamı; halk-devlet bütünleşmesi için son derece önemlidir.

Konumuz faizsiz bir ortaklık sistemi ile bankacılıktır. Bu konuda müracaat edeceğimiz kaynaklar, faize dur diyen İslâmî kay-

naklardır. Bunu, lâikliğe aykırılıktır diyerek nitelemek doğru olmasa gerektir. Bir hakikate ulaşmakta elimizdeki bütün materyallerden yararlanmak zorundayız.

Önemli olan hakikati bulmaktır. İnanıyoruz ki Kur'ân'da hakikat dışı bir şey yoktur. Ama eğer bizde zaaf eseri olarak yanlış bir şey meydana getirmişsek zaaf bizdedir. İlim de budur zaten: Söylüyecek, düzeltereğiz.

Ülkemizde gerçekten reel ve nominal faiz kavramı önemlidir. Fakat, şunu da vurgulamak gerekir ki bu nakitlerini, tasarruflarını faize yöneltenler bir istatistiğe tâbi tutulsa sanıyorum orta direğin altında olanlar değildir.

Bizim iddiamız, tezimiz şudur: Türkiye'de zaten bu nominal faiz, yani para değerinin düşmesinden kaynaklanan değer kaybı, faiz mekanizması dolayısıyla.

Sayın Abdülaziz Bey'e teşekkür ederim. Gerçekten tebliğimde öyle bir kanaat uyandıracak ifade vardır. Ancak, atalarımı, dedelerimi suçlamak gibi bir yönüm olmadığını özellikle belirtmek isterim. Yalnız, «riba» kavramının «rih» lafzı içerisinde yürütüldüğünde İsrar ediyorum.

Vakıf-evkaf defterlerini açtığımız zaman şunu görüyoruz: Aslı vakf, nakit; hâsıl fi's-sene, belli bir miktar, belli bir akçe; Yıllık hâsılat, beşbin; bu beşbin akçeyi falana, falana hayra harcaşın. Bu düpedüz, İslâmiyet'in beyan ettiği ribadan başka bir şey değildir.

Belki bunu yapmak zorunda kalmıştır. Çünkü, mekanizmayı kuramamıştır. Kurma imkânları, yolları tıkanmıştır. İşte, ilim adamına düşen, neden bu yola girilmiştir? Bunu tesbit etmektir.

Para vakıfları, uygulama olarak evet, mümkündür. Hadîsde geçen, aslını habsetmek, semeresini dağıtmak hâdisesi, para için söz konusu olmaz. Paranın semeresi, faizdir. Parayı vakfettiğiniz zaman faiz olur zaten. Bunu İslâmî kabul etmek mümkün değildir. Bunun için Osmanlıyı suçlamak değildir.

Orada bir hususa işaret ediyorlar: Bir akitde iki tane satış olur mu? Parayı veriyor, ondan sonra aynı akitde kitap satıyor. Ödediği fazlalık, o kitabın karşılığı oluyor. Makul müdür bu? Sınırlan zorlama, sınırları aşma değil midir bu?

«Faizin tartışmalı olduğu» konusunda şu noktayı belirtmek için söylemiştim: Faiz yetmişüç babdır diyor Hz. Peygamber. Yani miktar olarak 73 bâb değil de çokluktan kinaye olabilir. Gerçekten, faizin tesbiti, tarifi oldukça güçtür. Meselâ: Mekîlât, mevzûnât mıdır? Bu gibi hususlar İslâm fıkında uzun tartışmalar a yol açmıştır.

Faizin «z» ile olması meselesi ise Kur'ân'da «fâizûn» denildiği zaman «kazananlar, feyizlenenler» manasındadır. Hatta bir gazete yazarı makalesinde, faize karşı olanlarla alay etmişti. Kur'ân'da işte «Eshâbü'l-cenneti hüümü'l-fâizûn» diyor. «Cennet ashâbı ve feyizlenenler» lâfzını onlar faiz alanlardır diye değerlendiriyordu. Bu endişe ile ben bu konuya açıklık getirmek istedim. Zaten, kendilerinin de belirttiği gibi «dadla» «Fâid» şeklindedir.

Sayın Tabakoğlu'na teşekkür ederim. Gerçekten, sermaye birliğinde dış sermaye sömürgeciliğinin çok etkisi olmuştur. Muhtemelen bunların yatırımlara yönlendirilmesinde belki faizin etkisi düşünülebilir.

Faiz kelimesinin 16-17. y.y.'larda kullanımı ve 19. y.y.'daki kazandığı mânâ ile ilgili izahu için de çok teşekkür ederim.

Sayın İlhan Uludağ hanımefendi bir hususu belirttiler; Yani, Bir sermaye riziko karşılığı veriliyor; ortak olunuyor; faiz yok. Bir para emanet bırakılıyor; artışlar ve azalışlar verene ait. Burada da bir faiz yok. Ama, verilen sermaye şayet çalıştırıldığı zaman, artış devamlı bir tarafa intikâl ediyorsa burada faizli bir ilişki söz konusu, demek istedim.

Sayın Murat Çizakça'nın beyan ettiği husus; mudarabe sistemi bir yatırım şirketi şeklinde nitelenebilir. Halbuki banka farklı fonksiyonları ifa etmek üzere kurulan bir teşebbüstür. Ama, tasarrufların yatırımlara yönlendirilmesi bakımından, mudarabenin etkisi çok büyüktür.

Erol ZEYTİNOĞLU

— İslâmî İlimler Araştırma Vakfı'nın «Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli» konulu ilmî toplantısı bu konuşmalarla sona eriyor.

Ben oturma başkanı olarak tek görevim, zamana hâkim ola-

bilmek ve zamanı tebliğci ve müzakerecilere taksim edebilmek görevidir.

Burada çok değerli fikirleri, değerli konuşmaları istemiyerek kestiğim için şahsen özür dilerim.

Bir hususu da dile getirerek toplantıya son vereceğim:

İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, çok yerinde bir düşünce ile

«Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli”ni tartışmaya açmıştır. Bu tartışmanın ilmî olmasını istemiştir. İlmî kelimesi, çok mukaddes bir kelimedir.

Bu ilmî toplantıyı, böyle bir "ilim müessesesi'nde yapma

teşebbüsünü göstermiş ve başarılı olmuştur. O halde, burada

dogmatik, sabit, tabu fikirlere yer yoktur.. İlmî görüşlere yer vardır

ve bu toplantı, ilmî bir şekilde başlamış ve devam etmiş ve tam

anlamıyla gerek bu müesseseye, gerekse Vakfın istediği ilmî dü zeye

lâyık bir toplantı olmuştur.

Bu ilmî toplantıya katılan sizlere ve bu ilmî toplantıda fikir ileri süren tebliğ sahiplerine konuşmacılara, oturum başkanı olarak teşekkür eder, hepinizi hürmetle selâmlarım efendim.

İKİNCİ OTURUM

Başkan : Prof. Dr. Vural Savaş

**FAİZSİZ KREDİLEŞME SİSTEMİNDE GENEL
HİZMETLER**

Dr. Remzi FINDIKLI*

I — GİRİŞ

İktisat tarihine bakıldığında, insanların ilkel toplayıcılık, avcılık, çobanlık, çiftçilik ve işçilik gibi safhalardan geçerek günümüzde hakim olan «İŞÇİLİK» sistemi dönemine geçtikleri görülmektedir. Çağımızda gelişen teknolojiye uygun yeni bir toplum düzeni kurulmasında benimsenen temel ilke, «artık ücretliliğin kaldırılıp yerine çalışanların ortaklığı sisteminin getirilmesidir.» Kapitalist ülkelerde sermayedara, sosyalist ülkelerde de devlete hizmet eden, her zaman kendisinin dışında tesbit edilen amaç ve planlara göre çalışanların bu ücretlilik hali sürdükçe, toplumda iktisadî ve sosyal istikrarsızlıkların da süreceği kesindir. Bu yüzden üretim hayatında emek unsurunu teşkil eden işçilerin ücretlilik durumuna son verilerek, çalıştıkları kuruluşlarda kooperatifler aracılığı ile ortak- işçi statüsüne kavuşturulması görüşü gittikçe yaygınlık kazanmaktadır.

(*) 1951 yılında Kastamonu'da doğdu. İlk tahsilini bitirdikten sonra İstanbul'a gitti, ve Orta öğrenimini tamamladı. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinin Hariciye Bölümünden mezun olduktan sonra Ege Üniversitesi iktisat Fakültesine asistan olarak girdi.

Ankara Polis Akademisinde öğretim elemanı olan Yard. Doç. Dr. Remzi Fındıklı, evli ve üç çocuk babasıdır.

Bir emek ortaklığı olan kooperatifler bu statü değişikliğini iki yöntemle gerçekleştirebileceklerdir:

A – Çalışanların Yönetime Katılması

Çalışanların yönetime katılması, onların ücretli statüsünden çıkartılıp ortak statüsüne sokulmaları ile mümkündür. Kooperatifçilik doktrini ise, bu sonuca en kolay yolla ulaşmak durumundadır. Çünkü, kooperatiflerin üyelerinden oluşan kooperatif yönetim kurullarında aynı zamanda işçilerin de temsil edilmesi, sermaye temsilcilerinin öteden beri süregelen yönetimdeki üstünlüklerine son verecek, yönetim, ortak işçilerin eline geçecek veya yönetimde de işçiler aktif rol oynayacaklardır.

B – Çalışanların Kâra Katılması

İşçiyi ücretli durumundan çıkartıp «ortak» durumuna getirmenin ikinci yolu ise, işçilerin kâra katılmalarını sağlamaktır. Çalıştıkları işyerlerinin yönetim sorumluluklarına katılan işçilerin ücret ve kazanç konularındaki huzursuzluklarını önlemenin en önemli tedbiri, onların çalıştıkları işyerlerinin kâr ve zararına katılmalarını sağlamaktır.

İşte faizsiz kredileşme sistemi, işçileri ücretlilikten kurtarıp onları «ortak statüsüne» kavuşturmayı amaçlamaktadır. Bilindiği gibi işçilik, faizli sistemin bir ürünüdür. İşçiyi bir madde gibi kabul eden faizli sistemin ortaya çıkardığı sorunları çözümlenmek amacıyla batı ülkelerinde özellikle İngiltere'de «Sinaî İşçi Ortaklıkları» adıyla işçi yönetimli ortaklıklar kurulmaktadır ki, bunların sayısı beş yüzün üzerindedir. **Faizsiz kredileşme sisteminde bu husus, çalışma ve yaşamada birbirleriyle anlaşabilecek olanlar dayanışma ortaklıkları veya kooperatifler i şeklinde teşkilatlandırılarak gerçekleştirilecektir.** Esasen ortaklık (*), İslâmîyet'te var-

(*) *Konumuz açısından bazı ortaklık şekilleri şunlardır:*

İbaha ortaklığı : Kullanımı kamuya bırakılmış eşya ve mallardaki ortaklık;

Mudaraba : Emek-sermaye

ortaklığı; Ebdan : İşgücü

*ortaklığı; Vücu*h : Kredi ortaklığı,

Akit ortaklıkları : Mufavada, inan, mülkiyet vs.

dır ve teşvik edilmiştir. Getirilmeye çalışılan sistemde genel hizmetler de «ortaklıklarla» yürütülecektir. Bu çalışmamızda faizsiz sistemde genel hizmetler, bu hizmetlerin yürütülmesi, hizmeti görenlerin ücretleri, genel hizmetlerin karşılığı üzerinde kısaca durulacaktır.

II – GENEL HİZMETLERİN TANIMI VE NİTELİKLERİ

Maliye kitaplarında genel hizmetler, kamu hizmeti, amme hizmeti, kollektif hizmet, sosyal hizmet ve ortak hizmetler şeklinde ifade edilmektedir. Kısa bir anlatımla biz genel hizmetleri kâr amacı taşımayan, bir fiyat karşılığı satılmayan, toplumun müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere yapılan ortak hizmetler şeklinde tanımlayabiliriz. Hizmetler ortak olunca, masraflarının da ortaklaşa karşılanması gerekir.

Bilindiği gibi genel hizmetler toplumun bütün fertlerine ayrı ayrı tatmin sağlamaz. Bu hizmetler toplum tarafından kollektif olarak tüketilir ve fertlere sağladığı fayda toplam faydadan ayrı düşünülmez. Üretildikleri anda toplumdaki fertler bu hizmetlerden yararlanmış olurlar. Sözelimi savunma hizmetleri, sağlık hizmetleri ve eğitim hizmetlerinden herkes eşit şekilde yararlanabilir. O halde bu hizmetlerin dört tipik özelliğinden sözedilebilir. Bunlar; pazarlanamama, fiyatlandırılmama, fiyat ödemeyenleri yararlandırmadan men edememe ve kullanımda tüketicilerin birbirine rakip olmamalarıdır.

Günümüzün uzmanlaşan dünyasında işletmelerin ihtiyaç duydukları bütün hizmetleri tek başlarına karşılamaları mümkün değildir. Hatta devlet bile bazı kamu hizmetlerini yerine getirebilmek için halkın yardımına başvurmaktadır. Nitekim bir genel hizmet olan eğitimde «kendi okulunu kendin yap» kampanyası başlatılmıştır. Bunun gibi işletmelerin de genel hizmetlerini yürütmek üzere dayanışma ortaklıkları kurmaları gerekmektedir. Her ne kadar büyük işletmeler genel hizmetlerini kendi imkanlarıyla karşılamakta ise de küçük işletmelerin ortaklık dışında bunu karşılaması mümkün değildir. Bunun yanında genel hizmetleri tek başına karşılama gücüne sahip olan büyük işletmeler zamanla tekelleşmeye giderken küçük işletmeler yok olma tehlikesiyle karşılaşmaktadır. Küçük işletmelerin bir toplumda cılız kalması veya

yok olması durumunda rekabet ortadan kalkacağı için toplumda sosyal patlamalar ortaya çıkabilir. Ekonomide dengeler bozulur. Genellikle toplumda kamu hizmetlerini devlet, belediye ler, il özel idareleri, vakıf ve gönüllü kuruluşlar sağlamaya çalışmaktadır. Ama zaman zaman hizmetlerde aksamalar, hatalar olmakta ve pahalıya mal olmaktadır. Başta altyapı olmak üzere bazı genel hizmetlerin ortaklıklar şeklinde kooperatifvari kuruluşlarca yapılması hem hizmetlerde sürat, hem de ucuzluk sağlayacaktır. Bu cümleden olarak, sözü edilen faizsiz kredileşme sisteminde genel hizmetler ortaklıklar şeklinde yerine getirilecektir. **Esasen banka kurmak bir anlamda genel hizmetleri kurmaktır.** Banka bir işletme olduğuna göre onun da genel hizmetlere ihtiyacı vardır. Banka, bu genel hizmetleri ya kendisi yapacak ve ya bu hizmetleri yapmak üzere kooperatifler şeklinde ortaklıklara yaptıracaktır.

Bir ülkenin iktisadî gücü, ülke çıkarları doğrultusunda çalışan başarılı iktisadî kuruluşlara sahip olmasıyla ölçülür. Ülke deki iktisadî kuruluşlar, sosyo-ekonomik yapıya uygun ve kamu ihtiyaçlarının karşılanmasına yaptıkları hizmetlere göre değer kazanırlar. Bu kuruluşlardan biri de bankalardır. Ancak, faizle çalışan bankalar maddede ile mânâyı birbirinden ayırmış, insanlardaki yardımlaşma duygusunu yok etmiş ve katı bir kazanç sistemi getirmiştir. Faizsiz kredileşme sisteminde insanın benliği ve ihtirasları bir realite olarak kabul edilmekle birlikte sınırlandırılmaya çalışılmış ve hizmet vakıfları yoluyla kamu yararına yönlendirilmeye gayret edilmiştir.

Genel hizmetler toplum halinde yaşamının bir sonucu olarak doğmakta, hızlı nüfus artışı, sanayileşme ve şehirleşmeye paralel olarak bu hizmetlere duyulan ihtiyaç da artmaktadır. Kamu hizmetleri diye nitelendirilen bu hizmetlerin bir merkezden ve ücretli kimselerce yürütülmesi beklenen yararı sağlamamaktadır. **Osmanlı döneminde olduğu gibi bu hizmetlerin vakıf veya dayanışma ortaklıkları ile karşılanması yararlı olabilir.** Bilindiği gibi öteden beri ülkemizde çeşmeler, camiler, hastaneler, kervansaraylar, aşevleri, kütüphaneler ve kimsesiz çocuklara bakmak ve okutmak üzere yapılan hizmetler vakıf kuruluşlarınınca karşılanmıştır. Konumuz açısından genel hizmetlerin başında «kredi ve kefalet» hizmetleri gelmektedir. Esasen bankalar birekredite ve ke-

falet müesseseleridir. Banka, kredi; kredi, teminattır. Teminatın kaynağı devlettir. Banka sadece nakit işlemleri yapmaz aynı zamanda kendisine bağlı kuruluşlara kefalet ve teminat verir. Kredi, aynı zamanda güven demektir. Faizsiz kredileşmede önemli olan kişilerin birbirlerine güvenmeleri ve itimat etmeleridir. Esasen para da teminattan başka bir şey değildir. Onun için genel hizmetlerin başında gelmektedir. Faizsiz banka işte bu önemli görevi yüklenen bir vakıf kuruluşudur. Banka, bu genel hizmetini kendine bağlı teşebbüslere yapacaktır. Günümüzde küçük işletmelerin finansman sıkıntısı çekmelerinin sebebi, bankalara karşı teminat gösterememeleri ve dolayısıyla yeterli ve ucuz kredi alamamalarıdır. Oysa büyük işletmeler banka kredilerinden istedikleri şekilde yararlanmaktadır.

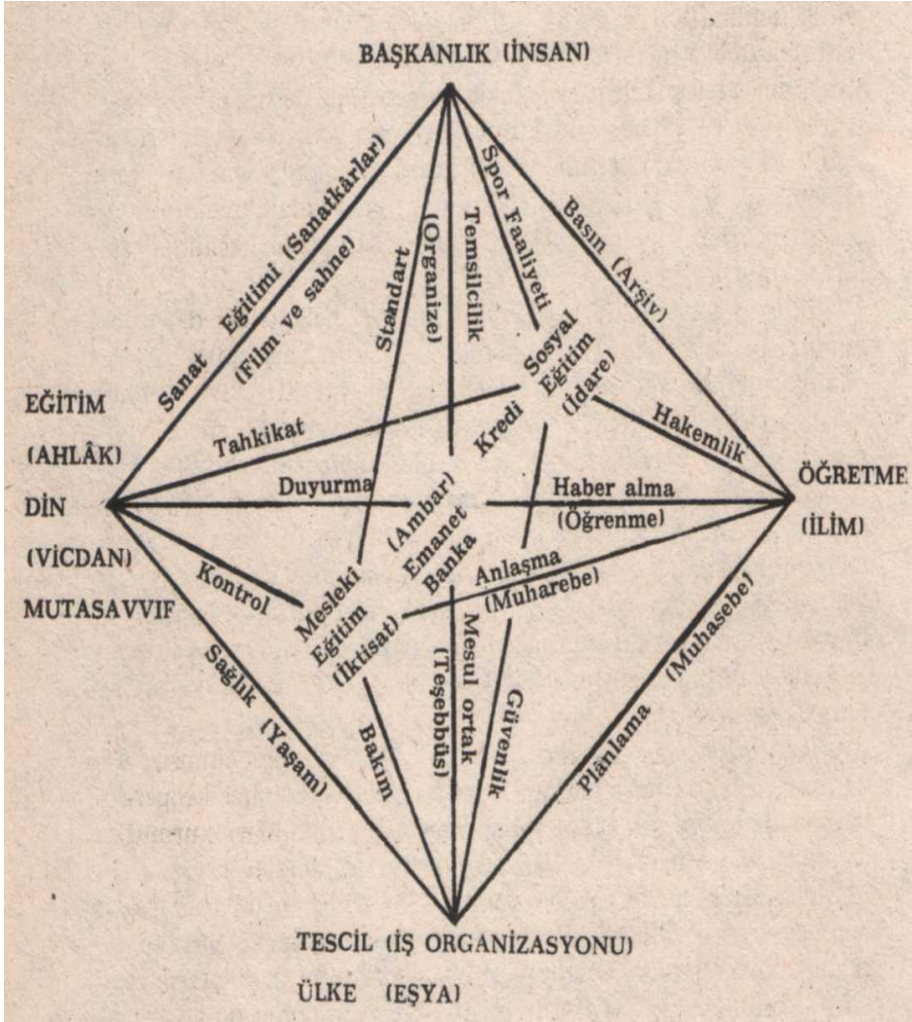
Bilinen ilk bankalar «tapınaklar», ilk bankacılar da «rahipler» dir. İnsanlar öteden beri tehlike ve sıkıntılara karşı hep din adamlarına koşmuş, onlara güvenmiş, kıymetli şeylerini onlara emanet etmiştir. Nitekim ilk defa Mezopotamya'da «Kızıl Tapınak» rahipleri kendilerine emanet edilen kıymetli emanetleri muhafaza etmiş, 2000 yıl boyunca mevduat ve kredi işlemleri yapmışlardır. Ancak, zamanla kredi işlemlerinin yoğunlaşması ve tefeciliğin korkunç bir hal alması üzerine yine ilk defa Babil'de devlet faizciliğe müdahale etmek zorunda kalmıştır. Nitekim, Hammurabi Kanunları diye bilinen ilk kanunlarda faiz ve borç verme gibi iktisadi muamelelerle ilgili yaklaşık 150 kadar madde bulunmaktadır.

Çağımızda insanlık faizciliğin ortaya çıkardığı olumsuz etki ve tesirlere karşı bir çıkar yol olarak «kredi ve kefalet kooperatifleri» şeklinde yardımlaşma ve dayanışma ortaklıkları kurmuşlardır. İlk defa Almanya'da başlayan kredi ve kefalet kooperatifçiliği kısa zamanda büyük bir gelişme göstermiş ve bir çok ülkede benimsenmiştir. Ülkemizde öteden beri kredi ve kefalet ortaklıkları uygulanagelmıştır. özellikle Ahi Birliklerinin bir kuruluşu olan «orta sandıkları», daha sonra «memleket sandıkları» adıyla uygulanagelen kefalet müesseseleri faizciliğe karşı bir kalkan olmuştur.

Günümüzde ise, şu anda sözünü etmekte olduğumuz faizsiz kredileşme sistemi ile faizin ortaya çıkardığı sosyo-ekonomik sorunlara karşı konulmaya çalışılmaktadır.

Faizsiz kredileşme sisteminde yapılması düşünülen genel hizmetler 24 tane dir. Bunlar kısa başlıklar altında ifade edilecektir.

GENEL HİZMETLER ŞEMASI

ALTIN DA 24 AYAR VE GÜN 24 SAATTİR

Genel hizmetler, topluluğun esas yapısı içinde oluşmaktadır. Genel hizmetlerin bir kısmını vergi karşılığı olarak devlet yerine getirirken, bir kısmını da özel idareler, mahalli kuruluşlar, köy kuruluşları, vakıf ve bunun gibi kuruluşlar yerine getirmektedir. Teşebbüsler, genel hizmetlerini bir tüzel kişiye devredip bu tüzel kişi ile muhatap olacaklardır.

Genel hizmetler şu başlıklar altında tasnif edilebilir:

1. Başkanlık Hizmetleri

Her topluluğun bir başı vardır. Esasen topluluk demek, bir başkan etrafında toplanmak demektir. Aynı şekilde, ümmet, bir imam(önder) etrafında toplanmış cemaat demektir. Genel hizmetlerin de bir başı olması gerekir. Başkan, topluluğu yönetir, toplantılara başkanlık eder, kararları uygular, görevliler arasındaki nizaları halleder, hizmetler arasındaki koordineyi sağlar. Topluluğu temsil yetkisi başkanıdır.

2. Temsilcilik Hizmetleri

Ortak işlerde bütün ortakların yönetime bizzat katılmaları mümkün olmadığından, işlerini temsilciler yoluyla yürütürler. Başkan, ortaklarla teker teker görüşmek yerine onların temsilcileri ile müşavere yaparak icraatını yürütür. Temsilciler de temsil ettiği kişilerin görüş ve durumlarını başkana iletmekle görevlidirler. Bir başka deyişle müşavirdirler.

3. Sorumluluk Hizmetleri (Teşebbüsler)

Ortak işlerin yürütülmesi için bir sorumluya, bir mesul ortağa ihtiyaç vardır. Teşkilatlanmak demek, işbölümü ve sorumlulukların paylaştırılması demektir. Bir işten sorumlu olan, aynı zamanda o işle ilgili yetkilere de sahiptir. Sorumlu kişilere müteşebbis de denir. Herkesin mesul olduğu yerde hiç kimse mesul değildir. Bu nedenle sorumlulukların tesbiti genel hizmetler tarafından yapılmaktadır.

4. Tescil Hizmetleri

Tescil hizmetleri kayıt işlemleri demektir. Toplulukların hafızaları genellikle zayıf olduğundan ortaklık faaliyetlerinin mut-

laka kayda geçirilmesi gerekir. İhtilaf durumlarında kayıtlar iyi bir belge olmaktadır. Kayıtların yapılmasında sorumluların beyanı esas alınır.

5. Öğretim Hizmetleri

Ortaklıklar, ortak bilgilerle yürütülür. Bu nedenle ortaklara ortaklık faaliyetleri ile ilgili bilgi verilmesi gerekir. Öğretme bilgiye dayanır. Ortakların iyi yetiştirilebilmesi kendileri için genel bilgi verilmesi yararlıdır.

6. Eğitim Hizmetleri

Ortak işlerde öğretme, yani nazari bilgiler yanında ortaklara uygulamalı bilgiler de verilmeli, yani işbaşında eğitilmelidir. Bunun için ortakların devamlı olarak irşad edilmesi gerekir. Nüfusun kalitesinin yükseltilmesi, eğitilmesiyle mümkündür. Bunun sadece devletin bir fonksiyonu değil, aynı zamanda vakıf, dernek gibi kuruluşlarca da üzerinde durulması gerekir. Kişiler eğitimle işlerini daha iyi başarabilecekleri gibi ortaklığa olan görevlerini de iyi yapabilirler.

7. Meslekî Eğitim Hizmetleri

Meslekî eğitim, ahlakî eğitimidir. Teşebbüslerin başarılı olabilmesi için, müteşebbislerin meslek ve sanatlarında maharetli olmaları, mesleklerini sevmeleri gerekir. Günümüzde işletmeler, yanlarında çalıştıracakları kimselerin eğitilmiş olmalarına bakmakta, eğitilmiş kişileri işe almakta, eğitim işlerindeki sorumluluk devlete kalmaktadır. Meslekî eğitime büyük önem verilirken, ahlakî eğitime, meslekî disipline, iş ahlakına, dinî bilgilere, sağlam bir toplum yapısına ve çalışma hayatına sahip olabilmek için, meslekî eğitim yanında kişilere insanî ve ahlakî bilgiler verilmesi gerekir ki, bunu vakıf kuruluşlar genel hizmet çerçevesinde yapacaklardır. Tarihî bir esnaf-sanatkâr kuruluşumuz olan Ahi Birliklerinde işe alınan gençlere Ahi zaviyelerinde «Fütüvvet Âdabı» denilen ahlakî eğitim veriliyordu. Birliğe alınan gençlere önce 124, sonra 740 madde halinde ahlakî kurallar öğretilirdi. Böylece

ruh ve beden temizliği sağlanırdı. Ahilik, bir meslekî yardımlaşma ve dayanışma kurumu idi.

8. Bedenî Eğitim Hizmetleri

Genel hizmetlerin bir kısmı ücret mukabili yaptırılırken, bir kısmının mutlaka bizzat yapılması gerekir. Sözgelimi sivil savunma, afet, yangın saldırı gibi anî olaylara karşı halkın bilfiil hazırlanması, yetiştirilmesi lâzımdır. Bunları kişinin tek başına yapması mümkün olmadığından genel hizmetler içinde mütalaa edilmektedir.

9. Haber Alma Hizmetleri

Haber alma hizmeti, muhabere hizmeti demektir. Borsa ve ajans haberlerini toplayıp ortaklara bildirmek gerekir. Çünkü teşebbüslerin üretim planlaması yapabilmeleri, piyasalardaki arz-talep miktarını bilmelerine bağlıdır. Ortak piyasada mevcut verileri değerlendirerek üretimini tayin edecektir. Özellikle ihracatın gelişme gösterdiği günümüzde bu konu önem kazanmaktadır.

10. Tanıtma Hizmetleri

Tanıtma hizmetlerinin bir diğer adı tebliğ ve duyurma hizmetidir. Müteşebbis, alım-satımını yaptığı veya ürettiği malları müşterilerine duyurmalıdır. Günümüzde buna reklam denmektedir. Alınan haberleri ortaklara duyurmak bir tebliğ hizmeti olduğundan bu hizmeti bağlı bulunduğu tüzel kişiler yaparlar.

11. Depolama ve Nakliye Hizmetleri

Teşebbüsler yedek mal stoku bulundurmak ve bunu gereken yerlere nakletmek durumundadırlar. Müteşebbisin bunu tek başına yapması mümkün olmadığı gibi, ulaşım maliyetleri de yüksek olmaktadır. Bu nedenle, söz konusu hizmetin genel hizmetler içinde sayılması gerekir.

12. Banka ve Kredi Hizmetleri

Teşebbüslerin iş yapabilmeleri için para ve krediye ihtiyaçları vardır. Bunu sağlayan müessese de bankadır. Toplulukların çalışabilmeleri kefalete, teminata bağlıdır. Faizsiz kredileşmenin

70 FAİZSİZ YENİ BİR BANKA MODELİ

temelinde yatan amaç, karşılıklı güven içinde ortaklara kefalet hizmeti sunmaktır. Banka bunu senet hizmetleri şeklinde yapacaktır. Senetler bahsinde ileride bu konu üzerinde durulacaktır.

13. Arşiv ve Neşriyat Hizmetleri

Topluluk faaliyetlerinin yazılı belgelere tescili yeterli değil, aynı zamanda arşivlenmesi gerekir. Buna günümüzde basın-yayın hizmeti denmekte ve genel hizmetler arasında sayılmaktadır.

14. Gösteri ve Sanat Hizmetleri

Buna boş zamanları değerlendirme hizmetleri de denebilir. Kişilerin dinlenmeleri, boş zamanlarını değerlendirebilmeleri için sanat hizmetlerine ihtiyaçları vardır. Bunun sergi, sahne, galeri gibi yerlerde, sanat araçları ile birlikte temin edilmesi gerekir. Bunu yapmak da genel hizmetlerdendir.

15. Standardizasyon Hizmetleri

Teşebbüslerin müstakil faaliyette bulunabilmeleri için işlerin standardize, formüle edilmesi şarttır. Bu durum küçük işletmelerin yurdun her tarafında çalışabilmesine imkan vermektedir. Standartlaşma hizmetleri aynı zamanda ürünlerin ne nitelikte, kalitede, hangi standartlarda üretileceğini gösterir ve bir nevi otokontroldür. Standartlama hizmetleri ile haksız rekabet ve üretimde hile yapma sorunlarının ortaya çıkmasına fırsat verilmemektedir. Ahi Birliklerinde bu konuya çok önem verilmiştir.

16. Sosyal Hizmetler

Toplulukların yalnız ekonomik çıkarlarını çözümlenmek yetmez. Bunun yanında onların sosyal yönden kendilerini yetiştirmeleri, manevî gelişme sağlamaları, topluluk faaliyetlerine katılmaları, müsabaka yapmaları gerekir. Toplulukların **ma'serî bir birliğe** ulaşabilmeleri için toplu hareketlerin yapılması yararlıdır. Toplu yapılan ibadetler, yardımlaşmalar, sosyal davranışlar, sporlar, sosyal hizmetler arasında sayılmaktadır. Bu nevi yarışma ve hizmetler genel hizmetler tarafından sağlanır.

17. Muhasebe ve Plânlama Hizmetleri

Toplu yapılan hizmetlerde birlik sağlanması ve kimin ne yapacağını belirlenmesi bir planlamayı gerektirir. Ayrıca alacak ve borçların belli bir muhasebe toplanması, topluluk faaliyetlerinin gidişatı, kâr ve zararın bilinmesi, topluluğun geleceği açısından gereklidir. Böylece ortaklık daha sağlıklı bir faaliyet gösterebilir. Bunu yapacak olan genel hizmetlerdir.

18. Sağlık Hizmetleri

Topluluk içinde yaşayan fertlerin sağlıklı olmaları, sağlıklarının korunması, bir başka ifade ile sağlık ve sosyal yardım, büyük bir bilgi birikimi ve tesislere ihtiyaç gösterir. Günümüzde bunu fertlerin tek başlarına yapmaları mümkün değildir. Ancak genel hizmetler içinde vakıf yoluyla bu hizmetler sağlanabilir. Yine Ahi Birliklerinde ortakların hastaları iyileştirilir, tedavi edilir, sosyal yardımlar yapılırdı. Günümüzde sağlık konusunda bazı vakıf hizmetlerine şahit olunmaktadır.

19. Bakım Hizmetleri

İnsanlar gibi araç ve tesislerin de bakıma ihtiyaçları vardır. Günümüzde buna «amortisman» bakımları ve masrafları olarak bakılmaktadır. Tesislerin bakım ve amortismanı için ortak tamir ve bakım atölyelerine ihtiyaç vardır ki, bunu genel hizmetler yapacaktır.

20. Güvenlik Hizmetleri

Savunma hizmetleri de diyebileceğimiz koruma hizmetleri, saldırılara karşı topluluğun korunmasını ifade eder. Saldırılara karşı hazırlıklı ve tedbirli olmak, topluluğun temel görevleri arasındadır. Koruma hizmetinin bir adı da bekçiliktir. Toplulukta savunma hizmetlerini yerine getirmek yalnız savaşa katılmak anlamında değildir. Ordunun lojistik diye tabir edilen bazı ihtiyaçlarının vakıflar yoluyla karşılanması da önemli bir savunma hizmeti olabilir.

Ahi teşkilatları, savaş zamanlarında kendi mensuplarından düzenlenen askerî güçlerle savaşa katılırlardı. Padişahın 10.000 kişilik hassa ordusuyla Üsküdar'dan başlayıp Anadolu'ya geçmesi

ve sefer için daha Doğu Anadolu'ya varmadan bu ordunun 150.000 kişilik dev bir ordu olması boşuna değildir. Ahiler yalnız savaşa katılmaz, ordunun ikmalini de üstlenirlerdi.

21. Yazışma ve Sekreterlik Hizmetleri

Mukavele veya anlaşma hizmetleri de adalet hizmetlerini karşılamaktadır. Topluluk içinde kararlar anlaşma yoluyla alınmaktadır. Bu kararların hazırlanması, anlaşmaların yapılması ve yazıya geçirilmesi bir ihtisas işidir. Topluluklar anlaşmaya dayanır. Bu nedenle genel hizmetlerin bunu da yapması gerekir.

22. Kalite Kontrol Hizmetleri

Üretilen malların kaliteli ve standartlara uygun olarak yapıldığını tesbit etmek üzere eksper veya uzman denen teknik birimlere ihtiyaç vardır. Bunu üreticinin tek basına yapması imkansız olduğu için genel hizmetlerce karşılanması gerekir.

23. Tahkikat Hizmetleri

Topluluk içinde çıkacak olaylarda nizaların halledilmesi için delillerin toplanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bir ihtisas işi olduğundan genel hizmetlerden sayılmıştır.

24. Hakemlik Hizmetleri

Toplulukta ortaya çıkan nizaların mahkemelere girmeksizin topluluk içinde çözümlenmesi için topluluk içinde hakemlerin seçilmesi gerekir. Hakemler topluluk içindeki nizaları tarafları anlaşdırmak suretiyle çözümlenmeye çalışırlar. Bu da bir ihtisas işidir ve genel hizmetlerdendir.

Böylece bir topluluğun ortak hizmetlerini karşılamak üzere 24 birim gerektiği ve bunların görevlerinin ne olduğu anlaşılmiş bulunmaktadır. Ancak, bu hizmetleri kimlerin yapacağı ve ücretlerinin nasıl karşılanacağı ayrı bir konudur. Şimdi de bunları inceleyebiliriz.

III – GENEL HİZMETLERİN GÖRÜLMESİ

Yukarıda sayılan genel hizmetler, tüzel kişilerce, meslekî ehliyete sahip kişilerden oluşturulacak hizmet ortaklıkları tarafından görülecektir. Tüzel kişiler, hizmetlileri ortaklara tavsiye ederken, aynı zamanda kefil olmaktadırlar. Böylece hizmetler teminatlı olmaktadır. Hizmetlerin teminatlı olması da otokontrolü gerektirmektedir. Bunu da dayanışma ortaklıkları yapmaktadırlar.

IV – GENEL HİZMETLİLERİN ÜCRETLERİ

Genel hizmetlerde ücretler, yapılan hizmet karşılığı değil, yüklenilen mesuliyet karşılığı olmalıdır. Sözgelimi, hakimler, çok davaya girdikleri için değil, nizaların çıkmasına mani oldukları için; askerler çok savaştıkları için değil, savaşa mani oldukları için ücret almalıdır. Böylece yeni bir ücret sistemi doğmuş olmaktadır. Buna göre, hizmetlilere ücretleri, kendilerini seçenler nisbetinde verilecektir. Kendisini seçen ortaklar çoğaldıkça hizmetlinin ücreti de artacaktır. Kendisini seçenlerin sayısının artması ise, hizmetin iyi yapılmasıyla olur. Teşebbüslerden alınan genel hizmet payları, genel hizmeti yapanlar arasında yüklenilen mesuliyet oranında paylaşılacaktır.

Herkes ehliyetine göre (yani usta, kalfa ve çırak) ücret alacaktır.

V – GENEL HİZMETLERİN KARŞILIĞI

Bilindiği gibi her toplumda fert veya topluluk halinde bir üretim yapılmakta, devlet de bundan vergi adı altında bir topluluk payı, bir başka ifade ile genel hizmet payı almaktadır. Vergi veya genel hizmet payı sadece onu verenlerin değil, tüm topluluğun ortak malı olmaktadır. İşte genel hizmetler, teşebbüslerin ödedikleri bu paylar karşılığı olup ayrı bir ücrete tabi değildir. Yani genel hizmetler ücretsizdir.

Genel hizmet payları üretimde elde edilen hasıladan bir oran olup, bunların tesbiti genel hizmeti yapan tüzel kişilerin anasöz-

leşmelerinde yer alır ve değıştirilemez. Genel hizmet payı oranları için şunlar söylenebilir:

1. Madenler gibi sınırlı kaynakları kullanarak üretim yapan teşebbüslerden hasılanın 1/5'i genel hizmet payı olarak alınır. Ancak bunun istihsalinde alt yapı hizmetleri çok fazla ise, bu oran yükseltilebilir. Burada önemli olan, genel hizmet payının sadece üretimin bir safhasında alınması, diğer safhaların bundan muaf olmasıdır. İkinci önemli nokta, hangi safhada genel hizmet payı alınıyorsa, kredinin de o safhada verilmesidir.

2. Kaynaklar sınırlı olmakla birlikte, toprak gibi tükenmeyen şeylerden yararlanılarak üretim yapılıyorsa, bu teşebbüsler hasılanın 1/10'nu genel hizmet payı (öşür) verirler. Bu paylar da sulama gibi altyapı hizmetlerinin az veya çokluğuna göre azaltılıp çoğaltılabilir.

3. Ticarî faaliyetlerde bu pay, cironun 1/40'ı olarak alınır. **Buna ticaret yerinin kirası da dahildir.**

4. İnşaatlarda genel hizmet payı arsadan alınır ve yapının 1/5 değerindedir. Bunlar yapı olarak değerlendirilir.

Böylece dört kalem halinde toplanan genel hizmet payları iki şekilde değerlendirilir. Bir kısmı o teşebbüslere genel hizmet götürülen hizmetliler arasında bölüştürülür. Hizmetliler arasındaki nisbet, teşebbüs mukavelesinde daha önceden belirtilir. Aynı hizmeti birden fazla kimseler görüyorsa, çalışma süresi ve meslekî dereceleri nisbetinde aralarında bölüşürler.

Genel hizmet paylarının diğer yarısı da bir fonda toplanır ve ortakların genel hizmetlerini yapanlara paylaşılır. Bu paylaşma genel hizmeti görülen ortaklar sayısına göre bölüştürülür. Genel hizmetliyi seçme ortaklara ait olduğuna göre, hizmetliler ortakların kendilerini seçen ortak nisbetinde ücret olarak pay alacaktır.

Hizmetliler, ehliyetli ve liyakatli olarak derecelere ayrılacak, fiilen hizmet görenler en azından ortak ehliyet derecesine sahip olacaklardır. Yüksek ehliyetliler de bunların müşavir ve yardımcıları olacaklardır. Yüksek ehliyetliler, üstün ehliyetliye bağlanmak zorundadır.

Orta ehliyetliler elde ettikleri gelirin 1/5'ini bağlı oldukları

yüksek ehliyetlilere, yüksek ehliyetliler de gelirlerinin 1/5'ini üstün ehliyetlilerle paylaşmak durumundadır. Böylece ücret-çıkar paralelliğine göre bir sistem içinde paylaşırma imkanı bulmuş, ortaklara da genel hizmetler karşılıksız yapılmış olur

Faizsiz banka, sayılan bu genel hizmetlerin kefalet ve duyurma kısmını yüklenmiştir. Genel hizmet gören tüzel kişilerden yu-kardaki esaslar dahilinde payını alacak ve kendi personeline aynı esasa göre dağıtacaktır.

Sonuç olarak denilebilir ki, faizsiz sistemde bankalar, tamamen bir hizmetler manzumesi arz etmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Süleyman Karagülle, Faizsiz Banka, İzmir, 1984.
Prof. Dr. Ahmet Neccar, İslâm Ekonomisine Giriş, (Çeviri), İstanbul, 1978.
İktisat **ve** Çalışma Hayatı, (Tebliğler) Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1980.
Doç. Dr. özhan Uluatam, Kamu Maliyesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara, 1978.
Doç. Dr. Arif Nemli, Kamu Maliyesi, İktisat Fakültesi, İstanbul, 1980.
Karınca Kooperatif Dergisi Ahilik Özel Sayısı, Ekim 1985, Ankara.
Prof. Dr. Feridun Ergin, Kredi Sistemi, İktisat Fakültesi, İstanbul, 1975.
Mevdudî, Faiz, Hilâl Yayınları, Ankara, 1977.
Prof. Dr. Kâmil Turan, Kooperatifçiliğin Sosyo-Politik Yapısı, Hilâl Yayınları, Ankara, 1979.

FAİZSİZ SİSTEMDE KREDİLEŞME VE KREDİ MÜESSESESİ

Dr. Sabri TEKİR*

Günümüzün aktüel ekonomik konularından biri de faizsiz bir sistemin işleyip işleyemeyeceğidir. Özellikle tasarrufların oluşmasında ve bu tasarrufların kredi şeklinde tahsis edilmesinde yani kredi arz ve talebinde faiz önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, faizin bu rolü bulunmakla beraber, faizle birlikte başka ekonomik ve sosyal problemler de doğmaktadır. Para değerinin düşmesi, maliyetleri yükselterek enflasyona, dolayısıyla fiyat anarşisine sebep olması, gelir dağılımındaki dengesizliklerin ve toplumdaki sınıfsal farklılıkların daha da derinleşmesine neden olması gibi telâfisi güç ve büyük haksızlıklar doğuran problemler. Bu konular nedeniyle, faizsiz bir sistemin nasıl işletilebileceği üzerinde sürekli tartışmalar ve araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri de uzun zamandır İzmir'de faaliyet gösteren Akevler Kredi ve Yardımlaşma Kooperatifinde yapılan faizsiz bankacılık çalışmalarıdır.

(*) 1951 yılında Ödemiş'te doğdu. İlk tahsilini Ödemiş'te, Orta ve Yüksek tahsilini İzmir'de yapmıştır. 1973 yılında Ege Üniversitesi İktisat Fakültesi, 1975 yılında ise İzmir Yüksek İslâm Enstitüsünü bitirmiştir. 1976 yılında Yüksek Lisans çalışmasını bitiren Sabri Tekir, bir ara Çalışma Bakanlığı'nda müfettiş olarak çalışmış daha sonra Ege Üniversitesi İktisat Fakültesinde asistan olarak göreve başlamıştır. 1978 yılında doktora tezini vererek Dr. unvanını almıştır.

Halen Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde öğretim üyesi ve Maliye Bölümü Başkan Yardımcısı olarak görev yapmaktadır.

Yard. Doç. Dr. Sabri Tekir evli ve iki çocukludur

Bu tebliğimizde, bir ekip tarafından gerçekleştirilen bu çalışmaların özellikle kredi mekanizmasının işlemesine ilişkin kısımları ele alınmağa çalışılacak, önce tasarrufların ekonomideki önemi, daha sonra da kredi konusu işlenecektir. Son kısımda ise faizsiz bankacılık modelimizde çeşitli sektörlerle verilecek krediler üzerinde durulacaktır.

I – TASARRUF VE TASARRUFUN ÖNEMİ

İster kapitalist, ister sosyalist olsun günümüz ekonomileri tasarruf ve yatırım ilişkisine büyük önem vermektedirler. Kalkınma için gerekli sermaye birikiminin önemli kaynaklarından biri de tasarruflardır. Bir ülkenin millî gelir denge seviyesi de tasarruflar ile yatırımların birbirine eşit olduğu gelir seviyesi olarak bilinir.

Kapitalist sistemi karakterize eden faiz, yatırımların teşviki ve yönlendirilmesi söz konusu olduğunda sosyalist ülkeler tarafından da uygulanmaktadır. Sosyalist ekonomilerde, fertler, arzu ederlerse gelirlerinin bir kısmını tasarruf şeklinde devlet bankalarına yatırabilirler ve karşılığında faiz alırlar. Sosyalist iktisatçılara göre bu faiz, esasen iddiharı önlemek içindir. Yine sosyalist ekonomilerde faiz haddi, tıpkı kapitalist ekonomilerde olduğu gibi, kapital talebine bağlı olarak belirlenir. Kapital talebi (genel olarak kamu teşebbüsleri tarafından yapılır) mevcut kapital talebini aşarsa, faiz haddi yükseltilir; aksi olur mevcut kapital âtil kalır yani yatırıma sevkedilemezse faiz haddi düşürülür (1).

Tasarrufların az gelişmiş ekonomilerin kalkınmaları için de büyük önem taşır. Altın ve gümüş gibi kıymetli madenleri biriktirmek, gayr-i menkul satın almak, tasarrufu yurt dışına kaçırmak ve döviz biriktirmek gibi geleneksel tasarruf biçimlerinin bulunduğu bu ülkelerde, tasarrufların teşviki için her türlü tedbire müracaat edilmektedir. Bu ülkelerde tasarruflar:

- Tüketimi kısmak,
- Toplumunu tasarrufa ikna etmek,
- Tasarruf teşvikleri (faiz hadlerinin yükseltilmesi, serma-

ye piyasasının kurulması, bankacılığın yaygınlaştırılması vs.) uygulamak,

- Yatırım imkânlarını artırmak ve teşvik etmek,
- Tasarruf meyli yüksek sektörlerin (mese lâ, şahıs işletmeleri yerine, şirket işletmelerinin tasarruf meyli daha yüksektir) geliştirilmesi gibi çeşitli yollar denenmektedir (2).

Tasarruf olayı genel olarak «gelirin tümünü ve ya bir kısmını tüketim mallarına ve hizmetlere harcamaktan vazgeçmektir» şeklinde tanımlanmaktadır. Tasarrufun daha başka tanımları da vardır.

Ekonominin sürekli bir dinamizm halinde bulunması için harcamaların son derece önemli bir halka olduğu bilinmektedir. Eğer tasarruf harcamaksız, ekonomide resesyonun en önemli sebeplerinden biri haline gelebilir (3). Harcamaların kısılmasından doğabilecek bu olumsuz etki nedeniyle, insan tabiatında mevcut, zaman ve çevre şartlarına göre değişebilen tasarruf olayını şöyle anlamanızda yarar vardır: **Tasarruf, kişinin günlük ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra, artan gelirlerini dayanıklı mallar edinmek için biriktirmesidir.** Yoksa tasarrufu halkın günlük ihtiyaçlarından kısarak gelirlerinin bir kısmını biriktirmesi şeklinde anlamak hatalı olur (4).

Yatırımların gerçekleştirilmesinde önemli bir faktör olan tasarrufların ancak faiz ile sağlanabileceği savunulmaktadır. Bu konuda kapitalist ve sosyalist iktisatçılar arasında görüş birliği vardır. Oysa faiz, tasarruflar konusunda ilk aşamada böyle bir fonksiyon gösterir gibi görünürse de, faiz geliri sağlayanları kolay kazandığını kolay sarfetme gibi bir alışkanlığa sürüklediğinden tasarrufa değil, israfa neden olmaktadır. Dolayısıyla, tasarrufların oluşmasında faizin fonksiyonu üzerinde kuşku duymak gerekir (5).

(2) Vural SAVAŞ, Kalkınma Ekonomisi, *İst.* 1974, s. 65.

(3) Robert R. HEILBRONER, İktisadi Sorun H Makro İktisat. (Ç. Demir Demirgil) *İst.* 1974, s. 221.

(4) Süleyman KARAGÜLLE, Faizsiz Banka. s. 13-115.

(5) J.M. Keynes de aynı görüşe sahiptir. Geniş bilgi için bkz. Sabri Tekir, Kamu Maliyesine Giriş. İzmir, 1984.

II – TASARRUFLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ - KREDİ MÜESSESESİ

Vadeleri, teminatlı ve teminatsız olmaları, üretim veya tüketime yönelik bulunmaları bakımından çeşitli türleri bulunan kredi, «mevcut bir satın alma gücünün muayyen bir süreyle ve geri almak kaydı ile verilmesi veya verilmiş bir varlığın ödenmesine kefil olunması olayıdır» (6).

Kredi, halkın gelirlerinden bir kısmını tüketmeyi ertelilerek ortaya çıkardığı tasarrufların başkaları tarafından tüketilmesini sağlayan bir teminat müessesesidir. Yani kredi, toplumda oluşmuş tasarrufları kullanma yoludur. **Tasarruf şeklinde ortaya çıkan değerler üreticiye kredi olarak verilmeyip âtil bırakılacak olursa, biriktiren kimse le rin istikbalde almayı umdukları malları bulamamaları söz konusu olabileceği gibi, biriktirmenin de anlamı kalmaz. Bu nedenle toplanan tasarrufların üreticilere kredi olarak verilmesi gerekir (7).**

Toplumsal açıdan ele alındığında, kredinin en az ticaret kadar önemli olduğu görülecektir. Çünkü, yatırımlar gerçekleştirilmeden yani bir üretim faaliyeti yapılmadan ticarî mübadelede kullanılacak malları bulmak mümkün değildir. Dolayısıyla, tasarrufların yatırımlara kanaliz edilmesini sağlayan kredi müessesesi, son derece gerekli bir müessese dir.

Çağdaş ekonomiler, kredi ekonomisine girmiş ekonomilerdir. Bu nedenle, kredi müesseseleri ve kredi mekanizması bugünkü iktisadî hayatın önemli bir parçasını teşkil etmektedir. Ülkenin millî gelir seviyesinin yükseltilmesi, ekonomik faaliyetlerle ilgili kredi ihtiyaçlarını karşılayacak gelişmiş bir kredi mekanizmasının varlığına bağlıdır. Esasen ekonomide fiyat istikrarının sağlanması, rasyonelesaslara göre yürütülecek bir kredi politikası ile mümkündür. Kredi hacminin ihtiyaçtan fazla gelişme göstermesi ekonominin makro dengesini bozarak enflasyonun doğmasına sebep olur. Aynı şekilde, kredi hacminin gereksiz yere daraltılması ve yeter derecede genişlememesi de ekonomide daralma ve duraklamalara neden olabilir (8). Bu nedenle kredi arzı - kredi talebi dengesinin kurulması, toplam kredi hacminin kontrol edilmesi veya

(6) *Erdoğan ALKİN, İktisat, s. 227, Ak İktisat Ansiklopedisi, C. I, s. 562.*

(7) *Süleyman KARAGÜLLE, a.g.e., s. 13.*

(8) *I. BYKP, 1963-67, s. 113.*

en azından otomatik mekanizmalara bağlanması için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekir (9). Kredilerin ekonomideki fayda ve rollerini şöylece özetlememiz mümkündür:

- Kredi bir tevdiat vasıtasıdır,
- Kredi sermaye terakümüne imkân verir,
- Kredi istihsalin hızlanmasına ve artmasına yol açar,

--Kullanılmağa hazır, fakat âtil vaziyette bekleyen sermayenin iş sahasına intikalini sağlar,

— Kredi, müteşebbisleri, işletmeleri için gerekli sermayeyi kendi tasarrufları ile teraküm ettirmek, bunun için de uzun bir zaman geçmesini beklemek külfetinden kurtarır (10).

Günümüzde bankalar kredi ticareti diyebileceğimiz faaliyeti icra eden malî kurumlardır. Topladıkları mevduata dayanarak kredi açarlar. Bankalar, vadesiz ve kısmen vadeli tasarruf mevduatı yanında ticarî, resmî ve bankalara rasî mevduat oluşturma gibi imkânlarla sahip olmakla birlikte, kredilerin esas kaynağını tasarruf mevduatı ile ticarî mevduat oluşturur. Bankalar kredi arz edenler ile kredi talep edenleri karşılaştıran aracı malî kuruluşlar niteliğindedir ve borç veren açısından da bir güven unsurudur. Bu nitelikleri ile bankalar, ekonomik kalkınma için son derece önemli kuruluşlar haline gelmiştir. Kredi ticaretini likidite, güven ve kârlılık prensiplerine dayalı olarak yapan günümüz bankaları devletin sıkı denetim mekanizmasına tabi tutulmaktadır.

Kredi, kendiliğinden bir rant doğurur. Rantı elde eden kim senin elde ettiği bu rantın karşılığında bir şey vermesi veya ödemesi bütünüyle haksızlık olmaz. Mahzurları giderildiği zaman, kredi karşılığında faiz ödenmesi de meşru görülebilir. Ancak, burada tartışılması gereken husus, bu faizin kime ödeneceğidir yani faizin kimin hakkı olacağıdır.

Kredi bir teminat müessesesinden başka bir şey olmadığına

C9) İsmail TÜRK, Maliye Politikası, Ank. 1969, s. 191.

(10) Ak İktisat Ansiklopedisi, C. I., s. 562.

göre, krediyi sağlayan esasen tasarrufu yapan kimse değil, teminat verendir. Teminat ise ancak devlet tarafından verilebilir. O halde, kredi karşılığında ödenecek olan faiz, tasarruf sahiplerinin değil, teminatı sağlayan devlete ait olmalıdır. Bu konuda şöyle bir örnek vermek de mümkündür: Çalışan bir işçiyi ele alalım. Bu işçi, çalıştığına karşılığı olan ücretini alır ve iki ay sonra "harcama yaparsa, aldığı ücretini iki ay koruma gibi bir külfetin içinde bulunacak demektir. Bu işçi, bu durumda ücretini iki ay sonra alsaydı kendisi için bir değişiklik olmayacaktı. İleride alamama ihtimaline binaen, işçi ücretini peşin almayı tercih etmektedir. Eğer devlet ona kefil olmuş ve ileride ücretini alamama yani risk ihtimalini ortadan kaldırmış olsaydı, ücretini peşin alma yerine iki ay sonra almayı tercih edecekti. Çünkü, böyle bir uygulama kendisini en azından parasını koruma külfetinden kurtarmış olacaktı. Bu durumda, devletin işçiye değil, işçinin devlete bir miktar ödemede bulunması daha mantıkî olacaktı. İşte, bu noktada vergi ile faiz arasında bir irtibat kurmak mümkün olabilecektir (11).

III – FAİZSİZ SİSTEMDE KREDİ İSTİHKAK KRİTERLERİ VE BAŞLICA KREDİ TÜRLERİ

Faizsiz işleyecek bir bankacılık sisteminde en önemli konu, mevduatı toplamak değil, toplanan mevduatın kredi şeklinde nasıl dağıtılacağına tesbitidir. Kredinin meydana getirdiği rant bunu gerektirir. Faizli sistemde faiz kısmen de olsa bu rantın karşılığı veya maliyeti şeklinde kabul edilmektedir. Faizsiz sistemde kredinin tamamen karşılıksız olarak verilmesinin ekonomik ve sosyal dengeyi bütünüyle bozma gibi bir sonuç vereceği muhakkaktır. Bu olumsuz sonuçların doğmasını önlemek için, faizsiz bankacılık sisteminde kredi istihkak kriterlerinin önceden tesbit edilip ona göre uygulama yapılması zorunludur. Aksi takdirde, faizli sistemden daha büyük bir sömürü aracı ortaya çıkarılmış olur.

Faizsiz bankacılık sisteminde mevcut olması gereken kredi istihkak kriterlerini şöyle belirleyebiliriz:

A) Karşılıklı Kredileşme Kriteri

Mevduatı hacminde ve mevduatı limitinde herkese kredi verme esası faizsiz bankanın ilk kredi kriteridir. Böylece mevduat sahibi herkesin sermayesinin iki misline, dolayısıyla üretimin de iki katına çıkarılması muhtemeldir. Bunu bir örnekle açıklayabiliriz: Buzdolabı almak isteyen bir kimseyi düşünelim. Buzdolabı fiyatının yarısı kadar mevduatı taksitler halinde bankaya yatırdığında, kendisine buzdolabı fiyatı kadar kredi verilir ve buzdolabını peşin alması sağlanır. Aynı zamanda mevduat sahibi buzdolabını istediği firmadan alma hakkına sahiptir. Böylece, parasını ne kadar müddetle başkalarına kullandırmış ise, kendisi de o kadar müddetle başkalarının parasını kullanmış olacaktır. Böyle bir kredileşme şekli ile tasarruf sahibi malı peşin alma imkânını elde edebileceği gibi, fabrikalar da mallarını peşin satma imkânını bulacaklarından az bir sermaye ile işletmelerini sürdürme imkânını kazanmış olacaklardır. Böylece, karşılıklı kredileşme sistemini faiz yerine ikame edilmek suretiyle faizin mahzurları ortadan kaldırılmış ve tasarruflar da kredi mekanizması yoluyla teşvik edilmiş olacaktır.

B) Vergi Karşılığında Kredi Kriteri

Vergi, belli bir dönem içinde toplumun (özel ve tüzel kişilerin) elde ettiği hasıladan topluma ayrılan pay olarak ele alınabilir. Sermayeyi ve emeği marjinal bir şekilde değerlendirerek üretimini gerçekleştirmiş olanlar fazla kazandıklarından fazla vergi ödedikleri kabul edilebilir. Dolayısıyla, üretim faktörlerini en iyi şekilde değerlendirenler kredi kullanma hakkı bakımından diğerlerine göre daha üstün durumda bulunacaklar demektir. Herkese geçmiş yıllarda ödedikleri vergiler nisbetinde kredi vermek, kredi istihkak kriterlerinden ikincisini oluşturur. Ancak, verginin krediye esas teşkil edebilmesi için, vergi sisteminde bulunması gereken bir takım özellikler de vardır. Bu özellikleri aşağıdaki şekilde belirtebiliriz:

— Vergi, vatandaşın beyanına dayanmalıdır. Yani, karşılığında kredi alma imkânı olduğundan, fazla vergi ödeyen fazla kredi istihkak etmeli, az vergi veren de az kredi almalıdır. Böylece, vatandaşın vergi konusunda devlete karşı zor durumlara

düşmesi önlenmiş, dolayısıyla vergide ve kredi kullanımında adalet sağlanmış olacaktır.

— Vergilerin nisbeti, miktarı, konusu kesin olarak belli olmalı, siyasî iktidarlar tarafından istenildiği zaman değiştirilebilir niteliğe sahip olmamalıdır. Bir başka ifade ile, devlete vergi veren vatandaş, gelecek yılda alabileceği kredi miktarını kesin olarak bilmeli, bu konuda bir değişiklik yapılmamalıdır.

— Vergi önce ödenmeli, kredi daha sonra alınmalıdır. Yani geçmiş yıllarda ödenmiş olan vergiler, gelecek yılların kredisine esas teşkil etmelidir. Bir başka ifade ile, kredi kullanımda suretiyle vergi almak yerine, ödenen vergiler karşılığında kredi kullanıma sistemi uygulanmalıdır.

— Sadece geçmiş bir yılın vergisi yerine, geçmiş yıllarda ödenen vergiler göz önünde bulundurulmalı, sözgelimi, zirai krediler-, de geçmiş on yılın toplam vergisi sınaî kredilerde geçmiş beş yılın, ticarî kredilerde ise geçmiş bir önceki yılın vergisinin kırk katı kadar kredi verilebilmelidir.

C) Çalışana Kredi Kriteri

Kredi istihkak kriterlerinin üçüncüsü, çalışana çalıştığı günlere göre kredi verme kriteridir. Bu kriter esasen tam istihdamı sağlamaya yöneliktir. Böyle bir uygulama, boşa akıp gidebilecek veya verimsiz bir şekilde çalıştırılabilecek olan emeğin değerlendirilmesini sağlayabilecektir. Yine bu uygulama, ülkedeki toplam emek gücünün, gelecekte gerçekleştirilecek istihsal için kredi ile yönlendirilmesini sağlayabilecektir. Çalışana kredi kriteri, her çalışan kimseye yevmiyesi nisbetinde çalıştığı günlerde kredi vermek şeklinde uygulanacaktır. İnşaat kredileri anlatılırken bu konu daha detaylı bir şekilde örneklendirilerek anlatılacaktır.

D — Başarana Kredi Kriteri

Faizsiz bankanın kredi verdiği kimseler, aldıkları kredi karşılığında bankaya ya bir mal veya bir gayr-i menkul teslim etmeyi tâahhüt edeceklerdir. **Taahhüdünü yerine getirmeyen müteahhide ceza uygulamak faiz olacağından, ceza uygulaması diye bir şey olmayacaktır.** Bankanın müteahhide karşı uygulayacağı müeyyide, onun kredi istihkakını artırmak veya eksiltmek şeklinde ola-

çaktır. Taahhütlerini yerine getiremeyen veya kredisini kapatamayan veya geç kapatan müteahhidin kredi istihkakı düşürülür. Taahhütlerini yerine getirenlerin veya zamanından önce borcunu kapatanların ise kredi istihkakları yükseltilir. Esasen bu uygulama, başarı grafiğini yüksek tutmak için basit ve etkili bir uygulama olabilecektir (12).

E — Proje Kredileri Kriteri

Ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına büyük çapta katkıda bulunabileceği yetkili kimseler tarafından tesbit edilen projelere, yine alınacak kararlar muvacehesinde kredi tahsisi mümkündür. Özellikle yeni teknolojilerin uygulanmasına yönelik projeler bu konuda önceliğe sahip olacaklardır.

Günümüz bankacılık sistemi, kredi tahsislerinde, tesbit edilmiş kriterler yerine, daha çok kişisel ilişkiler ve siyasî nüfuz yoluyla kredi kullandırma gibi bir yöntem izlemektedir. Bu uygulama, bankacılık sektörünü elinde bulunduran kimselerin veya kuruluşların ve onların çevrelerinin toplumsal değer birikimlerinden büyük çapta istifade ederek

büyük servetler elde etmelerine neden olmaktadır. Toplumsal huzursuzlukların ve ekonomik dengesizliklerin temelinde kredi dağıtımındaki sistemsizliği (ölçsüzlüğü) bulmak mümkündür.

Tekelleşme olgusu da, esasen kredi mekanizmasının dengesiz işleyişinden kaynaklanmaktadır. Ekonomide tekelleşme olgusunun önlenmesi için, kredi sisteminin ve kredi müesseselerinin ıslâh edilmesi gerekmektedir. Bu da ilk plânda kredi dağıtımında belli kriterlerin uygulanmasının temin etmekle gerçekleşebilir.

IV — FAİZSİZ BANKA. TARAFINDAN VERİLECEK KREDİLER

Faizsiz banka tarafından verilecek kredileri ve bunların fonksiyonlarıyla ilgili bilgi vermekte yarar vardır. Çünkü, bankanın kredi kriterleri temelde bu kredi türlerinde kendini göstermiş olacaktır.

(12) *Süleyman KARAGÜLLE, a.g.e., s. 17.*

A) İnşaat Kredileri

Banka tarafından kredi verilecek sektörlerden biri ve en önemlisi inşaat sektörüdür. Çünkü, bu sektörün diğer sektörleri itici, harekete getirici bir özelliği vardır. Bu nedenle, kredilerin birincil derecede inşaat sektörüne yöneltilmesinde yarar vardır (2). İnşaat kredileri, inşaat yapmak isteyenlerle herhangi bir amaçla yönelik site tesis etmek isteyenlere verilecek bir kredi türüdür.

İnşaat kredilerini kullanmak isteyenler, inşâ edecekleri bina veya site karşılığı olarak, banka kefaletini haiz hisse senedi çıkarırlar. Banka kredileri genelde bu şekilde hisse senedi çıkarılarak kullanılır. Banka kredilerinin kullanılmasındaki genel esaslardan olan mevduat nisbetinde kredi kullanma ilkesi, burada da geçerlidir. Ancak, inşaat sektörünün karakteristik özelliği nedeniyle, önce mevduat sonra kredi yerine, önce kredi sonra mevduat prensibinin uygulanması da mümkündür. Mevduata karşı kredi yerine, senetlerin satılıp satılmaması ile kredi veya mevduat gerçekleşebileceğinden bir teşebbüsten gelen mevduat bir başka teşebbüs için kredi şekline dönüşecek, böylece teşebbüsler arası dayanışma da söz konusu olabilecektir. Böyle bir dayanışmada en büyük rolü faizsiz banka üstlenecektir. İnşaat kredileri belli kıstas ve değerlere göre verilmediği zaman istismar, yolsuzluk ve baskı aracı olarak kullanılabileceğinden bu konudaki esasların belirlenmesi gerekecektir. İnşaat kredilerini aşağıdaki şekilde türlere ayırarak açıklamak mümkündür.

1 – İşçilik (Çalışma) Kredisi

İnşaat sektöründe, çalışan herkese meslekî derecesine göre bir işçilik kredisi verilir. Bu kredi, bir müteahhidin yanında inşaatta çalışmak suretiyle kullanılabilir. Müteahhitler de ken-

2Ülkemizde özel bankalar, kendi aralarında yaptıkları prensip anlaşmasına göre, inşaat kredisi vermemektedirler. Halbuki durgunluk döneminde ekonominin canlandırılmasında inşaat sektörünün önemli rol oynadığı bilinmektedir. Girdi olarak kullandığı çok sayıda mamul ve yarı mamul maddeler ile ekonominin bir çok sektörlerinde üretimin devamını, dolayısıyla geniş bir istihdam alanının meydana gelmesini sağlar.

di kredilerini, ancak işçi çalıştırdıkları zaman kullanma imkânını elde edebileceklerinden, bu kredi, zorunlu olarak çalışan ile çalıştırana bir araya getirmiş ve işsizlerin büyük bir kesiminin istihdamını sağlamış ve böylece inşaat sektörünün itici gücünden istifade edilmiş olacaktır.

Gerek işçi yanında çalıştığı müteahhidini, gerekse müteahhit çalıştırdığı işçisini serbestçe değiştirebilecektir, ancak, kısa vadede iki taraf da birbirlerine ihtiyaç hissedeceklerinden bu değiştirme pratikte pek görülmeyecek ve her iki tarafın da başarısı birbirlerini memnun etmelerine bağlı olacaktır (13).

İşçilik Kredisinin Fonksiyonları

İşçilik kredisinin fonksiyonlarını şu şekilde özetlemek mümkündür:

— İşçilik kredisi, yatırım sektöründe herkese verilebileceğinden, sermaye yetersizliğinden dolayı işsiz kalmayı önleyebilecektir. Çünkü, inşaat sektöründe uygulanacak bu kredi ile, diğer tüketim malları imalatıyla ilgili sektörlerde çalışma imkânı bulamayanların istihdamı amaçlandığından, aç ve açık işçinin kalmama ihtimali vardır.

— Sistem, temelde çalışabilecek durumda bulunanlara en azından günlük ihtiyaçlarını sağlayabilme amacına dayandığından, meydana gelecek tüketim olayının diğer sektörleri harekete geçirerek ekonomide üretim ve tüketim dengesini gerçekleştirmesi mümkündür.

— Toplumda âtil durumda bulunan emek gücünün değerlendirilmesini sağlayacaktır.

— Bu kredilerin inşaat sektöründe kullanılması sonucu ortaya çıkacak binalar veya siteler, nihâi olarak, topluma kalacağından toplumsal refaha katkıda bulunacaktır.

2 – Malzeme Kredisi

Müteahhitlere işçilik ücretlerinin dışında malzeme kredisinin de verilmesi gerekir. İnşaatla kullanılacak malzemeler ya hazır

(13) Süleyman KARAGÜLLE, a.g.e., s. 111.

malzeme olacak, ki o zaman işçilik maliyeti azalmış olacak; veya tamamına yakın kısmı işçilik şeklinde gerçekleştirilebilir. Meselâ, bir fabrikanın kuruluşunda çoğunlukla hazır malzemeye ihtiyaç duyulurken, bir tarlanın ihya edilmesinde buna gerek olmayabilir. Dolayısıyla, malzeme nisbetinin az veya çok olmasına göre, kredi miktarları değişebileceğinden, yatırımlar da buna bağlı olarak sanayiye veya tarıma kaymış olacak, böylece yatırımlarda sektörler arası denge sağlanmış olacaktır.

Malzeme kredilerinin bu fonksiyonu gösterebilmesi için, bu kredinin, zamana ve ihtiyaca göre değiştirilebilecek şekilde, işçilik kredisinin belli bir katsayısı ile tesbit edilen miktarda olmalıdır. Meselâ, 1000 toprak senedi işçilik kredisine karşılık 3000 DÇ malzeme kredisi verilirse, katsayı 3 demektir. Belirttiğimiz gibi, katsayının gerektiğinde değişebilir nitelikte olması gerekir (14). Malzeme kredileri müteahhidi mümkün olduğu kadar fazla işçi çalıştırmağa teşvik edeceğinden emeğin istihdamına büyük katkı sağlayacaktır.

3 — İşveren Kredisi

İnşaat kredilerinden işçilik ve malzeme kredilerinin kullanılabilmesi, müteahhidin işveren kredisine sahip olması ile mümkündür. Müteahhide işveren kredisinin verilebilmesi için onun taahhüt ettiği işi yapabilecek ehliyetinde olması gerekir. Böyle bir ehliyetin varlığı banka tarafından tesbit edilecektir. Banka bu tesbiti yaparken objektif kıstaslara dayanacaktır. Banka tarafından kullanılacak bu kıstasları şöyle özetleyebiliriz:

— **Tahsil.** Başlangıçta ehliyetin tesbiti için önemli unsurdur.

— **Başarı.** Kredinin artırılması veya eksiltilmesinin tesbitinde önemli bir unsurdur.

— **Devam.** İşin yarıda bırakanların kredileri kesilecek ve kendilerine bir daha kredi verilmeyecektir. Böylece, işini zamanında bitiren müteahhidin kredisi korunacağı gibi, yarıda bırakanların kredileri kesileceğinden, müteahhitler ancak başarabileceklerine inandıkları işlere başlayacaklar ve böylece kredilerini koruma im-

(14) Süleyman KARAGÜLLE, a.g.e., s. 112

kânmı elde edebileceklerdir. Bitirilen inşaatın geç veya erken satılması da kredinin artma ve eksilme sebebi teşkil edebilir.

Boş arsalar üzerinde inşaata ilk başlayan kimse, inşaat kredisine hak kazanmış ve iş ona ihale edilmiş olur. Tabii burada yukarıda belirtilen kistasların uygulanması da gerekecektir. İhale edilen işin hangi şartlarda müteahhitten geri alınacağı da arsa senetleri üzerinde yazılacak, bu şartları yerine getirmemesi veya getirememesi halinde müteahhit bir başka müteahhide yaptıkları devrederek işi bırakmış olacaktır (15).

B — Sanayi Kredisi

Bilindiği gibi üretim belirli bir süreç içinde gerçekleşir. Bu süreç bir çok safhalardan oluşabilir. Yani, bir malın ilk üretimden mamul madde haline getirilip piyasaya sürülmesine kadar çeşitli safhalar geçer. Özellikle sanayi üretiminde bütün safhalarda kredilendirme zordur. Bu nedenle, sanayide kredinin üretimin sadece bir safhasında verilip genel hizmet payının da kredilendirme safhasında alınması, hem genel hizmet paylarının bölüştürülmesi hem de kredinin âdil dağılımı için zorunludur.

Sanayi kredilerininin tek bir üretim safhasında verilmesinin bir çok etkileri olabilecektir. İlk önce, verilen kredi, üretimin önceki safhalarına avans şeklinde intikal edeceğinden bu safhalarda krediden yararlandırılmış olacaktır. Bu konuda şöyle bir örnek verebiliriz: Demir üretiminde kredinin demir hadde imalatını yapanlara verildiğini ele alırsak, krediyi alanlar bunu demir kütüğü imal eden izabe fırınlarına peşin para ile sipariş vereceğinden krediden bu fırınlar da istifade etmiş olacaktır. Zinciri daha gerilere götürürsek, fırınlar filiz taşıyan nakliyecileri, onlar da aynı şekilde madencileri yararlandırmış olacaklardır. Böylece, üretimin sadece bir safhasında vereceğimiz kredi, geriye doğru yıllar önceki bütün safhaları da etkisi altına almış olacaktır.

Kredinin geriye doğru olan bu etkisi, ileriye doğru da görülecektir. Kredi alan kimse, ürettiği mamul ve yarı mamul maddeyi daha sonra ondan yeni ürün elde edecek olan kimselere veresiye satmaksuretiyle bir çeşit kredi temin etmiş olur. Meselâ, yine hadde imalathanesi, tel örgü imal eden fabrikaya, malı imal ettikten

sonra ödemek üzere, demir verebilir. Tel örgü imalatçısı da imal ettiği tel örgüleri inşaat müteahhidine istihkakı aldığı zaman ödemek üzere veresiye vermiş olabilir (16).

Böylece, kredinin üretimin sadece bir safhasında verilmiş olması, kredinin sadece o safhada kullanılması olmayıp, üretimin başlangıcından sonuna kadar her safhaya **zerkedilmesi** anlamına gelecektir. Ancak, böyle bir uygulamanın beraberinde meydana getireceği bir takım mahzurlar da vardır. Bu mahzurları şöyle özetleyebiliriz:

Üretimin herhangi bir aşamasında kredi verdiğimiz kimse, eğer bir tekel oluşturmuş ise, o takdirde kendinden önceki bütün safhalara hakim olur ve onları ucuz mal almağa zorlayarak sömürme imkânını elde etmiş olur. Bu sömürme işinde kredi en önemli araç haline gelmiş olur.

Kredilerin bu olumsuz gelişmelere neden olmaması için alınması gereken bazı tedbirler vardır:

- İlk olarak oluşmuş tekelin ortadan kaldırılması gerekir.
- İkinci olarak, genel hizmet payı veya vergi yükünün krediyi alan kimselere tahmil edilmesi gerekir.
- Üretimin diğer safhalarından genel hizmet payının alınmaması gerekir.

Bu tedbirler alındığında, diğer üretim safhalarını gerçekleştiren müteşebbisler, bir taraftan vergi yüklerinin bulunmaması, diğer taraftan serbest rekabet sistemi içinde istedikleri ile işbirliği imkânını bulabileceklerinden kendilerine kredi verilen kimse ile eşit denge şartları içerisinde rahatlıkla rekabet edebileceklerdir.

Serbest rekabetin korunabilmesi için, kredilerin banka tarafından verilmesi gerekir. Krediler bankanın kefaleti şeklinde verilecek, müşterilere verilecek kredi kartlarında banka kefalet miktarı yazılacaktır. Kredi senetleri diye ifade edebileceğimiz senetleri veren kimse ile alış veriş yapması halinde, karşılığın ödenmemesi durumunda, ödemeyi banka yapacak ancak banka da müşteriye rücu edecektir.

Bankanın kefaleti iki şekilde olacaktır: Banka için kefalet

—Ya bir maddî teminat veya gayr-i menkul karşılığında,

—Veya bir dayanışma ortaklığının teminatı karşılığında söz konusu olabilecektir. Banka, borcun ödenmemesi halinde, bu iki teminata konu olan şeye rücu edebilecektir.

Üretimin hangi aşamada kredilendirileceği banka tarafından tesbit edilecektir.

Genel hizmet payını bugünkü katma değere benzetmek mümkündür. Ancak, bu katma değerın tüm üretim safhaları yerine, sadece bir safhada ödenmesi ve nakid şeklinde değil de üretimden bir pay olması genel hizmet payını katma değerden ayıran bir özelliktir.

Sanayi üretiminde genel hizmet payı, üretimin sadece bir safhasında olmak şartıyla, 1/5 nisbetinde alınır. Bu nisbet 1/10'a ve hatta 1/20'e kadar düşürülebilir. Hatta kaynağı deniz suyu ve hava olan tuz ve gübre gibi sanayi ürünleri için bu nisbetin 1/40'a kadar düşürülmesi de mümkündür. Ancak, 1/40'a kadar indirilmiş maddeleri imal edenlerden ikinci bir safhada da genel hizmet payının alınması söz konusu olabilir.

Sanayi teşebbüslerine verilecek kredi, mal senedi cinsinden olacak ve kredi miktarının tesbitinde geçmiş beş yıl içinde ödenen genel hizmet payları esas alınacaktır. Böylece geçmiş yıllarda ödenmiş olan genel hizmet payları, daha sonra kredi şeklinde geri dönmüş olmaktadır.

C – Ziraî Krediler

Ziraî teebbüslerden alınacak genel hizmet payları, sanayi teebbüslerinden alınan payın yarısı kadar olmalıdır. Zira, sanayi teebbüslerinde ilk madde kullanılıp tüketilmekte olduğu halde, ziraî teebbüslerde kullanılan topraktır ve toprak tükenmemektedir. Bu nedenle, sanayi teebbüslerindeki topluluk payı, ziraî teebbüslere nazaran artmaktadır.

Ziraî teebbüslerden alınacak genel hizmet payları, esas itibarıyla, 1/10 olmakla birlikte, verimsiz topraklarda 1/20'ye kadar düşebileceği gibi, alt yapı hizmetlerinin üst düzeyde götürüldüğü topraklarda ise 1/5'e kadar yükselebilir.

Ziraî teşebbüslerin ödeyecekleri genel hizmet payları, özellikle mesken siteleri gibi, ziraî sitelerin oluşturulmasında kullanılacak, bu sitelerin alt yapı ve ortak hizmetleri vakıf tarafından karşılanacaktır. Topraklar parsellenecek (ikta') ve parseller özel mülkiyete intikal ettirilecek, ancak her parsel ürettiği mahsulün bir kısmını, yukarıda belirtilen oranlarda, genel hizmet payı olarak vereceklerdir. Genel hizmet payları:

— Ziraî sitenin, alt yapısının, su, elektrik, yol ve depo gibi temel hizmetlerin,

— Gübre, ziraî araç ve gereç, ilâç gibi üretim araçlarının temininde kullanılacaktır.

Ziraî teşebbüs sahipleri oluşturulan bu alt yapı hizmetlerinden istifade edecekleri gibi, geçmiş yıllarda ödedikleri genel hizmet paylarına göre de kredi kullanabileceklerdir. Böylece, özel mülkiyet korunarak kolektif üretim gerçekleştirilmiş olacaktır. Genel hizmet paylarının ödenmesinde müteşebbislerin beyanı esas alınacaktır (17).

Ziraî teşebbüslere kredi, geçmiş on yılda ödenen verginin on katı olarak verilecektir. Esasen bu miktar, bir yıllık hasılanın karşılığı olup, geçen on yıllık dönem içinde ödenmiştir. Teşebbüslerin doğru beyanları, gelecek yılın kredisini garantileyecek, yanlış beyanları ise, kredi istihkak miktarlarını etkileyecektir.

Krediler zürâ'a selem şeklinde verilecek, zürâ' da eklemek istediği mahsulün senedi ile kredisini alacak ve borsada satarak nakde çevirecektir. Üretimini gerçekleştirdikten sonra, mahsulünü ofise götürüp teslim etmek suretiyle, kredisini kapatmış olacaktır.

Ziraî ürünler arasında belli kredi değerleri tesbit edilebilir. Böylece, gelecek yıllarda hangi ürünlerin yetiştirilmesi gerektiği, kredi mekanizmasının işlenmesiyle teşvik edilebilecek, üretim planlaması otomatik olarak gerçekleşebilecektir. Tıpkı sanayi kredilerinde olduğu gibi, ziraî teşebbüslere verilecek olan krediler, yansıma suretiyle diğer sektörleri de etkileyebilecektir. Temin edilen kredilerle, tohum ve gübre gibi diğer ziraî girdiler peşin ve hatta önceden sipariş vermek suretiyle satın alınacağından, bunları satan firmalar da kredilerden dolayı olarak

yararlandırılmış olacaktır. Kredi de böylece gerçek üretici durumundaki köylüye verilmiş olacaktır. Günümüzde kredi, köylü yerine, tüccara verilmekte, tüccar da ikinci elden köylüye kredi vermekte ve köylü de kredisini kapatabilmek için ürününü yok pahasına tüccara vermek zorunda kalmaktadır. Yani, kredinin tüccara verilmesi, efendi tüccar zümresinin ortaya çıkması sonucunu doğurmaktadır.

Ziraî ürünleri kullanmak suretiyle, sanayi üretimi yapacak olanlar vergiden muaf tutulacak, ancak kendilerine kredi de verilmeyecektir. Bununla beraber, bazı sanayi işletmeleri bundan istisna edilebilir. Meselâ, pamuk müstahsiline kredi verileceğine, bu kredinin iplik fabrikalarına verilmesi halinde, fabrikalar pamuk üreticilerini finanse edeceklerinden pamuk üretimi de makro ve mikro planda kredi mekanizması yoluyla düzenlenmiş olacaktır. Böyle bir uygulama muhtemelen bir çeşit sömürü düzeninin oluşmasına neden olabileceğinden, bunun selem senedi ile yapılmasında büyük yararlar vardır. Yani, iplik fabrikaları zürra'ın elindeki selem senetlerini peşin mubayaa etmek suretiyle zürra'ı pamuk ekmeğe teşvik ve zorlamış olacaklardır. Esasen selem senetleri, üretimin planlanmasını otomatik olarak gerçekleştirebileceklerdir.

D — Ticarî Krediler

Kredi müessesesi genel olarak emeğin harekete geçirilmesi için kullanılmaktadır. Ticaret sektörü ekonomide bir aracı sektör, tüccar da bir aracı durumundadır. Dolayısıyla, doğrudan doğruya tüccara kredi verilmesi yerine, kredi istihkak kriterlerinde belirttiğimiz gibi, mevduatları nisbetinde kendilerine kredi vermek esas olacaktır.

Kredilendirmede azami kredi limiti azami mevduat limitine eşit kabul edileceği yerde, sermaye beyanı esas alınarak genel hizmet payı tahakkuk ettirilecek ve kredi miktarı da buna göre tesbit edilecektir. Kredi alan tüccar da veresiye satma imkânına sahip olabilecek, banka satılan mala da kredi limiti ile kefil olmuş olacaktır.

Tüccar kredileri arasında yer alan bir başka kredi çeşidi de, sarraflara verilen kredidir. Bilindiği gibi, gelişmiş ülkelerde senetlerin ve tahvillerin alınıp satıldığı borsalar kurulmuştur. Borsalar,

sermaye piyasasının en önemli kuruluşları haline gelmiş bulunmaktadır. Ekonomideki dinamizm, senetlerin alınıp satıldığı borsaların faal halde olmasıyla sağlanabilir. Üreticiler ürettikleri malları borsalarda mal senetleri ile pazarlıksız bir şekilde değiştirme imkânını elde edebilmektedirler. Yani borsalarda mal alış verişi yerine senet alış verişi ikame edilmiş olmaktadır.

Planlı bir şekilde ihraç edilip kredilendirmede kullanılabilmesi için senetlerin fonksiyonlarını icra edebilmeleri yani bunların piyasada alınıp satılmaları şarttır. Bu fonksiyon ancak borsalar ile sağlanabilecektir. Böyle bir borsanın gerçekleştirilebilmesi, bankanın desteği ile mümkündür. Bu destek de senedi alıp satanlara kredi vermek şeklinde olacaktır. Borsada alış verişi yapan tüccar elindeki senetleri bankaya götürecektir ve teminat olarak verip karşılığında nakid alacaktır.

Bu uygulama, borsalardaki kredi harekâtını hızlandıracak, bankanın en hacimli değer harekâtı belki de borsalarda meydana gelebilecektir. Ancak, borsalarda alış verişi yapacak sarraflara verilecek kredi, onların sermaye beyanlarına dayandırılmış olacaktır. Genel hizmet payları da kendilerinden beyanlarına göre kesilecektir.

Bu genel açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, banka tarafından verilecek krediler, ya mevduat karşılığı veya geçmiş yıllarda ödenen genel hizmet payları karşılığı olacaktır. Uygulamada çıkacak problemler, bu iki esas göz önünde bulundurularak, çözümeğe çalışılacaktır.

V — KREDİ MÜESSESELERİNİN VAKIF ŞEKLİNDE TEŞKİLATLANMASI GEREĞİ

Kredi bir devlet işidir. Bu konuda daha önceki kısımlarda gerekli bilgiler verilmişti. Kredi bir teminat müessesesidir ve bu teminatı veren de devlettir. Çünkü, teminat verme otoriteyi gerektirir, ve otorite de devlete aittir ve devlet tek otorite merkezidir.

Devlete ait hakların kullanılmasında görev bazen hükümetlere verilmiştir. Hükümetler bu yetkilerini kullanırlarken bütçe müessesesini harekete geçirirler. **Devlete ait öyle haklar vardır ki, bunlar üzerinde tasarruf şekli daha önce belirlenmiştir ve yö-**

neticiler sadece belirlenmiş bu muameleleri yerine getirmekle yükümlüdürler. Hükümetlerin bu görevler ile ilgili serbestçe karar alma yetkileri yoktur. Bu kuruluşlara genel olarak vakıf adını vermekteyiz.

Bundan başka, kredilerde topluluk hakları kadar fertlerin de hakları vardır. Bir yol üzerinde yürümek, bir mabede girmek, bir çarşıda ticaret yapmak, meraya hayvan salmak nasıl topluluk içinde ferdin haklarından ise, beytülmale emanet tevdi etmek ve beytülmalden istikrazda bulunabilmek de fertlerin haklarından. Bu tür, fertleri ilgilendiren devlet görevlerinde, yöneticilere takdir hakkı tanımak haksızlıklara ve idarenin bozulmasına neden olur.

Faizsiz bankanın tesis edilmesi, esasen ekonomik gereklere göre ve sosyal hakların tevezzüüne ve adalete uygun olarak kredi mekanizmasının kurulması demektir. Faizsiz de olsa, toplanan mevduatlar yöneticilerin takdirleriyle bir tarafa kanalize edilebiliyorsa, sonuçları faizli sistemle çalışan bankanın sonuçlarından farklı olmayacaktır. Çünkü, faizin en büyük zararı, tekel meydana getirmesidir ve bankalar da mevduat toplama işini yapmakla ilk elde kendileri tekel kurmuş olmaktadır.

Kredinin bir devlet teminatı olması ve devletin otoritesini ilgilendirmesi nedeniyle, özel bir şahsın veya özel bir bankanın kredi vermesi devletin hükümlerine haklarına ortak olunması anlamına gelecektir ki, bu durum, hem otorite boşluğuna hem de yeni otorite merkezlerinin teşekkülüne neden olabilecektir.

Devlete ait bu hak nasıl kullanılmalıdır? Özel şahıslar ve özel bankalar mı yoksa devletin kendisi mi bu hakkı kullanacaktır?

Bu konuda en uygun çözüm, bankaların vakıf şeklinde teşkilatlanmaları ve kredi dağıtımında yöneticilere takdir hakkı tanınmadan vakıfnamede önceden belirtilen esaslar dahilinde kredilerin istihkak sahiplerine verilmesi gerekecektir. Bizim üzerinde durduğumuz banka modelinde de banka bir vakıf olarak hizmet görecektir.

YENİ BİR FAİZSİZ BANKA MODELİNDE SENET ÇIKARILMASI VE SENET ÇEŞİTLERİ

Av. Dr. M. Salih YAVUZER (3)

GİRİŞ

Toplum hayatında insanların itibar ettikleri değerler, insanî değerler ve iktisadî değerler şeklinde ikiye ayrılabilir. İktisadî değerler, özel mülkiyete konu olan değerlerdir.

Özel mülkiyetin temel vasfı, devredilebilir olmasıdır. Devir, akitlemlerle mümkün olur. Bazan akdin yapılması ile beraber mal da teslim edilir. Bazan da mülkiyet devredildiği halde mal teslim edilmez. Başkasında zilyed olarak kalır. Akdin in'ikadı ve ifası, farklı zamanlarda olabilir.

Özel mülkiyete konu olan değerlerin bir kısmı sabit olup yerleri değiştirilemez. Bunlara TAŞINMAZ (gayrimenkul) değerler diyoruz. Diğer kısım değerler ise, yerleri değiştirilebilir niteliktedir. Bunlara da MENKUL (taşınır) değerler diyoruz.

3 1949 yılında izmir'de doğdu, ilk öğretim inden sonra İzmir Imam-Hatip Lisesi'ne girdi. 1967 yılında buradan mezun oldu. Aynı yıl girdiği izmir Yüksek İslâm Enstitüsü'nü de 1971 yılında bitirdi ve öğretmenliğe başladı. 1978 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 1980 yılında Avukatlığa başladı. 1985 yılında, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne bağlı olarak islâm Hukuku dalında başlattığı doktora çalışmaları bitirerek ilahiyat Doktoru oldu. Halen serbest Avukatlık yapmaktadır.

I – TAŞINMAZ DEĞERLER

Taşınmaz değerler, esas olarak, arazidir; bir ülkenin topraklarıdır. Millî hudutlar içinde taşınmazlara sahip olmak, prensip olarak, vatandaşlara tanınmış bir hakdır. Vatandaş demek, ülke topraklarına sahip olabilme hakkını elde etmiş kişi demektir. Toprağa sahip olmak, ayrıca, o ülkenin hukukuna göre temellük etmeyle mümkündür. Bu temellük sistemi, her ülkede farklıdır ve rejimin türünü belirler.

İlk defa taşınmazlara malik olma (aslı mülkiyet) konusunda çeşitli görüşler vardır. Batı hukuku, işgali, ilk mülkiyet için yeterli saymaktadır. Bir diğer görüş, yöneticilerin istedikleri şekilde halka satıp temlik edebileceğini kabul eder. Sosyalist görüş, toprakların özel mülkiyete intikalini ağır şartlara bağlar veya hiç kabul etmez. **İslâm hukuku, toprak mülkiyetini ihya ve imara bağlamıştır. Sahipsiz bir toprağa sahip olabilmek için onun verimli hale, kullanılır hale getirilmesi gerekir. Bunu ilk olarak kim başarır, toprağa o sahip olur.** İlk işgal ise, işgal devam ettiği müddetçe mülkiyet sebebidir. Toprak ihya edilmediği, yararlanılmadığı ve terk edildiği zaman, üzerinde hiçbir hak kalmaz. Otobüse binen kişi, boş bulduğu koltuğa oturur. Oturduğu müddetçe, onu kimse kaldırmaz. Ancak, kalktığı zaman, orada hiçbir hak iddia edemez.

Türkiye'de ve İslâm ülkelerinde toprak hukuku, bir takım geleneklerin kalıntılarından ibarettir. Bir sisteme oturmamaktadır. Bu konuda ülkemizde köklü değişiklikler yapılması gerektiği düşüncesindeyiz. Değişik ülkelerden alınan ve hukuk dilimize hakim olmayan kimselerce tercüme edilen mevzuatı anlamak da, uygulamak da kolay değildir. Nitekim, ülkemizde arazi davaları, en uzun süren davalardır.

Bu konudaki teklifimiz şudur: Halk, kendi topraklarını kooperatifler üzerine tescil ettirmelidir. İktidarlar da, hazine topraklarını kooperatiflere bırakmalıdır. Kooperatifler de, özel toprak mülkiyeti konusunda hazırlayacakları düzenlemelere göre ortaklarına temlik etmelidirler. Tapular tüzel kişilerde muhafaza edilmelidir. S.S. Akevler Kredi ve Yardımlaşma Kooperatifi 1967 yılında kurulmuş olup, bu şekilde faaliyet göstermektedir. 2.000'in üzerinde ortağı vardır. Yaklaşık 70.000 Cumhuriyet altını değerinde malvarlığı bulunmaktadır.

Toprak mülkiyeti hakkındaki teklifimiz, gelişmiş Batı Anayasaları ile çatışmayacak, aksine yeni anayasaların getirdiği sistemler paralelinde olacaktır.

II – ÜLKE TOPRAKLARININ BÖLÜŞÜLMESİ

Teklif ettiğimiz modele göre, ülke toprakları, bütün ulusun ordusu ile yaptığı mücadeleler sonucu yurt haline gelmiş topraklardır. Ulus, bu topraklara kolektif olarak maliktir. Devlet kurulduğu zaman, tüm topraklar kamu topraklarıdır. Daha sonra bir kısmı özel mülkiyete intikal eder. Hiç bir zaman bütün topraklar özel mülkiyete intikal edemez.

Kamu toprakları, Devlet mülkiyetinde, il mülkiyetinde, bucak (köy veya belde) mülkiyetinde, site mülkiyetinde olmak üzere derecelenir.

Devlet mülkiyetindeki toprakların bir kısmı ordunun emrine verilir ve savunma hizmetlerinde kullanılır. Bir kısmı, bölge merkezlerinin ve bölgelerarası yolların tesisinde kullanılır. Kalan kısım illere verilir.

İller, bu toprakların bir kısmını ormanlara tahsis ederler. Bir kısmında ilçe merkezleri kurulur ve ilçeler arasındaki yollar yapılır. Kalan kısım bucaklara verilir.

Bucaklar, bu toprakların bir kısmında meralar kurar. Kalanında köy merkezleri ve köyler arası yollar tesis edilir. Kalan kısmında siteler kurulur.

Siteler, adalar ve parsellere bölünür. Buralarda tarlalar, işyerleri ve meskenler gibi özel mülkiyete konu yerler ile park yerleri, sokaklar ve vakıflar gibi kamuya ait yerler yapılır. Her özel mülkün bağlı olduğu bir sitesi, sitenin bir bucağı, bucağın ili ve ilin bağlı bulunduğu bir devleti olur.

Faizsiz banka, şubelerini bu teşkilatlanmaya göre yapar.

III – MENKUL DEĞERLER

Topraklar, o toprak üzerinde güvenliği tesis eden topluluklara

aittir. Bu topraklarda mülkiyet, ancak o toprakları koruyan vatandaşlara devredilebilir. Bizim teklifimizde, fertlerin toprağa sahip olabilmeleri için onu ihya etmiş olmaları veya başkalarından devralmaları gerekir. Hatta kullanmadıkları toprakları başkalarına devretmek zorundadırlar. Yabancıların, bu toprak üzerinde mülk edinme hakları yoktur.

Taşınır değerler ise, bütün insanların iktisabına açıktır. Herkes sahip olduğu taşınır değeri, yeryüzünde istediği kimseye, dilediği değer karşılığı devretme hakkına sahiptir. Taşınmazlardan farklı olarak, ilk elde eden (zilyed olan), menkullerin maliki olur. Pınardan suyu kabına dolduran, balığı denizden avlayan onun maliki olur. Sadece, sınırlı olmaları durumunda bölüşme sistemi uygulanır.

Görüldüğü gibi, menkullerde malik olmak için emek harcama şartı yoktur. Bu sebeple, fiyatların yalnız maliyetle oluşması hatalıdır.

Savunma ile elde edilen topraklar ile ihrazla malik olunan menkul değerler arasında bulunan bazı değerler de vardır. Mese lâ otomobil, gemi gibi şeyler bir yönden taşınmazlara, başka bir yönden de menkullere benzerler.

İnsanlar birlikte sağladıkları güvenle, ülke topraklarına ve üzerindeki topluca sahip olurlar. Sonra, fertler, verdikleri emek nisbetinde bu kolektif değerlerden kendi paylarına düşenlere sahip olurlar. İnsanların emek niteliğindeki çalışmaları, belli riziko ve mesuliyetleri yüklenme şeklinde hukukî tasarruflar olabildiği gibi, bizzat fizikî güç kullanarak eşyada değişiklik yapma şeklinde de olabilir. Nasıl olursa olsun, insanlar, çalışmaları karşılığı bir takım haklara sahip olurlar. Eşya, satın alınacak bir mal ise, emeğimiz de onu satın alacak paradır. Yani, biz topluca çalışıyoruz, emek veriyoruz. Buna karşılık, ortaya çıkan hasıladan, verdiğimiz emek nisbetinde payımızı alıyoruz. İşte para ve kredi, bize bu bölüşmeyi sağlayan önemli faktördür.

Adil bir bölüşmenin gerçekleştiği ülkede üretim, hem azamî seviyede olur, hem de üretilen değerler azamî faydayı sağlayacak şekilde üretilir. Bölüşmenin adil olmadığı düzende ise, insanlar

arzuları ile çalışmadıkları gibi elde edilen hasıla da yararlı şekilde harcanmaz.

Bankalar para ve kredi meseleleri ile meşgul olurlar. Yani, çalışanlar arasında bölüşmenin gerçekleşmesini sağlarlar. Faizsiz bankanın diğerlerinden farkı, bu bölüşmeyi âdil şekilde yapmasıdır. İktisadî açıdan âdil bölüşme, üretimi maksimuma götüren bölüşme dir.

IV - ÜCRET

Teklif ettiğimiz modele göre; kolektif olarak sahip olunan ülke toprakları, ancak ihya suretiyle özel mülkiyete intikal eder. İhyanın da kolektif olduğu aşikârdır. Yani birlikte çalışılacak, topraklar verimli hale getirilecek, üzerinde binalar kurulacak ve bu topraklara, binalara malik olunacaktır. Bunun anlamı, ücretler toprak cinsinden belirlenecek, demektir.

Ücretleri şöyle tesbit ediyoruz:

Ülkenin bütün toprakları, ücretler tesbit edilirken eşit değerde kabul edilir. Kamu topraklarının tümü, yaşayan neslin hakkı olarak emek karşılığı satılığa arz edilmiştir. Bundan sonra kimse doğmasa ve şimdiki nesil ölünceye kadar çalışsa, bu ülkenin kamu topraklarına sahip olur, diyoruz. Bu durumda, önce özel mülkiyete intikal etmemiş toprakların miktarı bulunacak, sonra, halen yaşayan neslin kalan ömürleri içinde çalışabilecekleri saat bulunacak ve toprak miktarı, saat miktarına bölününce vasat bir çalışanın bir saatte ücret olarak iktisab edebileceği hâli toprak miktarı bulunacaktır (1).

Ülkelerin nüfusları ve toprakları farklı olduğu için toprak cinsinden ücret, her ülke için farklı olacaktır.

Özel mülkiyete intikal etmemiş topraklar da gittikçe azalacağı için ücret olarak verilecek toprağın miktarı gittikçe azalacaktır. Yani ücret azalacaktır. Bir başka deyimle, toprağın değeri yükselecektir. Bu da ülkenin gelişmişliğini gösterir.

$$(1) \text{ Ücret} = \frac{\text{Ülke toprağı} \text{ — özel mülk topraklar}}{\text{Nüfus X Ortalama yaş} \text{ — Yaş toplamı}}$$

Ülke topraklarının fiyatı hesaplanırken ücretin tersi alınacaktır. Yani birim saate düşen toprak yerine birim toprağa düşen emek bulunacaktır. Ücret-fiat çarpımı 1'e eşit olacaktır (2).

İldeki toprakların fiyatı, il halkının kalan ömür saatlerinin, o ilde özel mülkiyete intikal etmemiş toprak miktarına bölünerek tesbit edilir. Bu ülke topraklarının fiyatlarından farklı olabilir ve 1'e eşit olmayabilir (3).

Bucak ve sitedeki toprak fiyatları da aynı metodla bulunur. Her biri farklıdır. Ücret ise, her yerde aynıdır.

V – ÜCRET FARKLARININ BELİRLENMESİ

İnsanlar çalışırken bilgi ve güçlerine göre farklı üretim yaparlar. Adil ücretin belirlenebilmesi için bilgi ve gücün dikkate alınması gerekir. Zahirde güç ve beceri, yaş ile; ilim ise, tahsil ile elde edilir.

Üretimde ücret, serbest pazarlıkla belirlenir. Arz ve talep kanunları burada geçerlidir. Yatırımda ise, yapılan işin ölçülmesi mümkün olsa bile, elde edilen hasılanın fiyatını belirlemek mümkün olmadığı için serbest pazarlık usulü geçerli değildir. Çünkü yapılan iş bir cüzdür, kül içindeki payı bilinemez. Alıcı ve satıcı tek tek olduğu için serbest pazarlık vasatı da oluşmaz. Ayrıca meydana getirilen taşınmaz mal tükenir cinsten olmadığı için arz ve talep kanunlarına tabi değildir ve piyasa fiyatı serbest olarak oluşmaz.

Bu sebeple, yatırımlarda ücretler tarifelere göre tesbit edilir. Her çalışana bu tarifeye göre ücreti verilir. Burada ücretin önceden bilinmesi gereklidir. Çalışan bu ücreti bilmeli ve kabul etmiş olmalıdır. Bunun için objektif bir ücret tarifesine ihtiyaç vardır.

Sistemde, altı ilmî derece kabul edilmiştir. Yedi yaş BAŞLANGIÇ'ın, on yaş TEMEL'in, onbeş yaş İLK'in, yirmi yaş ORTA'nın, yirmibeş yaş YÜKSEK'in, otuz yaş ÜSTÜN'ün asgarî başlangıç yaşlarıdır. Bilenlerin daha kısa zamanda tecrübe sahibi olacakları

$$(2) \quad \text{Ücret} = \frac{\text{Toprak/Emek}}{\text{Nüfus} \times \text{Ortalama yaş} - \text{Yaş toplamı}}$$

$$(3) \quad \text{Fiat} = \frac{\text{Ülke toprağı} - \text{Özel mülk topraklar}}{\text{Nüfus} \times \text{Ortalama yaş} - \text{Yaş toplamı}}$$

kabul edilerek ilmî derecelerine göre, her yıl farklı meslekî derece kazandıkları kabul edilmiştir. Başlangıç ehliyetliler yılda 5, Temel ehliyetliler 6, İlk ehliyetliler 7, Orta ehliyetliler 8, Yüksek ehliyetliler 9, Üstün ehliyetliler 10 meslekî derece kazanırlar. Bu meslekî derece iktisabı bir yaşa kadar devam eder. Daha sonra artık yeni melekeler kazanmayacağı kabul edilir. Bu, başlangıç yaşına 33 yıl ilavesiyle bulunur. Böylece, başlangıç ehliyetliler 40, Temel ehliyetliler 43, ilk ehliyetliler 48, Orta ehliyetliler 53, Yüksek ehliyetliler 58 ve Üstün ehliyetliler 63 yaşında emekli olurlar.

Asgarî meslekî derece 5, azamî 500 kabul edilir. Başlangıç ehliyetlinin alacağı azamî derece 170, Üstün ehliyetlinin asgarî derecesi de 170'dir. İlk ehliyetli 33 yaşındaki bir işçinin derecesi de 170'dir. Böylece meslekî derece ortalaması 170 oluyor.

Anlatılanlar ilim ve yaşa göre kişinin meslekî derecesinin tesbit edilmesidir. Adil ücretin belirlenebilmesi için ayrıca kişinin kabiliyeti de dikkate alınmalıdır. Bunun için toplam yaş, meslekî derecesi kadar kabiliyet mesleki derecesi kabul edilir. Ve bu derece toplamı meslekî kuruluşlara güçleri nisbetinde dağıtılır. Meslekî kuruluşlar da bunları kendi takdir ve usullerine göre, mensuplarına dağıtırlar. Kabiliyet meslekî derecesi bir kimsenin sahip olduğu yaş meslekî derecesinin 1; 1, 1; 1, 2 ilâ 2'ye kadar bir çarpan ile çarpılması suretiyle belirlenir. Azamî meslekî derece 1.000 olur (4).

Kişilerin meslekî dereceleri aynı olsa bile, yaptıkları iş farklı olabilir. Ağır ve hafif işler vardır. Mesuliyetli, ve az mesuliyetli işler vardır. Dolayısıyla adil ücret için işyerlerine de puan verilmelidir.

VI – DEĞERLERİN SENETLE ALINIP SATILMASI

Önceleri insanlar, sahip oldukları değerleri aynen mübadele ederlerdi. Sonra, belli bir mal ile bütün malları değerlendirdiler.

Sonra, bizatihi değer olmayan ve fakat bir değeri ifade eden senet ile, itibarî değeri olan para ile alıp sattılar.

(4) Bkz. Ekli ta blo.

Sonra, bu itibari değerle istedikleri gibi oynadılar. Dolayısıyla haksızlıklara, içtimaî adaletsizliklere sebep oldular. Belki buna mecbur idiler. Çünkü bir yerde altın ve gümüş karşılığı banknot, ticarî hayatın ihtiyaçlarına yetmedi.

Mal, üreticiden parakendeciye — toptancıya — toptancıdan parakendeciye — tüketiciye gidiyor. Bütün bu aşamalarda değeri (malı) ifade eden bir birime (paraya) ihtiyaç vardır. Mevcut altın gümüş karşılığı banknot yeterli olmadığı için karşılıksız para basma durumu ortaya çıkmıştır. Bu da enflasyona yol açmaktadır.

Biz, teminatlı ve ayrıca karşılığı bulunan, borçlusu belli olan senetleri, faizsiz düzeni gerçekleştirebilmek için çıkarıyoruz. Böylece makroda planlama yapılabilecek ve fakat mikroda serbestlik korunacaktır.

VII — TOPRAK SENEDİ

Yatırımlarda çalışanlar, toprağa emeklerini vererek ihya suretiyle onun değerini arttırdıkları için onda pay sahibi olurlar. Fakat toprağın bizatihi likiditesi yoktur. Bu sebeple toprağı ifade eden bir belgenin bulunması ve yatırımlarda çalışanlara verilmesi gerekir.

Yeryüzünde toprak sınırlıdır. Nüfus ise, geometrik olarak artmaktadır. Bu sebeple toprağın rantı gittikçe artmaktadır. Toprak ve taşınmazlara malik olanlar bu ranttan yararlanmaktadır. Ne var ki, bu rant, sadece taşınmazın değerini yükseltir, günlük gelir getirmez. Bu sebeple taşınmazları elde tutmak zordur. Ellerinde tutanlar da, onu yeteri kadar değerlendiremediklerinden hem ken dileri zarar etmekte, hem de millî ekonominin gelişmesini önlemektedirler.

Taşınmazlar bölünemediklerinden kişiler bunları ya toptan almak zorundadırlar veya ortaklıklar kurmak durumundadırlar. Satarken de ya toptan satmak veya ortak edinmek mecburiyetindedirler. Toptan satış zarar ettirir, ortaklıkların idaresi ise zordur. Bu mahzurlar ortadan kaldırılmalıdır.

Teklif ettiğimiz modelde, toprak senedi bu konuda çözüm olacaktır. Banka merkezi, toprak senedi çıkaracaktır. Merkez, bu se-

netleri merkez şubelere, onlar şubelere, şubeler de site kurucularına kredi olarak verecektir.

Sitelerin kurulması için öncelikle, site kurulacak yerlerin mülkiyeti tüzel kişilere veya bankaya intikal etmiş olmalıdır.

Banka her toprak senedinin TL. (nakit) cinsinden değerini belirleyip ilân edecektir. Sitenin kurulması için gerekli malzeme ve işçilikler bu toprak senedi ile ödenir. Bu senetleri alanlar da, bankada TL. ile değiştirebilirler. Esasen bankanın buradaki görevi çok önemlidir.

Tüzel kişi veya bankanın mülkiyetinde bulunan taşınmazlardan edinmek isteyenler, önce, bankadan veya elinde bulunduranlardan toprak senedi satın alacaklar, sonra da onunla maliyet bedelini vererek taşınmaza sahip olacaklardır. Böylece toprak senedi, taşınmazların alınıp satılması, yatırımların yapılması için gerekli para fonksiyonunu görecektir. **TL. ile alınıp satılacağından millî para dengesi bozulmayacaktır.**

VIII – DEMİR SENEDİ

Modelimizde toprak mülkiyetinin yalnız vatandaşlara ait olduğunu ifade etmiştik. Yabancılar toprak üzerinde inşa olunan yapılara da sahip olamazlar. Ancak kiralama veya başka yollarla kullanabilirler.

Taşınmazların inşasında kullanılan malzemelerin taşınabilir olması ve bazı ülkelerde bazı malzemelerin bulunmaması sebebiyle toprak senedi ile alınıp satılmaları doğru değildir.

Aynı zamanda; savaş gibi kriz zamanlarında inşaat malzemesi ucuz, günlük harcama malları pahalı olur. Refah zamanlarında ise, halk yatırıma girer ve inşaat malzemesi pahalı, günlük harcama maddeleri ucuz olur. Bu sebeple günlük harcama maddelerini alıp satan altın ve gümüşün inşaat malzemesi için de kullanılması dengesizliğe sebep olur.

Bu sebeplerle, inşaat malzemelerini alıp satan bir senede ihtiyaç vardır. Bu senedin karşılığı tarif edilmeli ve bu karşılığı her zaman satın alabilmelidir. Bu karşılık, inşaatta en çok kullanılan en

pahalı, parçalanmaya elverişli ve elementler içinde özel bir yeri olan DEMİR olarak tesbit edilmiştir (5).

Senedin karşılığı olan demir için bir merkez anbarı oluşturulacak, senetler istek halinde demir ile değiştirilebilecektir. Anbarlar, gerektiği kadar çoğaltılabilecektir. Demir ticareti yapmak isteyenlere Demir Senetleri kredi olarak verilecek, fakat karşılığı mal anbara girmedikçe Demir Senedi piyasaya çıkıramayacaktır.

Bütün inşaat malzemesi alım satımları bu Demir Senedi ile yapılacaktır. Banka, Demir Senedinin fiyatını, TL. cinsinden belirleyecek ve merkez anbarında belli bir seviyede demir stoku bulunmasını sağlayacak şekilde haftalık fiat ayarlaması yapacaktır.

Toprak Senedi gibi Demir Senedi de TL. ile alınıp satılacağından millî para dengesine herhangi bir kötü etkisi olmayacaktır. Aksine fiat anarşisini önleyeceği ve ücretlere belli bir statü getireceği için TL.'nin değerini korumaya hizmet edecektir.

IX – BUĞDAY SENEDİ

İnsanlar için inşaat ve inşaat malzemeleri zarurî ihtiyaç değildir. Mağaralarda yaşamak, yol olmaksızın gidip gelmek mümkündür. Fakat susuz, ekmezsiz, hatta giyeceksiz olarak hayatı devam ettirebilmek insanlar için mümkün değildir.

İnşaat ve inşaat malzemelerinin fazla gelmesi söz konusu değildir. Ne kadar çok arabamız, evimiz, yolumuz olsa da yine yetinmeyiz, daha fazlasının olmasını isteriz. Günlük olarak kullandığımız yiyecek ve giyecekler için ise, durum farklıdır. Günde 1 ekmeği yiyorsak, 2'nci ekmeği işimize yaramaz, atmak zorunda kalırız. 3 bardak su yetiyorsa 4'ncü bardak su fazla gelir. Kısacası, inşaat

(5) Akevler Kooperatifinde başlangıçta, bir birim tarif edilmemiş, sadece enflasyon nisbetinde bir değer arttırma suretiyle hesaplar yapılmıştır. Daha sonra 10 kg. demir ve bir torba çimento (DÇ) birim -alınarak TL. yanında DÇ üzerinden hesaplar yapılmıştır. Bu, o kadar kolaylık sağlamıştır ki, geçen 10 yıl için de DÇ değerleri hesaplanmıştır. Son yılların hızlı para değer düşmeleri ve taşınmazlardaki düşüş, bir birimin daha tarif edilmesini gerektirmiştir. Birincisine Hisse Demir Çimento (HDÇ), 15 kg. demir karşılığı kabul edilen ikincisine ise Karz Demir Çimento (KDÇ) denilmiştir.

malzemelerinin fiyatı arz ile belli bir orandan aşağı düşmediği halde, günlük ihtiyaç maddelerinin fiyatı çok fazla düşebilir.

Refah devrelerinde günlük ihtiyaç maddeleri bol ve ucuz, inşaat malzeme fiyatları ise, yüksek olur. Savaş gibi kriz zamanlarında ise, aksine günlük ihtiyaç maddeleri azalmış ve fiyatları yükselmiştir. İnşaatlar durduğu için de malzeme fiyatları düşmüştür. Taşınmazlar, maliyetin çok altında satılmaya başlanmıştır. Malzeme senedi ile mal senedini birbirinden ayırmadığımız takdirde, para, fonksiyonunu icra edemez ve fiyat-ücret anarşisi doğar. İnsanlar hangi işlerde çalışacaklarını bilememeleri yüzünden işsizlik ve bazı mallarda üretim fazlalığı, bazılarında ise, üretim eksikliği görülür.

Bu sebeplerle banka, günlük ihtiyaç mallarının alınması, satılması, kredilenmesi ve üretilecek miktarların planlanması için malzeme senedinden ayrı bir mal senedi çıkarır. Bu senet inşaatçılara değil, üreticilere kredi olarak verilir. Bu tür malların toptancıları için para yerine geçer. **Bu senetler de TL. ile alınıp satılacağından TL. üzerinde menfi değil, fiyat ve ücret anarşisi önlenmiş için paranın fonksiyonunu korumuş olur.**

Günlük ihtiyaç maddelerinin bel kemiği ekmektir. Hemen hemen her ülke, yiyeceğinin büyük kısmını tahıldan sağlamaktadır. Her topluluk tahıl olarak farklı hububatı tercih etmekle beraber her ülkede buğday ekmeği vardır. Ülkemizde ise, buğday temel besin maddesidir. Buğdayın bir özelliği de her çeşit iklimde yetiştirilebilmesidir. Bu sebeple, buğdayı günlük ihtiyaç malları için ana mal olarak seçmek gerekmiştir.

Buğday senetleri, günlük ihtiyaç maddelerini üreten iş yerlerine kredi olarak verilecektir. Tarla sahiplerine geçmiş 10 yılda ürettiği mahsul ile hesaplanan kredi değeri üzerinden buğday senedi kredisi verilir. Üreticiler, kredi değerlerini yükseltmek için, ürettikleri miktarı tam olarak beyan ederler ve bu konuda başka bir kontrola gerek olmaz.

Buğday senedini alan üreticiler, bankada istedikleri zaman bu senetleri nakde çevirebilirler. Ancak toprak mahsullerinin fiyatları hasat zamanları düşmekte, devre sonlarında ise, artmaktadır. Bu sebeple üreticiler, buğday senedini mümkün olduğu kadar geç sat-

maya çalışırlar. Buğday senedinin geç elden çıkarılması meyli, bankalarda belli bir mevduat birikmesini temin edecektir.

X – ALTIN SENEDİ

Yeryüzünde kapalı ekonomi ile hayat sürdürmek mümkün değildir. Her ülke mutlaka bir şeyler ithal etmek ve buna karşılık bir şeyler ihraç etmek durumundadır.

Her ülkenin kendi parası vardır ve o ülkeden yapılacak ithalatta bu para kullanılır. Yani yabancı paralar da bir değerdir. Ülke içi para ile ülkeler arası paranın ayrı şeyler olduğu eskiden beri bilinmektedir. Gümüş yanında altın da para olarak kullanılmıştır.

Bugün uluslararası para olarak Amerikan Doları kullanılmaktadır. Bu sayede ABD, dünyanın servetine karşılıksız olarak ortak olmuştur. Her enflasyon sonunda dünyadan tahsildarsız olarak vergi tahsil etmektedir. Ülkeler bunun farkına varmış ve uluslararası yeni bir para bulunması için çalışmaktadırlar. Henüz bunu başarabilmiş değillerdir.

Faizsiz bankanın çalışabilmesi için yabancı paralarla ilişki kurması ve uluslararası sömürge oyununun önüne geçilmesi gerekir. Faizsiz bankanın getirdiği senet sistemi bunu sağlayacaktır. Yabancı para olarak eski çağlardan beri kullanılan ve halen uluslararası para değerini taşıyan altın ana mal kabul edilmiştir. Altını bankaya emanet olarak bırakana altın senedi verilecek, bu senet ile yabancı paralar alınıp satılacaktır. TL, bu senetleri de diğer senet gibi alıp satmış olacaktır.

Yabancı ülkelerin bankaları ile anlaşma yapılarak ülkelerin paraları ile altın senetleri kredi olarak takas edilir. Biz altın senedi veririz, onlar kendi paralarını verirler. Yıl sonunda biz paralarımızı iade eder, altın senetlerimizi alırız. Biz bu paraları satarız, ithalat gerçekleşir. Onlar altın senedi ile bizden mal alırlar. Yabancı paraların altın senedi karşısında fiatları, o paraların bankamız veznesinde mevcut stoku ile hesaplanır ve stok seviyeleri dengede tutulur. Böylece faizsiz ve teminatlı olarak uluslararası kredileşme gerçekleşmiş olur.

Altın senedi alanlar altına sahipmiş gibi ve hatta daha fazla

likiditeye sahip olacaklardır. Ellerindeki altın senedini bankada her zaman TL.'ye veya altına çevirebileceklerdir.

Her ülkenin resmî bir altını vardır. Ülkemizin resmî altını Cumhuriyet altınıdır. Banka mevduat olarak yalnız bu altını kabul edecektir. Altın senedinin TL. cinsinden fiatı, bankadaki altın stok miktarına göre belirlenecektir. Altın senedindeki değişme; gerçek enflasyon değişmelerini gösterecektir.

XI – SİTE SENETLERİ

Tarihte yerleşme merkezleri plansız ve projersiz olarak, tabii komşuluk ilişkileri sonucu oluşmuş, kentlerin büyümesi ile problemler ortaya çıkmıştır. Günümüzde imar ıslah çalışmaları birçok zorlukları, haksızlıkları getirmektedir. Tarihte birçok devlet adamları, eski kentleri ıslah etme yerine, planlı yeni kent kurmayı tercih etmiş ve eski kentleri terk etmiştir.

Faizsiz bankanın destekleyeceği site senetleri ve bunun dayandığı siteleşme hukuku, imar konusundaki problemleri önemli ölçüde çözeceği kanısındayız.

Apartman veya köy şeklindeki ilk yerleşim bölgelerine «mahalle», bugünkü mahallelere «semt» ismi verilecektir. Mahallelerin birleşmesinden kırsal bölgelerde «köy»ler, şehirlerde «ada»lar oluşacaktır. Köy ve adalar birleşerek «bucak»ları, bucaklar «ilçe»leri, ilçeler «il»leri, iller «bölge»leri oluşturacaktır.

Site planları, teknik ve maddî plan yanında sosyal ve hukukî statü ile de belirlenir. Yani, bir yerde ev alacak olanlar, evin, sitenin planı yanında, sitenin sosyal ve hukukî statüsünü de inceleyecek ve ona göre karar verecektir. Değişik sosyal ve hukukî statüde site planları yapılarak değişik tercihlere hitap edilecektir. Rağbet gören site planları çoğaltılacaktır.

Site mukavelelerinde yer alan hususlar, ancak sakinlerin ittifakı ile değiştirilebilecektir. Statüyü beğenmeyenler, siteyi terkedip ayrılmalıdır. Böylece site boşalır ve yeniden mukavele yapılma imkanı doğar. Yeni sitelerin oluşturulabilmesi için bir site senedi çıkarılır.

Banka, bu senetleri her istenildiğinde nakde çevirir. Ayrıca banka site den ayrıla cakilara hisse leri karşılığında toprak senedi ile ödeme yaparak başka yerde taşınmaz edinmelerini kolaylaştırır. Böylece site lere girmek ve çıkmak kolaylaşır. Birbiriyle anlaşabilen kimseler, bir site de toplanmış olurlar.

Site lerede genel hizmetler, hatta su, elektrik, yakıt ve dinlenme hizmetleri, vakıflar aracılığıyla karşılıksız olarak yapılması esastır. Tarihimizde bu tür hizmetler, hep parasız yapılıyordu.

Site senedi, o sitenin imar ve inşası için kullanılan bir para olup bankanın desteklemesi ile likidite kazanmaktadır. Senedin fiyatı, o siteye talip olanların yani, o senedi alanların sayısına bağlı olacaktır. Site senetleri, TL ile değil, toprak senedi ile alınıp satılacak, TL.'ye bağlılığı, toprak senedi aracılığı ile sağlanacaktır.

XII – MAL SENETLERİ

İlk çağlarda insanlar, ürettikleri malları pazara götürüyor, diğer üreticilerle doğrudan mübadele ediyorlardı. Aracı sınıf yoktu. Tüccar, insanlar arasında mal alış-verişinin yaygınlaşmasına bağlı olarak sonraları ortaya çıktı. Onun görevi, üreticiden malı alıp tüketiciye götürmektir. Zamanla toptancı ve perakendeci tüccarlar ortaya çıktı. Yani mal, birkaç defa el değiştirmeye başladı. Bu arada bir takım zorluklar görülmeye başladı. Meselâ kusurlu malın mesulünü bulmak zorlaştı. Buna çare olarak asrımızda standartlama usulü getirildi. İkinci zorluk, her el değiştirmede malların yüklenip boşaltılmasıdır. Bu, hem maliyetleri yükseltmekte, hem de malların yıpranmasına sebep olmaktan, mübadeleyi zorlaştırmaktadır. Bankanın destekleyeceği Mal Senetleri, bu problemlere, basit ve kesin çözümler getirecektir.

Bir malın bir yerden alınıp diğer bir yere götürülmesine, fizikî hareket; yerini değiştirme diğeri halde, mâlikinin değişmesine hukukî hareket diyoruz. İşte Mal Senetleri, fizikî harekete gerek kalmadan hukukî hareketi sağlayan bir araçtır.

Mal Senetlerinin çıkarılabilmesi için özel teşkilatlanmaya ihtiyaç vardır. Bir defa, malın standardı hazırlanmalıdır. Yabancıardan taklit suretiyle yapılan standartlar, fonksiyon icra etmekten uzaktır. Bunun için, millî standartlar oluşturulmalıdır.

Kontrollerin yapılabilmesi için laboratuarlara ihtiyaç vardır. Malın bozuk çıkması halinde kontrolü yapan, sorumlu tutulur.

Malın stok edilebilmesi için anbarlara ihtiyaç vardır. Kısacası, bir Mal Senedinin çıkarılması, bir plana ve ilk hareket sermayesine ihtiyaç gösterir. Bu genel organizasyon, maaşlı memurlara değil, serbest rekabet içinde serbest meslek erbabı tarafından mukavelelerle oluşturularak, yani paylaşma sistemlerine göre sağlanır. Faizsiz banka ancak bu organizasyondan sonra fonksiyonunu icra edebilir.

Banka iki çeşit Mal Senedi çıkaracaktır. Vadesiz Mal Senetleri ve Vadeli Mal Senetleri.

Vadesiz Mal Senetleri, karşılığı mal halinde anbarda bulunan senetlerdir. Bu senedin faydası, fizikî harekete gerek kalmadan hukukî hareket ile mübadeleyi sağlamaktır. Banka, bu senetleri teminat olarak kabul ile kredi verebilir. Bu durumda malın piyasadaki fiyatının ayarlanması mümkün olur. Böylece, ithalatı ve ihracatı da kontrol edilebilir.

Kısacası, bu senetlerle mikroda serbest fiatı ve rekabeti koruduğumuz halde, makroda tam planlama yapabilme imkanına sahip olabiliyoruz.

Vadeli Mal Senetleri, çiftçilere kredi olarak verilecektir. Onlar, bu senetleri satarak üretimleri için harcayacaklar ve üretilen malı teslim ederek kredilerini kapayacaklardır.

Vadesiz Senetlerle stok planlaması. Vadeli Senetlerle üretim planlaması yapılacaktır.

Bu senetlerin işleyişi, faizsiz bankanın desteği ile gerçekleşecektir.

XIII – İŞLETME SENETLERİ

Mal üretimi, üretim faktörlerini biraraya getirerek birleştiren işletme ile gerçekleşir. Eskiden, bir veya iki kişinin çalışması ile ürün elde edilebiliyordu. Halbuki bugün, binlerce insanın biraraya gelip çalışmasına gerek duyulmaktadır. Bunun için, büyük firmaların oluşması zaruri oluyor. Dolayısıyla tekelleşme, işçi sınıfı ve

sonuç olarak bazı problemler ortaya çıkıyor. Çare olarak sosyalizmi veya komünizmi önerenler var. Bunların çözüm olmadığı, bugün, artık sosyalist ülkeler tarafından da kabul edilmektedir. Yeni çözüm, bugünkü gelişmelere cevap verecek büyük işletmeleri kurabilmeli ve tekelleri ortadan kaldırıp işçilerin patronlar tarafından sömürülmemelerini sağlamalıdır (6).

Patronsuz büyük işletmeler, ortaklıklar şeklinde kurulabilir. Ancak bu ortaklıkların yöneticileri patron yetkilerini taşımamalıdır.

Teklif ettiğimiz modelde; işletme, bir ortaklık senedi çıkarıyor. Bu senet işletme içinde para yerine geçiyor. Hammaddeler, bununla satın alınıyor, personel ücretleri bununla değerlendiriliyor, mallar da bununla satılıyor. Bu senedin halk tarafından kabul edilip işlerlik kazanabilmesi için, bankanın bu senetleri nakitle desteklemesi gerekmektedir. Üretilen mal, piyasada aranan bir mal ise, bu senedin fiatı yükselecek, değilse düşecektir. Üretim fazlalığı olduğu zaman mallar satılmadığından işçi ücretleri düşecek ve başka yerde iş bulanlar ayrılacaklardır. İşçi azalınca üretim düşecek ve mal piyasada yeniden değer kazanacak ve denge noktasına gelinecektir.

İşletme Senetlerinin nakit cinsinden fiatı, mamul stok seviyelerine göre hesaplanacaktır.

İşletme Senetleri, vadeli olabilir ki, bu, sipariş demektir ve Vadeli Mal Senetlerine benzemektedir. Bu tür İşletme Senetleri, başlangıçta daha ucuza satılacak, böylece halkın tasarrufları ile işletmelerin sermayelerine katılmaları sağlanacaktır.

(6) Geçen yüzyıl ve çağımız, iktisadi faaliyetlerin kapitalizm veya sosyalizme göre düzenlediği işçilik merhalesidir. Günümüzde karşılaşılan sorunlar, bu merhalede müesseseleşmedeki çelişkilerden kaynaklanmaktadır. Bundan sonra varılacak merhale, ortak-ortaklık merhalesi ise çıkar paralelliğine dayanmaktadır. Bu merhalede sermaye oluşumu faizsiz ortaklıklar yoluyla gerçekleştirilecektir. İşçiler, emekleriyle işletmelerin ortağı olacaklar ve ücret yerine hasıladan pay alacaklardır.

Ortaklık merhalesi ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Dr. Arif Er soy, İktisadi Müesseseleşme Tarihi, İktisadi Kalkınmanın Tarihi Seyri, Akevler Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi, Tarihi Araştırmalar Serisi No: 1, İzmir 1986.

XIV – İSTİHKAK SENETLERİ

Genel olarak teşebbüslerin dört çeşit girdileri vardır. Birincisi; toprak, alt yapı ve genel hizmettir. İkincisi; yapı ve tesislerdir. Üçüncüsü; ilk maddeler ve dördüncüsü de emektir. Genel hizmetleri, tüzel kişilerin kurduğu hizmet ortaklıkları yapar. Tesisleri hissedarlar koyar. İlk maddeyi, teşebbüse sipariş veren tüccarlar temin ederler. İmalatı ise, işçi ve personel birlikte yaparlar. Bunlar, her biri ayrı birer ortaklık şeklinde oluşurlar ki, teşebbüsün ana ortaklıklarıdır.

Bu ana ortaklıklar, ayrı mukaveleler ile teşebbüse katılırlar. Alacakları paylar, mukavelelerinde tesbit edilir. Hepsi üretilen hasıladan pay alırlar.

Bugün, üretime katılanlara çalışmaları karşılığı ücret verilmektedir. Kâr ve zarar bir kişinin sırtına binmektedir. Bunun sonucu olarak, küçük teşebbüsler ortadan kalkmakta, büyük teşebbüsler tekelleşmekte, halk bu patronların elinde köleleşmektedir. Esasen faizin yasak oluşu, bu köleliğin oluşmasını önlemek içindir. Yani işçi ve patron sınıfı yerine, kendi işlerinde çalışan bir kitleyi oluşturmaktır. Hem patron sınıfını ortadan kaldırmak, hem de büyük teşebbüsleri kurabilmek, ortaklık içinde âdil bir bölüşmeyi sağlamakla mümkün olur. Modelimizde bu adil bölüşme, İstihkak Senetleriyle sağlanacaktır. Herkes, ücret olarak bu senetleri alacaktır. Nakit olarak değerlendirme yapılmayacaktır.

Bu suretle sağlanacak fayda, üretimde sabit giderlerin sıfıra indirilmesidir. Yani üretim yoksa, ne genel hizmeti yapanlar, ne tesisi koyan hissedarlar, ne sermaye koyan tüccarlar ve ne de işçiler bir şey almayacaklardır. Kısacası marjinal maliyet ile reel maliyet birbirine eşit olacaktır. Üretim olmazsa taraflar hiçbir şey alamayacak, üretimin artmasına bağlı olarak tarafların payı da artacaktır. Bu sistem ile, işletme istenildiği kadar hızlandırılabilir veya yavaşlatılabilir. İşletme, büyük veya küçük kurulabilir.

İstihkak senetlerinin işlerlik kazanabilmesi için faizsiz banka tarafından desteklenmelidir. Bu destekleme, İstihkak Senetlerinin teminat olarak kabul edilerek karşılığında kredi verilmesi ile olur.

XV – SENET MUKAVELELERİ

Senetler Genel Merkez tarafından çıkarılır. Ve mutlaka bir mukaveleye dayanır. Ehliyetli kimseler (Üstün kâtipler) tarafından tip mukaveleler hazırlanır. Mukavelelerin her şeyi düzenlemeleri mümkün değildir. Bu sebeple, birbirlerine atıf yaparlar. Böylece mukavele aileleri oluşur.

Bu mukaveleler uyarınca senetler tanzim edilir. Bu senetlerde mukavele numarası ve miktar yazılı olur. Mutemetler tarafından teavüle sürülürken tarihi ve borçlusu yazılır.

Senet üzerinde alacaklı yazılmayacaktır. Senedi elinde bulunduran, alacaklı sayılacaktır. Ancak, ihtilaf vukuunda, geçerli bir sebeple elinde bulundurduğunu isbat edecektir.

Bankanın ihraç edeceği ve ortaklarına kredi olarak vereceği senetlerin mahiyetini tarif eden, karşılıklarını belirleyen, tekiye şekillerini düzenleyen yazılı mukavelelerin mevcut olması şarttır. Bu mukaveleleri standart hale getirmek bankanın temel hizmetidir.

Yapılan bir mukavele, hiçbir zaman bütün teferruatı ihtiva edemez. Her mukavele, mutlaka daha önce hazırlanmış diğer mukavelelere dayanacaktır, zımnen veya sarahaten onlara atıfta bulunacaktır. Böylece birbirine atfedilmiş mukaveleler, bir mukavele ailesini oluşturacaktır.

Esasen kanunlarda çok az âmir hüküm vardır. Maddelerin çoğu, mukavelelerde zikredilmeyen hususların tamamlanması için konulmuştur. İslâmiyet'ten önce, kanunlar, emredici mahiyette idi, mukavele serbestliği yoktu. İslâmiyet, icthad müessesesini getirmiş ve mezhepler, bunun sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Mezhepler, bir mukavele ailesini oluşturan toplu anlaşmalar mahiyetindedir. Sanayi inkılabından sonra, Avrupa'da da mukavele serbestliği esası benimsenmiştir. Avrupa, Roma hukuk sisteminden Usul'de İslâm Hukuk sistemine geçmiştir. Türkiye, hukuk inkılabı ile Avrupa hukukunu benimsemişse de İslâm Hukuku ile Avrupa hukuku arasında bazı temel esaslarda benzerlik bulunduğundan intibakta zorluk görülmemiştir.

Avrupa hukukuyla, İslâm hukuku arasında bizi ilgilendiren en önemli fark; İslâm hukukunda faizin yasak olması, Avrupa huku-

kunda ise serbest olmasıdır. Bununla beraber, İslâm hukuku da, İslâmî olmayan bir devlette müslümanların faizli muamele yapmalarına ve onlarla iktisadî ilişki kurmalarına izin vermiştir. Batı hukuku da faizi emretmemiş, serbest bırakmıştır. Hatta, hemen her devlet, faizin üst sınırını belirlemeyi meşru sayarak, İslâmiyet'in faize müdahale yetkisini benimsemiştir.

Bu açıklamalar, bize İslâmiyeti benimseyenlerle, Batı'yı benimseyenlerin kavga etmeden birlikte yaşayabileceklerini gösterir. Batılıların İslâm düşmanlığı da, müslümanların faiz düşmanlığı da, bu sistemleri bilmeyişlerinden kaynaklanır. Faizsiz banka modelimizde, her iki sistemin birbiriyle çatışmadan yan yana nasıl yaşayabileceklerini düşünüyor ve meseleleri çözümeğe çalışıyoruz. Muhtemel ki, sistemlerden biri üretimin arttırılışı ve toplumların refah düzeylerinin yükseltilmesi konusunda diğeri karşısında başarılı olamayarak piyasadan çekilebilecektir.

Bir sistemin başarıya ulaşabilmesi, kendi içinde bir bütünlüğe ulaşmış olmasına bağlıdır. Bünyesinde çelişki bulunan ve karşılaştığı problemleri çözemeyen sistemler, hiçbir zaman başarılı olmazlar. Karma ekonomiyi uygulayanlar, bu sebeple başarıya ulaşmamakta, kapitalist ve sosyalist sistemi uygulayanlar ise, süper güçler olarak durumlarını sürdürmektedirler.

Kapitalist ve sosyalist sistemler, aşırılıklardır. Biz orta yolu benimsiyoruz. Kapitalistlere göre, faiz de, ticaret de tamamen serbesttir. Sosyalistlere göre ise, faiz de, ticaret de yasaktır. Bize göre, faiz yasak, ticaret serbest olmalıdır. Bu, karma değil, orta yoldur.

İşte faizsiz banka kurmak, yalnız banka kurmak değil, tüm mukaveleleri faizsiz düzen içinde düzenleyebilmek demektir. Bu çok zor bir iş değildir. Zira, mevcut hukuk sistemlerinin temeli, faizsiz sisteme dayanıyor. Bu sistemlerin esası, Roma, hıristiyanlık ve müslümanlığa dayanmaktadır ki, bunların hepsinde faiz yasaktır. XV. yüzyıla kadar Batı'da da bütün filozoflar faize karşı çıkmışlar ve faizin olumsuz sonuçları üzerinde durmuşlardır.

XVI – SENETLERİN ŞEKLİ

Senetler, banka tarafından tanzim edilip bastırılacaktır. Her

senet, mutlaka bir mukaveleye dayanacaktır. Bu mukavele, bir mukavele ailesi içinde yer alacaktır.

Senedin üzerinde bütün mukavelelerin yer alması her zaman mümkün olmayacaktır. Bu sebeple, mukaveleler tasnif edilecek, çıkış tarihlerine göre tarif edilecek ve numaralandırılacaktır. Senedin üzerinde yalnızca mukavelelerin tarif ve numarası bulunacaktır. Mukaveleler bankaca bastırılacak ve bütün mukaveleler her şubede herkesin tetkikine açık bulundurulacaktır. Senedi alan kişinin senet mukavelesi ile onun dayandığı mukavele ailesini okuduğu ve bildiği kabul edilecektir. Yalnız bunun mümkün olmadığı bilinmektedir. Bu sebeple, aracı tüzel kişilere ve temsilcilere ihtiyaç olacaktır.

Senet üzerinde alacaklı yazılmayacaktır. Senede sahip olan, alacaklı sayılacaktır. Ancak herkes, edindiği senetleri nereden aldığına belgelemek durumunda değildir. Herkesin bir senet gelir gider defteri olacak, aldığı ve verdiği bu deftere yazacaktır. Karşı tarafın da kendi defterine yazmasını isteyecektir. Bu usul, sahte senedin ortaya çıkmasını önleyecektir.

Ancak, senetlerin her el değiştirildiğinde deftere kaydının mecburi olması likiditesini azaltmaktadır. Bu sebeple nakit ele rekabet edemez. Parakende alışverişlerde para olarak kullanılabilir.

Senetler banka tarafından tanzim edilip bastırıldıktan sonra zimmetlenip mutemlemlere verilir. Mutemlemler imzalandıktan sonra tevdiğe çıkarılır.

Senedin üzerinde bunlardan başka, senedin karşılığı olan malın standardı ve adı, miktarı belirlenecektir. Kredi verilirken, kredi olarak alınanın adı, malı teslim yeri, teminatı, borçlusunu senet üzerine yazılır.

SONUÇ

Özetlemek gerekirse, faizsiz banka modelimizin en önemli özelliklerinden biri, çıkarılan senetlerdir. Bu senetlerle, faizsiz bankanın çalışması için gerekli vasat hazırlanmaktadır.

İnsanların ilk emek verdikleri ve ilk sahip oldukları şey toprak olduğuna göre, toprak senetleri, toprağa emek verildiğini ve

onda hisse sahibi olunduğunu ifade edecektir. Ücretin belirlenmesinde mevcut topraklardan hareket edilerek adil ücret hesaplanacaktır. Çalışanların farklı emekleri, farklı göstergeleri belirlenecektir. Böylece, yatırımlar için belirli bir tarife tesbit edilecektir. Üretimdeki ücret ise, serbest pazarlığa tabi olacaktır.

Toprak Senetleri yanında, inşaat malzemelerine karşılık Demir Senedi çıkarılacaktır. Demir, inşaatta kullanılan en önemli malzeme ve elementler arasında özel yeri olan bir madendir. Demir Senedi karşılığı olan demir, anbardan her zaman alınabilecek, TL.'ye her zaman çevrilebilecektir.

İnsanların zarurî ihtiyaçları karşılığı Buğday senedi çıkarıyoruz. Buğday, bütün dünyada bilinen, kullanılan, ülkemizde ise, en önemli gıda ilk maddesidir.

Uluslararası ticaret için, bütün dünyada bilinen ve değerli kabul edilen altın karşılığı Altın Senedi çıkarılır. Yabancı ülkelerle, millî paralarına karşılık Altın Senedi verilerek dış ticaret sağlanır. Ülkemizde Cumhuriyet Altını, millî altın olarak kabul edilebilir. Bu sebeple banka, yalnızca bu altını mevduat olarak kabul edecektir.

İnsanların yerleştikleri sitelerin imarlı, planlı olmasını, belli hukukî ve sosyal statüde bulunmasını sağlayacak Site Senetleri çıkarılacaktır. Site Senetleri, kişilerin istedikleri statüde bir site seçip yerleşebilmelerini, kolayca bir siteden diğerine gidebilmesini sağlayacaktır.

Mal Senetleri, fiziki harekete gerek kalmadan hukukî hareketi sağlayarak kolaylık ve tasarruf sağlar. Vadeli Mal Senetleri, üretimi planladığı gibi, üretimi, önceden satın almak suretiyle desteklemiş olur. Mal Senetleri için standartlama ve kontrol mekanizmaları kurulması önem taşır.

İşletme Senetleri, üretilen mal seviyesini, o işletmedeki emek miktarını, arz ve talebe göre kolayca ayarlamaya yardımcı olacaktır. İstihkak Senetleri, üretime katılanların ürettikleri maldan pay almalarını, böylece, üretilen malın piyasadaki değerine göre, ücret almalarını sağlar. Bu senetler ile, marjinal maliyet ile reel maliyetin birbirine eşit hale getirilmesi sağlanacaktır.

Faizsiz banka tarafından çıkarılacak bütün bu senetler, mutlaka bir mukaveleye dayanacaktır. Bu mukavelelerin senedin üzerinde tamamen görülmesi her zaman mümkün olmayacağı için, bankada bütün mukaveleler bulundurulacak ve herkesin okuyabilmesine hazır halde tutulacaktır. Bir senedi alan kişinin, o senedin mukavelesini ve hatta o mukavelenin tabi olduğu mukavele ailesini bildiği kabul edilecektir. Bu konuda kişilere yardımcı temsilcilerin bulunması zaruri görülmektedir.

Senetlerin üzerine alacaklısı yazılmamakla birlikte, kişi, elinde bulundurduğu senedin iktisabını belgelemek zorunda olacağı için, rıza dışı el değiştirmeler veya sahte olarak senet çıkarmalar, kolayca tesbit edilebilecektir.

Çıkarılan bütün senetlerin her istenildiği zaman karşılığı ile veya nakit ile değiştirilebilmesi, ayrıca teminatlarının bulunması onlara güveni sağlayacak, kredi olarak verilebilmeleri de, ekonomik hayattaki canlılığı temin edecektir.

Kısacası, ekonomide haksızlıklara yol açmadan, hürriyetleri zedelemeyen planlama yapabilmek için verilen senetlerin, Faizsiz banka modelimizde özel bir yeri vardır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Süleyman Karagülle, *Faizsiz Banka, Akevler Kredi ve Yardımlaşma Kooperatifi*, izmir, 1985.
- Süleyman Karagülle, *İslâm'da Denge, PARA, İzmir*.
- Arif Ersoy, *İktisadî Müesseseseleşme Tarihi, İktisadi Kalkınmanın Tarihi Seyri, Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi*, izmir, 1986.
- Arif Ersoy, *İktisadî Düşünceler Tarihi*, izmir, 1986.
- Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslamiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, c. 3,4,5,6, Bilmen Yay., 1970.
- J.M. Keynes, *İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi*, Çev. A. Baltacıoğlu, İstanbul, 1969.

Ek - Tablo.

M.D. (MESLEKİ DERECE CETVELİ)

Başlangıç Yaş Drc.		Temel Yaş Drc.		İlk Yaş Drc.		Orta Yaş Drc.		Yüksek Yaş Drc.		Üstün Yaş Drc.	
7	5	10	20	15	50	20	85	25	125	30	170
8	10	11	26	16	57	21	93	26	134	31	180
9	15	12	32	17	64	22	101	27	143	32	190
10	20	13	38	18	71	23	109	28	152	33	200
11	25	14	44	19	78	24	117	29	161	34	210
12	30	15	50	20	85	25	125	30	170	35	220
13	35	16	56	21	92	26	133	31	179	36	230
14	40	17	62	22	99	27	141	32	188	37	240
15	45	18	68	23	106	28	149	33	197	38	250
16	50	19	74	24	113	29	157	34	206	39	260
17	55	20	80	25	120	30	165	35	215	40	270
18	60	21	86	26	127	31	173	36	224	41	280
19	65	22	92	27	134	32	181	37	233	42	290
20	70	23	98	28	141	33	189	38	242	43	300
21	75	24	104	29	148	34	197	39	251	44	310
22	80	25	110	30	155	35	205	40	260	45	320
23	85	26	116	31	162	36	213	41	269	46	330
24	90	27	122	32	169	37	221	42	278	47	340
25	95	28	128	33	176	38	229	43	287	48	350
26	100	29	134	34	183	39	237	44	296	49	360
27	105	30	140	35	190	40	245	45	305	50	370
28	110	31	146	36	197	41	253	46	314	51	380
29	115	32	152	37	204	42	261	47	323	52	390
30	120	33	158	38	211	43	269	48	332	53	400
31	125	34	164	39	218	44	277	49	341	54	410
32	130	35	170	40	225	45	285	50	350	55	420
33	135	36	176	41	232	46	293	51	359	56	430
34	140	37	182	42	239	47	301	52	368	57	440
35	145	38	188	43	246	48	309	53	377	58	450
36	150	39	194	44	253	49	317	54	386	59	460
37	155	40	200	45	260	50	325	55	395	60	470
38	160	41	206	46	267	51	333	56	404	61	480
39	165	42	212	47	274	52	341	57	413	62	490
40	170	43	218	48	281	53	349	58	422	63	500

TARTIŞMA — GÖRÜŞLER

Vural SAVAS

— Bu sabah, konuşmacı, soru sorucu sıfatıyla söz aldığım zaman, çeyrek yüz yılı aşkın bir meslek yaşamım içerisinde böylesine sabırsızlıkla beklediğim bir başka toplantı olmadığını dile getirirken, gerçekten samimi idim.

Duyduğum ilginin ve heyecanın çeşitli nedenleri vardı: Bunlardan en önemlisi, İslâm-Türk toplumu açısından faiz konusunun tartışılmasına büyük ihtiyaç olması idi. Gerçekten iktisatçılar olarak, genellikle başka ülkelerin tecrübelerinden kaynaklanan teorileri aktarıırken, kendi millî geçmişimize de bir göz atıp kendi ulusal tarihimiz içerisinde bu kurumların nasıl şekillendiklerine bakıp kendi ulusal ekonomi teorilerimizi oluşturmakta yeteri kadar başarılı olmadığımız açık bir gerçektir.

Bu ilmî ve çok önemli saydığım niteliği yanında, bu seminerin bir başka önemli niteliği, değerli konuşmacı arkadaşlarım tarafından da vurgulandığı gibi, konuları tartışmaktan kaçınmak, olsa olsa konuları kendi kişisel ve kısır çıkarları için istismar etmekte umudu olanlara yararlı olur. Oysa, bugün Türk aydınının temel sorunu, Türk toplumu içerisinde ekonomik kalkınmayı ve sanayileşmeyi hızlandırmak, ekonomik kalkınmadan ve sanayileşmeden doğacak nimetleri bütün yurt sathına dengeli bir biçimde yaymaktır.

Bugün faiz, iktisat ilminde çok önemli bir ekonomik unsurdur. O kadar önemli bir ekonomik unsur haline gelmiştir ki, hükümetlerin sahip olduğu ideoloji ne olursa olsun, ulusal ekonomiye yön vermede kullandıkları araçların başında da faiz oranı gelmektedir.

Yine son yıllarda Türk toplumu, faizin böyle bir politika aracı olmak yanında toplumun genel ekonomik gidişini etkileyen çok önemli bir unsur olduğunu da olaylarla yaşama imkânını buldu. Pek çok insanın, yüksek faiz oranları nedeni ile hak edilmemiş kazançlar elde ettiğini gördük. Öte yandan da, ileri teknolojinin gerektirdiği yüksek sermaye birikimine sahip olamayan sanayi ve müteşebbis kesimi, yüksek kredi maliyeti nedeni ile gereken dinamizmi gösteremediği, yatırımları enflasyon ve işsizliği yenecek en

etkin silâh olan yatırımları önemli ölçüde arttıramadığını da gözledik.

Öte yandan da dinimizin emredici hükümleri ve telkinleri arasında, hak edilmemiş bir kazanç olması niteliği ile faize karşı direnen bir kamuoyunun oluşmakta olduğunu da gördük.

İşte bu seminer, çok genç ve mütevazı bir kadronun omuzlarında bugün Türk kamuoyuna, bu konularda neler düşünüüyorsa ortaya dökülmesi imkânını verdi.

Bendeniz, bu çizdiğim tablo içerisinde şunu açıklıkla vurgulamak istiyorum: Eğer faizsiz işleyebilecek bir kredi mekanizması yaratmak mümkün olursa bu, şerefi çok büyük bir ekonomik inki lâp olur. Ancak, yine bir iktisatçı olarak bunun en azından kısa dönemde mümkün olamayacağı endişesini taşıyorum.

Ancak, Türk tarihi içerisinde, özellikle vakıflar ve benzeri kuruluşlar etrafında şekillenen bir sistemin, faizsiz bir bankacılığı getirmese bile, faizin ekonomik yaşamda meydana getireceği olumsuz etkileri asgarîye indiren veya bazı kesimleri bu yükten arındıran bir aşamayı gerçekleştirme imkânını da bulabiliriz. Böyle bir imkânı da aramaya değer. Onun için ben, tekrar hepimizin duygu ve düşüncelerine tercüman olacağıma inanarak bu semineri düzenleyen Vakıf yöneticilerine teşekkürlerimi sunuyorum.

Murat ÇİZAKÇA

— İslâm ekonomisinde emeğin karşılığı olarak ücret olmaması lâzım, kâr ortaklığı lâzım. Fındıklı'nın da belirttiği gibi bu sistemde sendikaya ihtiyaç kalmıyor. İşçi-Patron ayrımı ortadan kalkıyor. Batı'da ortaya çıkan sınıf çatışmaları bertaraf oluyor. Çünkü iki taraf da ortak hale geliyor. İşçiye üretimlerine göre kârdan pay veriliyor. Buna benzer bir uygulama Japonya'da var. Ücret karşılığı çalışma özellikle kapitalizmin getirdiği yeni bir olaydır. Daha önce bu tür çalışma bir zül addediliyordu.

Sayın Fındıklı, «Milâttan önce 2000 yılında tapınakların faizle alış-veriş yaptıklarını» belirtti. Bu doğrudur. Fakat, bunun yanında faiz bu kadar eski iken iş ortaklıklarının da en az bunun kadar eski olduğunu vurgulamak isterim. Yine M.Ö. 2000'de eski

Asur'da «Narukum kontratı» örneği, iş ortaklığı pekâlâ geçerli idi. Daha o zamandan faize karşı bir iş ortaklığı sistemini düşünmüşler demek mümkündür.

Sayın Tekir'in tebliği konusunda da bir-iki şey söylemek istiyorum: Hep vermekten bahsettiler. Kredi vermekten bahsettiler. Güzel kriterler ortaya koymuşlar. Krediler, çeşitli kimselere, çeşitli amaçlarla ve belirli kriterler çerçevesinde verilecektir. Yalnız ne karşılığında? Bunu ben pek anlayamadım. Faiz mi alınacaktır bunun karşılığında? Yoksa, bir kâr-zarar ortaklığı mı olacaktır? Her halde işin esası da bu. Önemli bir noktayı kaçırdım zannediyorum. Beni aydınlatırlarsa memnun olurum.

Bir de «Kredi ile rant elde edilecektir.» dediler. Ve kredi ile bir rant elde edildiğinde bunun karşılığında da rant elde edenin bir şey vermesi lâzımdır dediler. Tabii, yani herhalde faiz demek istemiyorlar herhalde burada? Herhalde başka bir şey verilecek.

Yalnız Sayın TEKİR bu soruma cevap vermeden bir itirazım var: Kredi ile rant elde edileceğine göre bir şey verilmesi lâzım. Kredi ile rant elde edileceği nereden belli? Ya kredi aldıktan sonra rant elde etmez ve krediyi batırırsanız ne olacak, değil mi? Ortada bir belirsizlik var. Bunu açmalarını kendilerinden rica edeceğim.

Celâl YENİÇERİ

— Burada biz «Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli» araştırırken tabiatıyla İslâm'a muhakkak girmemiz gerekmektedir. Ben, son iki tebliğde İslâm'a temas edildiğini görmedim. O bakımdan bir ek malumat sunma ihtiyacını hissettim.

Bilindiği gibi İslâm'ın hicretin son senelerine doğru, Peygam-berimizin vefatından 1,5-2 sene önce bu faiz yasağı gelmişti. Aynı faiz yasağının geldiği zamanda, bu zekât gelirinin sarf yerlerine nihâî, son şeklini veren âyetin de geldiğini görüyoruz.

Zekât ve muhtelif gelirlerin sarf yerlerinden bahseden münferid âyetler var. Fakat bu son âyette, buna bir kesin şekil verildi. Daha önceki âyetlerde hiç geçmiyen «gârimîn-borçlular» bu âyette zikredildi. Bu da faizin yasaklandığı bir zamana tesadüf ediyordu.

Peygamberimizin ülkesinde hem müslümanlar, hem de gayr-i müslimler yaşıyordu. İktisadî hayat bir bütünlük arzeder. Müslümanlar Kur'ân'a uyarak faizleri terk ediyorlardı. Fakat, gayr-i müslim toplulukların durumları ne olacaktı? İşte biz, Hz. Peygamber'in muhtelif kabilelerle yaptığı andlaşmalarda, faizi onlara da yasakladığını görüyoruz. Mese lâ; Yemen'deki Necran, hristiyan topluluğuyla, Hecer'deki Mecusilerle ve Hayber yahudileri ile yapılan andlaşmada ve diğer andlaşmalarda bu yasaklandı. İlk andlaşma metinlerine Peygamberimiz şöyle bir madde koymuştu: «(Eğer bu yasağa uymazlar ve kendi aralarında faizli muamelelere yeniden başlarsa, andlaşmanın geçerliliğini kaybedeceği ve harp durumuna geçileceğinin bilinmesi» diye bir son ve sert bir madde vardı. Fakat, bu sertlik Kur'ân'dan ileri geliyordu. Faize temas eden Kur'ân âyetinde de aynı sertlik vardı.

İktisadî hayat bir bütün olduğundan müslim, gayr-i müslim farkı, bir ülke içerisinde alış-verişte ve ticaretlerde olamıyacağından ve bir bütünlüğe gidilmesi zarureti vardı. Hz. Peygamber bu bütünlüğü temin etmek için olmalıdır ki gayr-i müslimlere de faizi yasaklamıştı.

Şimdi ülkede bir faizle çalışan banka, bir de faizsiz çalışan banka var. Dolayısıyla bir bütünlük olmayacaktır. İktisadî hayatın bütünlüğüne de bu iş ters düşecektir. İktisadî hayat, tam faizsiz bir sisteme geçinceye kadar bir yara alacaktır. Acaba hangi banka türü bu zedelemekten zararlı çıkabilir? Bunun cevaplandırılmasını istiyorum.

İslâm'da kredi kaynaklarına gelince, üç çeşit kaynak söz konusudur:

1. Kişilerin, kişilere verdikleri ödünç paralar, karz-ı hasen denilen şey söz konusu.
2. Zekât gelirlerinden ayrılan paylar ki bu «gârimîn-borçlular»a verilecek olan miktarlar.
3. Zekâtın dışındaki gelirler.

Biz, İslâm tarihi boyunca, İslâm devletlerinin uygulamalarına baktığımızda, bilhassa zekât dışındaki gelirlerden tüccara ve çiftçilere boka kredilerin verildiğini görmekteyiz. Hz. Peygamber Yemen'e kendisi daha önce iflas etmiş bir tüccar olan Muaz b. Cebel'i

tain ettiğinde ona kredi vermiş fakat Hz. Ömer zamanında Muaz'-ın bu kredi ile elde ettikleri geri alınmıştır. İslâm fıkında bu zekât gelirlerinden bir kişiye ne miktar verilebilir hususunda İslâm hukukçularının ilginç görüşleri vardır. Meselâ:

Şafîlerde durum bilhassa kredi açısından önem taşımaktadır. Onlar diyorlar ki: «Bir kişiye verilebilecek miktar, o kişiye ömür boyu yetebilecek bir miktar olmalıdır.» Hatta Şafî fakihlerinden Maverdî diyor ki: «İş yapacak adamın ne kadar paraya ihtiyacı varsa, o kadar zekât verilir.» diyor.

Böylece Şafîler, kişinin bir defa kredi almasını ve aldığı bir para ile üretime geçmesini ve ondan sonra artık, zekât alan bir adam olmaktan çıkıp her sene vergi-zekât verir bir insanın durumuna getirilmesi gerekir, görüşünü savunmaktadırlar. Bu hususun kredi açısından önemi büyüktür.

Tahsin SINAV

— Sayın FINDIKLI tebliğinde «Çalışanların ortaklık statüsüne getirilmeleri» noktasına değindi. Yalnız burada, ortak olarak emeklerini de ortaya koyarken acaba kendilerine, katıldıkları iktisadî faaliyetten dolayı nasıl bir aktarımda bulunulacak? Bu konu da nasıl bir düşünce oluşturulabilecektir?

Bir de, genel hizmetler var. Genellikle devlet tarafından üstlenilmiş hizmetler bunlar. Faizsiz bankanın bu hizmetleri üstlenmesi, bir bakıma devlet hizmetlerini üstlenme gibi olmuyor mu? Veya devlet bu durumda ne konumdadır? Bunları, açıklarlarsa memnun olurum.

Remzi FINDIKLI

— Kooperatifimizde çalışanlara ehliyetlerine göre ücret takdir edilmektedir. Usta, kalfa ve cırac şeklinde sınıflandırma yapılmıştır. Ustanın alacağına karşılık «DÇ» senedi veriyoruz. Kişi o senedi, hafta sonunda ister nakde çevirir, isterse biriktirir. Yani ortaklık sisteminde, çalıştırılan kişi üretimden avans olarak pay almaktadır. Fakat, verilen pay, ehliyet ve vasfına göre tesbit edil-

me kte dir. Ayrıca, fabrika da çalışan işçi, çalıştığı sürece ehliyetine göre bir avans cinsinden para almaktadır. Aynı zamanda yıl sonunda ürettiği miktardan kendisine belli bir pay ödenmektedir. Yani, işçi normal ücretli olmayıp ücretin dışına çıkarılmıştır. Ücret sistemi, faizli sistemin doğal sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bunun akisleri ülkemizde ve dünyada yüksek olmaktadır. Özellikle İngiltere'de işçi-sanayici ortaklığı şeklinde ortaklıklar kurulmaktadır. Bunların sayılan 500'ün üzerindedir ve gün geçtikçe de artmaktadır.

Artık biz ücretin, patronun kölesi olmayacağız; üretime de, yönetime de katılacağız, diyorlar. Böylece bir ortaklık sistemi doğmaktadır. Ortaklıkta önemli olan, ne işçinin, ne de iş verenin kaybı. Kazanırken de, kaybederken de iki taraf beşer, eşit olsun. Günümüzdeki faizli sistemde, bir taraf devamlı kaybederken, diğer taraf devamlı kazanmakta; bu da toplumda çok büyük yaralar oluşturmaktadır. İşte bir tebdir olarak biz bunu üretim oranında, üretime pay şeklinde işçiye vermektediriz. Bu, sayın Çizakça'nın belirttiği Japon örneği gibidir.

Sayın YENİÇERİ, tebliğde İslâmî yöne ağırlık verilmediğini belirttiler. Belki haklılar. Fakat, bir nebze belirtmiştim: Ortaklık İslâmiyet tarafından teşvik edilmekte, hatta Hz. Peygamber: «Ortaklar birbirlerine ihanet etmedikleri müddetçe ben onlarla beraberim.» buyurmaktadır.

İslâmiyet'te de bir kısım ortaklıklar kurulmuştur. Mesele: Mudarabe (emek-sermaye ortaklığı), kullanımı kamuya bırakılmış eşya ve mallardaki ortaklık, ebdân (iş gücü ortaklığı), vücûh (kredi ortaklığı), mülkiyet ortaklıkları gibi bir çok ortaklıklar vardır. Bunlar tebliğimizde olmasına rağmen vaktin darlığı sebebiyle temas edemedim. Bu vesile ile bunları da arzetmiş bulunuyorum. Sayın Tahsin SİNAV kardeşimizin sorusuna gelince:

Biz bankayı, bir vakıf kuruluşu olarak görmekteyiz. Yani, yalnız bir kazanç müessesesi olarak görmemekteyiz. Tabii ki devlet kamu hizmetlerinin birinci plânda sorumlusudur. Fakat, her şeyi devletten beklemek gerekir. Hizmetin hem kısa sürede yapılması, hem yerinde ve ucuzca mâle dilmesi açısından, günümüzde olduğu gibi bazı vakıf müesseseleri de artık devlete yardımcı olmak ve hizmetin daha süratli olmasını sağlamak amacıyla böyle sosyal

hizmetler yapmaktadırlar. Sosyal hizmetleri yapmak, devletin işlerine karışmak, müdahale etmek değil, bilâkis yardımcı olmaktır ki, Osmanlılarda da aynı işler vakıflar yolu ile yapılmıştır.

Sabri TEKİR

— Sayın ÇİZAKÇA'nın açıklamalarından çok istifade ettim. Kendilerine teşekkür ederim. Sorularına gelince:

«Almak değil, hep vermek?» Elbette ki kredi alanlar da bu krediyi alabilmeleri için bazı şeyleri vermek durumundalar. Vermek derken biz, genel hizmet paylarını kastedmiş bulunuyoruz.

Rant meselesine gelince: Zaten tartışma konusu da budur. Rant olarak görülen ve şimdiki ortamda faiz diye nitelendirilen şey, devlete mi, yoksa doğrudan doğruya tasarruf sahibine mi intikal etsin? şeklinde.

Bizim görüşümüze göre, mesele sadece devlet hizmeti olarak kabul edilmektedir. Ancak, bu devlet hizmetlerinin içerisinde toplumsal hizmet olarak kabul edilmekte ve vakıf çerçevesinde görülmesi prensip olarak kabul edilmektedir. Dolayısı ile bir rant varsa, bu rantın ödenmesi vakfa doğru akış içerisinde olacaktır. Benim bu konuda diyeceğim kısaca bu.

Celal YENİÇERİ kardeşimin söylediklerine ilâve mahiyetinde bir şey söyleyeyim: Zekât müessesesi ile karz müessesesini birbirine karıştırmamak gerekir. Zekâtın harcanacağı yerler bellidir. Zekât harcanırken karşılıksız olarak veya geriye almamak kaydı ile verilir. Kredide ise geriye alma esası vardır.

Gârimîn faslından harcanacak olan hususlar, devletin takdiline bırakılmıştır. Sonra bu konuda devlet kendi harcamasını yapacaktır. Çünkü âyet-i kerîmede tahsis ifade eden 'Lâm'ın kullanıldığı yerler vardır; takdir ifade eden 'ff'nin kullanıldığı yerler vardır. Tahsis ifade eden yerlerde ise temlik esastır. Takdir ifade eden yerlerde, genel politika esastır. O bakımdan bu konularla ilgili harcamaların ne şekilde yapılacağını sonra daha uzun bir şekilde konuşabiliriz.

Bir de gârimîn faslından yapılacak yardımların dışında, yine 'Beytül-mâl de toplanmış zekât gelirlerinden Hz. Ömer zamanın-

da kısa vadeli krediler verdiği bilinmektedir. Bu konuda Muhammed HAMİDULLAH Hoca'nın geniş bilgi verdiği hatırlıyorum.

Zekât vermek, bir yardım mahiyetindedir. Yani, piyasadan çekilme durumunda olan borç sahibi kimsenin tekrar piyasaya kazandırılması içindir. Kredi ise, üretimi daha da iyileştirmek, daha iyi üretim yapabilmek için bir mekanizma olarak düşünülmektedir.

Arif ERSOY

— Yedi sekiz sene belki geçmişteki çalışmaları da eklersek on yedi on sekiz senelik bir çalışmanın, teorik çalışmanın, belli ölçüde pratik uygulamanın sonuçlarını arz etmeye çalıştık. Konu teknik düzeye geldikçe konuyu anlamada sıkıntıların olduğunu farkındayız. Biz çalışmalarımızla ilgilenen arkadaşlara bunu anlatırken önce büyük ilgi gösteriliyor yani makro kuralları anlatılırken onlardan oldukça farklı olduğu için büyük ilgi gösteriliyor. Sonra mikroya indiğimiz zaman kısa bir sürede öğrenmek istiyor. Bizde onu kısa sürede anlatmak istiyoruz. Detaylara inmeyince dinleyicilerin belli bir süre sonra gözünün bizden kaydığını görüyoruz. Şimdi bu normaldir, biz buna katıyen bir şey demiyoruz, çünkü her zaman karşılaştığımız bir şeydir. Biz bunu bir odaya çekilip elimizi başımıza koyup hayalimizden geçenleri yazmadık. Mevcut iktisadî prensipleri göz önünde tuttuk, geçmişteki tarihteki uygulamaları göz önünde tuttuk, mevcut iktisadî sorunları göz önünde tuttuk. Bizim önerdiğimiz modelde kesinlikle serbest piyasa mekanizmasına işlerlilik kazandıracığı kanısı var. Çünkü makro düzeyde plan mikro düzeyde tamamen serbestlik ilkesi var. Senet mekanizması ile, biz kabul ediyoruz ki, kişi serbest piyasa düzeyinde kendi isteği ile emeğini, menkul ve gayrimenkul değerlerini kendi menfaatini göz önünde tutarak değerlendirecektir.

Cemalettin YAVAŞÇA

— Efendim! Mevzu mahiyeti itibari ile tamamen iktisadî ve malîdir. Ben ise kırk-elli senelik hukukçuyum. Yalnız tebliğ sahibi arkadaşın da, Sayın Yavuzer'in de hukukçu olması itibariyle

belli noktalara temas etmek istiyorum. Bir kere hocamız bir taşınmaz senedinden bahsettiler. Memleketimizde bir gayri menkul hukuku vardır. Şimdi her banka önüne geldiği biçimde bir düzene koymaksuretiyle bir gayri menkul hukuku tanzim edemez. Ona uygun hareket edilmediği takdirde nasıl bir müeyyide kullanılacaktır? Bir bu, ikincisi gene, menkulat bakımından da emtia senetlerinden bahsettiler, yani mal senetleri. Bunların ne kelerden ibaret olduğu ticaret kanununda belirtilmiştir, bunun dışına çıkıp bir başkası ihdas etmenin imkanı yoktur. Bilhassa malın taalluk ettiği hak bakımından bir şeyler ileri sürdüler. Dediler ki bu hâmiline muharrer bir senettir. Kim taşırorsa sahibi odur. Bununla beraber bu bir mukaveleye dayanarak çıkarılması itibariyle hâmil kendisinin meşru bir zilyet olup olmadığını mukaveleye göre ispat edebilir, onu da kendisi düşünsün dediler. Bu sefer bir kere gayri menkul hukukunu nasıl devlet hukukuna paralel olarak kendimiz yaptıkça bu şekilde emtia senetleri bakımından yeni bir düzen kurma durumunda oluyoruz ve bunları çoğaltıyoruz.

Sonra bu emtianın depo edileceği yerlerden bahsettiler. Türk ticaret kanununda umumi mağazalar vardır. Bunun da ayrı bir statüsü vardır. Karşılığında verilen şeyler, kıymetli senetler mahiyetindedir. Makbuz senedi, varant yani rehin senedi. Bunun dışında ayrıca bir banka senedi diye bir şey yok, olmasına da imkân yok. Ben bilhassa hukukî bakımdan umumî mahiyette bir şey arzedeceğim. Şimdi burada gayet güzel düzenlemeler ve tatbikattan gelen bir teşebbüs var ve tebrike şayan. Bunun meriyyetini nasıl sağlayacağız? Acaba müeyyideler nereden gelecektir? Bu noktada da tereddüdüm var. Sonra hocamızın dediği gibi tekmil Türkiye'ye şâmil olmak üzere böyle bir tamim cihetine gidildiği takdirde bu neyle sağlanacaktır? Tabiatıyla arka daşların bahsettiği banka, bankalar kanununa göre üzerinde düşünülecek şeydir. Bankalar kanunu için de bir değişiklik iktiza eder. Yoksa bunun gibi mantar gibi bankalar ortaya çıkmış olacak ve her bankanın kendi devlet nizamı ortaya çıkacak. Bu itibarla ben işin hukukî cephesi üzerinde tereddütteyim. Bu cihet neyle karşılanacak?

HünerŞENCAN

— Sayın Yavuzer, faizsiz banka modeli sisteminin çerçevesini çizmemiştir. Yani bu faizsiz bankacılık ve senet çıkarma sis-

temi bir İslâm ekonomisi çerçevesi için mi geçerlidir? Yani teorik vasıflı mıdır? Yoksa günümüz ekonomilerinde uygulanması için mi ortaya konmuştur?

Ücret başlığında, verilecek ücretin neyle ilgili olduğu belli değildir, örneğin toprak ihyasının kolektif olacağı ve bu kolektif çabanın ücret olarak değerinin toprak cinsinden verileceği belirtilmektedir. Verilecek ücret ölü toprağın ihyasının karşılığı olarak mı verilecektir? Yoksa tüm tarımsal faaliyetlerle mi ilgilidir? Bu konuda bir açıklık yoktur. Eğer verilecek ücret toprak işleminin karşılığı ise, özel bir kavram olan toprak ihyası yerine toprağın işlenmesi tabirinin kullanılması daha uygun olacaktır sanıyoruz.

Ülkenin tüm topraklarının eşit değerde kabul edilmesi ve belli bir zaman açısından ülke nüfusunun kalan ömürleri içinde çalışabilecekleri saatin hesaplanması ve özel mülkiyete intikal etmemiş toprakların bu saat sayısına bölünmesi ve böylece benim kabaca yaptığım bir hesaba göre cm. kare olarak ücretin belirlenmesi olağanüstü, sofistike ve pratik olmayan bir yöntem görünümündedir. Nüfus her saniye artmaktadır. Tam olarak nasıl tespit edilecektir. Tarım ücretleri her sene artan nüfusa göre yeniden mi tesbit edilecektir. Yaşayan neslin kalan ömürleri içerisinde çalışabilecekleri saat ifadesi esnek, belirsiz ve hesaplanması güç bir kriterdir. Bunun yerine çok daha sağlam ölçüler bulunabilir. Ücretleri inandırıcı ve ikna edici bir yöntem değildir, önerilen sistem.

Konunun çerçevesi belli olmadığı için yine somut bir zemin üzerinde değiliz. Topraklar yeniden mi dağıtılabilecektir. Yoksa mevcut topraklar üzerinde yeni bir ücret belirlenmesi mi yapıyoruz. Tarımsal faaliyetlerde çalışan bir işçinin ücretini biz ne olarak belirleyeceğiz?

Bir yerde tüm topraklar özel mülkiyete intikal ettiğinde tarım ücretleri nasıl tesbit edilecektir? Eğer ücretle tarım ücretleri kastedilmiyor ve ölü toprağı ihyâ ücreti kastediliyorsa kişinin sahip olacağı ücretleri mm. kare, cm. kare cinsinden hesaplamamızın, toplamının ne anlamı vardır, ne gereği vardır?

Yine bir yerde şöyle bir ifade geçmektedir. Toprağın değerinin yükselmesi ile ülkenin gelişmişlik düzeyi arasında bir ilişki vardır denilmektedir. Biz bu ilişkinin nasıl olduğunu anlıyama-

dik. Sonra bir yerde birim toprağa düşen toprak ifadesi geçmektedir. Belirsiz anlaşılması zor ifadeler.

Yine bir yerde eldeki toprakların fiyatının ülke toprakları fiyatından farklı olduğu belirtilmekte ve ücretlerinin her yerde aynı olduğu söylenmektedir. Yukarıdaki hesaplama göre bir kişinin bir saatlik çalışmasının karşılığı 50 mm. kare veya 50 cm. kare toprak olsa bu toprağın fiyatı farklı şehirlerdeki fiyatı farklı, farklı şehirlerdeki ücret ise aynı olacaktır. Fakat bu imkansızdır. Yani sizin dediğinize göre imkansızdır, çünkü bu sisteme göre her yerde 50 cm. kare toprağın fiyata göre ücret verilmelidir.

Yine zaman zaman tebliğ sahibi üretim ve yatırım kavramlarını birbirine karışmış olarak kullandığı görülmektedir. Ücret sisteminde yatırım ücretlerinin tespitinde yani sanayideki çalışan işçilerin ücretlerinin tespitinde önerilen sistemde ilmi ve mantıksal bir temeli yoktur. Onlu bir sistem geliştirilmiştir, buna göre ücret ödenecektir. Bize göre buna hiç gerek yoktur. Sofistike kalmış bir çabadır. Mevcut uygulamada iş analizi yaparak işçilerin ücreti ödenmektedir. Bu iş analizinin felsefi temelleri belki yanlıştır, Batı'dan geçmektedir. Felsefi temelleri yeniden gözden geçirilir. Örneğin ücret braketleri arasındaki oran yeniden gözden geçirilir. Adil olması konusunda ne yapılabileceği hususunda tartışmalar açılır. Adil bir temele oturtulduktan sonra iş analizi sistemiyle işçi ücretlerinin tespiti bizce daha adil bir yöntemdir.

Senetler konusuna gelince, toprak senedi konusunda paranın kaybolan değerine karşılık getirilmiş bir çözüm olarak görülmektedir. Toprak senedinin çıkarılması için bankanın toprağa malik olması gerekir. Veya bir toprakla ilgili olarak fertlerin gönüllü olarak toprak almayı istemeleri gerekir. Sadece bizce konut kooperatifleri için mümkün görülmektedir.

Toprak senetlerinin metre kare yüzölçümüyle ilgili bilgi verilmemiştir. Diğer taraftan bazı şehirlerde oturanlar toprağını toprak senetlerinin haftalık değer değişmesiyle nasıl takip edeceklerdir? T.R.T.'ye mi bildireceksiniz yahut basma mı, haber vereceksiniz? Oldukça güç bir sistem.

Diğer taraftan bu değer değişmelerinin haftalık olarak yapacağınızdan bahsediyorsunuz. Bu senetlerin el değiştirme durumları her bakımdan zarar doğurabilir. Çünkü kişi daha önceden bil-

diği fiattan senedi satacaktır veya el değıştirme durumunda olacaktır.

Demir senedi konu H.D.Ç. ve K.D.Ç. senetleri arasındaki farkların ne anlama geldiği hususunda daha çok bilgiye ihtiyaç vardır. Niçin, ikinci senet biriminin çıkarılmasına gerek duyulmuştur? Bu aynı zamanda 4.5. ve daha sonraki senet birimlerinin çıkarılacağı anlamına mı gelmektedir? O halde bu sistem istikrarlı bir sistem değildir. Sürekli olarak bu durumda yeni senet birimleri çıkarmak durumunda kalacaksınız demektir.

Demir senetlerinin karşılığının mal olarak ambarda bulunması piyasaya kaydı para sürme endişesinden kaynaklanıyor, olmalıdır. Stok demirin fiatı çeşitli nedenlerce düştüğü takdirde kimsenin demiri değil nakit istemesi durumunda bu nakit ihtiyacını nasıl karşılayacaksınız? Buradaki varsayım demirin her zaman nakde çevrilebileceği yani demirin her zaman değerini koruyabileceği, aranılır bir mal olacağı varsayımı olmaktadır, ki tersi de her zaman için olabilir. Enflasyonist dönemde demir fiatlarının üretim artışı gibi nedenlerle enflasyon oranında artmaması durumunda demir senetleri fiatlarının cari demir fiyatlarının üstüne çıkması söz konusu olacaktır. Eğer çıkarılmazsa eksi enflasyon kadar zarar söz konusudur. Demir senedi alan kişiler eksi enflasyon farkı kadar zarar etmiş olacaklardır. Senede sahip olan kişiler ucuz demiri pahalıya almış olacaklardır. Eğer demir senetleri enflasyon düzeyinde bulundurulmaksızın demir veya çimento fiatlarına göre belirlenirse bu senetlerin satış gücü düşecek ve hatta belki de hiç satılmıyacaktır. Adı ne olursa olsun senetleri birkaç maddede toplamak tutarlı bir görüş değildir. Daha tutarlı olan endeksleme sistemidir. Endeksleme göre belirlenirse yine böyle bir senet çıkarılabilir. Fakat senedin birim fiatı endekslere göre belirlenmesi bizce daha uygun olur ve daha tutarlı olur.

Mal senetleri, hisse senetleri, işletme senetleri ve istihkak senetlerinin birim fiatları nasıl tesbit edileceği konusunda bilimsel bir açıklama yoktur. Bu konuda bilgi verilmemiştir. Birim fiatları nasıl tesbit edilecektir? Ve ayrıca bir vatandaş olarak örneğin ben senetleri almaya niçin ihtiyaç duyayım? Yani getireceği getiri nedir? Bu konuda da ikna edici, tatmin edici bir cevap bulunmamaktadır.

SÜLEYMAN KARAGÜLLE

—Efendim! Ben arkadaşların eksik bıraktığı veyahut yanlış anlaşılan konuları değerlendireceğim. Bir defa hukukçu arka daşımız geldi burda dedi ki, işte bu senetler var, şu var, ne olacak. Bugünkü mevzuata uymazsa ne olacak? Bu mesele fıkha uy gun değilse ne olacak? Biz burada tebliğimizi getirirken bugünkü mevzuata tamamen uygun bir model getiriyoruz diye bir şey söylemedik. Yine biz burada bir modeli getirirken bu model hanefi fıkhnın modelidir diye bir şey demedik. Biz diyoruz ki bugünkü işçilik mübadelesi yerine ortaklık sisteminde nasıl bir düzenleme gelecektir? Bunların hangileri bugünkü T.C. mevzuatına uygunsu onu tatbik ederiz. Yoksa kanunlar, anayasa dahil, kendi içinde nasıl değişecek, gösterilmiştir. Ama onu değiştirmeye uğraşmak bizim işimiz değil, biz siyasi parti değiliz. Biz görüşlerimizi koyarız, ilim adamı olarak düşünce olarak koyarız, siyasî partiler onu benimserlerse programlarına koyarlar, propagandasını yaparlar, millete kabul ettirirlerse değişir, değişmezse kalır. Yani burada bu endişelerin dışında, islâmiyete uygun mu değil mi, Türk mevzuatına uygun mu-değil mi, konusundan evvel bu modeli tartışmanızı istiyoruz. Yoksa T.C. mevzuatına uygun değilse partiler alır değiştirirler. Bu uygulanmaz o zamana kadar. İlle uygulayacağız da demiyoruz. Bir model ortaya koyuyoruz ve bu modeli tartışıyoruz. Arkadaşlardan istediğimiz bu iki kalıbın dışına çıkmaları, yani ne Hanefî veya Şafîî fıkhnına uygundur-değildir tartışmasını yapsınlar, ne de T.C. veya herhangi bir mevzuata uygundur tartışmasını yapsınlar. Bu model ortaklık sistemi modeli, uygun şartlar tahakkuk ettiği zaman ve ülke de benimserse uygulanabilir mi - uygulanamaz mı, ne neticeler doğurur, bunu ortaya koyacağız. İlmün yapacağı şey budur. Bunun ötesi siyasettir.

Celal YENİÇERİ

— Önceki konuşmamda kredi kaynağı olarak zekâta temas etmiştim. Zekat gelirleri İslâm fıkhnında devlet hazinesi hakkına girer mi girmez mi diye bir takım münakaşalar var. Ben o münakaşalara fazla girmeden yalnız Ebu Hanife'nin bir görüşünü burada söylemekte fayda görüyorum. Ebu Hanife diyor ki: «Her ne kadar Kur'ân'da zekât gelirlerinin sarf yerleri sayılmış ise de bu yer -

lere ne miktarda zekattan meblağlar ayrılacaktır ve kime ne kadar verilecektir hususu tamamen devlete aittir diyor. Yani bu mevzuda o devlete bir yetki vermektedir. Bu bakımdan diyor *ki*: «Zekât gelirleri doğrudan diğer gelirler *gibi* hazine haklarına dahil gelirlerdir». Yani, devlet hazinesi bu gelirler için emanet kasa durumunda değildir diyor.

Bir diğer husus da şudur: Zekât gelirleri dağıtıldığı zaman şüphesiz *ki* karşılıksız olarak veriliyor. Oysa krediyi, geri alma esası vardır. Şu kadar var *ki* bu zekat gelirleri böyle verildiği zaman layık görülen kimselere, fasıllara aktarılınca bu kişiler aldıklarını keyfi olarak harcamazlar. Hukukçular bazı müdahalelerin yapılabileceğini söylemekte dirlir. Mese lâ, yol hizmetleri, yahut yolcu için verilen bir meblağ eğer bu şeye harcanmazsa geri alınır. Bunun *gibi* borçlular hissesinden bir adam borç almış, *zekât* almıştır, fakat adam ne için borçlandı ise ona harcamıyorsa tabiiyle ona da müdahale edilecektir. Yani, bu zekat tamamen karşılıksız veriliyor diye bir müdahale olmaz şeklinde herhangi bir şey düşünmek doğru değildir. Ancak fakir ve miskinlere verilen zekata müdahale edilmez. Şimdi bu zekatın bu yönünü söyledikten sonra bir daha ilerki safhalarda zekat gelirlerinden bu «gârimin» faslına önemli miktarların ayrıldığını görüyoruz. Mese lâ Emeviler zamanında, Ömer b. Abdulaziz devrinde, onun valilere gönderdiği bir takım yazılarda, tamimlerde, borçlular faslına belli miktarların ödenmesini istediğini görüyoruz. Yine o Mısır eyaletinde 25000 dinar parayı borçlulara harcanmak üzere ayırmıştı. Ve yine ayrıca şark tarafındaki illerde aynı şekilde borçlulara ödenmek üzere meblağların ayrıldığını görüyoruz. Bu gelirler haliyle alan kişilerden geri tahsil edilmiyordu.

Gelelim öteki gelir çeşidine: Yani haracın ve *daha* umumî ifade ile fey gelirlerinin bu kredi için kaynak oluşturması meselesine. *Bildiğimiz gibi* haraç gelirini sadece gayr-i müslimler ödemezler. Eğer devlete ait araziler işletmeye verilmişse, yahut bir haraç arazisini müslüman işletiyorsa onun da ödediği vergi öşür değil haraç olacaktır. Ayrıca, bazı hukukçular böyle öşür arazilerinden çıkan *maden* vergilerini bile haraç *hükümünde* görmekte ve sarfı hususunda devlete zekata nazaran daha geniş yetkiler ve haklar tanımaktadırlar. Şimdi bunu *söyledikten* sonra bu haraç faslından, haraç gelirlerinden ne *gibi* krediler verildiğine geliyoruz.

Önce geniş uygulamaya Hz. Ömer zamanında rastlıyoruz ve gerçekten pek çok tüccara bu devlet hazinesinden —ki haraç gelirleri oluşturuyordu— kredilerin verildiğini müşahade ediyoruz. Hatta meselâ Ebu Sufyan'ın hanımı Hind oğlu Muaviye'yi ziyarete gitmek istediği zaman Hz. Ömer'e müracaat etti ve kredi istedi. Maksudı Şam'a gidecek, oğlunu ziyaret edecek ve oradan emtia alıp Mekke'ye ve Medine'ye gelip onları satacağı. Hz. Ömer kendisine 4000 dirhem kredi vermiş ve daha sonra bu krediyi ondan geri tahsil etmiştir. Hz. Ömer'in oğulları da bundan faydalanmıştır. Daha sonra meselâ, Suriye taraflarında bu krediler verilmiştir. Bir suistimal görülünce de Hz. Ömer bu bölgenin defterdarının tüccar olan kardeşinin mallarına el koymuş ve onu para cezasına da çarptırılmıştır. Geniş uygulamalar var. Emeviler zamanında aynı şekilde ticarî kredilerin verildiğine çokça rastlarız. Meselâ : Haccac Irak eyaletinde çiftçilere 2 milyon dirhem kredi dağıtmıştır. Ayrıca Hindistan'dan binlerce vahşi öküz getirmiş ve bunları çiftçiye dağıtmışlar. Yani bunları kredi olarak vermiştir.

Bu faizsiz banka açısından divanu'l-cehbez diye Abbasiler zamanındaki bir uygulamaya müsaade ederseniz temas etmek istiyorum. Cehbez Farsça'dır. Bunların aslı sarraftır. Şu kadar var ki, sarrafların işleri çok mahduttur. Yani daha mahalli işler yaparlar fakat cehbezler işlerini genişletmişlerdir. Bunlar tüccara krediler veriyorlardı ve tüccar da parasını bunlarda muhafaza ediyordu. Yani emanet para, mevduat bunlarda bulunuyor ve bunlarda bu mevduatları kullanıyorlardı. Bu arada cehbezler takas işlerinde aracı oluyorlar, komisyon alıyorlardı. Meselâ diyelim ki: Efendim Cezayir ve Fasta'ki bir tüccar Bağdat'ta gelip mal almak istiyordu. Bağdat'taki de o bölgeye gidip oradan mal almak ve onu başka bir yere götürmek istiyor. Bunlar buldukları yerlerdeki cehbezlere paralarını yatırıyorlardı, ki bu cehbezlerin oralarda temsilcileri vardı ve mal almak istediği bölgelere parasız gidiyor; oradaki tüccarlar onun yatırdığı parayı alıyorlar; ötekisi de oradan mal alıp gidiyordu. Cehbezler böyle işlere de aracılık yapmışlardı, bu cehbezler daha da büyüdüler. Bu cehbezler arasında yahudi, hıristiyan ve müslümanlar vardı. İşte Abbasiler zamanında bilhassa Muktedir billah devrinde vezir İbnu'l-Furat cehbezlerden hazine adına para almaya başlamıştır. Onu müteakip gelen Ali b. İsa Muktedir billah zamanında cehbezlerle bir anlaşma yaptı. Çok zengin, yahudi cehbez vardı ki bunlar memleket ihtiyaç duyulduğunda

tahsilatın az olduğu zamanlarda devletin istediği miktar parayı verecek durumda idiler. Anlaşma yapıp **Divanü'l-cehbez** denilen bir teşkilat kuruldu. Bu anlaşmaya göre ahvaz denilen bir bölgenin gelirlerini cehbezler toplayacaklar, cehbezlerde bunlar birikecek buna karşılık cehbezler devlete belli aylarda 250.000 dirhem gibi bir parayı devlete vereceklerdi. Böylece az gelir temin edilince devlet bir sıkıntıya düşmeyecekti.

Devlet böyle bir kuruluşla bunların hesaplarını denetleyecek, sene sonunda hesaplar görülecekti. Alacak verecek ne varsa onların hesabı yapılacaktı. Para piyasasını da kontrol eden ve denetleyen bu müessese varlığını devam ettirmiştir. Bu faizsiz bankacılık açısından bu divan-ı cehbez in gözönünde bulundurulması gerektiği kanaatındayım.

Ahmet TABAKOĞLU

— Şimdiye kadarki tebliğlerde tarih yorumundan faydalandığı kanaatında değilim. Yani İslâm tarihi ile Batı tarihi arasındaki can alıcı farklılıklar dikkate alınmamış. Kapitalizm tarihi adeta genelleştirilmiş, İslâm'a da teşmil edilmiş gibi. 19. yüzyılın doğrusal gelişme fikrinin, belki farkında olunmadan etkisinde kalınmış. Örnek olarak şunu söyleyeyim. Kapitalizm ve İslâm'da emek-sermaye meselesi çok farklıdır. İslâm'da batıdaki gibi bir sınıfsal gelişmeye rastlayamıyoruz. İslâm dünyasında işçi sınıfı işveren sınıfı diye iki ayrı sınıf ortaya çıkmamıştır. Fakat burada da ücretin yokluğu sonucunu çıkarmak mümkün değildir. İslâm'da Ecir-i has vardır, Ecir-i müşterek vardır, mudarip vardır, bunların hepsini emek kavramı içerisine alabiliriz. Bugün belki çağdaş işçi kavramı sadece ecir-i hası, yani zamana bağlı olarak çalışan işçileri kapsıyor. Ücret de onlara verilen ücreti ifade ediyor. Bu konu ile, ortaklık konusu içice girmiş ve her zaman görülmüş durumlardır.

Daha önce konuşan arkadaşlarımızdan edindiğim intibadan fazla vergi verenlere fazla kredi verilebilir gibi bir durum ortaya çıktı. Bu şekilde düşünülen model ile ((servetin sadece zenginler elinde dolaşan bir devlet olmaması) ilkesinin büyük bir tezat teşkil edeceğine inanıyorum. Yani sermaye temerküzünü güçlendirici olacağını düşünüyorum.

Faiz uygulamasının kaldırılması ileri sürülüyor fakat burada

kullanılan bütün paradigmlar hep kapitalist paradigmlar. Tasarruf, sermaye birikimi, kalkınma vs. yalnız buradan faiz kaldırılıyor. Kapitalizmin geliştirmiş olduğu iç ve dış sömürüye dayalı sermaye birikimi esas alınıyor. Bu durum tarih yorumunun yetersizliğinden kaynaklanıyor. Sanıyorum İslâmî düşünce çerçevesi pek söz konusu değil. Kapitalizmin etkisi apaçık. Ben burada bir İslâm ekonomisi sempozyumu mu oluyor, yoksa kapitalist bir ekonomi anlayışı mı ortaya konuyor yoksa bir geçiş dönemi modeli mi oluşturulmaya çalışılıyor pek anlıyamadım. Farkında olunmadan bir faizsiz kapitalizm örneği mi oluşturulmak isteniyor. Acaba yanılıyor muyum?

Ömer DİNÇER

— Ben de aslında arkadaşım Ahmet Tabaköğlü'nun tenkidlerine benzer bir takım endişeleri burada dile getireceğim. Tebliğleri okulken, dinlerken şöyle bir intiba edindim: Sanki ortaya konulan model faizsiz bir banka modeli değildi. Faizsiz bir sosyal sistem modeli idi. Eğer hakikaten faizsiz bir sosyal sistem modeli teklif ediliyor idiyse banka niye bu sistemin odak noktası olsun diye düşünüyorum. Yok eğer hakikaten bir banka ise ortaya konulan model, bu kez bankanın amaçlarının, bankanın fonksiyonlarının çok açık olmadığını fark ettim. Banka özellikle kapitalist sistemdeki bankacılığın sermaye birikimini sağlaması nedeniyle eleştiriliyor ve buna bir alternatif olarak sunuluyor. Buna candan katılıyorum. Ama banka kendi amaçlarını çok açık ve net ortaya koymadığı için fonksiyonları da çok belirgin olarak da karşımıza çıkmıyor. Bir yerde bakıyorsunuz banka kamu hizmeti yapıyor, özellikle genel hizmetlerin tanımı ile bugünkü kamu görevlilerinin tanımı ile arasında bir fark yok. Bankanın kamu görev yapmasının hikmetini öğrenmek istiyorum.

Sanki banka bir merkez bankasının fonksiyonu gibi karşımıza çıkıyor. Demir stok ediyorsunuz; demir mukabili senet piyasaya sürüyorsunuz. Bildiğim kadarıyla bu bir tedavül aracı mahiyetini taşıyor. Buğday için aynı şey sözkonusu ve diğerleri için de aynı şey sözkonusu oluyor. Halbuki burda düşünülmesi gereken bir şey var. Bu tedavül aracı sunmak normalde küçük bir banka şubesinin yapması gereken bir olay değil. Eğer öyle olmuş olsa bile, bir kere İslâmî açıdan üzerinde durulması gereken bir nokta daha var.

Şayet siz demir stok ediyorsanız ve bunun zamanını ve miktarını iyi ayarlayamıyorsanız, İslâm'ın kesinlikle kabul etmediği ihtikara kaçmış olabilirsiniz.

Yine bir bakıyorsunuz banka karşınıza bir malî teşkilâtın yapması gereken bir görevle geliyor. Mese lâ özellikle genel hizmetlerin bedeli alınırken öyle tahmin ediyorum zekât oranları esas alınmış. Yapılan hizmetler hakikaten bir ücrete tekabül ediyorsa zekât oranlarının esas alınması ne derece doğru olur bilemiyorum. Şayet zekât oranlarına göre esas almak doğru ise zekâtın toplanması devletin görevi olduğunu düşünmüştüm. Bir de normal bir banka şubesi olarak karşımıza çıkıyor, onların fonksiyonlarını yerine getirmeye çalışıyor.

Yine bir başka açıdan ele aldığımızda yine Ahmet arkadaşımın endişeleri bence de belirgin olarak karşımıza çıktı. Öncelikle banka modelinin çatısını kurarken şu sorulara cevap verilmesi kanaatini taşıyorum. Şayet İslâmî esaslara dayalı yönetilen bir toplumu kastediyorsak ve bu toplum içinde bir banka modeli teklif ediyorsak, bizim ortaya koyacağımız ve tartışacağımız mevzular buna göre şekil alacaktır. Böyle bir modeli ortaya koymak için de tüm İslâm'ın toplum ve ekonomi sistemini ortaya koymak gerekir.

Eğer bugünkü toplum içinde bize faizsiz çalışan bir banka modeli teklif ediliyorsa başka problemler karşımıza çıkacak. Bu problemlerin en başında bankanın yaptığı hizmetler var. Kamu görevlileri ve benzeri görevler. Devletle bir çatışma ortaya çıkabilir. Devletle bir çatışma ortaya çıkmasa bu kez sizin ortaklarınız devletin yaptığı görevi niye biz yapıyoruz ve buna mukabil size hizmet bedeli ödüyoruz diyebilirler.

Onun haricinde böyle bir sistem içinde ortaya konulan modelin tüm ülke çapında örgütlenmesi mümkün mü? Bu benim başka bir sorum. Çünkü ülke çapında örgütlendiği takdirde gerçekten bir sistem çatışması ortaya çıkabilecek, değilse kısmî bir uygulama olarak kalabilir. Temelde 5 soru üzerinde açık ve net bir karar verdikten sonra zannediyorum böyle bir modeli ortaya koymak daha faydalı olabilirdi: İslâmî esaslara dayalı bir sosyo-ekonomik sistem içinde merkez bankası veya normal bir bankanın modelini mi oluşturmaya çalışıyoruz? Yoksa bugünkü sosyo-ekonomik şartlar içinde bir faizsiz banka modelini sunuyoruz? Hangi yapı içinde olursa

olsun bankanın kişisel, ekonomik ve sosyal amaçları nelerdir? Ve nihayet banka ne tür fonksiyonları icra edecektir?

Nazım EKREN

— Bankaların senet çıkarma işi tartışıldıktan sonra aklımıza doğal olarak şu soru geliyor: Vakıf olarak kurulması düşünülen faizsiz bankanın kuruluş amacı ilkel toplumdan itibaren günümüze kadar gelen aşamalar dikkate alınarak oluşturulduğu emeğin kullanıldığı bir dönemde sömürüyü azaltacağı düşüncesi hakimdi. Ekonominin bu son dönemde özellikle parasallaşma eğiliminin hızla arttığını görürüz. Bu eğilim bir toplumda hızla artarken bankaların bu eğilim dışında adeta para çıkarma eğilimine girmeleri mevcut iktisadî yapıdan ayrı bir yapı içinde faaliyet göstermeleri söz konusu oluyor. Kurulacak olan banka da bu fonksiyonları icra etmeden adeta bir hisse senedi çıkarma amacındaymış gibi geliyor. Eğer bu böyle olursa, sistem bunu gerektirecekse şüphesiz bankanın faaliyette bulunacağı iktisadî yapının özellikleri çok önemli. Eğer ekonomide parasallaşma eğilimi ortadan kaldırılacaksa sadece bankanın çıkardığı hisse senetleri tedavül edecekse, veya bu hisse senetleri ile birlikte halkın kullandığı genel kabul görmüş, kaydî para ile para veya merkez bankası arasındaki bağlantıyı nasıl sağlayacaktır?

Bu teorik düşünceden sonra teknik olarak da şunu sormak isterdim. Bankanın mübadele aracı ticareti yapmayacağı söylendi. Fakat son arkadaşımızın tebliğinde altın senediyle yabancı paralar alınıp satılabilir diye bir ifade kullanıldı. Eğer altın senedinin bir karşılığı var deyip yabancı paraların mübadelesine müsaade olunmuşsa, diğer yabancı paraların karşılığı bulunmadığı dikkate alınırsa, taraflardan birisinin şüphesiz mağdur olması gerekecek, bilmiyorum bu nasıl açıklanabilir?

Teorik olarak adlandıracağımız bir diğer husus da karşılıklı kredileşme kriterinde kredi kullanma esasını yatırılan kredinin iki katı olarak anladım. Meselâ buzdolabı almak isteyen birisi bunun yarısı kadar mevduat yatıracak ve bunun iki katı yani buzdolabının parası kadar kredi alacak dendi. Örneğin şöyle bir faraziye, teorik durum düşünelim, üç kişi vakıf bankasına bir birim, iki birim üç birim mevduat para yatırırsa üç birim yatıran kimsenin mev-

duatı iki katı olacaktır. Bu krediler doğal olarak bankanın sermayesinin tamamını ifade eder. Bu teknik yönde nasıl ayarlanabilir?

Tahsin SINAV

Demir senedi, altın senedi gibi senetleşme tabii bir tedavül aracı üretme oluyor. Bir merkez bankası fonksiyonu gibi, bir de kapalı bir ekonomi modeli çağrıştırıyor bence. Bu bazı aletleri kendi içinde geliştirebilir yani ülke içinde bile kendi otonomisi var. Tabi onu Süleyman Bey'in de söylediği gibi ülke şartlarına bırakacak olursak ilk önce tamamen ütopyik bir çerçevede bakmamız gerekiyor veya tamamen kendi uygulamalarımız çerçevesinde bakmamız gerekiyor. Burada kâğıt para rejimi içinde enflasyondan kaçma amacı var sanki. Banka faaliyetlerinde de bunlar esas alınacağına göre, kendi otonomisi içinde para üretimi söz konusu oluyor. Bunların şüphesiz genel ekonomik yapı içinde aksamaları olacaktır. Ayrıca uluslararası ekonomide, aksamalar olacaktır. Bu konuda bilmiyorum ne der tebliğ sahibi?

Bir de sanayi ihtilalinin getirdiği işçi sınıfı olayı var. İşçi sınıfı gerçekten büyük mücadelelerle kapitalizmin içinde sendikacılığı geliştirmiş. Sendikacılıkla gösterdiği çeşitli çabalarla ücretten veya üretilen hasıladan, artık değerden daha çok pay almanın yollarını aramış ve bulmuştur. Kari Marks'ın görüşleri üzerinde bugün her zaman tartışma yapılabilir. Ancak bugün Batı onun çizdiği bazı girdapları da aşma gücünü göstermiş kendi içinde. Burada benim gözlemim işçi sınıfının tavrına karşı tedbirler aramak cehdi var. İşçi sınıfı olmadığına ve sendikalar da olamayacağına, sendikalar grev yapamayacağına göre, işveren lokavt yapamayacağına göre geliri nasıl dağıtım endişesi var. Gelirin yeniden dağıtılması mekanizması zekâtla, ortaklık akitleriyle işletilebilir. Bilhassa ortaklık mekanizmasının insanların sözleşme hürriyetini kısıtığını düşünüyorum.

Salih YAVUZER

— Sayın Cemalettin Yavaşca'ya ben şunu söylemek istiyorum. İspat konusundan söz edildi. İspat konusu aslında bizim çözdüğümüz bir konu. Burada zaman darlığı sebebiyle söz etmemiştim. Bu senetlerle meşgul olan kimseler, yani tüccar sınıfı bir defter bulun-

duracaktır. Senetleri aldığı zaman ve verdiği zaman oraya kaydını yapacaktır. İspat konusu bu şekilde olacaktır. Yani senedin sahte olarak piyasaya çıkarılması da bu şekilde önlenecektir. Kişi onu gayr-i meşru yolla elde ettiyse, defterlerin incelenmesiyle bu ortaya çıkacaktır. Yani o konu açıkta kalmış bir konu değil.

Hukukî bakımdan yüzde yüz T.C. mevzuatına uyduğu iddiasında değiliz. Fakat büyük de bir tenakuz görmüyoruz. Sözleşme hürriyeti esas olduğuna göre amme intizamını ilgilendirmeyen hususlarda sözleşme serbest olduğuna göre bir çok konu sözleşmelerle düzenlenebilecek demektir.

Sayın Hüner Şencan'ın soruları çok kapsamlı. Yalnız o sofizmden bahsetti, bizi sofizmle suçladı. Biz bu sofizmi, burada çok tartıştık, bu bir sofizm değildir. Uygulaması da olan kısımları vardır. Kendisiyle bunları konuşup daha açığa kavuşturmamız mümkündür. Onun teklif ettiği meselâ endeksleme gibi kriterler var, onları da tartışabiliriz. Biz, bizim teklif ettiklerimizi benimsedik. Tartışmalarımız sonunda geliştirdiğimiz bu oldu. Fakat arkadaşın görüşü yine müzakere edilir. Onu kabul etmeyeceğiz diye bir şey söz konusu değil.

Ahmet Tabakoğlu bey, tarihten yararlanılmadı, gibi bir düşünce ortaya getirdi. Biz tarihi, İslâm tarihini esas almadık, İslâm tarihini bugüne uyarlıyalım diye düşünmedik. Bu bakımdan İslâm tarihine uygun olmayabilir, bu hususta bir şey yok.

Tahsin Sınav bey, enflasyondan kaçma gibi bir temayül var diyor. Esas olarak faizden kaçmayı esas almış durumdayız. Faizi sistemimizin dışına çıkarmak için gerekli mekanizmayı kurmaya çalıştık. Para sisteminde, senetlerin ihracında dayanmasını, karşılığının bulunmasını dikkate aldık. Ülke çapında örgütlenme mümkün mü diye bir soru var. Bu artık bu işe başlanıldığı zaman kendini ortaya koyar. Mümkün olmayan bir şey yoktur. Allah takdir ettiyse bu mümkün olur. Benim söyleyeceklerim şimdilik bu kadar.

ÜÇÜNCÜ OTURUM
Başkan: Prof. Dr. Ruşen Gezici

SENETLERİN KARŞILIKLARI VE TEMİNATI (4)

Dr. Mehmet TEKELİOĞLU 151

Senetlerin karşılıklarını ve teminatını izaha girişmeden evvel belli başlı senet çeşitleri üzerinde durmak gerekmektedir. Bunların başlıcalarını şu şekilde açıklamak mümkündür :

I – TOPRAK SENEDİ

Taşınmazın (toprağını) bankanın emrine devretmek isteyenler bankanın şube başkanından alacakları bilirkişi heyetinden on kişiye toprağını nakit üzerinden takdir ettirecek ve bu bedelin toprak senedi karşılığını banka hesaplıyacaktır. **Toprak senedi cinsinden değeri tesbit edilen toprağı sahibi banka emrine vevrdiğinde takdir edilen toprak senedini alacaktır.** Toprak senedinin TL. cinsinden değeri banka merkezince haftalık olarak tesbit edilecektir.

4 -Bu yazı Süleyman Karagülle'nin «Faizsiz Banka» isimli kitaplık çaptaki ön çalışmasından Mehmet S. Tekelioğlu tarafından derlenmiştir.

151 - 1950 yılında Kayseri'de doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Kayseri'de yaptı. Yüksek öğrenimini İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Mühendisliği Uçak Bölümü'nde tamamladı.

1982-1983 yıllarında Eskişehir Uçak Fabrikasında askerlik hizmetini yaptı.

1985 yılında Dokuz Eylül Üniversitesinde doktoraını tamamladı.

Halen Dokuz Eylül Üniversitesinde araştırma görevlisidir. İngilizce bilen Tekelioğlu evli ve üç çocuk babasıdır

Bankanın mülkiyetinde bulunan taşınmazlara sahip olmak iste yeniler önce bankadan toprak senedini satın alacaklar, sonra onun la taşınmaza sahip olacaklardır. Böylece toprak senedi yatırımlar da ve taşınmaz alım - satım da kullanılan para fonksiyonunu görecektir.

Toprak senedini alanlar ülkenin bütün taşınmazlarından pay almış olurlar. Banka, elinde bulunan taşınmazları, maliyet değeriyle toprak senedi karşılığı talep edenlere satmak zorundadır. Toprak senedinin taşınmazdan daha kârlı tarafı, bankaca daima satın alındığından likiditeyesahip olmasıdır.

II – DEMİR (MALZEME) SENEDİ

Toprağın mülkiyeti sadece o ülkede yaşayanlara aittir. Yabancılar toprağın riskine katlanmazlar ve dolayısıyla savunmaya katılmazlar. Bu hususlar muvacehesinde toprak senedi fiyatının ülke içindeki arz ve talebe göre oluşacağı söylenebilir. Oysa inşaat malzemelerinin taşınabilir olmaları ve bazı malzemelerin bazı ülkelerde kolay temin edilebilir olmaları, bunların fiyatlarının dünya devletleri arasında müştereken oluşmasını sağlar.

Bu durumda yeni bir senede ihtiyaç duyulacağı açıktır. Bu, inşaat malzemelerinin alınıp satıldığı bir senet olarak demir veya malzemesenedi olarak zikredilecektir. İnşaat malzemeleri için bu senet na kit yerine geçecektir. İnşaatlarda çok kullanılması ve taşınabilir olması dolayısıyla malzeme senedini demir senedi olarak adlandırmak mümkün olmakla beraber, bu demir senediyle diğer inşaat malzemelerinin de alınıp satılabileceği not edilmelidir.

Senedin karşılığı olan demir için bir merkez ambarı olacak ve buraya demir getiren teslim ettiği demirin biraz eksikği demir senedi alacaktır. Eksiklik yüklemeyeboşaltma ve diğer mesarifi kar şılayacak nisbette olmalıdır. Dışarıdan temin edilen senetle ambar dan demir alınabilir. Dengeleme deposu hizmetini görecek bu ambarda demirin seviyesini dengede tutabilmek için demir senedinin TL. cinsinden değeri uygun şekilde değiştirilecektir.

Merkez ambarına girmeyen, malzeme olarak karşılığı bulunmayan senet piyasaya ihraç edilmemelidir. Stok edilen mala karşı senet çıkarılmış olacağından enflasyon söz konusu olmayacaktır. Yani demir vesenet miktarları toplamı muayyen bir sayıda olma-

lıdır. Karşılıksız senedin herhangi bir sebeple piyasaya sürülmesi halinde, bu senedin taşınmaz teminatına el konulur.

III — BUĞDAY (MAL) SENEDİ

Günlük ihtiyaç mallarının ticareti, kredilenmesi ve üretim planlaması için bir mal senedi çıkarılır. Bunların toptancıları için mal senedi nakit yerine geçer, malzemeler için çıkarılan senette demir ana mal olarak seçildiği gibi, günlük ihtiyaç malzemelerinin belkemiği olması dolayısıyla da mal senetlerinde buğday ana mal olarak seçilecektir. Buğday senetlerinin bir özelliği vadeli olmalarıdır. Buğday senetlerinin teminatı işyerleridir.

IV — ALTIN (NAKİT) SENEDİ

Nakit senedi yabancı paraların alım satımında ve dış ticarete kullanılacak senet olacaktır. Nakit senedi için altın ana mal olarak seçilecektir. Altın bankaya emanet edene altın senedi verilecektir.

V — DİĞER SENETLER

Sözü edilen bu dört ana senetten başka aşağıda çok kısa açıklanmış olan diğer senetler şunlardır :

1 — **Site Senetleri:** Bunlar imar ve ıslah planlarının hazırlanmasında kullanılan senetlerdir. Yerleşim planlarının düzenlenmesinde bu senetler kullanılır. Bu senetlerle sosyal ve ekonomik yapıların birbiriyle uyumu sağlanacaktır.

2 — **Mal Senetleri:** Belirli standartlar dahilinde üretilen herhangi bir malın ticaretinde kullanılan senetlerdir. Bunlar standartlaşmayı zorunlu hale getirerek önemli bir hizmet yapacaklardır.

3 — **İşletme Senetleri:** Sermayenin tek elde toplanmasını önlemek ve işçi - patron çıkmazından kurtulmak için büyük işletmeleri ortaklıklar şeklinde kurmak gerekir. Bu ortaklıkların çıkardığı ve işletme içinde nakit yerine geçen senetlere işletme senetleri denilecektir. **Bunun uygulaması Akevler Özdemir Çelik Döküm İşletmesi Adi Ortaklığı'nda yapılmakta olup, bu konu üzerinde ayrıca durulacaktır.**

4 — **İstihkak Senetleri:** Büyük işletmelerin genellikle dört, çe-

şit girdileri vardır. Bunlardan birincisi toprak, altyapı ve güvenliği sağlayan genel hizmettir. İkincisi yapı ve tesislerdir. Üçüncüsü ilk maddeler ve dördüncüsü emektir. Bu iştirakler ayrı ayrı kurulacak ortaklıklar tarafından temin edilir. Bu ortaklıklar işletmeye ayrı ayrı mukavele ile katılırlar. Bunların hepsi üretilen mallardan paylarını alırlar. Yani ya istihalden veya cirodan. Buradaki problem topluca elde edilen hasıladan ortaklar arasında payların nasıl dağıtılacağıdır. Bu problemi istihkak senetleri halledecektir. Ortaklık içinde iş yapanlar istihkak senetlerinden ücret alır gibi alacaklardır. Değerlendirme saatlik olabilir, birim fiata göre olabilir veya başka kriterler konabilir. Ancak hep istihkak senedinden ödeme yapılıp işletme senedi veya nakit olarak değerlendirme yapılmaz.

VI – KARŞILIK VE TEMİNAT

Senetlerin yukarıda bahsedilen ana esaslarından da çıkarılabileceği gibi faizsiz bankanın temel ilkesi karşılıksız senedin piyasaya sürülemez olmasıdır.

Genel olarak senetlerin birden fazla teminatı vardır. Senetlerin birinci teminatı dayanışma ortaklıklarıdır. Bir dayanışma ortaklığı tarafından teminat altına alınmayan senet ihraç edilemez. Bu dayanışma ortaklığını, herhangi bir sebeple senedin ödenememesi halinde, bölüşerek ortaklaşa ödemeyi taahhüd eden kim seler meydana getirirler.

Senetlerin ikinci teminatı taşınmazlardır. Bir taşınmaz ancak bir senede teminat gösterilebilir. Bu senet miktarlarının tahdit edilmesi anlamındadır. Artık imar olmadıkça yeni senetler çıkarılamayacaktır. Bu, dengeli ekonominin ve karşılıklı senedin ana teminatıdır.

Çıkarılabilecek toprak senedi miktarı ülkenin satılmamış toprakları kadar olacaktır. Bunun teminatı ülke topraklarıdır. Toprak senedi ile tesbit edilen taşınmazların maliyet bedelleri aynı zamanda senetler için teminat değerleri olacaktır.

İnşaat bitip kullanılacak hale geldikten sonra demir senetlerine teminat olabilecektir. Yani demir senedi çıkarmak isteyen senedin nominal değeri kadar bir meskeni teminat olarak göstermek durumundadır. İşyerlerinin teslimi halinde ise bu yerler buğ-

day senetlerine teminat olacaklardır. Kişiler ancak böyle işyerleri ipotek ederek buğday senedini ihraç edebileceklerdir.

Malzeme senetlerini ihraç etmek isteyenlerse, karşılığında demir senetleri rehin edeceklerdir. Böylece tüm malzeme senetlerinin toplamı, satılmış mesken taşınmazlardan fazla olamayacaktır. Diğer tüketim mal senetleri için ise buğday senetleri rehnedilecektir. Bunların da toplamı işyerleri bedelini geçemeyecektir.

Meskenler malzemeye, işyerleri mallara teminat olarak gösterildiği gibi taşıtlar da hem malzeme senetlerine hem de tüketim mallarının senetlerine teminat olarak gösterilebilmektedir.

Altın senetlerinin teminatı mal veya malzeme senetleridir. Bunları rehin ederek altın senedi alınacaktır.

Faizsiz bankanın temeli karşılıksız senet çıkarılamaz olmasıdır. Bugünkü nakit hamiline yazılı bir senettir ve bunun ne borçlusunu, ne alacaklısını ne de karşılığının ne olduğu bellidir. Faizsiz sistemde ise borçlu ve borç mal olarak bellidir. Sadece alacaklının kim olduğu belli değildir ve senedi elinde bulunduranlar o malı günü gelince talep etmeye hak kazanırlar.

Karşılıksız senedin piyasaya sürülmemesi için birinci teminat dayanışma ortaklıklarıdır. İkinci teminat her senet için konmuş bulunan taşınmaz teminatıdır. Üçüncü teminat ise bizzat bankanın kendisidir. Böylece üçlü teminat altına alınan bu senedin asıl karşılığı, dördüncü olarak senedin üzerinde yazılı değer olacaktır. Diğer teminatlar hukukî olup, asıl ekonomik teminat senet karşılığı üretilmiş değerdir.

Vadesi gelmemiş senetlerin karşılığı henüz mevcut değildir. Günü gelince karşılığı ambar da olacaktır. Ancak bu senedin karşılığı olarak taşınmaz mevcuttur. Yani bir senedin iki karşılığı vardır. Biri senedin teminatı olan taşınmaz, diğeri ise senedin karşılığı olan değerdir. Yalnız vadesi gelmemiş senetlerin karşılığı tektir. Sadece o senet için gösterilmiş bulunan taşınmaz teminatıdır.

SENETLERİN TEDAVÜLÜ VE FİATLANDIRILMASI

Doç. Dr. Müh. Hira KARAGÜLLE (6)

I. GİRİŞ

Ekonomik değerler, farklı özellikleri dolayısı ile şu şekilde sınıflandırılabilir :

- a) Emek
- b) Taşınmazlar
- c) Dayanaksız tüketim malları
- d) Dayanıklı taşınır mallar
- e) Altın, nakit ve benzeri değerler.

Günümüz ekonomilerinde, yukarıdaki tüm değerler, karşılığı üzerinde belli olmayan para ile alınıp satılmaktadır. Mallar üreticiden toptancılara, parakendecilere ve tüketicilere birçok el değiştirerek ulaşmakta ve arada hep para kullanılmaktadır. Altını veya altın karşılığı basılacak parayı tüm mal değişimlerinde kullanmak, günümüz ekonomilerinde yeterli olmamakta, karşılıksız para basma yoluna gidilmektedir. Para da yeterli olmamakta, bono senedi ve vadeli çek gibi belgeler de kullanılmaktadır. Bu ise enflasyona sebep olmaktadır. Enflasyonun olduğu ekonomilerde karşılığı belli olmayan parayı mevduat olarak kabul edip kredi veren ve sıfır

6 1955 yılında Artvin'de doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini İzmir'de tamamladı. Ege Üniversitesinden Makina Mühendisliği dalında **1977**de lisans **1978**de yüksek lisans derecesi aldı. Daha sonra Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu'nun bursu ile Amerika Birleşik Devletleri'ne gitti ve **1984**de Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nden Makina Mühendisliğinde doktora derecesi aldı. Halen Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik - Mimarlık Fakültesi'nde öğretim üyesi olup evli ve bir çocuk babasıdır.

faizle çalışan faizsiz bir bankanın kendi kendine yürümesi mümkün değildir.

Önerilen yeni faizsiz banka modelinde, üretici, toptancı ve parakendeciler arasında malların tedavülü, karşılığı belli olan senetlerle sağlanır ve bu senetler mevduat olarak kabul edilip kredi olarak verilir. Ayrıca bu senetler Türk Lirası ile alınıp satıldığından senetlere likidite kazandırılır.

Seri seminerlerden biri olan, Yavuzer'in «Senet İhracı ve Çeşitleri» konulu tebliğinde belirtildiği gibi dört ana senet mevcuttur :

a) Toprak senedi	c) Buğday senedi
b) Demir senedi	d) Altın senedi

İmarlarda çalışan emek ile taşınmazlar toprak senediyle, dayanıklı taşınır mallar demir senedi ile, dayanıksız tüketim malları buğday senedi ile; altın, nakit ve benzeri değerler altın senedi ile alınıp satılır. Parakendeciden tüketiciye satışlarda genellikle senetler kullanılmaz, tüm mallar için para kullanılır. Bu para karşılıksız değil de gümüş karşılığı olduğu taktirde enflasyon doğurmaz ve sadece parakendeci ve tüketici arasında kullanıldığından yeterli olabilir.

Yukarıda adı geçen dört ana senet dışında belirli taşınmazlar karşılığı site, arsa, mesken ve tesis hisse senetleri; belirli mallar karşılığı mal senetleri çıkarılabilir. Ayrıca üretim tesislerinin ürettiği ana mamul mallar karşılığı işletme senetleri çıkarılır. Üretimde çalışan emek de dahil, üretime tüm katkı işletme senetleri cinsinden değerlendirilir.

Yukarıdaki senetlerin karşılıkları ve hukukî teminatlarının ne olması gerektiği seri seminerlerden biri olan Tekelioğlu'nun «Senetlerin Karşılıkları ve Teminatı» konulu tebliğde yer almaktadır.

H. SENETLERİN FİATLANDIRILMASI

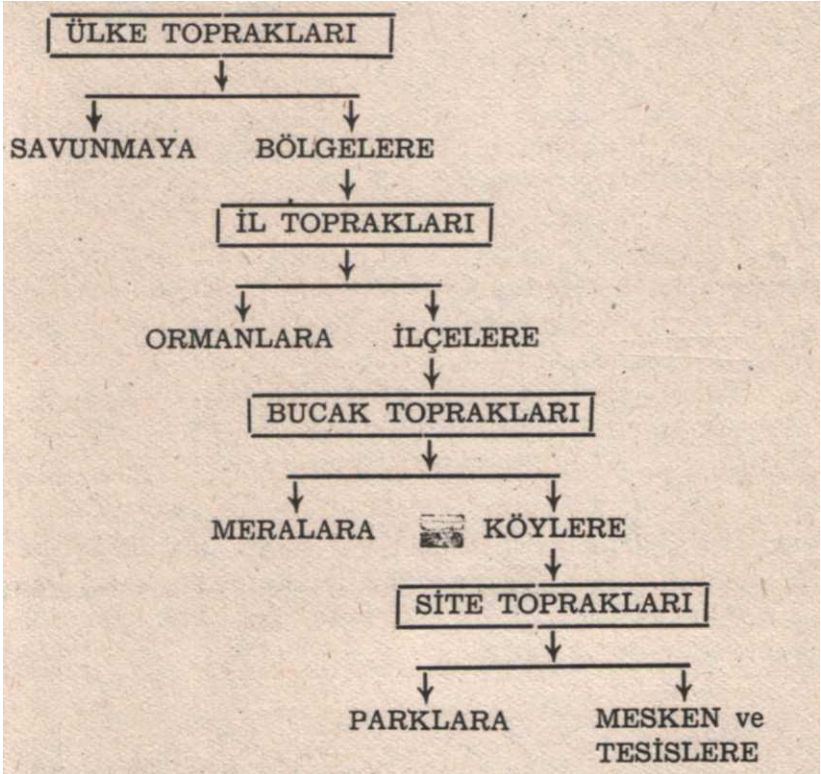
I. Toprak Senedi

Banka mülkiyetinde olan arazilerin karşılığı çıkarılan toprak senedinin fiatı, Önce emek cinsinden belirlenir. Bunun için aşağıda anlatılan standart uygulanabilir.

Şekil 1'de bir ülkedeki toprakların dağılım şekli görülmektedir. Ülkede, mesken ve tesislerin işgal ettiği toprak dışında mevcut toprak, kalan toprak olarak adlandırılır. İlde ve bucakta kalan toprak için de benzer tanım sözkonusudur. Diğer taraftan ülkede yaşayan nüfusa bağlı olarak toplam emek varlığı gözönünde bulundurulur. Bunun yaklaşık hesabında, toplam nüfusun yarısının çalışabileceği kabul edilirse .:

$$\left(\begin{array}{c} \text{Toplam} \\ \text{Emek} \end{array} \right) = \frac{\text{Toplam Nüfus}}{2} \times \left(\begin{array}{c} \text{Bir İnsanın} \\ \text{Ortalama Ömrü} \end{array} \right) \times \left(\begin{array}{c} \text{Bir İnsanın Bir} \\ \text{Yılda Ortalama} \\ \text{Çalışma Süresi} \end{array} \right)$$

olarak saat-emek cinsinden bulunabilir.

Şekil: 1— Ülkelerin topraklarının dağılım şeması

150 / FAİZSİZ YENİ BİR BANKA MODELİ

Ülkede kalan toprak miktarı toplam emeğe bölünürse bir metrekarelik toprak senedinin saat-emek cinsinden fiyatı bulunur. Bu fiyatın tersi ise imarda çalışan emeğin toprak senedi cinsinden ücretini belirler. Bu nominal ücret, çalışanın tahsil, tecrübe ve kabiliyetine göre tariflendirebilir. Ülkede kalan toprak azalırsa veya nüfus artarsa toprak senedinin fiyatı artar.

a) Site Hisse Senedi :

Banka arazisine kurulacak sitenin plan yapılıır. Gereklı toplam arazi site toprağı olarak adlandırılır ve bulunduğu il ve bucağa göre toprak senedi cinsinden şu şekilde fiyatlandırılır :

$$\left(\frac{\text{Site Senetlerinin Toplam Fıatı}}{\text{Toplam Fıatı}} \right) = \frac{5}{3} \times \left(\frac{\text{Site Toprağı}}{\text{Toprağı}} \right) \times \left[\frac{1 + \frac{\left(\frac{\text{İlde Toplam Toprak}}{\text{Toprak}} \right) // \left(\frac{\text{Ülkede Toplam Toprak}}{\text{Toprak}} \right)}{\left(\frac{\text{İlde Kalan Toprak}}{\text{Toprak}} \right) // \left(\frac{\text{Ülkede Kalan Toprak}}{\text{Toprak}} \right)} \right] + \left[\frac{\left(\frac{\text{Bucakta Toplam Toprak}}{\text{Toprak}} \right) // \left(\frac{\text{Ülkede Toplam Toprak}}{\text{Toprak}} \right)}{\left(\frac{\text{Bucakta Kalan Toprak}}{\text{Toprak}} \right) // \left(\frac{\text{Ülkede Kalan Toprak}}{\text{Toprak}} \right)} \right]$$

Site senetlerinin toplam fiyatının 2/3'ü sitenin imarına ayrılır. Sitenin kurulacağı il veya bucakta kalan toprak ÷lkede kalan toprağa oranla daha az ise, yani o il veya bucak daha çok imar edilmişse, site senetlerinin fiyatı artar.

b) Arsa Hisse Senedi:

Arsa senetlerinin fiyatı bu arsaya dñřen site senetleri payının fiyatının iki katı olarak alınır. Arsa hisse senetlerinin fiyatının yarısı o arsamın imarına harcanır.

c) Mesken Hisse Senedi:

Meskenin keşfi yapılır. Arsa bedeli ilave edilir. Toplam mesken hisse seredinin fiyatı verir.

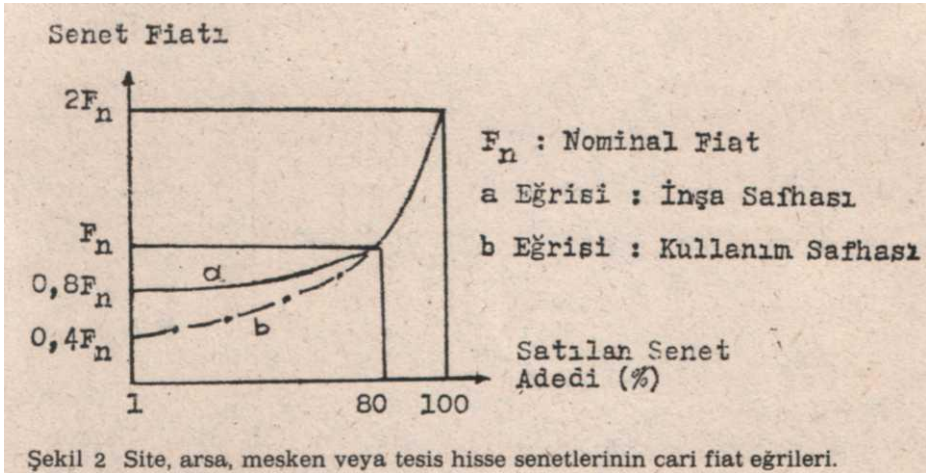
d) Tesis Hisse Senedi :

Arsa ve tesisin bedeli eklenerek paylara bölünür.

e) Hisse Senetlerinin Cari Fiatları:

Yukarıda site, arsa, mesken ve tesis hisse senetlerinin nominal fiyatlarını belirleme esasları verildi. Hisse senetlerinin- cari fiyatlarını belirlemede aşağıdaki esaslardan hareket edilir.

Site, arsa, yapı veya tesisin kullanıma hazır hale gelene kadar inşaat safhası; daha sonra ise kullanım safhası olarak adlandırılır. Bu iki safhada Şekil 2'de gösterilen eğriye göre fiyatlandırma uygulanır.

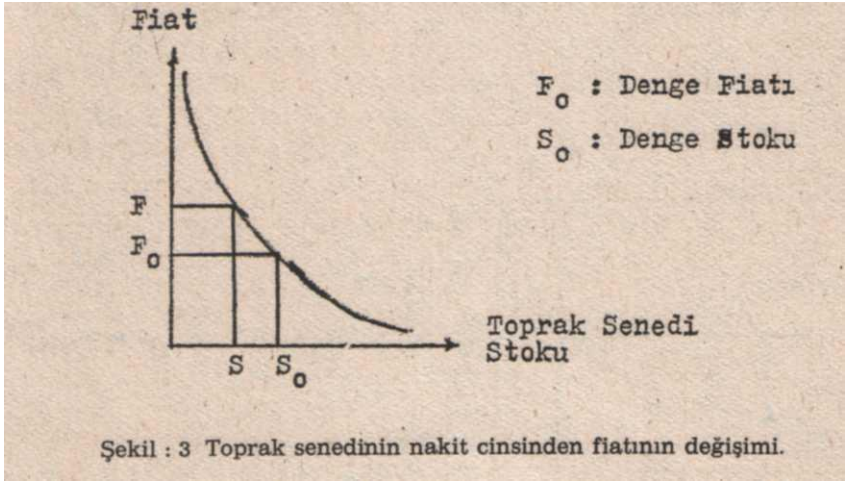

İnşaat esnasında, satılan hisse senedi adedi sıfır ise ilk senedin cari fiyatı nominal fiattan az olup örneğin yüzde yirmi tenzilatlıdır. Senetlerin yüzde sekseni satılmış ise fiyat nominal fiattır. Kullanım safhasında ise satılan hisse senedi adedi yüzde seksenin altına düşerse fiyat inşaat esnasında aynı durum için tesbit edilen fiattan aşağıdadır. Tüm senetler iade edildiğinde fiyat nominal fiattan örneğin yüzde kırkıdır.

Şekil : 2'deki eğrilere göre senetlerin yüzde sekseninin toplam fiyatı söz konusu taşınmazın imarı için yeterli olmalıdır. Senetlerin yüzde yüzü satıldığında fiyat nominal fiyatın iki mislidir. Senetlerin satışının yüzde seksenin üzerine çıkması teşebbüsün kâra geçtiğini ifade eder. Yukarıdaki yüzde yirmi, yüzde kırk, iki misli örnek sayılar olup, hisse senedi mukavelesinde belirlenir.

Kullanıma hazır tesisler, üretimden pay şeklinde kiraya verilir. Mesken ve tesislerin nominal değerleri aynı zamanda ipotek değerleridir.

Yukarıdaki tüm senetler nakit ile alınıp satılabilir. Bunların nakit değerleri imarda çalışan emeğin nakit cinsinden ücretine ve arz ve talebe bağlıdır. Şekil : 3'te toprak senedinin nakit cinsinden fiyatını belirleme esasları verilmiştir.

Toprak senedinin denge stoku ve fiyatı tahmin edilir. Bankada mevcut toprak senedi, denge stokunun altına düşerse fiyat artar, aksi halde azalır. Herhangi bir durumda stok S ise fiyat F Şekil : 3'teki eğriden bulunabilir. Eğrinin fonksiyonu

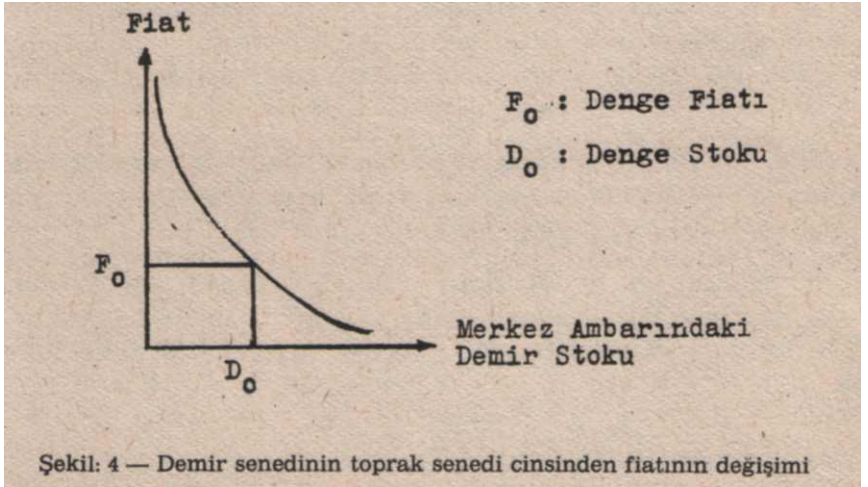
$$\frac{S}{S_0} = \frac{F_0 (1 + X)}{F} \quad \text{şeklinde olabilir.}$$

Burada X bir katsayı olup, stoktaki değişimin fiattaki değişmeye etkisini belirler.

Banka, çıkardığı toprak senetlerini müteahhitlere kredi olarak verir. Kredi, müteahhitlerin çalıştığı emek karşılığı verilir. Ayrıca malzeme kredisi de verilir. İmarda çalışan emeğe ödemeler toprak senedi ile yapılır. Toprak senedi daha sonra nakde ya da mesken veya tesis hisse senedine dönüştürülebilir. **Üretimde veya genel hizmet sektöründe iş bulamayanlar, tarifeli ücretle imarda her zaman çalışabilirler.** Piyasanın durumuna göre, emek sahibi tercihini yapar. İmardaki emek ücretinin nakit karşılığı tatmin etmese bile nakit yerine taşınmaz hisse senedi elde etme, çalışmayı teşvik edici olabilir. Böylece işsizlik sorunu, imarda her zaman iş imkânı ile çözülebilir.

2. Demir Senedi:

Bir merkez ambarı tesis edilir. Ambar örneğin 1100 kilo demir getirene 1000 kilo karşılığı demir senedi verir. 100 kilo fazlalık ambar giderleri içindir. Ambar, demir senedini getirene de karşılığı olan demiri verir. Ambardan, giren demir kadar senet çıkar. Demir senedi, bankada diğer senetler cinsinden veya nakit cinsinden alınıp satılır. Şekil : 4'te demir senedinin toprak senedi cinsinden fiyatlandırılma esası verilmiştir. Diğer senetler cinsinden veya nakit cinsinden fiyatı da toprak senedi baz alınarak kolaylıkla hesaplanabilir.

Şekil : 4'teki eğri, Şekil : 3'tekine benzerdir.

Mesken veya dayanıklı tüketim malı üreten tesisler ipotek edilerek demir senedi çıkarılabilir. Bu senetler demir tüccarlarına kredi olarak verilir. Demir tüccarları da merkez ambarı gibi senet-demir alış-verişi yaparlar. Ambarlarında bir anda mevcut senet ve demir toplamı sabit olmalıdır.

Demir senetleri ile tüm dayanıklı taşınır mallar alınıp satılır. Bu malların demir senedi cinsinden fiatlarını piyasa şartları belirler.

3. Demir Senedi Gibi Fiatlandırılan Senetler

Buğday senetleri ve mal senetleri de demir senedi gibi fiatlandırılır. Senetlerin karşılığı olan mallar için merkez ambarları tesis edilir. Malın denge stoku ve fiatı belirlenir.

Demir senedinde olduğu gibi ipotek karşılığı senet çıkarılabilir. Bu senetler ilgili tüccarlara kredi olarak verilir. Dayanıklı taşınır mallar için ipotekler demir senedinde olduğu gibidir. Buğday ve dayanıksız tüketim malları senetleri için tüketim malı üreten tesisleri ipotek kabul edilir.

Buğday senedi ile dayanıksız tüketim malları alınıp satılır. Bu malların buğday senedi cinsinden fiatlarını piyasa şartları belirler.

a) Altın Senedi

Merkez kuyumcu tesis edilir. Burada altın getirene altın senedi, altın senedi getirene altın verilir. Altın senedinin fiatı, demir senedinde olduğu gibi denge stoku ve fiatı belirlenerek Şekil : 4'te-kine benzer bir eğri ile tesbit edilir.

Demir veya buğday senetleri ipotek edilerek altın senedi çıkarılabilir. Bu senetler kuyumculara kredi olarak verilir. Kuyumcular da altın-senet alış-verişinde bulunurlar.

Döviz, altın senedi ile alınıp satılır. Dövizin altın senedi cinsinden fiatı piyasaya bağlıdır. Belirli bir döviz stoku bulundurulur. Stoka göre fiat, Şekil ; 4'teki eğriye benzer bir eğri ile belirlenir.

b) İşletme Senetleri

İşletmeler, çıkarılan işletme senetlerinin karşılığı ana mamul

malın stokunu bulundururlar. Stok seviyesini dengede tutacak şekilde işletme senetlerini demir senedi veya buğday senedi cinsinden fiatlandırır. Diğer mamullerinin de stoklarını bulundurarak işletme senedi cinsinden fiatlandırır.

c) İstihkak Senetleri

Bölüşülecek değerler için istihkak senetleri çıkarılır. Hak edenlere paylaşılır. Değerler satıldığında veya elde edildiğinde, istihkak senedi sahiplerine dağıtılır. Bölüşülecek değer bir hizmet sonucu elde edilecek hizmet payı ise, hizmet yapanlar mukavelelerine göre ve çalışma nisbetlerine göre paylaşırlar. Bölüşülecek değer mal ise malın satışından gelen gelir paylaşılır. Talebi fazla olan malın fiatı arttırılır.

III – SELEM SENETLERİNİN FİATLANDIRILMASI

Demir ve buğday senetleri, mal senetleri ve işletme senetleri vadeli olarak çıkarılabilir ve bunlara selem senetleri denir. Selem senedi sahibi vadesi gelmeden karşılığı olan malı talep edemez. Selem senetleri vadeye göre tenzilatlı satılırlar. Vade arttıkça fiat düşer. Selem faize benzer ancak tam zıddıdır. Faizde mal peşin, para veresiye vadeye göre faiz sözkonusudur. Selemde ise para peşin, mal veresiye ve vadeye tenzilat sözkonusudur.

Selem senetleri üreticilere ipotek karşılığı kredi olarak verilir. Tüccarlar veya tüketiciler bu senetleri alıp, gelecekte üretilecek malı ucuza temin ederler. Selem senetleri ile üretim makroda planlanabilir.

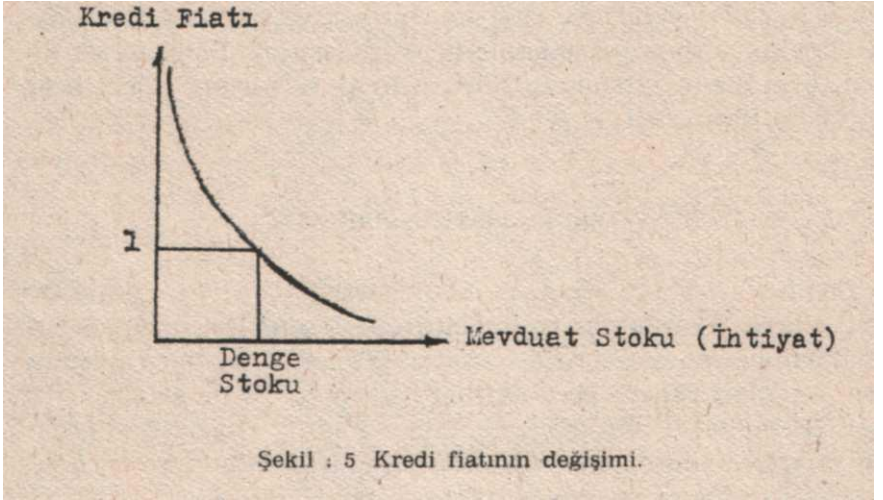
IV – SENETLERİN KREDİ FİATI

Banka, yukarıda adı geçen tüm senetleri alır, satar, mevduat olarak kabul eder ve kredi olarak verir. Bir şahsın bankadaki mevduatının bankada kalış zamanı ile çarpımına mevduat hacmi denir. Bankadan aldığı kredinin kullanma süresi ile çarpımına ise kredi hacmi denir. Seri seminerlerden biri olan Tekir'in «Faizsiz Sistemde Kredileşme ve Kredi Müessesesi» konulu tebliğde de belirttiği gibi, karşılıklı kredileşme kriterine göre bir şahıs mevduat

hacmi kadar kredi hacmi hak eder. Fakat bankadaki mevduat stoku ve kredi talebine göre bu imkân değişebilir.

$$\frac{\text{Kullanılabilecek Kredi Hacmi}}{\text{Hakedilen Kredi Hacmi}} = \text{Kredi Fıatı}$$

olarak tanımlanır. Kredi fıatı Şekil: 5'teki eğriye göre

Şekil : 5'te denge stoku mevduatın örneğın beşte biri olabilir. Her senet için kredi fıatı ayrı ayrı belirlenir.

V – SENEİLERİN TEMİNAT FİATI

Kredi için teminat gösterilmesi şarttır.

$$\frac{\text{Kredi Miktarı}}{\text{Teminat Miktarı}} = \text{Teminat Fıatı}$$

olarak tanımlanır. Bir malın üretimi teşvik edilmek isteniyorsa teminat fıatı azaltılır. Böylece alımlabilecek kredi miktarı arttığında teşvik sağlanmış olur.

SONUÇ

Yukarıda anlatılan fiatlandırmada ana hedef her türlü arz ve talebin karşılanmasıdır. Senet arz edilip karşılığı talep edildiğinde veya senet arz edilip nakit talep edildiğinde veya tersi durumlarda belirlenecek fiatlara göre istek karşılanabilmelidir. Bankada senetlerin alış ve satış fiatı aynı olmalı, herkese eşit muamele yapılmalıdır. Fiatlar eğrilerle belirlenmeli, pazarlık yapılmamalıdır.

Banka, tüm müteşebbislere eşit fırsatla açık olmalı, bunların getirecekleri proje tekliflerini çıkaracağı hisse senetleri, selem senetleri ve işletme senetleri ile halka sunmalıdır. Başarılı ve güvenli müteşebbisler daha büyük projeler için aday olmalıdır. Banka, çıkaracağı senetlerle küçük veya büyük tasarrufları faizsiz ve enflasyonsuz koruma ve bunları projelendirilmiş küçük veya büyük yatırımlara dönüştürme imkânı sağlayabilir. Mevduat hacmine göre kredi hacmi mefhumu ile tasarrufu teşvik edebilir. Senet fiatlarına göre makroda planlama yapabilir, ekonominin geleceği için sıhhatli tahminlerde bulunabilir.

Toprak senedi mefhumu ve taşınmaz hisse senetleri ile imarı makroda planlayabilir ve işsizlik sorununu çözebilir. Selem senetleri ile üretimi, altın senedi ile ihracat ve ithalatı makroda planlayabilir. Senetlerin teminat fiatı mefhumu ile belirli malların üretimini teşvik edebilir.

Bu tebliğde anlatılanların kaynağını, İzmir'de S.S. Akevler Kredi ve Yardımlaşma Kooperatifindeki uygulamalar, geliştirilen mukaveleler ve Süleyman Karagülle başkanlığında genellikle haftada iki saat yapılan Kooperatif toplantılarında alınan notlar teşkil etmektedir.

FAİZSİZ BANKA MUHASEBESİ VE İŞLEYİŞİ

Dr. Ali **ERİŞEN (7)**

ÖZET

Ekonomik değerlerin, ne olduklarının, kime ait olduklarının ve nerede bulduklarının belirlenmesi, muhasebe olarak tanımlanarak, kişilerin alacaklı ve borçlu olmalarından hareketle, önce hesap sahiplerinin kimler olduğu anlatılmıştır.

Daha sonra, alacak ve borç hesaplarının, diğer iki özelliği, **emanet-deyn** ve **vadeli-vadesiz** olma özellikleri tanımlanarak, hesap çeşitleri sıralanmıştır.

Son olarak da, ekonomik değerlerin temel sınıflandırılmasına dayalı olarak, muhasebe çeşitlerinden söz edilmiştir.

Muhasebe, sahip olunacak değerlerin, ne olduklarının, kime veya kimlere ait olduklarının ve nerede bulduklarının belirlenmesi olarak tanımlanabilir.

Topluluk hayatı, bazı değerleri topluluğun ortak değeri haline getirirken, bireylerin ve tüzel kişilerin veya ekonomik kişilik taşıyanların, karşılıklı olarak sahip oldukları haklar «zimme» kavramıyla ifade edilen anlamı taşıyagelmışlerdir. Diğer bir deyişle,

(7) Ali Erişen, 1951 senesinde İzmir'de doğmuştur. Sırasıyla ilk, orta ve yük sek tahsilini İzmir'de tamamlamıştır. 1972 senesinde, Ege Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Fakültesi'nden, Makina Mühendisi olarak mezun olmuştur. 1978 senesinde doktorasını tamamlamış olup halen Dokuz Eylül Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

160 / FAİZSİZ YENİ BİR BANKA MODELİ

genel olarak, ekonomik bir değeri beraberinde taşıyanla, bu değeri hak eden veya ona sahip olan kimse farklı kimseler olabilmektedir. Buna yönelik bir durum tesbitinin yapılması, topluluk muhasebesinin temelini teşkil eder.

Faizsiz banka müessesesi, malları ve nakit'i bir merkezde toplayıp kredi olarak dağıtmak yerine, yukarıda geçen zimmet kavramından hareketle tesis edilecek merkezî bir muhasebe ile malın ve nakitin kimde ve nerede bulunduğunu bilme ve ilgililere talimat verme şeklinde çalışacaktır. Faizsiz banka, ayrıca, ekonomik kişilik taşıyanlara ait tüm borç ve alacakların kendisine bildirilen kadarına da kefil olacaktır. Bu *kefalet*, muhasebe hatasından doğan zararların karşılanmış olmasını gerektirir ki, bu da, muhasebe sistemini uygulayacakların bu zararı aralarında dayanışma esasına göre gidermeleri şeklinde çözümlenecektir. **Dayanışma esası, ancak, zararın ortaya çıkması durumunda ortaklar arasında paylaşılmasını öngören, aidatsız bir sigorta sistemi olarak da düşünülebilir.** Yine, kişilerin muhasebelerinin, bu yaygın muhasebe sistemi ile tutulmuş olması, kendilerinin bu zorluktan kurtarılması ve dolayısıyla ekonomik sirkülasyona olan katkılarının artırılması amacını da beraberinde getirmiş olacaktır.

Bu temel açıklamalara dayalı olarak, banka muhasebesince hesap sahiplerinin, bunlara ait değişik hesapların ve sahip olunan ekonomik değerler arasındaki ilişkinin belirlenmiş olması gerekir. Bu açıdan, öncelikle hesap sahiplerinden, sonra değişik hesapların neler olabileceğinden ve en son olarak da ekonomik değerlerin arasında ortaya çıkabilecek ilişkilerden söz edilecektir.

I – HESAP SAHİPLERİ

Hesap sahipleri dört ana grupta toplanabilir:

- Kişiler,
- Mekân Üniteleri,
- Ortaklıklar,
- Mal Toplulukları.

Bunlarla ilgili olarak aşağıdaki açıklamalar yapılabilir.

1 – Kişiler

İnsan'ın insan'a, eşya'nın da eşya'ya malik olamamasının yanısıra, insanın eşyaya malik olması ve kişilerle toplulukların birbirlerine belirli hizmetleri yüklenmeleri ve bu yönden de bir hak'kın doğması söz konusudur.

Kişilere yönelik bu tip hakların doğması ve her insanın şahsiyetinin olması sebebiyle, banka ile ilişkilerinde her kişi için kendisi adına bir hesap açılır ve kendisine bir hesap numarası verilir. Bu hesap numarası kişiye ait bütün borç ve alacaklarla, her türlü kayıttaki işlem göreceği gibi, aynı hesap numarasıyla bütün banka şubelerinde muamele yapma serbestisini de beraberinde getirecektir. Ayrıca, kişilere, kendi hesaplarını gösteren bir defter veya cüzdan da verilmiş olacaktır.

2 – Mekân Üniteleri

Kişilerin bir hesap numarası ile banka muhasebesine bağlanmalarına benzer olarak, değişik türden malların veya genel ismiyle «eşya»nın da hesaplara girmesi gerekmektedir. **Hesap sahibi olma açısından, eşyanın içersinde bulunduğu mekân üniteleri esas alınıp, bu yerler için hesap açılır ve hesap numarası verilir.** Muhasebe açısından, eşyanın bulunduğu yer borçlu, eşya sahibi alacaklı gösterilecektir. Genel bir anlam taşıması açısından, senet ve nakit'in dışında bütün taşınabilir değerlerin mekân ünitelerine zimmetlenmiş olmaları esası vardır.

Herhangi bir yerde bulunan mallar, o yer'in «emin»ine teslim edilir, muhafazası için ise ((muhafızlar» görev alırlar. Muhasebe kaydına yönelik olma dışında, mallarda ortaya çıkan zarar ve ziyat, eminlerin ve muhafızların içersinde bulunduğu dayanışma ortaklığı tarafından karşılanacaktır. Bir yerin muhasebe kaydı açısından, orada bulunması gereken malları gösterir defter veya kartlarda yer alan bilginin, mevcut mal miktarı ile uyuşmaması durumunda, o yer'in emin'i sorumlu olacaktır. Cezası, eminlik ehliyetinin geri alınmış olmasıdır.

Dayanışma ortaklığında zarar ortaklarca karşılanırken, zarara sebep olanın ortaklıktan çıkarılması şeklindeki bir oto-kontrolün sağlanmış olması da ayrıca dikkat çekicidir.

3 – Ortaklıklar

Çok kişinin bir araya gelerek kurdukları ortaklıklarda muhasebede tek kişinin hesabı gibi işlem görecektir, yani sahip olduğu kişilik gereği, bunlar da bir hesap numarası ile temsil edileceklerdir.

Muhasebede işlem görecektir ortaklıkların bir kısmı, mevcut mevzuata göre «tüzel kişiler» olarak ve gerçek kişiler gibi hesaba geçecektir. Diğer ortaklıklar ise, «adi ortaklıklar» statüsünde, bir mesul ortak vasıtasıyla banka muhasebesinde temsil edileceklerdir. Bu adi ortaklıkların banka hesap numarası alabilmeleri, mukavelelerini hazırlamış olmaları, mesul ortağını belirlemiş olmaları ve banka kurucularından olan tüzel kişilerden birisinin genel hizmetini sağlamalarından sonra mümkün olacaktır.

Herhangi bir adi ortaklık içerisindeki ortaklar arası anlaşmazlıklar, banka'nın «hakemlik kurum» tarafından çözümleneceği gibi, adi ortaklıklar arasında beliren anlaşmazlıklar da yine aynı hakemlik kurumunca çözümlenecektir.

4 – Mal Toplulukları

Belirli bir değerlendirmeye göre, birçok değişik mal, bir tek mal olarak değerlendirilmek üzere, mal topluluğunu meydana getirecek şekilde birleştirilir. Bu birleştirme sonucu, mal topluluğunu temsil etmek üzere bir de senet çıkarılır. Bu senete bir hesap numarası verilir ve bu senetle temsil edilen mallar anbar'a girdikçe senet piyasaya sürülür. Bu senedin hareketi mukabil malların hareketi anlamını taşır. Ayrıca, bütün işletmelerin kendilerine has, ürettikleri veya üretimde kullandıkları malları temsil eden böyle senetleri olacaktır.

Senetin piyasadaki hareketi sırasında, satın alma gücü artmışsa, yani bu senetle satılan mallar ucuzlamış ise, halk senete rağbet edecektir. Böylece, işletme açısından, piyasaya sürülen senet miktarı artmadığı halde, anbarındaki mal stok seviyesi yükselmiş olacaktır. Bu durum ise kârlılığın sonucudur. Zarar etme durumunda ise belirlenen bu hususlar tersine gelişecektir. Yapılan bu analizin ışığı altında, senetlerin rayiç değerleri anbardaki stok seviyesine göre tesbit edilecek ve senetin rayiç değeri, o seneti piyasaya süren işletmenin kârlılık durumunu gösterecektir. Ayrıca,

senetlerin rayiç fiyatları, her hafta itibariyle tesbit edilmelidir. Bunun yapılabilmesi için de merkez anbarındaki stok seviyesi ve seneti ellerinde bulunduranların ellerindeki senet miktarının banka muhasebesince bilinmesi esas olacaktır. Senetlerle ilgili olarak, ileride, senet muhasebesinde, detaylı bilgi verilecektir.

II – HESAP ÇEŞİTLERİ

Genel anlamıyla muhasebenin tutulmuş olmasının, topluluğa değişik yönlerden sağlayacağı fayda, *topluluk bireyleri arasında meydana gelen her türlü ekonomik ilişkinin kağıt üzerinden takip edilebilmiş olması şeklinde özetlenebilir. Bu genel amacın gerçekleşmesi için de, bireyler arası bütün ekonomik ilişkilerin muhasebece bilinmiş olması gerekir.* Böyle bir beyan ve buna dayalı olarak yararlanılabilecek değerlerin «yer» ve «miktarlarının bilinmesi, ilişkilerin daha sağlıklı olarak gelişmesini sağlayabilecektir.

Kişiler veya topluluklar, yukarıdaki paragrafta belirtildiği gibi, *ihtiyaç olması halinde kendisine müracaat edilebileceği anlamını taşımak üzere, ellerinde bulunan ekonomik değerleri beyan etmekle faizsiz banka müessesesine katılabilecekleri* gibi, sahip oldukları belirli eşyaları, topluluğun yararlanması için ortak bir yere koymakla ve sahip oldukları misliyatı, kendisine daha sonra gerektiği zaman kullanmak üzere, o anda ihtiyacı olan başkasının değerlendirebilmesi için banka anbarına teslim etmekle de katılabilir.

Sahip olunan bir değerın beyan edilmesinin, eşyanın ortak bir yere konmasının ve misliyatı anbara tesliminin muhasebece bilinmesi gerektiği gibi, bireyler arası gerçekleşen ilişkilerin ne maksatla yapıldığının, ekonomik ilişkiye konu olan değerın tasarrufuna yetkili olan bireylerin kimler olduklarının ve son olarak da değer üzerinde meydana gelecek artma ve eksilmelerin kime ait olacağını bilinmesi gerekecektir.

1 - Emanet ve Deyn Hesapları

Yukarıda belirtilen ihtiyaca dayalı olarak, banka muhasebesini yönlendiren temel prensip şöylece ortaya konabilir: Her türlü hesap sahibinin (kişiler, ortaklıklar, mekân üniteleri ve senetler)

borçlu veya alacaklı olabilmesinin yanısıra, «*emanet*» edilen bir değerde ortaya çıkacak değer değişimi, o değerın alacaklısına ait olacaktır. Bu temel noktanın geriye kalan diğer yarısı da şöyle tamamlanabilir: «*Deyn*» olarak verilen bir değerdeki artma ve eksilmeler o değerın borçlusuna ait olacaktır. Değer değişiminin kime ait olacağı noktasında, kabul edilen diğer temel prensip ise, «*artmalar kime aitse, eksilmeler de ona attır*» şeklinde özetlenebilir ve bu, aynı zamanda, faizsiz sistemin temel taşlarından birisini teşkil eder. Böylece, her alacaklı ve borçlu için emanet ve deyn hesaplarının açılması gerekecektir.

Emanet olarak verilen bir değerın tasarrufuna, yine yukarıdaki açıklamaya dayalı olarak, o değerın alacaklısının ve deyn olarak verilen bir değerın tasarrufuna ise o değerın borçlusunun yetkili olacağı tabii olarak ortaya çıkmaktadır.

Belirtilmesi gerekli diğer bir' nokta ise, «*değer değişimi*» deyimiyle kastedilenin ekonomik olma özelliğini taşımasıdır. Ekonomik artma ve eksilmelerin yanısıra, ortaya çıkabilecek hukukî eksilmelerin de kime ait olacağının belirlenmesi gerekir. Bu ise hukukî statüyü korumakla yükümlü olanlara ait olacaktır. Yani, sırayla, emin ve muhafızların kendileri, içersinde buldukları da yanışma ortaklıkları ve faizsiz bankanın kendisidir.

2 — Vadeli ve Vadesiz Hesaplar

Herhangi bir borç ve alacağın, emanet veya deyn olması özelliğinin belirlenmesinden sonra, ikinci olarak belirlenmesi gereken nokta, alacağın hemen talep edilip edilmemesine yönelik olarak hesapların «Vadeli» veya «Vadesiz» olma nitelikleridir. Bu nokta da, en az emanet ve deyn olma özelliği kadar önemlidir. Denebilir ki, banka muhasebesini yönlendiren iki temel özellik vardır ve bunlar borç ve alacak hesaplarının «emanet-deyn» ve «vadeli-vadesiz» olma özellikleridir.

Bir alacaklının, alacağını hemen talep edip etmemesi, ekonomik ortamda, borçlunun, borç olarak aldığı değeri değerlendirebilmesi açısından önem taşımaktadır. Borçlunun fayda sağlayabileceği bir durum, ancak borcunun vadeli olmasıyla ortaya çıkar. Bu gerçeğe dayalı olarak, faizsiz bankanın önemli hizmetlerinden birisi de, vadesiz alacakları, vadeli borçlara çevirmek olacaktır. Vadesiz alacaklı durum, çok kimsenin bankaya, kredi anlamını taşımak

üzere, borç vermesiyle; vadeli borçlu durum ise, bankanın ihtiyaç sahiplerine, yine kredi anlamında, borç vermesiyle mümkün olabilmekte ve ekonomik hareketlilik böylece doğmaktadır. Bu sirkülasyon, banka açısından, «Vadesiz borçlanma» ve «Vadeli borç verme» statüsüyle belirlenmektedir. *Banka böyle bir ekonomik olayı, sadece, muhasebe olarak isimlendirdiğimiz, durum tesbitlerini yaparak ve kefaleti aracılığıyla gerçekleştirebilmektedir.* Faizsiz bankanın, topluluğun gelişmesine yönelik temel fonksiyonu, böylece, bir kez daha belirlenmiş olmaktadır.

Faizsiz banka sisteminde, «vadø» kelimesi, borcun ödenmeye mecbur olunduğu bir tarihi göstermez. Onun yerine, ya alacağın talep edileceği tarihi belirtir ve talep edilmedikçe ödemekle yükümlü olunmaz, ya da, borcun talep edilmesiyle, ödenmemesi veya geciktirilmesi durumunda, borçlunun kredi hacminin düşürüleceği bir şartı belirtir. Ancak dönem sonunda, kredi limitinin aşılmasıyla borçlu hakkında icra işlemine girişilebilir. Böylece, «vadø», tarihe bağlanan bir özellik taşımak yerine, «şart» olarak ortaya çıkan bir özellik taşır.

Emanet-deyn ve vadeli-vadesiz hesapların göz önüne alınmasıyla; borç ve alacağın herbirisi için dörder hesap ortaya çıkacaktır ki, *bu da, her hesap sahibi için sekiz çeşit hesap söz konusu olacak anlamını taşır.*

Bu hesapları sıralayacak olursak;

VE: Vadeli Emanet Borç ve Alacak

E: Vadesiz Emanet Borç ve Alacak

D: Vadesiz Deyn Borç ve Alacak

VD: Vadeli Deyn Borç ve Alacak.

III — MUHASEBE ÇEŞİTLERİ

Alacak ve borç temel kavramlarından hareketle, alacaklı ve borçluların, «hesap sahipleri» başlığıyla bir sınıflandırmaya tabi tutulmalarının yanısıra, hesap sahipleri arasındaki alacak ve borç ilişkisinin niteliğine bağlı olarak (eşya-yer, eşya-insan ve insan-insan) alacak ve borç hesapları da «hesap çeşitleri» başlığıyla bir gruptandırmaya sahip olmuştur. Şimdi de, alacak ve borca konu olan

ekonomik değerlerin, temel bir sınıflandırmaya dayalı olarak, bunların muhasebece nasıl kaydedileceklerinden söz edilecektir. Bu ayırmda, her bir değer için, o değerın muhasebesi de ortaya çıkmış olacaktır.

Ekonomik değerlerin temel sınıflandırması ve dolayısıyla ilgili muhasebesi, sahip oldukları niteliklere ve değerlendirilecekleri para birimine bağlı olarak şöylece yapılabilir:

- Taşınmaz muhasebesi
- Emekmuhasebesi
- Mal muhasebesi
- Nakit muhasebesi
- Senet muhasebesi.

Bunlar, taşıdıkları önem sebebiyle aşağıda ayrı ayrı incelenmiştir.

1 — Taşınmaz Muhasebesi

Taşınmazların temel özellikleri, nakledilememeleri ve kullanınca tükenmemeleridir. Bunlara dayalı olarak ve taşıdıkları büyük değerler sebebiyle, alım-satımlarındaki hareket de, diğer malların aksine bir davranış gösterir. Refah dönemlerinde yüksek fiyatla, kriz dönemlerinde ise düşük fiyatla işlem görürler. Taşınmazlar, Toprak Senediyle fiyatlandırılırlar, yani alınıp satılırlar.

Muhasebesi açısından, taşınmazların inşa edilmeleri ve kullanımı gibi iki ayrı dönem söz konusudur. İnşa döneminde harcanan arsa, genel hizmet, malzeme ve işçilik giderlerinin o taşınmaza ait muhasebeye geçirilmesi gerekir. Kullanılmaları döneminde ise kiraların, yapılan tamir ve bakım masraflarıyla götürülen genel hizmetin de, yine, o taşınmazın muhasebesinde görünmesi gerekir. Taşınmazlar, kullanmakla eksilmedikleri için, kendilerinin kiraya verilmesi serbesttir.

2 — Emek Muhasebesi

Çalışanların, üretimde ve imarda bizzat yer almaları sebebiyle, ekonomik yapıdaki durumları tüm muhasebe içinde farklı sta-

tüye tabi olmalarıyla ortaya çıkabilir. Çalışanların emekleri, yaptıkları iş ile orantılı olarak değerlendirilir.

Çalışanların istihkakları dört şekilde ortaya çıkabilir. Bir kısmı, zamanla orantılı olarak belirlenen bir ücret alırlar. Diğer bir kısmı, parça başına belirlenmiş bir miktarı, parçayı teslim etmeleriyle götürü olarak istihkak ederler. Başka bir kısmı ise, çalışma ile ortaklığa katılmak şeklinde, meydana gelen hasıladan pay kazanırlar. Son istihkak şekli ise, genel hizmetten pay alma ile gerçekleşir ve yapılan işle işletmenin cirosundan bağımsız olarak, çalışanın çalışması oranında genel net gelirden hakkını almasıdır. Bu son kazanma şekli, diğer bir açıdan, kâr'a katılma anlamındadır ve bazan hiç çalışmadan da genel gelirlerden pay sahibi olunabilir.

Çalışanlar ücret olarak, banka muhasebesinde yer alan temel senetlerden birisini alacaklardır. Bunlar, toprak senedi, demir senedi, buğday senedi ve altın senedidirler.

3 – Mal Muhasebesi

Ekonominin temeli insandır ve O'nun mala olan ihtiyacıdır. Diğer değerler, insanın kullanacak olduğu malı üretmesinde yardımcı oldukları için değer kazanırlar. Mal denilince «taşınırlar» ve özellikle «tüketim malları» anlaşılacaktır. Taşınmazların inşaatında kullanılan mallar ise «malzeme» olarak bilinir. Ayrıca, taşınmazlar kiraya verilebildikleri halde, taşınırlar, ortaya çıkabilecek eksilmeler sebebiyle kiraya verilemezler.

Tüketim malları ve inşaat malzemesi için tutulacak muhasebeler de farklı olacaktır. Taşınır malların, miktarlarını ve kimlere ait olduklarını bilmek «**anbar muhasebesi**» olarak bilinirken, taşınmazlara harcanan malzemelerin değerlerini belirlemek «**maliyet muhasebesi**» olarak isimlendirilir.

Faizsiz sistemde, taşınır malların maliyetlerinin bulunması uzun uzun kayıtlara ve değerlendirmelere ihtiyaç göstermez. Çünkü, bu sistemde, taşınır malların değerleri, üretilirken belirlenmez. Üretim sırasında girdiler vardır ve bunlar hasıladan pay alırlar. Bu paylar, sahipleri tarafından satılınca, girdi değerleri hesaplanmış olabilir. Buna dayalı olarak, taşınır mallara ait maliyet muhasebesi, faizsiz sistemde önemini yitirmiş olur ve mal mu-

hasebesi denilince, sadece, «anbar muhasebesi» anlaşılır. Maliyet muhasebesi denilince de, taşınmazların inşasında kullanılan malzemelerin değerlerinin belirlenmesi anlaşılır.

Muhasebenin temel özelliği, «herkesin, verdiği ve aldığını yazması ve bunu bir belgeyle muhasebeye bildirmesi» esasına dayalı olarak, herhangi bir üretim mahallinde, anbara teslim edilen malların miktarlarının ve kimin tarafından teslim edildiklerinin bilinmesi mal muhasebesinin esasını teşkil eder. Bu sayede, bir önceki döneme ait işletme senedi fiyatı göz önüne alınarak alacaklılar ve borçlular için hesap yapılacak ve ayrıca mevcut mal stok seviyesi ile de bir sonraki dönemde üretilecek malların işletme senedi fiyatları belirlenecektir. Stok seviyesine göre fiyat belirlenmesi ise üretim dengesini, iş bölümünü de gerçekleştirecek şekilde, oluşturacaktır.

Herhangi bir üretim yerinde, üretilen mallara karşılık, o üretim koluna ait işletme senedi verilecektir. İşletme senedinin fiyatı anbar stok miktarıyla belirlenirken, standart üretim mallarına ait işletme senetleri, buğday senediyle tedavül edecektir.

Herhangi bir anbardaki mallar oraya zim metlidirler, emanet ve deyn olabilirler ve de korunmaları sırasında ortaya çıkacak zararlar, o yerin muhafız ve emînlerinin dahil oldukları dayanışma ortaklığınca karşılanır. Ayrıca, beyan esasına dayalı olarak, anbarlarda bulunan malların cinslerinin ve stok seviyelerinin mal muhasebesinde tutulması sebebiyle, acil ihtiyaç durumlarında, kredileşme esasına dayalı olarak, başvurulacak anbarlar bilinmiş olur.

4 – Nakit Muhasebesi

Nakit denilince altın ve gümüş anlaşılacaktır. Nakit kişilerin zim metinde olup, meydana gelecek artma ve eksilme kendilerine ait olacaktır. Diğer bir anlamda, nakitlerin emaneti yoktur. Bütün nakit deyn hesabında işlem görür. Bu yönüyle de mal'dan farklıdır. Vadeli ve vadesiz olma özelliği, nakit muhasebesinde de yer alacaktır.

Mal muhasebesinde, bir yerde bulunan malların cinsi ve miktarlarının bilinmesinin sağlanmasına benzer olarak, kişilerde bulunan nakitin de, kendi beyanlarına dayalı olarak, bilinmesinin sağlanması nakit muhasebesinin hedefini teşkil eder. Bu sayede,

kişilerin farklı zamanlarda ortaya çıkan nakit ihtiyaçları, diğer kişilerce «kredileşme» olarak karşılanabilecektir. Kişilerin, beyan ettikleri nakit miktarı, banka muhasebesince o kişiye ait mevduat olarak kabul edilecek ve o mevduata ait kredi hacim hesabı yapılacaktır.

5— Senet Muhasebesi

Faizsiz bankanın temel fonksiyonu, yukarıda sözü edilen dört temel değeri fiyatlandırmak üzere, çıkarılan senetlere likidite kazandırarak bunların tedavülünü sağlamaktır. Böylece, aynı mübadele, değerler fiziksel olarak hareket etmeden, senetlerin hareketiyle sağlanırken; ekonomi ortamında, taşınmazlar «demir senedi» ile, emek «toprak senedi» ile, tüketim malları «buğday senedi» ile, nakit «altın ve gümüş senedi» ile değerlendirilecektir. Böyle bir tedavül ortamında, senetlerin miktarlarının ve cinslerinin bilinmesi senet muhasebesinin tutulmasıyla gerçekleşecektir.

Bugünkü anlamda para, aynı mübadelede kullanılan ortak malı temsil etmek üzere bir kağıt belge olma özelliğine dayalı olarak ekonomiye girmiştir. Maldan farkı, kullanılmakla tükenmeme özelliğine sahip olmasıdır. Bu yaklaşımla, altın ve gümüşün gördüğü fonksiyonu görür. Fakat, üzerinde, karşılığı olan mal ve borçlusu yazılı olmadığı için enflasyonist ekonomide dejenere olma özelliğini kazanmıştır.

Paranın esaslı, senet olma özelliğini taşımasıdır. Faizsiz banka, yukarıda belirtilen para tanımını; karşılığı olan malın ve kefiyliyle birlikte borçlusunun belirtilip, alacaklısının belirtilmediği senetlerin tedavüle çıkartılması şeklinde, yeniden belirlemektedir. Belirtilen bu noktalarla mevcut paradan farklılık kazanmaktadır. Böylece, üzerlerinde sözü edilen dört temel senedi taşıyanlar, isterlerse senedin üzerinde yazılı olan değeri alabilecek, isterse borsada diğer senetlere dönüştürüp başka bir değere sahip olmak için kullanabilecektir.

Senetlerin bir diğer özelliği de, altın ve gümüşün çoğaltılmasına karşılık, genel olarak bunların taşınmazlar rehin edilerek ekonomik ortama sokulmak durumunda olmalarıdır. Yani çoğaltılabilirlerdir. Faizsiz bankanın senet ihraç etmesi bu esasa, dayalı olacaktır. Böylece, topraklar ve devam eden inşaatlar rehin edilerek «toprak senedi», meskenler rehin edilerek «demir senedi», te-

sisler rehin edilerek «buğday senedi», demir ve buğday senetleri rehin edilerek «altın senedi», altın senediyle dengelenecek şekilde «gümüş senedi» ihraç edilebilecektir. Gümüş senedi, nakit para anlamını taşıyıp, diğer senetleri alıp satmak durumunda olurken, altın senedi ithalat ve ihracat işlemlerinde kullanılacaktır. Senetlerin ihraç edilmeleri tedavüle çıkmaları anlamını taşımaz. Kredi anlamında ilgililere verilen bu senetler, ancak, senette yazılan karşılığı fiziksel olarak ortaya çıktığında tedavüle çıkmış olurlar.

IV – TAAHHÜT MUHASEBESİ

Yukarıda anlatılan muhasebe türleri, geçmişi tesbit etmeye ve mevcut durumu belirlemeye yönelik kayıtlar olma niteliğini taşır. Bu yönüyle de, «**envanter muhasebesi**» olarak adlandırılır. Halbuki, muhasebe kayıtlarının, geçmiş olayları tescil etme niteliğini taşımasının yanısıra ilerde ortaya çıkabilecek olayları da şimdiden, yapılan anlaşmalara dayalı olarak, belirtmesi de istenir. Bu özellik, böyle bir muhasebenin, **taahhüt muhasebesi** olarak belirtilmesi gereğini ortaya çıkarır.

Taahhüt muhasebesi de, envanter muhasebesinde olduğu gibi, beş temel muhasebeden meydana gelecektir. Yani, taşınmazların, emeğin, malların, nakitin ve senetlerin envanter hesapları tutulurken, taahhüt hesapları da tutulmuş olacaktır.

Taahhüt hesaplarında dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, önceden taahhüt edilen olayların, ortaya çıktıklarında, ilgili hesapla bağlantı kurularak taahhüt hesaplarının kapatılmış olmalarıdır.

BİNA VE FABRİKA İNŞASININ SENETLE
KREDİLENDİRİLMESİ

Süleyman KILIÇ (8)

1 - GİRİŞ

Asrımız çok büyük tesisler ve işletmelerin alabildiğince çoğaldığı ve binlerce kişilerin hatta bir ülkenin ancak bir araya gelebildiği takdirde vücut bulduğu bir çağdır. Bu bakımdan az veya çok tasarrufların bir araya getirilmesi ile büyük tesisler yapılabilmektedir. Bu işi bankalar yapmaktadır. Bankalar faizli sistemle çalıştığından yaptıkları hizmet nisbetinde içtimaî huzursuzluğa sebep olmaktadırlar

Faizsiz banka hem bir ülkenin sermayesini faydalı yatırımlar haline dönüştürecek hem de faizli bankanın yaptığı içtimaî huzursuzluklara sebep olmayacaktır.

(8) 1942 yılında Anamur'da doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Mersin'de, Yüksek öğrenimini I.T.Ü. Makina Fakültesinde tamamladı. 1966-1972 yıllarında Türkiye Demir Çelik İşletmesinde çalıştı. 1972-1975 yıllarında serbest ticaret işleriyle uğraştı. 1975-1977 yıllarında Türkiye Azot Sanayi Gemlik IV. Gübre Kompleksi Teknik Müdürlüğü ve Amonyak Fabrikası grup başkanlığı yaptı. 1977-1978'de Gerede Çelik Konstrüksiyon ve Teçhizat Fabrikasını kurmak. (GERKONSAN) İdare Meclis Başkanlığını ve Genel Müdürlüğünü yaptı. 1978-1985 yıllarında serbest ticaret ve inşaat işlerinde çalıştı. Halen özdemir Çelik Döküm Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nde görevli olup evli ve iki çocuk babasıdır.

Biz burada faizsiz bankanın inşaat ve sanayi senetlerini nasıl desteklediğini anlatacağız. Bu senetleri anlatırken de Emek, Tasarruf, Sermaye, Teşebbüs, Kredi, hakkında da kısa bilgiler vereceğiz.

II – EMEK

Allah insanı ve kâinatı yaratmıştır. İnsana yeryüzünü ram etmiştir. Yeryüzünde her şey insan için yaratılmıştır. İnsan yeryüzünü imâr etmeye vazifelidir. İmâr etmek insanın esaslı görevleri arasında yer alır.

Tabiat insanın bütün ihtiyaçlarını temin edebilme gücünde yaratılmıştır. İhtiyaçlar insanın kullanabileceği şekilde kendiliğinden meydana gelmez. İhtiyaçlarını karşılamak ve maddeleri kendi sine kullanışlı hale getirmek için insanın bir gayret sarfetmesi gerekir. İşte insanın maddeyi kendisine faydalı veya kullanabileceği hale getirmek için sarfettiği şuurlu çabaya EMEK diyoruz. Emek mahsûlüne de üretim diyoruz. İhtiyaçlarımızı üretimle gideririz. Aslolan üretimdir. Üretmeyi sağlamadan çabayı nazara almamız söz konusu olamaz. Şu halde emekle üretim arasında sıkı bir ilgi vardır. Bu iki mefhum birbirinden koparılamaz.

Emeğin bulunmadığı yerde üretim yoktur. O halde üretimi sağlamanın yolu emeği harekete geçirmektir. Dünyada en kıymetli varlık insandır. İhtiyaçları karşılayan üretimin yegâne amili emek olmasından mütevellit emek en kıymetli üretim vasıtasıdır. Bu bakımdan üretimdeki pay sadece emeğe aittir. Emek haricinde üretimdeki girdiler geçmişte emek mahsûlü olduğundan onlara pay tanımak zaman içinde emeğin istismar edilmesinin söz konusu olacağı ve içtimai dengenin bozulacağından mümkün değildir. Emek halihazırda sarfedilmekte olan çabadır.

Dünyada en kıymetli sermaye emektir. İnsanlar emeklerini israf etmedikleri ve verimli kullandıkları takdirde asla fakirlik, yoksulluk, huzursuzluk çekmezler. Emeklerinin kıymetini takdir edemiyen milletler muhtaç olmaktan kurtulamazlar. ,

Bugün dünyada gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmemiş milletler vardır. Biz bunu başka bir ifadeyle şöyle diyebiliriz: Emeklerini iyi kullanan, orta kullanan ve kullanamayan milletler. **Bizlerde ge-**

lişmemişlik varsa, çalışma hayatımızın yanlışlıklarla dolu olmasından ileri gelir. Emek unutulmuş, insanlar sermaye peşine düşürülmüştür. Sermaye insan emeğinin dışında mütalaa edilmiştir. Bu husus en büyük yanlışlıktır. Sermaye zaman emek kazanmaz ama emek sermayeyi kazanır.

Emek koordine edilir, biraraya getirilirse, iş yapabilme gücü arttırılmış olur. Faizsiz Bankanın ana görevi emeği harekete geçirmektir. Kullanılmayan emek sahibine ve topluma kayıp demektir. Bu kaybı önlemek herkesin vazifesidir. O halde faizsiz Bankayı işler hale getirmek herkesin faydasına olacağından Bankayı kurmak bir mecburiyettir.

III – TASARRUF

Medeniyet geçmiş toplulukların asırlar boyu çalışmaları neticesinde meydana gelen birikimlerdir. İnsanlığın bugünkü sahip olduğu kıymetler veya varlıklar geçmiş çalışmaların ürünleridir. Hiçbir kıymet bir anda meydana çıkmış değildir. Çevremizde gördüğümüz makineler hemen hemen bir asır içerisinde meydana gelmiştir. Bir asır öncesinde dünyada motor yoktu desek yanlış olmaz. Birinci Dünya Harbi'nde hem tank hem de uçak kullanılmamıştır. Ama bu vasıtaların yapılabilmesi için gerekli ilmi ve sanayii çevresinin oluşum başlangıcı asırlar öncesine iner.

İnsanın ömür boyu verimli çalışmalarla sarfettiği emek neticesinde elde ettiği ürünler daima ihtiyacından fazladır. İhtiyaç fazlası ürünlerin ilerde ihtiyaç anında kullanılmak veya yeni bir ürün elde etmek üzere bir yerde saklanması haline Tasarruf deriz. Tasarruf insan hayatı için mühim bir durumdur.

Malı üretmek için emek şarttır. İhtiyaçlarımızı karşılamak için her an üretime muhtacız. Bu ise devamlı emeğe muhtaç hali gösterir. Geçmiş emeklerimizi üretimde depo ederiz. İhtiyaç anında depo edilen emekleri üretimde kullanmakla hem kolayca hem de daha çok üretim yapmış oluruz. **Geri kalan toplumlar sermaye adı verilen tasarrufun peşine düştükleri ve emeğin kıymetini anlayamadıkları için geri kalmışlardır.**

Asrımızda üretimin çok büyük tasarrufa ihtiyacı bulunmaktadır. Tasarrufları toplayarak değerlendirilmesinde çok büyük hiz-

met görecek olan Faizsiz Banka geçmişteki emeklerle halihazırdaki emekleri buluşturacaktır. Böylece hem tasarruf hem de mevcut emek en büyük verimle çalışacak insanlığın muhtaç olduğu üretimi yapacaktır.

IV - SERMAYE

Bir mal üretilmesinde emek tartışmasız bir takım vasıtalara muhtaçtır. Bunun yanında az emekle de mal üretmek zor hale gelmiştir. Büyük barajların inşası ile milyarlarca KW enerji üretilebilmektedir. Bu tesisin az emekle yapılması imkânsızdır. Halihazırdaki emekle de yapılmasının imkânı yoktur. Tasarrufların bu tesislerin inşası sırasında yoğunlaştırılması zarureti vardır? Yatırım ve üretimlerin gerçekleştirilmesinde lâzım olan tasarruflara sermaye adını veriyoruz.

Yılda on milyar beygirin yaptığı işe eşdeğer iş yapan tesislerin kurulmasındaki tasarrufların toplanması mühim bir iştir. Bankamız bu büyük sermaye hareketlerini organize edecek, cemiyetin ve ülkenin dengesini bozmamak için de sermayenin faizsiz kullanılmasını sağlayacaktır. Sermaye daima mevcut emeğin, durgun halde bulunmasına mâni olduğu gibi çalışan emeğin verimliliğini yüksek tutmaktan başka hiçbir görevi yoktur. Bu yapılabildiği takdirde lüzumlu üretim sağlanmış olur.

V - KREDİ

Toplum ve fertler yapmış oldukları tasarruflarını ve emeklerini atıl halde tuttıkları takdirde zarar görürler. Refah ve her türlü ihtiyaçları için duran emek ve sermaye olmamalıdır. Toplum ve fertler emeklerini kullanacak sahalara muhtaçtır. Emek bir iş yapmak için lâzım olan sermayeyi buluyor ve alıyorsa buna Kredi diyoruz.

Emeği ve sermayeyi harekete geçiren şey teşebbüs gücüdür. Bir memleketi kalkındıran amil teşebbüs gücüdür. Teşebbüs sahibinin emeğe ve sermayeye ihtiyacı vardır. Aksi halde emek ve sermaye bir işgörmez.

Teşebbüs sahipleri insanların bol olduğu yerde emeği her zaman kolayca bulabilirler. Sermayeyi de faizsiz olarak bankamızdan bulurlar. Bu çeşit üretim insanlara mutluluk getirir.

Ülkenin kalkınması Teşebbüs gücüne, Emek gücüne ve sermaye gücüne bağlıdır. Teşebbüs gücünü eğitim, Emek gücünü nüfus, Sermaye gücünü de bankamız sağlar. *Teşebbüse Bankanın sağladığı sermayeye KREDİ denir.*

VI — İNŞAAT KREDİ SENETLERİ

Yeryüzünün insanlar tarafından inşaat ile imarı bir vazifesidir. Bina, yol, köprü, sulama, fabrika, baraj gibi tesislerin hepsi imardır. Büyük maliyet gösteren projeler için tek bir elde Tasarrufun, Sermayenin toplanması imkânsızdır. İmar bütün bir milletin işidir. Milletin tasarruflarını bir yerde toplayacak ve herkesin menfaatına olan inşaatların yapılmasını sağlayacak Teşebbüslere kredi verecek Bankalara ihtiyaç olduğu tabiidir.

Teşebbüsler her türlü projeyi yaparlar. Site, Yol, Köprü, Sulama, Baraj, Fabrikalar v.s. Bankaya projelerini verirler. Banka bu projeleri inceler. Memleketin ve toplumun menfaatına uygun ise Teşebbüslerin desteklenmesine ve çıkarılacak senetlerin alınıp satılmasına karar verilir. Banka Senetlerin alınıp satılmasını tekeffül etmesi ile Krediyi vermiş olur.

Müteahhit ve Teşebbüs sahiplerinin Krediyi alabilmeleri için bazı şartların yerine getirilmesi lâzımdır. Bu hususları şöyle sıralayabiliriz:

1 - Müteahhitler ve Teşebbüsler Krediyi mevduatlarını bankaya yatırmalıdır. Çıkarılmış senet paraları bankada mevduat paraları olmalı. Böylece bütün teşebbüsler birbirlerinin destekleyicileri olmalı ve tasarruflar hiçbir şekilde atıl olmamalıdır. Mevduatların belli katları şeklinde kredi verilir.

2 — İnşaatlar ehliyetli müteahhitler tarafından yapılmalı ve başarı nisbetinde Kredi verilmelidir. Müteahhitlere ehliyeti banka verir.

3 - Müteahhitlere Kredi, müteahhit oldukları ve başaracaklarına olan inanç değil çalıştırdıkları işçi sayısı nisbetinde de kredi

verilir. Maksat emekle sermayenin bir araya getirilmesidir. Bu şekilde teşebbüs kredi bulmuş işçi iş bulmuş ve toplumun ihtiyacı olan inşaat ve tesisler yapılmış olur. Yatırımsız bir milletin millet olabilme vasfını koruması mümkün değildir.

Çalışma Kredisi çalışan işçiye verilen kredidir. Yatırım sektöründe çalışan herkese verilir. İş yeri ve işçi hiçbir zaman krediden yoksun bırakılmaz. Daha önce de belirtildiği veçhile insanın sarfettiği emek ihtiyacından fazladır. Faizsiz banka ihtiyacımız olan üretimi yaptıracak, adil dağıtmayı sağlayacak ve fazla emeği de yine yatırıma kanalize edecektir. Bütün emek iş hayatına intikal edecektir. Müteahhitlere verilen kredilerle emek değerlendirilecek. Müteahhit kârını alacak. Tesisler de topluluğun olacaktır. Bu şekilde ülke en kısa yoldan imar edilecektir. Müteahhitler rizikoya girmemiş olduklarından emek var oldukça inşaat işleri devam edecek ve **bir milletin nüfusundaki her türlü artış millet için rahmet olacaktır.**

Müteahhitlerin inşaat yaparken yalnız çalışma kredisine değil aynı zamanda malzeme kredisine de ihtiyacı vardır. Malzeme kredisi verilmezse çalışma kredisi ile işler bitmeyebilir. Şu halde müteahhitlere hem çalışma kredisi hem de malzeme kredisi verilir. Bu kredilerin miktarları ve oranları projenin durumuna göre tesbit edilir. Bazı projelerde çalışma bazılarında ise malzeme kredisi fazladır. Kredi verilirken bu denge inşaat veya tesisin bitme selameti bakımından önemlidir.

Müteahhitler senet ihraç ederlerken çalışma kredisi için Toprak senedi, malzeme kredisi için de Demir senedi çıkaracaklardır.

Müteahhitler çalışma ve malzeme kredisini alabilmeleri için bu projeyi yapmaya ehil olmaları lâzımdır. Bu ehliyeti banka verecek ve bazı kriterleri kabul edip ilân edecektir. Bu şekildeki krediye de iş veren kredisi denir.

İşi zamanında veya zamanından evvel en iyi şartlarla bitiren müteahhidin işveren kredisi daima artar. Aksi halde düşer. İşi yarıda bırakan bir müteahhidin kredisi kesilir ve hiçbir zamanda işveren kredisi verilmez.

Bu şekilde Bankamız inşaat ve tesisleri kredisi ile desteklemiş ve ülkeyi imarsız bırakmamış olur.

VII – SANAYİ KREDİSİ

Bankamız her türlü sermaye hareketlerini organize edecektir. Sanayi insan hayatının önemli bir yerini tutar. Asrımızda bütün dünya sanayiden bahsetmekte ve kalkınmalarını sanayiye bağlamaktadırlar. Sanayi malları hem yatırım malları olmakta hem de ihtiyaç malları olmaktadır. Onun için sanayisiz bir toplum düşünülemez.

Sanayi mallarının imalatı sırasında bir çok safhalardan geçilmektedir. Öyle ki, bir sanayi ürünü diğer bir sanayiyile hammadde teşkil etmektedir. Sanayi tesislerini banka, inşaat kredisi ile desteklemektedir. Memleketin ihtiyacı olan her türlü tesisler kurulmaktadır. Tesisler çalışırken ilk işletme sermayesine muhtaçtırlar. Sanayii harekete geçirecek yeteri kadar işletme sermayesini sağlamakla banka görevlidir. Bir mal bir çok safhadan geçerek nihai ürün elde edilebilmektedir. Bankamız sanayii kredilendirirken aşağıdaki şekilde bir yol takip etmektedir.

1 – Herhangi bir sanayi kolunun bütün safhalarını harekete geçirecek şekilde kredilendirir. Misal olarak demir çelik sanayiini kredilendirecek isek, Dökümhane ve hammaddeyi kredilendirmek kâfidir. Çünkü bu sanayii kendinden evvelkilerin mallarına peşin sonrakilere de veresiye satabilir.

Tüketiciye kredi açarak sanayi, selem ile sipariş bulur ve sanayi kredilendirilmiş olur.

3 – Her sanayi kolu ürettiği malı ambarlara teslim eder. Ve mal senedini alır. Banka mal senetlerini destekleyerek sanayii kredilenmiş olur.

Sanayiiden alınan genel hizmet payı kredinin verildiği yerden belli bir oranda bir kere alınır. Oran, sanayi malının niteliklerine göre 1/5, 1/10, 1/20, 1/40 olabilir.

Sanayi teşebbüslerinin alacağı kredi miktarları, geçmiş beş yıl içerisinde ödedikleri genel hizmet durumuna göre belirlenir. Bu şekilde aldığı kredinin karşılığını geçmiş yıllarda genel hizmet payı olarak ödemiştir. Bu da şu durumu göstermektedir ki çok kredi alır düsturu getirilmiş olur.

TARTIŞMA – GÖRÜŞLER

Ruşen GEZİCİ

— Bu günkü konuşmaların esasını teşkil eden faizsiz bir banka modelini vaz ettiğimizde fevkaledede bir ilgi ve hatta uzun yıllar birikmiş olan bir özlemin reaksiyonları hemen tezahür ediyor. Bir müslüman toplum içerisindeyiz. Her fert bir müslüman olarak bu günkü cemiyette banka ve faiz sisteminin yapmış olduğu tahribatı, kimileri için faydaları hem mütela etmekte ama her zaman bankalarla çeşitli işlemler yapmasına rağmen acaba yapmış olduğumuz bu işlemlere bir alternatif çıkış yolu yok mu demektedir. Nitekim herhangi bir yerden bir ses gelse biz bir faizsiz banka düşünüyoruz dese gözü hemen o tarafa dönüyor. Acaba neymiş diye merakla ve iştiaqla bakılıyor. Bu semineri tertip edenler faizsiz banka için modeli vaz ederken bunu fıkıh, akaid açısından ele aldıklarını hiç bir zaman söylemiyorlar. Bu sempozyum muhtelif fikirlerin münâşaka edildiği bir sempozyum değil. Burada belli bir modeli oluşturan bir ekolün bir mozaik tablo yapar gibi belirli konuları vazetmesi söz konusu. Aynı zamanda ortaya konmuş olan modelin bugünkü mevzuat ve T.C. kanunları muvacehesinde işlerliği nedir? Mevzuatla çatışır mı ne olur? gibi suallere de cevap aranıyor. O halde tamamen bilimsel bir çalışmanın takdimidir. Meseleyi bu açıdan ele almamızda fayda var.

Tanıdığım bu arkadaşlar bu modelin bu hale gelmesinde şahsî fedakârlıkları ile şahsî mesailerini ile yıllarca çalışmışlardır. Yani herhangi bir modelin okunmuş özetlenmiş bir şekli değil yaşanmış bir modelin takdimcileri. Onun için bunların mühendis olmaları zararlı bir şey değil.

Toplantı Türkiye'de belli bir konuda büyük bir başarı elde etmiştir. Kimi tarafından kabul gören, kimi tarafından imkânsız gibi görülen, kimi tarafından, bu kadar uğraşmış bir şey yapılamamış da biz mi yapacağız diye, ümitsizlikle kenara itilen bu konunun bilimsel bir ortamda tartışmaya açılması ve çok güzel fikirlerin ortaya çıkması bir başarıdır.

Araştırmacılara, bankacılara ve bilhassa finans kurumu şeklinde Türkiye'de faizsiz bir banka sistemini müesseseleştirmiş olan kurumlara çok büyük görev düşmektedir. Onların milletin kendisinden beklemiş olduğu hizmetleri geciktirmeye hakları yoktur. Onlar da araştırma yaparlar; bir model burda var, bir model de kendilerinde var. Kendi sistemlerine yapılan tenkidleri açıkça cevaplandırır. Bu tarafta da bazı görüşlerin ortaya atılmasında faydalar vardır.

Ahmet TABAKOĞLU

— Ben burada genel anlamda bazı tenkidlerde bulunmak istiyorum. Biliyoruz ki, İslâm İktisadında infakın teşviki söz konusu edilmiştir. Oysa sizin dayandığınız tasarrufların teşviki infakın teşviki ile bu sistem içinde nasıl te'lif edilebilecek? Yine makro anlamda serbest rekabet düzenine karşı, senet meselesinden dolayı mikro düzeyde planlama, fiyatlara matematikleşmiş müdahaleler söz konusu edilmiş. Bu tür müdahalelerin yararlarının ve zararlarının tartışılması gerektiğine inanıyorum. Yine bu senet meselesinde şunu düşündüm. Galiba bunlar hazırlanırken bu görüşler oluşturulurken kapitalist para tarihindeki madeni para sisteminden kâğıt para sistemine geçişten ilham alınmış. Son olarak Ziraî mülkiyet sistemi pek gündeme getirilmedi. Acaba ziraî topraklarda mülkiyet durumu ne olacaktır? Eğer özel mülkiyet kabul ediliyorsa optimalite nasıl muhafaza edilecektir? Yani toprakların miras yoluyla küçülüp verimsizleşmesi nasıl önlenecektir?

Mecid EŞ

— Efendim! Dün ve bugün takdim edilen faizsiz banka modeli kavramında emek faktörünün kullanımında işçilik sistemi yerine, ortaklık sisteminin yer almasının çok önemli bir unsur olduğunu görmüş bulunuyorum. Yalnız bu modelin dayandığı varsayımların gerçekçi ve geçerli olduğu konusunda pek iyimser olamadım. Buna birkaç örnek vermek isterim. Ortaklık modelinin benimsenmiş olması için tüm emek erbabının bir nevi müteşebbis zihniyet içinde bulunması gerekmektedir. Bu ise insan tabiatına uy-

gün düşmez. Çünkü herkesin müteşebbis nitelik ve karakteri içinde bulunması mümkün değildir. Şimdi bugün Tekelioğlu bey tebliğini sunarken dediler ki, meselâ; «domates ziraatında çalışan bir işçinin ücreti domates üretildikten üç ay sonra ödenecektir.» Şimdi bir kere üç ay sonra kâr elde edilip edilmeyeceği, domates üretiminin ne olacağı belli değildir. O bakımdan böyle meçhul bir sonuca işçinin böyle emeğini harcamasını baştan bahsettiğim nedenle şüpheli karşılarım. Eğer bunda bir haksızlık görülüyorsa o yaklaşımla bu ifade ediliyorsa, şunu söylemek mümkündür. İşçi emeğini bugün kullanmıştır. Girdi bugün kullanılmaktadır. Esasen işçi emeğinin karşılığına hak kazanabilir. Diğer taraftan bu benim söylediğim uygulamadaki duruma karşılık işçiyi korumak gayesiyle bu model ön görülüyor dendi. Takdim edilen sistem içerisinde bu durum kesin değildir. Çünkü çalışanların hangi ölçülere göre karşılıklarını alacakları konusunda, tahsil, tecrübe vs. faktörlerden hareket edileceği belirtildi. Ancak bu faktörlerin kullanılmasında mevcut duruma göre daha iyi bir karşılık görmesi garanti altında değil. Çünkü belli değil. Bu ölçüler, katsayı, tecrübeyle, neyle ölçülecek. Çünkü işçi genellikle ya vasıfsız ya da bir kısmı vasıflı olabilir. Eğer ortaklık sistemine göre değil de işçilik modeline göre çalışılmış olsa, mühendis olarak yahut müteşebbis sıfatıyla yer alacak olanlar muhtemelen ortaklık modelinde de bu kriterleri ve katsayıları belirlemede etkili şahıslar olacaktır. Şimdi burada müteşebbis heyet işçinin hangi katsayıyı alacağına karar veriyor. Sonuçta yine işçinin aleyhine, sanki işçiyi himaye eden bir model ve görünüm altında işçiyi istismar eden bir durum ortaya çıkabilir. Sistem içinde bu konuda bir te'minat yoktur.

Bu şartlar muvacehesinde ben şahsen şunu söyleyebilirim. Bu ortaklık modelinin gereği olarak bir takım senetlerin kullanılması belki şu şartlarla faydalı olabilir.

Esas itibarıyla işçilik sisteminin temel alındığı bir espri içerisinde kârdan pay verme modelini hatırlatır bir şekil içerisinde bu senetlerin demir senedi, çelik senedi vs.'nin verilmesi belki işçinin işe motive edilmesi ve de işten elde edilen kârın emek teşebbüs ve sermaye gibi faktörler arasında daha adil bölüşmenin sağlanması açısından yararlı olabilir.' Ancak modelin tehlikelere ve endişelere halihazırda cevap verecek nitelikte olmadığını gördüm.

Mete DOĞRUER

— Bir kaç soru üzerinde durmak istiyorum. Fakat Ahmet Bey ve Mecit Beylerle bir takım özdeşlikler oldu. Bu bakımdan fazla şey söylemeyeceğim. Şimdi evvelâ sormak istediğim, anlamakta güçlük çektiğim bir konu, kapitalist sistemde Ahmet Bey'in bahsettiği gibi daha önceki yani kâğıt para sistemine geçmeden önceki para sistemleri incelenmiş midir? Çünkü bir takım şeyler altın veya gümüş esasına dayandırılmakla bu senetle olan ilişkiler kısmen de olsa asgariye indirileceği kanaatındayım.

İkinci olarak kapalı bir ekonomi modeli takip ediliyor. Ekonomi dışa açıldığı taktirde ithalat ve ihracatta münasebetler, altın alış-verişi nasıl olacak? Bu kısmı biraz muğlak kaldı gibi geliyor. Bir de ülke çapında böyle bir sistem olmayıp yani belli merkezlerde bulunduğu taktirde bunun tatbikatı ülke içindeki sistemle, şu veya bu sistem neyse, mevcut iktisadî sistemle özdeşleşmesi, intibakı nasıl olacak? Bir de Mehmet Bey'in bahsettiği, Mecit Bey arkadaşımızın da söylediği ücretin üretimden önce ödenmesi mümkün değildir. Ücreti aylık veya haftalık olarak düşünürseniz böyledir. Veya dayanıklı, dayanıksız tüketim maddelerinde düşünürseniz bu farklıdır. Parça başına ücret düşünürseniz farklıdır. Onun için bu hususun da açıklığa kavuşturulmasını rica edeceğim.

Murat ÇİZAKÇA

— Efendim benim dikkatimi çeken birkaç konu var. Bunlardan birincisi ilk konuşmada belirtilmişti. Mevduat olarak faizsiz banka nakdi, emeği, taşınmaz senetlerini kabul edebilir deniyor. Bu aslında taşınmazın mevduat olarak kabul edilmesi son derece orijinal bir buluş olarak gözüküyor. Fakat bunun bir tarihi var; bunu belirtmek istedim. Tarihte bu olayı 15. yy. kadar götürmek mümkün. Benim bildiğim kadarıyla daha 15. yy.'da balıkçılar arasında organize edilen meşhur Portekiz kumpanyaları ki, sonradan Portekiz'in denizaşırı ülkelere gitmesi, Ümit Burnu'nun aşılması, Brezilya'nın zaptedilmesi gibi olaylardır. Büyük fonksiyonu olan bu şirketler aslında birer balıkçı şirketi olarak kooperatif olarak başladılar ve balıkçılar buralara, bu şirketlere ağ vererek, çapa, kürek vererek ortak oluyorlardı. Sonra tekrar hamiline yazılı hisse senet-

leri çıkardılar. Önceleri hamiline değildi sonra 17. yy.'dan sonra hamiline yazılan hisse senetleri de ortaya çıktı. Bu bakımdan hem tarihsel bir boyutu var, hem de modern. Çünkü hamiline yazılı bir senet yapısı var.

Dr. Hira gayet güzel bir şekilde belirttiler, dikkatimi çekti. Bu hisse senetlerinin önceden ucuz olarak, maliyetinden ucuz olarak satılması, denge noktasından sonra kâra geçmesi ve yüksek fiatla satılması kavramı modern zannediyorum. Aslında sistem bir sentez gibi geliyor bana. Bunlar bilerek mi yoksa tesadüf mü yapıldı, bilemiyorum ama ikinci sistem bugün ABD'de uygulanan Venture Capital sisteminin benzeri.

Bugün ABD'de Venture Capital olayında hisse senedini ortak olduğunuz şirketten ucuza alırsınız ve bunu belirli bir olgunluğa getirdikten sonra, borsalarda çok yüksek fiatlara satarsınız. Burada büyük kârlar elde etmek mümkün olur. Sistemi kritik ettiğimi sakın sanmayın, son derece saygı duyduğum bir sistemdir. Ve bugün de başarısı herkes tarafından tanınıyor. **Özellikle ABD'de Apple Computer bilgisayar sanayii bugün Venture Capital ile finanse edilmektedir. Sizin getirmek istediğiniz sistem de benim çok hoşuma gitti.**

Bu arada bir başka benzerlik de, İslâmî muzaraa. Domates meselesinde muzaaraya ben çok benzettim, aradaki fark nedir? Onu belirtirseniz memnun olurum.

Gemi inşaatında istihkak kredisi de çok ilgimi çekti. Aslında bu, finans tarihi açısından son derece ilginç. Gene orada ve en önemli yeniliklerin gemi inşaatında yapıldığını görüyoruz. Çünkü malumunuz gemi inşaatı son derece pahalı bir olay. Bunu finanse etmek için yeni finansal müesseseler kuruluyor. İşte bu şeyde İslâm dünyasında Kırad'ın, mudarabanın gemi sanayiine uygulanması hadisesi var. İslâm dünyasından alınarak Batı'da Cenova'da gene 15. yy.'da Karati olarak yepyeni müesseseler ortaya çıkıyor. Siz ne düşünüyorsunuz? Ben bunudeşmenizi isterdim. Yeni şeyler mi düşünüyorsunuz?

Aslında şunu belirteyim sistemi tam olarak kafamda oturtamıyorum. Bunda benim cehaletimin rolü olduğu kadar muhakkak sizin de kabahatiniz var. Çünkü elimize bir türlü okuyacak şey geçmiyor.

Özür dilerim ama bir noktam daha var: Bu fiatlandırmalar neden kompleks, matematiksel ve mühendis yaklaşımı? Gayet matematiksel bir fiat sistemine gidiliyor ama niye buna gerek duyuldu, piyasa fiatları inkâr mı ediliyor?

Fiyatlandırmada devlet ve özel toprak karışmış gibi, sanki yeni bir fiat çıkarılıyor gibi geldi bana. Belki ben yanlış anladım. Eğer karıştırma varsa bunun arkasından kaos çıkabilir.

Sonra şunu düşündüm ben şimdi küçük tasarrufu olan gariban bir adamım. Şimdi size katılmak istemiyorum. Benim gibi daha bir sürü insan var. Biz katılacağız. Siz sonra bu konuda bir şeyler bize vereceksiniz. Ben küçük tasarrufu size yatırdığım anda siz benim için mudarıpsınız, bu bir mudaraba olayıdır. Siz benim paramı alacak değerlendireceksiniz ondan sonra ben bundan kâr etmek isterim. Kâr veya zarar, artık Allah ne veriyse. Ama siz bunu idare edeceksiniz, siz mudarıbımızsınız. Ondan sonra siz birşeyler yapacaksınız. Ben onu anlamam. Konuşmacılar az önce dediler ki, tasarrufçu doğrudan doğruya ilişkiye girecek, olmaz. Ben müteşebbisi tanımam benimle araya sizin girmeniz lâzım. Ben sizi tanırım, siz benim mudarıbımsınız. Yani burada bir çoğulcu mudarabadan bahsediyoruz. Bunu çok iyi anlamamız lâzım. Bu kâr, güzel güzel dağıtılmalı. Yani bunun bir kısmını ben almalıyım ama önemli bir miktarını da siz almalıyız. Bankanın bundan ne alacağından hiç bahsedilmedi. Hatta bir konuşmacı pek fazla kâr etmesini istemedi, eğer yanlış anlamadıysam. Bence bu hatadır. Banka kâr yapmalı, iyi kâr yapmalı ki büyüsün, bütün ülkeye dağılsın ve hizmetini artırabilsin. O bakımdan kâr önemli? Bunun da dikkate alınmasını öneririm.

Ömer DOLAY

— İki gündür bankanın metodu, çalışma usulleri, ilmî metodları, kanunî şekilleri üzerinde duruldu. Bu bankanın konusu ne olacak? Malum Türkiye’de her banka bir işi takip ediyor. Meselâ Şekerbank şeker istihsalı, Etibank madenler, Ziraat bankası daha çok ziraatla iştigal ediyor. Bu bankanın konusu neler olacak?

İkincisi «Banka» kelimesi gene kullanılacak mıdır? Üçüncü-

sü : Mevduat açtırılırken bir kısım para Merkez bankasına yatırılacak mı? Kanunî olarak ne kadar olacak? Gene ortak olmak isteyenler en az ne kadar miktarla ortak olacaklar?

Hasan AKSAY

— Ben sadece iki kısa soru sormak istiyorum. Altın senedi yatırıran belli bir kredi alır. Bu kredi bir değer değil midir? Nitekim bir başka yerde de vadeli Selem senedi alana peşin fiatından aşağı verilir. Bu aşağı verilme meselesi üzerinde ehemmiyetle duruldu. O halde bir ticaret veya ortaklığa katılmadan mevcut para ve imkân, mevcut senet bir kâr getiriyor mu, getirmiyor mu, faiz olur mu olmaz mı? Onu sormak istiyorum.

Bir de senetlerin ekonomik değeri önceden nasıl belirlenecek? Senetlerin ihtiyaçlara yönlendirilmesi nasıl olacak?

Nazım EKREN

— Birkaç teorik konuya değinmek istiyorum. Bir tanesi senetlerin karşılığı ve te'minatlar arasındaki ilişkiyi pek fazla anlamadım. Şöyle ki: Senetlerin te'minatı olarak gösterilen değerler iktisadî olarak arzı inelastik olan mal ve hizmetleri, daha çok malları kapsıyor. Durum böyle ise senetlerdeki değer artışı ile senetlerin karşılığı olarak gösterilen malların veya gayr-i menkullerin değer artışı arasındaki ilişkiler nasıl kurulabilir? Kaldı ki senetlerin yanında bir de nakit yatırma imkânı olduğu için nakitlerle bir ilişki kurulması diğer mübadele araçlarıyla senetlerin bir arada olması zannediyorum zorunludur.

Aynı şekilde senetlerin stok ve fiatlar arasındaki ters yönlü ilişkiler bizim klasik olarak bildiğimiz arbitraj imkânını ortaya çıkaracak. Fiyatların dengelenmesi eğer plânlı olarak düşünülmüyor ise bu bireylerin tek olarak yapacakları arbitraj için mi gerçekleşmiş olacak?

Eğer tesis iyi bir şekilde faaliyette bulunmazsa senetlerinin fiatları düşecektir. Senetlerin fiatı teorik olarak sifıra düşse buna karşılık aynı tesis sisteme te'minat olarak gireceği için, te'mi-

natın değeri ile fiatları sıfıra düşen tesisin ilişkisi nasıl kurulacak? Veya ortaya çıkan fark nasıl bölüşülecek?

Diğer bir soru ise bilgisayarın kullanılması bazı hesapların kolay yapılmasını ve haberleşmeyi şüphesiz kolaylaştıracak. Fakat fiatlar belirlenirken emek ve toprak son derece standart olarak ele alınmış. Bunun analitik olarak çok detaylı bir fiat sistemi kurulmuş olmasına rağmen fiatın temelini oluşturan emeğin o kadar detaylı bir şekilde ele alınmadığı ortaya çıkıyor.

Planlı bir düzenleme söz konusu değilse, fiatlar piyasadaki arz ve talebe göre belirlenecekse bankanın senetlerini alacağı sektör veya projelerin ortaya çıkışı fiat sistemine göre yapılacaksa ülkede gelişmiş ve az gelişmiş bölgelerin pek fazla değişmeyeceği sonucuna ulaşabilir miyiz? Yani sadece fiat sistemini gösterge olarak ele alırsak eğer banka da bir planlama yapmayacak ise ekonomide banka kanalıyla herhangi bir gelişmenin bölgeler arası dengesizliği ortadan kaldırmayacağı sonucuna ulaşılabilir mi?

Mehmet S. TEKELİOĞLU

— Ahmet Tabakoğlu, mikroda müdahale çok fazla ölçüde yapılıyor, dediler. Biz şunu zannetmiştik : Sistemde mikroda hiç mi ama hiç müdahale edilmediğini asıl makroda çok büyük planlamanın düşünüldüğünü aktardığımızı zannetmiştik. Bu konuda zannediyorum zaaf göstermiş olduk. Bu bizi aydınlatıcı çok önemli bir ikaz olmuş oldu. Bir defa mikroda hiç bir zaman fiatlara müdahale etmediğimiz için arkadaşımızın senetlerin fiatlandırılması bahsinde de görüldüğü gibi, fiatlar tamamen makro planda ayarlandığı için mikroda hiç bir müdahale yoktur. Yani senetlerin borsada alış ve satışına hiç bir müdahale yok. Sadece banka merkez ambarındaki stok seviyelerine göre senetlerin fiatlarını artırıp azaltarak makrodaki planı, üretimdeki planlamayı da yapmış oluyor.

Bir de madenî paradan kâğıt paraya geçiş göz önüne alındı mı deniyor. Tabii ki madenî paradan kâğıt paraya geçiş bu zincirin bir tekamülü olarak ortaya çıkıyor. Kâğıt para başlangıçta madenî para yani altına karşılık olarak çıkmıştı. Ancak sonradan hepimizin bildiği gibi kâğıt para ile altın ilişkisi kayboldu. Üstelik kâğıt para sadece altına karşılık çıkarılıyordu. Halbuki senet-

leri başka değerlere de karşılık olarak çıkardığımız için bunu doğrudan doğruya göz önüne almış bulunuyoruz.

Dr. Mecit Eş'in kıymetli katkıları için de teşekkür ederim. Bütün işçileri ortaklık durumuna getirmek istiyoruz deniyor. İşçiler müteşebbis değil, faaliyete ortak etmiş oluyoruz. Hem kârına hem zararına eğer bir yerde üretim yapabiliyorsanız bu üretim kâr ediyorsa bahsettiğimiz senetler sayesinde kâr ediyor, yahut zarar ediyor. Ama işçi belli bir miktarda ücretini alıyor. Mecit bey domates üretimi üç ay sonraki bir mesele dediler. Halbuki işçi aldığı domates senedinin karşılığını bugün alabilir. Ama bu üç ay önce satılır. Eğer ihtiyacı varsa bu hemen satılır ve hemen karşılığını alır.

Mete Doğruer bize kâğıt paradan öncesi düşünülüyor mü diye bir soru tevcih ettiler. Zannediyorum önceki cevap onu tatmin etmediyse ben sonra tatmine çalışacağım. Altın senetlerine göre ihracat - ithalat nasıl olacak? Bir altın senedi çıkarırken teminat olarak malzeme yahut buğday senetlerini örnek almış olduk. Dolayısıyla ülkede ihracat ve ithalatı planlayabilmek için bunların bankaya dönüyor olması, ithalat ve ihracat durumunu açıkça gösterebilmek için elbette göz önüne alınacak bir husustur.

Mevcut iktisadî sistemle çatışma durumu konusunda Mete Doğruer bir soru tevcih ettiler. Mevcut iktisadî sistemle burada herhangi bir çatışma söz konusu değildir. Mevcut iktisadî sistem içerisinde bizim bu faizsiz banka sisteminin gerçekleşeceğine inanıyoruz. Eğer böyle bir şey olmasaydı, yaptık dedikleri bazı uygulamaları biz yapamazdık. İzmir'de bu çerçevede içindeki çalışmalarımız gayet iyi gidiyor. Ve kooperatifin ana sözleşmesi de resmî makamlarca tasdik gördüğüne göre burada mesele kalmamıştır.

İş bitmeden kasıt domates pazara inmeden demektir. Ücretini önceden alıyor diyoruz. Sonunda o domatesi eken insanın zarar mı kâr mı edeceğini bilemiyoruz. İşçiye eğer biz bunu, senet olarak verirsek işçi senedini 3 ay sonrası için saklarsa kâr ya da zarar edebilir. Eğer senedi saklamazsa ya kâr veya zarar edecektir. Zarar ederse o zaman o insan domates işinde çalışmıyacaktır. Zarar eden işte niye çalışsın ki. O zaman domates ekilmeyecek, fiatlar yükselecek ve işçi arayacağız demektir. Bu arz ve talep meselesi. İthal da edebiliriz onda bir şey yok ki.

Sayın Çızakça istihkak senetleri üzerinde durdular. İstihkak senetleri özellikle gemi inşaatında aklıma gelmedi. Meselâ : Bir fabrika rulman çıkarıyorsa siz bunu rulman senetleri ile ödeme yapabilirsiniz. Gemi, uçak vb. şeyleri düşündüğümüz zaman biz bunların değerini istihkak değerleri olarak ortaya koyuyoruz.

Banka elbette kâr edecek. Bilhassa bu senetlerini kâr olarak başka hizmetlere aktaracak. Kâr etmeyecek derken bu anlamda kastetmedik tabii.

Hira KARAGÜLLE

— Önemli gördüğüm birkaç hususu cevaplamak istiyorum. Dr. Tabakoğlu'na bazı cevapları, Mehmet Bey verdi. Ziraî topraklardan bahsettiniz. Ziraî topraklar eğer imar edilmemişse ziraata elverişli demektir. Eğer tersi ise imara elverişli demektir. Ziraata elverişli hale geldiyse artık bir tesis hükmündedir. Yani bir fabrika gibi, ziraî ürünlerin bir tesisi hükmündedir. Tesislerde hükümler ne ise müşterek tesislere sahip olmak olduğuna göre zirai toprakta da aynı şey geçerli olacaktır. Aynı projeler de bu sistem içinde gerçekleştirilebilir. Bir müteşebbis gelir. Büyük bir alanı ziraata elverişli hale getirir. Bu tesislere ortak olarak onu gerçekleştirebilir. Tesis ortakları da bu üretimden kira alır, üretimden kira payı alınır. O tesis iyi işletilmelidir ki kira oranları artsın. İşletilmezse kira düşer. Onun için mutlaka onu iyi işletenler olmalı, uzun vadede.

Sayın Mecit Eş işçilik sistemi, ortaklık sistemine değindi. Birkaç arkadaşım da bu konuda soruları vardı. Biz ücretlendirme, emeğin nasıl mübadele edildiği konusunda biraz değindik ama detaylı değinme imkânı olmadı. **Emeği üçe ayırıyoruz.**

- 1 — İmarda çalışan emek
- 2 — Üretimde çalışan emek
- 3 — Genel hizmetlerde çalışan emek

Emeğin ücretlendirilmesi farklı statüye tabidir. İmarda çalışan emeği anlattık, toprak senediyle ve tarifeli bir ücret esasına göre. Yani banka kendi mülkiyetinde bulunan ve henüz imara müsait olan arazilerini planlama ile, belli bir proje ile müteşebbislere açıyor. Hele orası da imar edilince piyasadaki toprak se-

nedi likidite kazanır. Ücreti de bu tayin ediyor. Kimseyi ille de gel bu projeyi gerçekleştir diye zorlamıyoruz. Tüzük ve yönetmelik herkese açık, herkes eşit. Kredilendirme yönetmeliğine göre yapılır. Burada bir banka yönetiminin çok az karar verme yetkisi var. Herkese açık olduğundan herkes ondan yararlanma imkânına sahip.

Üretimden pay alma ise üretimden faydalanma şeklindedir. Kâr ve zarara ortak olma şeklinde değildir. Ne miktar üretim yapıyorsa ondan bir pay almalıdır. Bu paylaşırma işletme senetleri ile yapıyorsa öyledir. Herkes ne kadar çalıştı ise biz istihkak senetleri veriyoruz. Sonuçta da mallar satılıyor. Tabi bu, bir anda . sıfırla başlayıp ve düzgün rejime geçen bir mekanizmada bir anda düşünülmesi zor. Ama düzgün rejimde çalışıyorsa bir taraftan istihkak senetleri satılıyor. Üretilen şey satılıyor. Onun için herkes peşin olarak ücretini almak zorunda. Tabi duran bir mekanizmayı çalıştırmak için başta bir sermaye gerekli. Bu sermayeyi de banka kendi sermayesi ile başlatacak. İşte o sermaye ufak ufak toplanacak ve eğer halk ilgisini ne kadar gösterirse o kadar büyüyecek demektir. **Biz kooperatifte bunun sınırlı bir uygulamasını yapıyoruz.**

Ehliyetlerin tesbiti konusu var. Ehliyetler tamamen tüzükte belirtülen esaslara göre tesbit edilecektir. Banka bunu genel hizmet konusu yapıyor. Banka bunu belli esaslara göre yapacak. Bu esaslara burada girmeyeceğim.

Dr. Mete Doğruer ücret konusuna değindi, ben genel ücret konusuna atladım. Hizmet konusundan tam olarak bahsedilmedi. Bazı siteler, fabrikalar var. Bir takım ortaklıklar bunların birtakım hizmetlerini görüyoruz. Bu genel hizmetten pay alıyor. Bunu da üretimden pay şeklinde düşünüyoruz. Bir fabrikanın muhasebesini bize tutturuyorsa, kendisi de tutabilir, tabi biz genel hizmet payı alıyoruz. Bizden kredi ve kefalet hizmetlerini alıyorsa biz ondan hizmet gördüğümüz için pay alırız. Banka tüzel kişi olarak .Tabi genel hizmette çalışanlara yine istihkak kredisi veriyor; hizmetliler bu toplanan payı aralarında paylaşıyorlar.

Dr. Çizakça A.B.D.'deki bazı uygulamalardan bahsetti. Bu şeyleri hazırlarken tabi biz her şeyden faydalandık. Tabi her kaynağa ulaşma insanın gücünde değil. Ulaşabileceklerimize sınırlı ölçüde ulaştık. A.B.D.'deki bu uygulamayı ben bilmiyordum ora-

ya gittiğimde. Zaten sadece A.B.D.'de değil bizde de bir çok teşebbüsler az ortaklıkla kurulmuyor. Buna göre A.B.D.'de çok büyük ortaklıklar var. Bunların hepsi dünya çapında, küçük ortaklıklar var ama küçük hisse senetleri ile. % 51'i bulandıran yok. En fazla % 2, % 1 oranlarında hisse senetleri vardır. Hatta bu dünya çapında bir uygulamadır. Bu da ortaklık sisteminin çalışabileceğini gösterir.

Aslında biz fiyatları belirlemiyoruz. Denge fiyatlarını piyasa belirliyor. Eğer piyasada bu bizden daha ucuz ise bizden kimse gelip almıyor. Piyasa yükselse o zaman bizden gelip almak istiyor. O zaman biz de yükseltiyoruz. Dolayısıyla mikroya biz müdahale etmiyoruz. Sadece bir ölçme yapıyoruz bir noktada mikroyu ölçüyoruz. Ondan sonra da onu değerlendirme imkânına sahip oluyoruz. Neye yatırım yapsın banka gibi sorulara cevap bulamıyoruz. Fiyatı biz belirlemiyoruz. Bu durumda mikroda fiyatlar nedir bilmiyoruz. Tüccara gidip demiri şu fiyatla satacaksın gibi bir müdahalede bulunamıyoruz. Demiri tüccar piyasada istediği fiyata satıyor. Ama senedimiz iş görüyor. Çünkü karşılığı var. Demir tüccarının da var. Karşılığı tarif edilmiş. Bu durumda bizim oradaki fiyatlara makrodan ölçme almış oluyoruz.

Bankanın müteahhit ile ilişkisi konusu var. Müteahhit veya müteşebbis bankadan eşit olarak faydalanabilir. Özel muamele yok. Çünkü tüzükte bellidir. Bir kişi çıksa dese ki ben fabrika kuruyorum. Hisse senetleri alın dese halka bu güveni veremez. An cak bankalar bunu dese, halk güveniyorsa senet satabilir. İşte biz banka olarak müteşebbis ehliyetini kontrol ediyoruz. Ayrıca sizin vereceğiniz parayı biz takip edeceğiz. Belli bir şeye yönlendireceğini biz kontrol ediyoruz. Fakat müteşebbisin geçmişini arama, fizibilite raporunu okuma o sizin göreviniz. Burada alacağınız senet o tesise ortak olmaktır. Diğer toprak, demir senetleri gibi değil. Başarı ve başarısızlık sizin de kendinizi kontrol etmenizi sağlayacaktır. Sizin tasarrufunuz da müteşebbise kredi olarak imkân sağlar.

Sayın Ömer Adil Dolay Bankanın konusu nedir? dedi. **Bankanın konusu, nakdî, taşınmaz malı ve emeği mevduat olarak kabul lenebilme ve bunu kredileendirme imkânları sağlayabilmektir.** Banka kelimesi kullanılabilir, kullanılmayabilir. Mühim olan yaptığı işlerdir.

Sayın Hasan Aksay altın senedi, kredi konusunu sordu : Altın senedi mevduatı yatırıyor, altın senedi alıyor. Herhangi bir şekilde TL yatırıyor altın senedi alıyor. Ama cebinde taşırsa herhangi bir kredi söz konusu değil. Onu önce mevduat olarak yatırıyor. Ve biz o altın senedini kredi olarak başkasına önce veriyoruz. Bir ay mevduat kalıyor. Ondan sonra başkası da yatırıyor. Sana da gel bir ay verelim diyoruz. Bir senedi hemen çekerse kredi, ama bir ay sonra çekerse bir aylık kredi kazanır. Onun için lâzım oldukça kredi çeker. Kredi fiatına bakarak kredi verme durumundadır.

Ben size bir altın veriyorum. Bir ay bunu kullandıktan sonra siz bana hem bir altın veriyorsunuz hem de bir altın extra veriyorsunuz. Bir ay ben kullanıyorum. Karşılıklı kredileşme oluyor. Kredileşme kriterlerinden bir tanesi.

Vadeli senetlerde tenzilat yapıyoruz. Böylece tenzilatlı vadeli satış oluyor, parası peşin mal sonra oluyor. Böylece üreticiye kredi imkân sağlanıyor. Tasarruf sahibi senede ilgi gösterebiliyor. Hangi senedi çıkardıysak bunda da üretimi planlayabiliyoruz. Eğer senet satılmazsa mikroda hiç bir şey yapamazsınız. Bir müteşebbis bu işi yapıyor. Şu selem senedini çıkarır mısınız? diyor. Göster teminatını diyoruz çıkarıyoruz. Güvenilir mi diye bakıyoruz. Ondan sonra halka alın diyoruz. Domates senedini alıyor, böylece üreticiye kredi sağlıyor.

Senet kâr getiriyor mu? Altın kâr getirmez, altın fiatları TL, cinsinden düşer veya azalırsa tabi bu kâr veya zarar, senedi taşıyana aittir; altın altın olarak artmıyor veya azalmıyor. Zaten biz bunun için faizsiz kelimesini kullanıyoruz. Eğer bir altınınız varsa, senediniz varsa yine siz bir altın alma imkânına sahipsiniz. Ama bir ay ama üç yıl sonra. Kredi hacminiz artar ayrı mesele. Ama yatırdığımız altına ekstra bir altın tahakkuk etmiyor.

Üretimin ihtiyaçlara dağılması bu senetler daha ziyade toptancılar, üreticiler arasında takip ediliyor. ABD'de olduğu gibi basım yoluyla vatandaşlar bütün senetlerin fiatlarını takip edebiliyorlar.

Sayın Nazım Ekren, senetlerin teminatı ve karşılığını arkadaşım anlattı; emek fiatı konusuna da değinmiş olduk. Gelişmiş bölgeye etkisi diyor. Bu konu hakkında birşey diyemeyeceğim. Öy-

le bir etkisi olur mu olmaz mı belki incelenebilir. Bizim gayemiz az gelişmiş bölgeleri geliştirmek değildir. Ancak şu soru aklımıza gelebilir. Az gelişmiş yerleri geliştirmek bu banka ile mümkün müdür? Bunun cevabını şu an bilemiyorum.

Ali ERİŞEN

— Sistem önce tasarrufu sonra tüketimi hedef almaktadır. Mevcut sistem ise bunun tersini yapar. Bu çok iyi bilinmeli. Yani önce tasarruf sonra tüketim yapacaksınız. Bu çok büyük bir özellik arz ediyor. Faizsiz banka sisteminde bu birinci nokta. İkinci bir nokta bizdeki teşebbüs anlayışı nasıl ortaya çıkacaktır? Ve bu günkü sistemden ne farklılığı var onu dile getireceğim.

Teşebbüs denilince bir takım girdi ve çıktılardan bahsetmek durumundayız. Bunları girdileri şöyle sınıflandırmak durumundayız. Bir teşebbüsü emekten, oraya giren ilk maddeden, tesisten ve genel hizmetten meydana gelecek şekilde düşünüyoruz. Yani bir teşebbüs oraya girecek çalışacak, tesisin sahibi olacak ve genel hizmet ortaya konulacak. Bu noktada mevcut sistemden farklılık şurada; Biz hasıllattan bütün bu girdilere pay veriyoruz. Dolayısıyla girdi fiyatları ortaya çıkmış oluyor, girdi sahipleri kendi paylarını aldıktan sonra kâr veya zarar paylarını hemen tesbit etmek yerine girdi fiyatlarının tesbiti söz konusu oluyor.

Bankanın konusuna ilâve olarak söylendiği gibi mevduat kabul etme ve kredi verme mevcut olacak. Bununla sosyal adaleti gerçekleştirmiş oluyoruz. Kâr etmeme prensibine göre ekonomik olaylar mikro seviyede piyasa ekonomisine, makro düzeyde genel planlamaya göre ortaya çıkacaktır.

Kâğıt para ile ilgili bir soru var idi. Ona arkadaşım değindi. Ben yine değişik bir açıdan değerlendireceğim. **Faizsiz bankanın kullandığı para kâğıt para anlamındadır. Ancak mevcut kağıt paradan farklı mevcut parada hak edilen miktar mal olarak belirtilmediği gibi borçlusunun da kim olduğu belirtilmemiştir. Burada karşılıksız çıkma anlamı ortaya çıkıyor. Halbuki bizim önerdiğimiz sistemde bunlar net olarak ortaya konulmak durumundadır. Yani bir para nakit olarak elinizde varsa, o paranın üzerinde hem**

mal veya değeri yazılmış olacak, hem de kim tarafından ödeneceği, borçlusu hatta kefilini yazılacak. Böylece yaygın bir kefalet sistemi içinde böyle bir para söz konusu olacaktır. Karşılıksız olmama özelliğini de bu şekilde açıklıyoruz. Faizsiz banka bu günkü paraya böyle bir tanım getiriyor ve böyle kullanılıyor.

DÖRDÜNCÜ OTURUM

Başkan : Ahmet Aydın Bolak

FAİZSİZ BANKANIN KURULUŞU TEŞKİLATLANMASI

VE YÖNETİM ŞEKLİ

Süleyman AKDEMİR (9)

I – KURULUŞLAR

Günümüzde bankalar genelde anonim şirket veya kooperatif şeklinde kurulmaktadır. Ülkemizde ise, kooperatif olarak bir kurulma şekli de söz konusu değildir. Devletler Banka'yı bir devlet işinden çok bir şirket işi olarak bakmaktadır. Faizsiz sistemde ise, banka ve şirket birbirinden tamamen farklı iki kurumdur. Banka (Kredileşme Vakfı) devlet görevi olup, özel sektöre terk edilmemiştir. Ülkemiz şartlarında faizsiz bir modelin uygulanması, mevzuat -

(9) 1952 yılında Bursa'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini de burada tamamladı. 1975 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. 1985 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde «Ceza Hukukunda Mağdurun Korunması» konulu tezini vererek «Hukuk Doktoru» unvanını kazandı.

Halen Dokuz Eylül Üniversite İktisadi ve İdarî Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü Başkan Yardımcısı ve Hukuk Bilimleri Ana Bilim Dalı Başkanı olan Akdemir evli olup İngilizce bilmektedir.

ta bir değişiklik yapılmak suretiyle vakıf şeklinde veya mevzuatta bir değişiklik yapmadan bir vakfın kuracağı anonim şirket olarak düşünülebilir. Her iki halde de kurulacak bankanın «ülke düzeyinde faaliyet göstermesi, ancak belli zümre ve şahısların bankaya egemen olmaması» gerekmektedir. Aksi takdirde böyle bir banka kuruluş gayesinden sapmış ve devlet içinde devlet olmuş demektir. Bu bakımdan bankayı kuracak kimselerin tüzel kişilerden oluşmasında önemli bazı faydalar bulunmaktadır. Bu tüzel kişiler içinde anonim şirket gibi sermayeye dayanan ortaklıklar da yer almamalıdır. Bu tüzel kişiler daha çok köy, belediye, kredi kooperatifleri, cami ve okul dernekleri gibi ülke çapında teşkilâtı olmayan ve ilk kademedeki halkla temasta olan kuruluşlar olmalıdır. Keza bu kuruluşlar özel çıkardan çok genel ortak çıkarları gözetilen kuruluşlardan oluşmalıdır. Bunlar, bir apartman yönetimi veya bir köy, bir belde şeklinde ortaya çıkmış olabilirler. Ayrıca belli ortak hizmetlerin görülmesi için bugünkü statüde dernek denilen, ama aslında birer vakıf gibi çalışan kuruluşlar bu amaca daha iyi hizmet edebilirler. Özellikle, okul ve cami dernekleri Türkiye'de bu şekliyle yaygındır. Mesleki teşekküller, siyasî partiler, dinî teşekküller ise, ülke çapında teşkilâtlandıklarından bankanın kurucuları arasında yer almamalıdır.

Bu tüzel kişilerin *demokratik esaslara* yönetilmeleri de şarttır. Çünkü böyle bir sistemde «halkın temsil edilmesi» esası vardır. Şirketlerden sadece kâr amacı gütmeyen kooperatiflerin kurucuları arasında yer almalarında bir sakınca görülmez. Tüzükleri demokratik esaslara uymayan kuruluşlar bankanın kurucuları arasında yer alamayacağı gibi sonradan tüzük değişikliğine uğrama-ler ise, ülke çapında teşkilâtlandıklarından bankanın kurucuları arasında yer almamalıdır.

Tüzel kişiler, belli sınıf ve gruplara, mezhep ve ideolojilere dayanmamalıdır. Çünkü bu tür kuruluşların kendilerine göre kredi anlayışları vardır. Bankayı bu yöne sürüklemeye çalışırlar. Bu ise huzursuzlukların kaynağı olabilir (1).

(1) *Mama fihi, meselâ bir tarikat mensuplarının kurduğu kâr amacı gütmeyen bir kooperatifin böyle bir kuruluşun kurucuları arasında yer almaması için hiçbir sebep yoktur. Tüzel kişilerde a nasözleşme ve fiili yönetim esastır. Yoksa üyelerinin bir yere mensup olmaları dikkate alındığında üyelerinin siyasî ve medeni haklarını kısmen söz konusu olur ki, bu durum bir tehlike arz eder. Bir derneğe, bir kooperatife*

Bankayı kuracak olan tüzel kişiler, buraya bir sermaye koyacaklar ve rizikoya gireceklerdir. Bu rizikonun kendilerine bir fayda sağlaması gerekir. Faizli bir sistemde bu fayda bankanın verdiği faizle aldığı faizlerin arasındaki farktan doğan artmadır. Faizsiz bir sistemde böyle bir kâr mevcut olmadığına göre bunun yerine nasıl bir menfaat ikame edilecektir? (2).

Dikkat edilecek olursa, bankanın kurucuları arasında zikredilen tüzel kişiler bir bakıma topluluklara «genel hizmet» götüren tüzel kişilerdir. Faizsiz bir sistemde genel hizmetlerle, bu hizmetlere karşılık alınacak bedellerin baştan tespit edilmesi esastır." Genel hizmetlere iştirak güce göredir. Ancak genel hizmetlerden yararlanma ise, ihtiyaca göre olacaktır. Bu hizmetlerin Devlet düzeyinde olanları bulunabileceği gibi il ve bucak düzeyinde olanları da vardır. Hatta bir apartmanın bile böyle ortak hizmetlere ihtiyacı vardır. Halk mesken ve iş sitelerini kooperatifleşmek suretiyle, genel hizmetlerini ise kendilerinin kurdukları dernek, vakıf ve benzeri teşekküller aracılığı ile görmektedir. İşte faizsiz bankayı kuracak olan bu tüzel kişilere, banka bazı genel hizmetleri örneğin kefalet gibi, sunacaktır. Kurucu tüzel kişilerin en önemli kârı bu olacaktır, olmalıdır (3). Yani üye ve ortakların tüzel kişi-

girmiş olan bir kimse herhangi bir hakkın terki şartına bağlanamaz. Herkes bulunduğu yerdeki davamışlarından sorumludur. Ondan ayrıldıktan sonra yaptıklarından dolayı katıldığı tüzel kişilere hesap vermek zorunda değildir. Ayrıca tüzel kişiler de üyelerinin haricte yaptıkları faaliyetlerinden dolayı sorumlu değildir.

- (2) *Faizsiz bankayı bir şirket şeklinde kurmayı düşünenler halktan topladıkları mevduatı «şirket-i mudame» şeklinde işleterek ortaklıklarını kârla iştirak ettirmeyi düşünmektedirler. Bu düşünce mevduat ile iştirak arasındaki farktan dolayı kabul edilemez. Çünkü mevduat alınırken artma ve eksilme borçluya ait olduğu halde, iştirak ederken artma ve eksilme alacaklıya ait olacaktır. Yani tüm riziko bankada toplanarak ve bu ya sermaye olmayışından dolayı bu rizikoyu taşımayacak durumda olacak veya bankada büyük bir sermaye birikimi meydana gelecek, yaygın ekonomi yerine inhisar ekonomisi doğacaktır.*
- (3) *Tarih boyunca altın, para olarak kullanılmıştır. Halen de bu hizmeti görmektedir. Bugünkü güdüş bunun aksini belirleyecek bir iz taşımamaktadır. Altın yerine doların ikame edilmesi kıymetini yarım asır içinde kaybettirmiştir. Yeni bir para tarifine güdüşmektedir. Ancak altın doların mevcut olduğu bugün bile paralık vasfını kaybetmemiştir. Esasen faizsiz ekonomik sisteme dayanan yahudilik, hristiyanlık ve İslâmîyet gibi dinlerin para birimi dinar (altın) ve dirhem (gümüüş) 'dir.*

lere ve recekleri borç, altın cinsinden kabul edilecektir. Altında esas olan saf ağırlıktır.

II – TEŞKİLATLANMA

Bankalar milli olmalıdır. Her banka kendi ülkesi içinde faaliyet gösterir. Çünkü banka kredi demektir. Kredi ise teminata dayanır. Teminatın kaynağı ise Devlettir. Uluslararası savaş dışı bir teminat olmadığına göre uluslararası bir bankanın teşkiline imkân yoktur. Mama fihi, bankaların uluslararası ilişkiler kurması ve karşılıklı dayanışma esasına göre tüm dünyanın bir ekonomik çevre halinde oluşması da tabiidir. Bankaların millî olmasının bir diğer sebebi, bir parayı esas alması gereğidir. Her ülkenin ayrı parası olduğuna ve bu ayrı paralar devletleri ayrı ayrı tanımladığına göre bankaların da o paraya göre kurulmuş olması zaruridir. Yabancı bir sermaye ile bir banka kurulabilir; ancak bu banka da faaliyetlerini millî banka olarak sürdürmek durumunda dır.

Hizmetlerde oto-kontrolün sağlanabilmesi, çıkarların paralel hale getirilebilmesi ve toplumsal dengenin kurulabilmesi ile hizmette rekabetin gerçekleşebilmesi için tek banka yerine çok sayıda bankanın kurulması gerekir. Bu sayı genel denge kanunları ve onlu sistem dikkate alındığında ortalama **10 civarında** olmalıdır. Tekelleşmenin olmaması için **yediden az**, anarşiye sebep olmaması için de **yirmiden çok** olmayacak şekilde dengelenebilmelidir.

Faizsiz banka halka dayalı olarak kurulacaktır. Bu sebeple halkın kolayca katılabilmesi için teşkilatlanması şubeler şeklinde oluşmalıdır. Şubeler adeta ayrı birer bankaymış gibi müstakillen faaliyet göstermelidir. Üst şubeler ve merkez birer bankalar birliği olarak fonksiyon icra etmelidir. Faizsiz bankanın yönetiminde asıl olan yerinden yönetim olup merkezî sistem düşünülemez.

1 – Şubelerin Büyüklükleri

Elli milyon(1987'de) nüfuslu ülkemizde ortalama on kadar bankanın tesis edileceği kabul edilecek ve her beş kişilik ailenin bir hesabı olduğu düşünülecek olursa bir bankaya ortalama bir milyon müşteri hesap açacak demektir. Bir bankanın şubesi ilçe veya bucaklarda açılacağına ve ülkemizde bin kadar kasaba (bucak veya ilçe) bulunduğuna göre bir şubenin ortalama bin kadar müşterisi

olacaktır (4). Yeter sermayeyi temin eden ve ortak sayısı beş yüzü bulan yerlerde şubeler açılacaktır. Ellibin nüfuslu çevre içinde bankanın başka şubesi açılmayacaktır. Hizmet yarışı ve çıkar paralelliği banka içinde kurulacak sistemler ile sağlanacaktır. Bir şubenin kurulacağı yerde kurucular vakıf niteliğinde bir yer temin etmelidir. Şubenin açılabilmesi için en az üç personelin maaşlarını karşılayacak vakıf niteliğinde gelirler de sağlanmalıdır. Bunun için kira getiren arazi, dükkan veya çalışmakta olan fabrikaların payları temin edilebilir. Bu gelir yerlerinin mülkiyeti kurulacak vakfa ait olabileceği gibi intifa hakkı da bırakılmış olabilir. Bunları kurucu tüzel kişiler temin edecektir.

Her şube için kurucular ayrı bir vakıf kurmalıdır. Şubenin masraflarını bu vakıflar karşılamalıdır. Banka şubesi büyüdükçe masrafları artacaktır. Bu masraflar bankanın göreceği genel hizmetlerin karşılıklarıyla temin edilebilecektir.

Şubeler müstakil olarak çalışacağından her biri âdeta ayrı bir bankadır. Birinci kademedeki şubenin ortakları birbirleriyle ikrazda (karşılıklı borçlanmada) bulunacaklardır. Şube müstakil bir tüzel kişi olarak faaliyet gösterecektir. **Tüzel kişiliğinin oluşmasında bir anasözleşme (tüzük) bulunması, asgarî bir başkanın seçilmiş olması, bir bütçeye sahip olunması ve ortak veya üyelerine karşı uygulayabileceği bir müeyyidenin bulunması şartları bu şubeler için de geçerlidir.** Yani, her şubenin ayrı bir başkanı ve ayrı bir bütçesi olacak; anasözleşme ve müeyyide için ise merkez şubenin anasözleşmesi ve müeyyidesi geçerli kabul edilecektir. Anasözleşme birliği ve müeyyide teklifi üst ve merkez şubeler arasındaki beraberliği ve dayanışmayı sağlayacaktır.

2 – Merkez Şubeleri

Merkez şubeleri, şubeler kuracaktır. Şubeler tüzel kişilerden ve teşebbüslerden aldıkları genel hizmet paylarının 1/5'lerini bu merkez şubelere aktaracaklardır. Yani, merkez şubeler, şubelerin ortak-

(4) Ülkemizde bankaların vakıf sistemi ile kurulmaları mümkün olmadığından banka anonim şirket olarak kurulacaktır. Ancak anonim şirketi vakıfların kurması şeklinde bir çözümle bugünkü mevzuatta değişiklik , yapmadan ara bir çözüm yolu bulunabilir.

laşa tesis ettikleri bir hizmet kuruluşu olacaktır. Merkez şubelerin sermayesini şubeler oluşturacaktır. Bir başka ifade ile her şube sermayesinin 1/5'ini bağlı bulunduğu merkez şubesine sermaye olarak koyacaktır (5).

Şubelerin merkez şubeleriyle ilişkileri kredi bakımından tekaruz (karşılıklı kredileşme) esasına dayanacaktır. Her şubenin merkez şubede bir hesabı olacak ve şube meblağların fazlasını bu merkez şubelere yatacağıdır. Buna mukabil karşılığında ihtiyaçları olduğunda kredi alacaklardır. **Bir başka deyişle bir şube müdiye hangi muameleyi uyguluyorsa, merkez şube de şubelere aynı muameleyi uygulayacaktır.**

Merkez şubeleri önce şubelerin bir bankası olarak çalışacaklardır. Ayrıca genel hizmet yapan tüzel kişilerin genel hizmetlerini layığı ile yerine getirebilmeleri için kurulacak hizmet teşebbüslerinin de destekeyicisi olacaklardır.

Genel hizmetlerin ifasında asıl olan şubelerin bulunduğu yerlerde ilk hizmetlerin verilmiş olmasıdır. Bu hizmeti görevler ilk kademe de «**orta ehliyetli**» (6) seviyede dir. Halk ile ilişkileri bunlar kuracaklardır. Ancak bunların hizmetlerini yapabilmeleri için uzmanlarla işbirliği içinde bulunmaları gerekmektedir. Merkez şubelerde «**yüksekehliyetli**» uzmanlar buluncaktır. Şubelerde orta ehliyetli olarak hizmet görevler bu uzmanlardan birisiyle işbirliği içinde olacak ve gelirlerinin 1/5'ini bu kimseye vereceklerdir.

Merkez şubedeki uzmanların hizmetlerini tam olarak yerine getirebilmeleri için hizmet yapabilmek imkânlarına sahip olmaları gerekir. Bu yerlerde hizmete gerekli tesislerin kurulmuş olması

- (5) *Hatırlatalım ki, Bankanın ortakları olan gerçek kişiler genel hizmetlerini yaptıkları amacıyla tüzel kişilere sermaye olarak koydukları altını (bire cumhuriyet altını) vadeli karz olarak vereceklerdir. Tüzel kişiler bu şekilde topladıkları altınları kumcukları banka şubesine sermaye yapacaklardır. Banka şubeleri topladıkları bu sermayenin 1/5'ini merkez şubesine sermaye olarak koyacaktır.*
- (6) *Şubedeki genel hizmeti görecek kimselerin en az Lise mezunu olmaları ki, buna orta ehliyetli diyoruz; merkez şubelerinde genel hizmet görevlerini Üniversite mezunu olmaları ki, buna yüksek ehliyetli diyoruz; genel merkezdekilerin ise akademik kariyer yapmış olmaları ki, buna üstün ehliyetli diyoruz, şarttır. Bilgi düzeyinin derecelenmesi bu teşkilatlanmada kendini bu şekilde gösterecektir.*

şarttır. Bu tesislerin yine vakıf statüsü içinde kurulmaları ve işlemlerinde de vakıf sistemini benimsemeleri zaruridir.

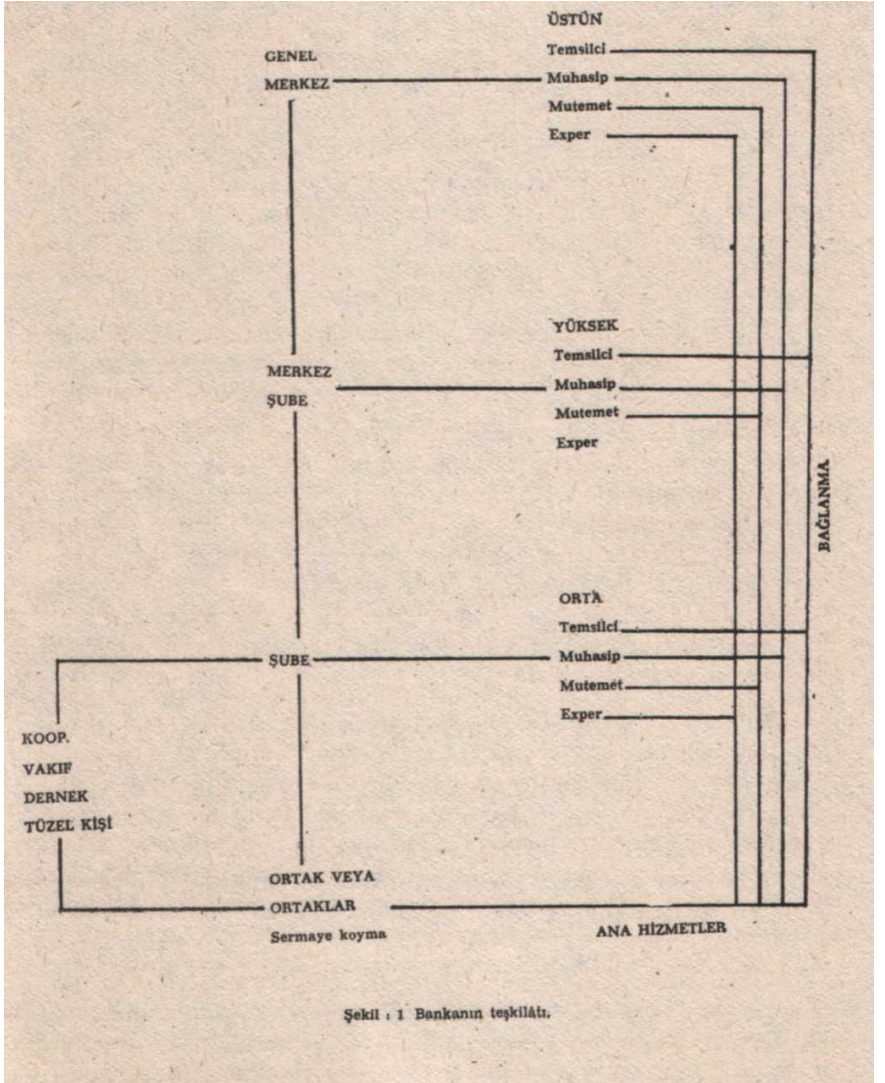
Makbuzlar tek tip ve merkezde basılmış olacak; ancak bunların sahibi kurucu tüzel kişiler olacaktır. Bunlar, bu makbuzları kendi kaşeleri ile mühürledikten sonra banka temsilcisi ile birlikte belirledikleri kurucu mutemetlere bu makbuzları vereceklerdir. Ortak olmak isteyen kişiler bu makbuzlardan birini alarak bir cumhuriyet altını verecektir. Kurucu mutemetler, banka merkezinin kurucuları adına onların gösterdikleri altın mevduat hesabına bu altınları yatıracaklardır. Bu hesaptan altının çekilebilmesi için kurucu temsilcilerden birisi ile mutemetlerden birisinin imzaları gerekecektir. Yani bu hesap tüzel kişiler adına olacak ve tüzel kişiliğin yazısı ile çekilebilecektir. Bu şekilde toplanan kredi şeklindeki iştirakler altı ay önce haber vermek suretiyle geri istenebilir nitelikte olacaktır. Bir başka deyişle, ortaklar altı ay önce haber vermek suretiyle bankaya koyduğu bu sermayeyi çekip ayrılacaklardır.

Bütün ülke içerisinde tüzel kişiler hesabında açılan altın mevduatta toplanan meblağ 200.000 cumhuriyet altına ulaştığında en çok altını toplayan tüzel kişilerden on ortak tarafından banka kurulmuş/ olacaktır. Diğer tüzel kişiler ise, bu kurucu tüzel kişilere altını geçici olarak karz şeklinde vermiş olacaklardır. Yani başlangıçta bir tek merkez şubesi ve merkez şubenin de bir tek şubesi bulunacaktır. Bankanın Genel merkezi en çok altın mevduatı toplayan bölge merkezinde kurulacaktır. Bankanın genel merkezi burada kalacaktır.

Bütün ülke çapında ortak etmeye devam edilecek, tüm ortak iştirakler 400.000 altına baliğ olunca ikinci merkez şube ve onun şubesi kurulmuş olacaktır. Bu ilk şubenin kurulduğu yerde ikinci olarak en çok sermayeyi temin eden yer olacaktır. Böylece devam edilerek önce merkez şubeler tamamlanacaktır. Sonra her merkez şube kendi şubelerini aynı usulle kurmaya devam edecektir. Yani önce bütün ülkede toplanan sermaye kredi şeklinde aktarmalar yapılarak merkez şubeler, sonra bir bölgede toplanan sermayeler o bölgede kredi şeklinde aktarmalar yapılarak şubeler kurulmuştur.

Özetle, faizsiz bankanın kuruluşu halka ve halkın dayandığı kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmeli, teşkilatlanmada yerinden yönetim esasını alan şube sisteminden yararlanılmalı, **kuruluş ser-**

215 / FAİZSİZ YENİ BİR BANKA MODELİ/ mayesi altına bağlanmalı, ehliyet sistemini esas almak ve bazı genel hizmetleri gömeyi prensip edinmelidir (Bak Şekil: 1).

III — BANKANIN YÖNETİMİ

1 — Giriş

Toplum hayatı insanlarda olduğu gibi hayvanlarda da vârdır. Hayvanların içinde de bir düzen oluşmuştur. Ancak, insanların meydana getirdikleri toplum ile hayvanların yaşama düzenleri arasında önemli fark, insanların kademeli toplumları, bir başka deyişle, hiyerarşik düzeni kurmuş olmalarıdır. Aşiretler birer toplum olduğu gibi, aşiretlerin birleşmesinden kabileler; kabilelerin birleşmesinden şâbler (boylar), şâblerin birleşmesinden kavimler (uluslar) meydana gelmiştir. Böylece birbirlerinden uzak yerlerde bulunanlar dahi bir topluluk oluşturabilmektedir. Halbuki hayvanlarda sadece birarada yaşayanların topluluğu vardır.

İnsanlığın devamı için topluluğun büyümesi ve yek vücut olması zaruridir. Ancak bu durum, «yerinden yönetim» yerine «merkezî yönetimi» getirdiği için, fertler bir takım haksızlıklara uğramakta ve sesini yukarıya duyuramamaktadır. İşte burada karşılaşılan en önemli sorun, büyümeyi önlemeden fertlerin ezilmemesini sağlamaktır. Bu sebeple Batı'da geliştirilmiş periyodik seçim sistemleri meseleye köklü çözüm getirememiştir. Seçilenler, «ekseriyet sistemi» ile başa geldiklerinden halkın asgarî yarısının istediği olmamakta, mağduriyeti devam etmektedir. Hatta diğer yarısının da haklarının tam olarak korunduklarından söz edilemez. Çünkü, ikinci bir seçime kadar uzun bir zaman vardır ve seçim sırasında çeşitli politik oyunlar sergilenebilmektedir. Dolayısıyla ferdin büyük çoğunlukları içindeki mağduriyeti giderilememektedir. Bu bakımdan fertlerin haklarını koruyabilmek ve ezilmesini önlemek için bir mekanizmanın kurulması gerekmektedir. Faizsiz bir sistemin yönetiminde bu mekanizma hem fertlerin çıkarlarının korunması, hem de toplumsal dengenin bozulmadan sağlanması şeklinde tezahür etmelidir. Bu sebeple, banka yönetiminde halkın yönetime katılması ve seçim sistemi ile temsilciler önemli bir yer tutar. Bunun anlamı, faizsiz bir sistemde yönetim, seçilen temsilcilere dayanmak demektir.

Halkın temsilcilerini seçmesi ve bu suretle yönetime katılması gerekli olmakla beraber yeterli değildir. Bundan başka, yönetimde alacak kararların kollektif (ma'şerî) olması da şarttır. Faizsiz bir sistemi uygulamak isteyenlerin karar mekanizmalarını da buna

uygun olarak getirmeleri ve geliştirmeleri gerekmektedir. **Faizli bir sistemin dayandığı karar mekanizması ve şekilleri ile faizsiz bir sistemi uygulamak mümkün değildir.** Bu sebeple bu ayırımda banka yönetiminde temsilciler ve faizsiz bir sistemde karar şekilleri üzerinde durulacaktır.

2 – Temsilciler

Bankanın şube, merkez şube ve genel merkezini *temsilciler yönetecektir*. Burada her üniteye temsilcilerin nasıl seçilecekleri üzerinde durulacaktır.

3 – Şube Temsilcileri

Şubeyi kuracak *tüzel kişiler*, temsilci olabileceklere *«temsilcilik yetkisi»* vereceklerdir. Bu yetkinin verilme şekli, her tüzel kişinin kendi anasözleşmesine göre olacaktır. Tüzel kişiler, bu yetkilileri'n sermayeleri nispetinde paylaşacaklardır. Bütün temsilcilik yetkisine sahip olan kimselerin sayısı bir şube için yirmiden az, kırktan çok olamaz. *Bu suretle temsilcilik yetkisini alan kimseler, gerçek kişiler olan ortaklardan temsilciliklerini toplamaya başlayacaklardır. Yeter sayıda ortağı temsil eden, temsilci olacaktır.* Yeter sayının tesbitinde temsil edilen kimselerin sayılarına göre bir sıralama yapılacaktır. **Bir temsilcinin temsilci olabilmesi için orta sayının yarısının üstünde ortakları temsil etmesi gerekir. Bir temsilci, bu orta sayının iki katından fazla ortağı da temsil edememelidir.** Bu sınırlar çerçevesinde temsilcilerin sayısı kendiliğinden belirlenmiş olur.

Ortaklar temsilcilerini seçerken, bağlı buldukları tüzel kişilerin, *«temsilcilik yetkisi»* verdiği kimseleri temsilci olarak seçmek zorunda değildirler. Bu şekilde ortakların temsilcileri denetleme imkânı sağlanmış olacaktır.

Her ortak, temsilcisini her zaman değiştirme hakkına sahip olacaktır. Keza temsilcinin de ortağın temsilciliğini kabul etmesi şarttır. Bir temsilcinin ortak sayısı yeter sayının altına düştüğü zaman temsilcilik dağılmış olur. Ortaklar başka temsilci seçerler. Bir temsilci azamî sayının üstünde ortağa sahip olursa, istediklerini diğer temsilcilere aktarabilecek ve kendilerini haberdar edecektir. Ortaklar isterlerse bu temsilci de kalacak, isterse kendileri yeni temsilci bulacaklardır.

Bu sistemle temsilcilerin belli periyodlar içinde yenilenmeleri yerine devamlı yenilenmesi getirilmiş olmaktadır. Böylece yönetimde süreklilik sağlanmaktadır. Bu şekilde oluşan temsilciler, bankanın yönetim kurulunu oluşturacaklardır. Her temsilci, yönetim kurulunda temsil ettiği ortak sayısı nisbetinde söz sahibi olacak, ona göre oy kullanacak ve yönetime katılacaktır.

Bir şubedeki temsilcilerin sayısı, yediden az ve yirmiden çok olamaz. Bu temsilciler şube başkanlarını ittifakla seçeceklerdir. Şube başkanının genel merkez tarafından da ehliyetli kabul edilmesi ayrıca şarttır. Böylece ehil olan biri ittifakla şube başkanı seçilmiş olacaktır.

4 – Merkez Şube Temsilcileri

Merkez şubelerinde «temsilcilik yetkisi»ni şube başkanları verecektir. O merkez şubenin kurucusu olan şube başkanları, birer kişiye «temsilcilik yetkisi»ni vereceklerdir. Ancak, bu temsilcilik yetkisini alanlar da yüksek tahsilli olmalı, ya da genel merkez tarafından bunlara «yüksekelhiyet» tevdi edilmelidir. Böylece yüze yakın kimseye bir bölgede merkez şube temsilciliği yetkisi verilmiş olur. Bu temsilci orta sayının üzerinde şube temsilcilerinin temsilciliğini almak zorundadır. Bu temsilciler orta sayının iki katından çokla, temsilcilerin temsil ettiği ortak sayısı dikkate alınabilir. Diğer taraftan ortak sayısı yerine sermaye de, yani ortakların sermaye katkısı da temsilcilik gücünde gözönünde tutulabilir. Bu üç temsilciliğin güçlerini ayırmak için «temsilcilik gücü», «ortaklık gücü» ve «sermaye gücü» terimlerini kullanacağız. Temsilcilik gücü, temsilcinin temsil ettiği temsilciler sayısı ile, ortaklık gücü temsilcinin temsilci ortaklar sayısı ile, sermaye gücü temsilcilerin temin ettikleri sermayenin miktarı ile belirlenecektir.

Merkez şube temsilcilerinin sayısı da asgarî ve azamî güç ile sınırlanmak suretiyle belirlenecektir. Bunlar merkez şube başkanını ittifakla seçeceklerdir. Yine bu başkanın da genel merkez tarafından ehliyetli gösterilmesi şartı vardır. **Merkez şube temsilcilerinin alacakları kararlar sadece merkez şubenin görevleri ile ilgili olup şube yönetimleri ile ilgili kararları içine almaz.** Bunların şubeleri denetleme yetkileri de yoktur. Merkez şubeleri gelirleri ve sermayeleri üzerinde sözleşmeye uygun tasarruflarda bulunurlar. Merkez şube temsilcilerinin değişmesi de şube temsilcilerinin de geliş-

mesi gibi olup yeter güçlerini kaybedince otomatikman temsilcilikten düşerler. Yeter gücü kazanınca kendiliğinden temsilci olurlar. Temsilcisini değiştirenler yeni temsilcinin temsilciliği kesinleşinceye kadar eski temsilcinin nezdinde kalırlar.

Temsilciliğin kazanılabilmesi için her üç güçten yeter sayının toplanması gerekir. Yani her birinin orta gücün yarısından fazlasını elde etmesi şarttır. Temsilciliğin kaybedilmesi için ise, her üç gücün de orta gücün altına düşmesi gerekir.

5 – Genel Merkez Temsilcileri

Faizsiz bankanın merkez şube sayısı yaklaşık on kadar olacaktır. Bu merkez şubelerde yine yaklaşık olarak on temsilci bulunacaktır. Bu temsilcilerden her biri genel merkez için birer «temsilci aday» göstereceklerdir. Bu adayların «akademik kariyer» yapmış olmaları şarttır. Veya genel merkez tarafından kendilerine «üstün ehliyet» verilmiş olması gerekir. Bunlar kendilerine bağlanacak bir başka deyişle temsilcilik verecek merkez şubesi temsilciliğini temin eden kimseler genel merkez temsilcisi olurlar. Temsilciliğin düşmesi için bağlanan temsilci sayısının yedinin altına inmesi, temsil edilen ortak ve sermaye sayısının da vasatın altına düşmesi şarttır.

Genel merkez temsilcileri bankanın yönetim kurulunu oluşturur. Bankanın genel kurulunu ise, aşağıdaki kimseler meydana getirir:

- a. Şubelerin genel kurullarını bütün ortaklar,
 - b. Merkez şubelerin genel kurullarını şube temsilcileri ile şube başkanları,
 - c. Genel merkezin genel kurulunu ise,
- aa. Tüm şube ve merkez şube başkanları,
 - bb. Merkez şube temsilcileri,
 - cc. Genel merkez temsilci adayları, oluşturur. Buna göre, şubelerin sayısı bin, merkez şube başkanla-

rının sayısı on, merkez şube temsilcilerinin sayısı yüz, genel merkez temsilci adaylarının da sayısı yüz olacağından bin ikiyüz on (1210) civarında delegenin katıldığı bir genel kurul aktedilmiş olacaktır.

Genel kurul, yönetim kurulunun aldığı ve daha çok statü ile ilgili kararları onaylamak ve yönetim kurullarının faaliyetlerini ibra etmiş olmak için toplanacaktır. Seçim yapmayacak ve kendisi de doğrudan doğruya kararlar almayacaktır.

Yönetim kurulu, kararlarını ittifakla alacaktır. Bu ittifak konu üzerinde olabilir veya konu üzerinde ittifak edilemiyorsa, Genel Başkana bu konu üzerinde karar alma yetkisi ittifakla verilebilir. Bunun dışında yönetim kurulunun aldığı kararlar istişârî ve icraî niteliktedir.

Anasözleşmelerdeki değişiklikleri muhtevi kararlar ittifakla alınır ve beklenmeden yürürlüğe konulur. Senede bir gün ve belirli bir zamanda akdedilen, genel kurulun onayına sunulur. Kabul edildiği takdirde yönetim kurulu ibra edilmiş olur. Edilmediği takdirde yönetimin yeniden teşkiline karar verilir. Bu takdirde Genel Başkan değişmiş olur. İbra edilmeyen yönetim kurulu üyeleri bir daha temsilci olamazlar.

6 – KARARLAR

Canlılar dış tesirlerle harekete geçerler. İnsan dışındaki canlılar için bu hareket refleks şeklindedir. Yani dışardan gelen tesirler devreleri açıp kapayarak sonunda harekete dönüşürler. Halbuki insanlarda «hafıza» denilen bir meleke vardır. Dıştan alınanlar hafızaya kaydedilir ve bilahere değerlendirilir. Kayıt ile değerlendirme arasında yıllar gibi uzun zamanlar geçebilir. Sonraki değerlendirmeler yeniden hafızaya alınır ve yıllar sonra harekete geçebilir. Fert için bu kararlar bazan kaide şekline dönüşür.

Fertteki bu karar mekanizması insan toplulukları için de söz konusudur. Topluluk içinde değişik fertler gerekli bilgileri toplarlar. Bunlar kayıtlara geçer, bekletilir, sonra karar mercii bunları değerlendirir ve emir haline getirir.

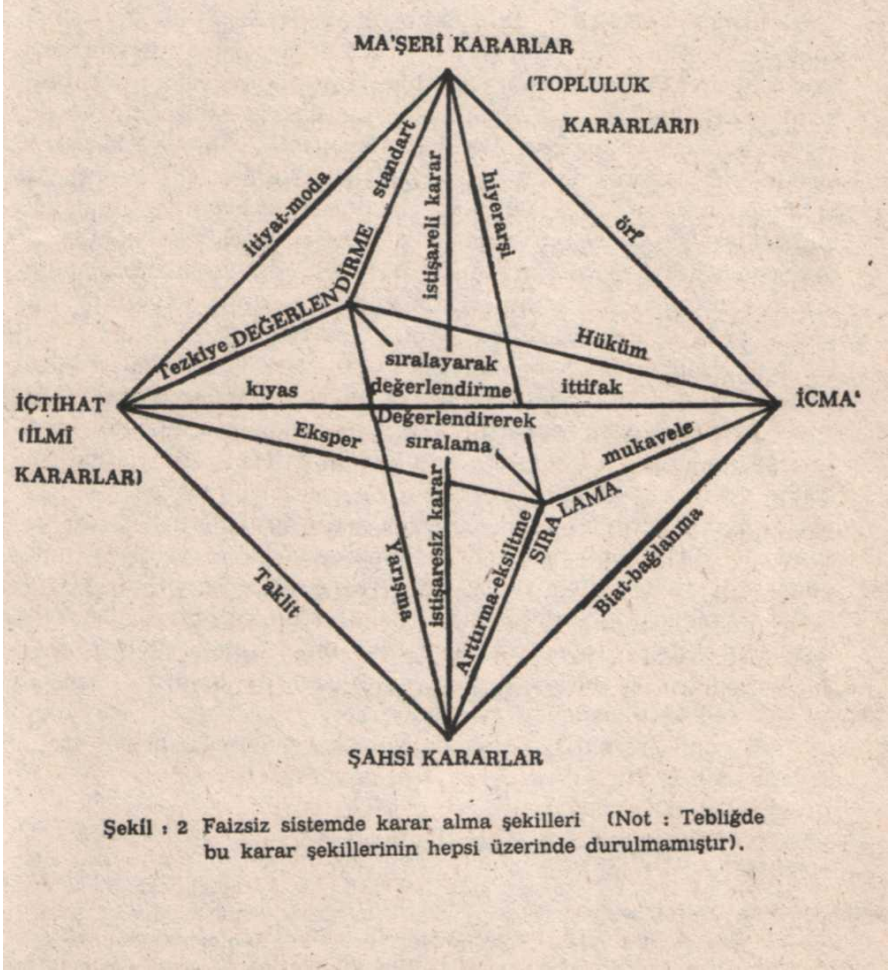
Bilgi toplama ve uygulama topluluk içinde iş bölümü esasına

göre yürütülür ve bir bütünlük arzeder. Fertlerin ayrı ayrı yaptıklarının toplamı ortaklaşa ve birlikte yaptıklarına eşit olacaktır. Ancak karar verme mekanizmasının ortaklaşa ve birlikte olabilmesi için bazı zorluklarla karşılaşılmalıdır. Günümüzde kararın kolektif olabilmesi için «ekseriyet sistemi» benimsenmiştir. Bu sistemin başarısız olduğu kesindir. Bu sebeple bu sistem göstermelikten ibaret kalmakta, kararlar genelde bir kişi tarafından verilmektedir. **Faizsiz bir sistemde kararların «kollektif» (ma'şerî) nitelikte olması için bir takım usul ve kaidele geliştirilmiştir; ayrıca geliştirilmelidir.** Bu tür kararların başında «ittifakla alınan kararlar gelir. Herkes ayrı ayrı düşünmesine rağmen ittifak hasıl olmuşsa bu çeşit kararlar, o topluluğun kesin kararlarını oluşturur. Faizsiz bir sistemde ittifak hasıl olmayan yerlerde, bir başka deyişle alınan kararlar farklı olduğu durumlarda, herkesin kendi kararını kendi bildiği gibi uygulaması genel kaide dir. Yani ittifakta birlik, ihtilafta ise ayrılık devam edecektir. Mafih ihtilaf edenler dayanışmada birbirlerine bağlıdır. Herkesin kendi kararına uymasında diğerleri için kendi görüşlerine aykırı olsa bile, yardım etme ve dayanışmanın devam etmesini engellemelidir.

Burada, madem ki herkes kendi kararına göre hareket ediyor, o halde aramızdaki birlik ve ortaklık nerede kaldı diye sorulabilir. **İslâm düşünce sistemi dışındaki bütün sistemler bu soruya, benzer cevabı vererek böyle durumlarda «ekseriyet sistemi»ne başvurmakta dırlar. Çağdaş demokrasilerin görüşü de budur. İslâm düşünce sisteminde birlik ve beraberlik, hürriyetin terk edilmesi ve başkalarının düşüncelerine esir olma anlamını taşımaz.** Tam aksine herkes düşündüğünü yapabilmek için birbirine muhtaçtır. Tek başımıza başaramadığımızı, bir araya gelmek suretiyle başarmış oluyoruz.

Demek ki faizsiz sistemin temel dayanağı herkesin ve her topluluğun kendi kararlarının kendilerinin uygulaması ve kimsenin veya hiç bir topluluğun diğerlerinin kararlarına karışmaması esasıdır. Bu karışmama onların kararlarını değıştirecek şekilde müdahale etme anlamında olup, yardımlaşmama mânâsını taşımaz. Bilakis bunların, herkesin kendi içtihatlarına göre hareket edeceklerine dair birbirlerine sözleri bulunmaktadır. Birinin bu

hürriyetini kaybetmesi tehlikesi ile karşı karşıya gelmesi halinde hepsi yekvücut olup hep birlikte hukukî düzeni koruyacaklardır. Bu kısa açıklama ve gerekçeler faizsiz bir sistemin dayandığı karar mekanizmasının farklı olduğunu göstermek için yeterlidir. Şimdi, bu düşünce sisteminde yer alan karar alma şekillerinin bazıları üzerinde durulacaktır. (Bak. Şekil : 2)

Şekil : 2 Faizsiz sistemde karar alma şekilleri (Not : Tebligde bu karar şekillerinin hepsi üzerinde durulmamıştır).

IV – YETKİLERİN VERİLMESİ

Faizsiz sistemde kolektif kararların alınabilmesi için kararın bir beyinden çıkması zarureti, diğer taraftan bu kararın kolektif olması gereği şu şekilde te'lif edilerek çözümlenecektir. Karar belli olmadan önce karar verecek fert üzerinde ittifak edilecek, böylece karar verecek kişinin kolektif belirlenmesinden dolayı karar fertten çıkmasına rağmen, kolektif karar kabul edilecektir. **Bu şekilde karar verecek kişinin tayininde ittifak hasıl olabilmesi için bağlanma mekanizması (biat sistemi) geliştirilmiştir. Herkes topluluk içinde kalabilmesi için karar verme yetkisini bir başkasına devretmeye mecburdur. Aksi takdirde o topluluğa katılmamış veya o topluluk dışında sayılır. On kişinin kendisine bağlandığı kimse birinci derecede temsilci olmuş olur. Sonra temsilciler arasında yetki verme devam ederek sonunda on kadar temsilci kalmış olur (bunu yüz kabul edersek sonunda yüz kalır). Bütün bu yetkileri toplayan temsilciler hep karşılıklı anlaşmak suretiyle (icap ve kabul, bir başka deyişle ferdi ve emredici vekâlet sistemi) yetkileri topladıkları için bu topluluğun tüm yetkilerini kendilerinde dercetmiş olurlar. Bunlar içinde başkanın seçimi nasıl olacaktır? Bunun için temsilciler bir mahalde toplanacaklar ve ittifakla içlerinden birini seçeceklerdir. İttifak hasıl oluncaya kadar dağılamıyacaklardır. Toplantıyı terk eden temsilcilerin temsil edilmemesi durumu ortaya çıktığından bu temsilciler topluluk için ittifakla karar alma yetkisine sahip değildirler. Bu durumda meclis dağılacak ve diğer üyelerin yeni temsilci seçmeleri veya eski temsilcilerden birine katılmaları esası içinde temsilciler tamamlanacak ve yeniden toplanacaktır. Temsilciliği toplantıyı terketmesi sebebiyle düşenlerin bir daha temsilci olamayacakları tabiidir. Çünkü onların ortaklıkları sona ermiştir. Şayet meclisi terkedenin yerine seçilen de meclisi terkedeirse bu sefer hem kendisinin hem de kendisini seçenin alt derecedeki temsilcilerin o topluluğun üyesi (ortağı) olma durumları sona erecektir. Bu mekanizma üyeye vancaya kadar devam edebilir (7).**

- (7) Belirlenen zamanlarda temsilcilerini seçmeyen kimseler o topluluğun üyelik vasfını kaybetmiş olabilirler. Ancak bazı topluluklarda böyle olan kimselere belli bir zaman tanınmaktadır. Buna «teammül devri» denilmektedir. Bu müddet içinde mevcut temsilcilerden birini kendisine seçmekle tüm üyelik hakları korunmuş olmaktadır. Yeniden topluluğa katılacaklar da yine böyle bir temsilciyi kendilerine seçerler. Seçimde se-

İttifakla Başkanın seçilmesinden sonra bu kimse artık fert olarak kararlar almakla beraber almış olduğu bu kararlar kollektif nitelikte kabul edilecektir. Mamafih kararın kollektif olabilmesi için başka şartlar vardır. Yani, Başkanın ittifakla seçilmesi yeterli olmayıp, ayrıca karar verilecek konunun da ittifakla tesbit edilmesi, kararın istişareden sonra alınması ve alınan bu kararın mecliste alınması da gerekmektedir. Başkan kendi kendine bu benim yetkim dahilindedir deyip karar verme yetkisine sahip değildir. Böyle bir karar kollektif olmayıp ferdîdir. Konu üzerinde ittifak birinci derecede temsilcilerin açık beyanı ile sağlanır. Bu beyan ilân edilir ve buna muhalefet etme bütün üyelerin hakkıdır. Ancak bu muhalefetlerini temsilcilerine bildirmek durumundadırlar. Belki bir müddet içinde birinci derecedeki temsilciler görüşlerini değiştirirlerse ittifak ortadan kalkar. Değiştirmezlerse ittifak devam eder.

1 – İSTİŞARE

Yetkilerin biraz önce anlatıldığı üzere verilerek başkanların belirlenmesinden sonra bunların karar alabilmeleri için temsilcilere danışmaları gerekmektedir. Bu danışmaya «istişare» diyoruz. İstişare de yetkilinin belli konularda karar almasına yardımcı olacak temsilcilerin görüşlerini almayı hedef aldığı gibi ferdin haklarının korunabilmesi için de önemli bir yer tutar.

İstişare için önce mesele ortaya konulur ve temsilcilere duyurulur. Temsilciler meseleyi anlayabilmek için çeşitli sorular sorabilirler. Sonra kendilerine düşünmeleri (teemmül) için bir mühlet verilir. Temsilciler, kendilerinin alt kademelerindeki temsilcilere meseleyi aktarırlar; onlar da üyelere (ilk ortaklara) kadar giden silsile ile danışmaya devam ederler. Başkan bu duyurma işini temsilcilerden başka görevliler aracılığı ile de yapabilir.

çilenin de kabul etmesi şartı' vardır. Her temsilci temsilciliklerinden vaz-geçebilir. Herkes de temsilcisini değiştirebilir. Bunun için genelde periyodik bir zaman konulmaktadır. Günümüzde 5-10 yıla kadar varan periyodik zamanlar olmaktadır. Faizsiz bir sistemde genel olarak böyle bir zaman yoktur. Ancak teemmül devri olarak en çok 1 yıl konula bilir.

Böylece istişare üyelerden başlanmak suretiyle temsilciler aracılığı ile son temsilcilere kadar görüşler toplanmak suretiyle gerçekleştirilir. Son yetkilinin istişaresine isteyen bütün üyeler 'dinleyici' olarak katılabilirler ve kendi görüşlerinin temsilciler tarafından Başkana ulaştırılıp ulaştırılmadığını denetleyebilirler. Görüşlerinin yeterli düzeyde yetkiliye ulaşmadığı kanaatine varırlarsa temsilcilerini uyarırlar, Temsilciler ulaştırmamakta direnirlerse temsilcilerini değiştirebilirler. Başkan isterse temsilci olmayanları da meclise alıp dinleyebilir. Söz yetkisi sadece temsilcilere aittir.

Başkan takdir yoluyla istişare müddetini baştan veya belli bir müddet sonra belirleyebilir. Bunun için temsilciler ayrı ayrı istişare müddetlerini bildirirler. Bu müddetlerin orta değeri istişare müddeti olur. Herkes temsil ettiği üyelerin sayısı nisbetinde bu müddetten yararlanma hakkına sahiptir. Başkanın konuşması bu müddet içinde değildir. Temsilciler sözlerinin uzunluğunu kendileri belirlerler. Sadece, müddetleri bitirse konuşma hakları sona erer. Bitmeden sözleri kesilemez. Her temsilci söz hakkının başka bir üyeye veya temsilciye kullanılabılır. Böylece herkes görüşünü beyan ettikten sonra Başkan kararını alır.

Karar o anda temsilcilerin önünde ve onların konuşmaları akabinde Başkanın kendi kendine düşündüğünde içinde doğan görüştür. Bu görüş, o topluluğun görüşlerinin muhassalası şeklinde ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla kolektif bir karardır. Yetkilinin meclisi terkettikten sonra aldığı kararlar kolektif kararlar değildir. Kesin olarak istişare ile karar arasında dışardan bir telkin gelmemelidir. Başkan karar için sükut ettiği zaman herkes başını eğip önüne bakmalı, kendisi de aynı şekilde hareket etmelidir. Ne hareket, ne de ses ile karar esnasında özel etki yapılmamalıdır. Böyle bir hareket istişareyi ifsat eder. Bu hareketi yapanlar meclisten çıkarılırlar. Yeniden herkes kısa da olsa görüşlerini beyan eder ve ondan sonra yeniden karar ittihaz edilir.

Başkanın istişareden sonra aldığı kararlar kolektiftir ve ancak yeniden istişare edilerek karar alınması suretiyle değiştirilebilir. İstişareden evvel her türlü fikir ve görüşün ifadesi tamamen serbesttir ve istenen her türlü düşüncenin ortaya konulmasıdır. İstişare edilip karar verildikten sonra reylerine muhalif olanlar uygulamaya katılmayabilirler. İttifakla alınmamış kararların bir kısmına hemen katılma mecburiyeti olmayabilir. Ancak sükut etmek zorunda dırlar.

İstişare den sonra alınmış kararlara ancak uygulama yapıldıktan sonra muhalefet edilmesi caizdir. Uygulama esnasında muhalefet etmek caiz değildir ve üyelikten düşmesini gerektirebilir. Yetkiliye ittifakla verilmiş bir yetki sonunda alındığı için eğer ortak hareket etmeyi gerektiriyorsa ona uymak zorunluluğu vardır. Sükut ile yapılan belli direnme olsa bile, sonra ya o karara uymak ya da topluluğu terk etmek gerekir.

Bazı hallerde yetkiliyi başka bir Başkanın seçmesine de izin verilebilir. Ehliyetin tevcihi bir tür yetkili kılma anlamına gelmektedir. Ancak yetkili olmak için ehliyetin tevcihi yeterli olmayıp ayrıca atanma da gerekmektedir ve genellikle ehliyeti tevcih edenle atamayı yapan ayrı ayrı kişilerdir. **Görevliler emrinde çalışacak görevlileri ehliyetlilerden kendileri seçerler. Bu faizsiz sistemde temel kaidedir.** Genel hizmetleri görececek kimse leri ehliyetliler arasından hizmet edilecek kimse leri yani üyeler seçerler. Böylece yetki dağılımı tamamlanmış olur.

Burada bir hususa önemle işaret etmek gerekir. Bu da istişare dışı bırakılmış kararlardır. Gizlilik isteyen veya mahremiyeti gerektiren, arada kin ve buğzu doğuracak konularda istişare edilmez. Yetkili burada kimseye danışmadan ve gizli istihbaratta bulunmadan kararlarını alır. Özlük işleri ile ilgili kararlar böyle istişaresiz alınır.

İstişaresiz alınan kararlarda büyük hatanın işlenmemesi için bu tür kararlar istisnai kararlar olarak kabul etmek ve mümkün olduğu kadar azaltmak gerekir. Yetki tesbitinde kararın istişaresiz alınacağı tasrih edilmelidir. Sarahatle ifade edilmemişse kararların istişare ile alınacağı anlamına gelir.

İstişaresiz kararlarda tamamen yerinde karar alma sistemi uygulanacaktır. Kişi çok iyi olarak ancak yüze yakın insanı tanıyabilir. Bunların içinden seçme yapacağı doğrudan doğruya görevli kılacak kimse leri n sayısı elliyi aşmamalıdır. Yoksa her tanıdığı görev verme gibi bir mecburiyet karşısında kalınır. İnsan bin kişiyi uzaktan tanıyabilir. Ancak çok yakından ilgilenip uzun zaman düşündükten sonra karar alabilir. Özlük işlerde istişare söz konusu olmadığından demek ki, bu kademe için görev verme imkânı söz konusu değildir. Yetkililer devraldıkları yetkiyi kendileri kendi tanıdıklarına devrecekler ve böylece yetki dağılışı meydana gelecektir.

Diğer taraftan ferdin haklarını koruyabilmemiz için de onun sesini yukarıya duyurma mekanizmasını geliştirmemizde istişare mekanizmasından yararlanılabilir.

Fert her türlü isteğini önce kendi temsilcisine duyuracaktır. Temsilcisini ikna edemediği ve harekete , geçiremediğini görürse temsilcisini değiştirecek ve isteklerini yeni temsilci aracılığı ile duyurmağa çalışacaktır. Temsilci ortağın isteğini önce şube başkanına götürecektir. Şüphesiz bunu götürüp götürmemekte temsilci serbest olacaktır. Ne var ki temsilcinin söz hakkı, gücü ile sınırlıdır. Yani idare kurulunda ancak gücü nisbetinde konuşma zamanına haizdir. Dolayısıyla götüreceği şeyler de sınırlıdır. Buna göre isteklilerden tercihleri yapacak ve onları götürecektir. Götürmediği takdirde de temsilciliğini kaybedecektir. Böylece çıkar paralelliği sağlanmış ve denge kurulmuş olacaktır.

Tüm görüşmeler aleni olacaktır. Temsilci, ortağın meselesini kurula getirirken görüşmelere, dinleyiciler arasında, ortak da bulunacaktır. Dolayısıyla kendi meselesinin ne derece kurula getirildiğini müşahede edecek tatmin olacak veya temsilcisini değiştirmek suretiyle konuyu başka kanaldan kurula getirmiş olacaktır. Temsilci meseleyi şube seviyesinde hal edebilmişse mesele bitecek ve yukarıya bir şey aksetmeyecektir. Temsilci şubenin meseleyi halletmediğini görürse ve ortağın mağduriyetinin devam ettiğine kani olursa meselelerin merkez şubesine getirilmesi için bağlı bulunduğu merkez şube temsilcisine götürecektir ve merkez şube temsilcisi ortağın mağduriyetini kabul ederse önce meseleyi merkez şube kuruluna getirecektir. Merkez şube temsilcisi konuyu benimsemezse temsilci merkez şube temsilcisini değiştirebilecektir.

Merkez şube temsilcisi konuyu merkez şube kuruluna getirdiği zaman görüşme aynı şekilde yani şubelerde olduğu gibi devam edecektir. Bu görüşmeler de alenidir. Temsilci veya ortak her zaman bu görüşmelere dinleyici olarak katılabilir ve isteklerinin kurula gelip gelmediğini kontrol edebilir ve temsilcilerini değiştirmek suretiyle konunun ayrı kanaldan gelmesini sağlayabilir.

Mesele merkez şubesi tarafından da halledilmemişse bu sefer merkez şube temsilcisi genel merkezdeki temsilcisini bulup ve konunun genel merkeze götürülmesini sağlar. Burada önce konunun mahallinde halledilmesi ve yukarıya aktarılmasında sistemi getirilmiş oluyor. Sonra mahallinde halledilmeyen meseleler filtre

edilerek yukarıya götürülüyor. Şöyle ki, temsilcinin götürebileceği şeyler sınırlı oluyor ve ancak resmî mecliste ve aleni olarak yapıyor. Üçüncü husus bizzat mağdur olan kimse kendi konusunu bu aleni meclislerde takip edebiliyor. Dördüncü husus, temsilcisini değiştirmek suretiyle meselesini halletmek için topluluğu zorlayabiliyor. Böylece kişi sesini yukarıya duyurma imkânına ulaşıyor ve büyüme önlenmeden mağduriyet gideriliyor.

Halkın sesini yukarıya duyurma mekanizması olan temsilcilik mekanizması aynı zamanda istişare mekanizmasıdır. Şube başkanı konularını temsilcileriyle görüşür ve karar a bağlayabilir. Bazı konuların ise ortaklarla da görüşülmesi gerekir. Şube başkanı konuyu temsilcilere anlatır. Ortakların da görüşlerini bildirmelerini ister. Temsilciler ortaklarla ayrı bir görüşme yaparak ortakların görüşlerini alırlar ve bu görüşleri öz halinde ikinci görüşmede başkana götürürler. Her iki görüşme aleni olduğu için ortaklar her zaman görüşlerini bildirme imkânına sahip olurlar. Şube başkanı bütün ortaklarla istişare yapmış olur.

Merkez şube başkanı da istişarelerini kademe kademe yapabilir. Basit meselelerini, merkez temsilcileri ile istişare eder ve karara bağlar. Orta derecedeki meseleleri ise şube temsilcileri ile istişare eder.

2 – İÇTİHATLAR

İstişare ve Başkanın kararlarında sadece hükümler beyan edilir. Kesinlikle gerekçeler ortaya konulmaz ve karar muallal hale getirilmez. **İslâm muhakeme sisteminde şahadet böyle beyanlardan ibarettir. Tadil edilmiş tanıklar kendileri tahkikat yaparlar, soruşturma yaparlar, delilleri toplarlar ve aralarında tartışır, başkalarıyla tartışır, gerekli görürlerse danışır. Bu hareketleri serbestçe kendi anlayışları ve görüşleri içinde yaparlar. Mahkemenin huzuruna çıktıkları zaman sadece vardıkları sonuçları birlikte ve aynı ifadelerle tekrar ederler. Gerekçeler, göstergeler veya farklı ifadeler kullansalar şahitlikleri geçerli olmaz.**

Başkanlık kararları bu tür kararlardandır. Gerekçesiz verilir ve tartışma yapılmaz. Tartışma sadece Başkanın karar almasından evvel ve Başkana yol göstermek için yapılır.

Bunun dışında yine İslâmiyet tarafından getirilip geliştirilen ikinci karar şekli vardır. Bu da delilleri ortaya koyup tartışılarak varılan karardır. Burada herkes delilleri kendi usulüne göre takdir edecek ve usul farkından dolayı farklı sonuçlar doğabilecektir. Ancak tüm delil ve usul herkese ilân edilmiş ve bu delil ve usule ittifakla karşı çıkılmamış olması şarttır. Hükümde tek başına kalınabilir. **İşte buna içtihad denilmektedir. Bu içtihadın önemli hükmü kişinin bu içtihadı ile ilzam olunmasıdır. Artık yapan için o kânundur. Bunun ikinci bir hükmü içtihad edemeyecek durumda olanların içtihad edenlerden birisini taklit edebilmeleri ve hatta etmeye de mecbur olmalarıdır.** Yani kişi ya kendisi araştırıp delillerini ortaya koyacak ve içtihadını yapacak ya da böyle yapan birisine uyacaktır. Mezhepler böyle oluşmuştur.

Burada önemli olan husus içtihad için iki şartın mevcut olmasıdır. Bunlardan biri içtihad yapacak kimsenin ilmî bakımdan yeterli olmasıdır. İlmî ehliyeti olmayanlar içtihad edemezler. Bir içtihadın taklid edilebilmesi için o içtihadı yapanın ehliyetli olması yeterli değildir. İctihadı sonunda varmış olduğu sonuçları hangi delillere dayandırmış olduğunu da takip ettiği usulü ile birlikte ortaya koyması gerekir. Yoksa müctehidin mücerret kavline itibar olunmaz. **Bu çok önemli farkın bilinmesi gerekir. Başkanlar kararlarını gerekçesiz verirler ve kararlar verilirken temsile istinad ederler. Yani vekâlet sistemi asıldır. Müctehidler ise içtihadlarını yaparken gerekçeli olarak beyan etmek zorundadırlar ve başkaları tarafından bundan sonra taklit edilirler. Bunların sadece ehliyetli olmaları yeterli olup yetkili kılınmaları şart değildir.**

İctihadlar icraî kararlar mahiyetinde değildir. Bunlar kazaî hükümler gibidir. Geçmişte cereyan etmiş olayların veya düşüncelerin ne gibi sonuçları olduğunu ortaya koymaktan ibarettir. Kararlar ise ileride yapılacaklar hakkında görüşleri ortaya koymaktır. Birisi atidir, diğeri mazinin sonucudur. Mukavele yapan iki kişi kararlar almaktadır; ama, sonra çıkan nizalarda hakemler içtihatlar yapmaktadır.

İctihatların sıhhati için şekli iki şarttan başka —ki bunlardan biri içtihat yapanın ehliyetli olması, diğeri içtihadın delilleri ile açıklanmasıdır— iki şartı daha vardır. Bunlardan biri müctehidin içtihatları aralarında çelişki bulunmamasıdır. Yani bir müctehit için görüşlerinin bir bütünlük arz etmesi, bir şeyin hem doğru hem

yanlış gibi bir sonuca varılmamış olmasıdır. Böyle bir şey görüldüğünde karşı görüşte olanlar bunu beyan ederler. İctihad eden bu çelişkileri giderirse taklit edilmesi caiz olur. Gideremezse caiz olmaz. Burada ölmüş bir kimsenin taklit edilip edilmeyeceği de çözülmüş oluyor. Öldükten sonra içtihatları arasındaki çelişkiyi gideremeyeceğinden böyle bir çelişkiye rastlanıncaya kadar onun taklit edilmesi caizdir. Böyle bir çelişkiye rastlanırsa artık o taklit edilemez. **İctihadın ikinci şartı da varılan sonuçların icmaa muhalif olmamasıdır. Sonuçlar icma'a muhalif ise o müctehid taklit edilemez. Demek ki, kendi reyine muhalif bir icma hasıl olan bir müctehidin taklidi caiz değildir. Ancak halef olarak müctehidler mezhebi sürdürebilirler. Bu ikinci şart bizi, ölmüş olan insanların taklit edilmeyeceği sonucuna götürür.**

3 – İCMA'LAR

İcma'lar ittifakla alınmış kararlar değildir. Karar zaten başkan tarafından alınır ve artık o mecliste veya dışarıda diğerlerinin buna muhalefeti caiz değildir. Dolayısıyla her karar bir nevi ittifakla alınmıştır. Kararlar taklit de edilemez. Sadece o olay veya benzer olaylar için uygulanır. Başkanın yetkisi elinden alındıktan sonra kararın hükmü de biter. Yeni Başkan, yeniden istişare ederek kararlar almak durumundadır. Sadece yeni kararlar alınıncaya kadar eskileri zımnen geçerli sayılır.

İcmalarda ise durum farklıdır. Kararlar bir mecliste ve birbirleriyle danışarak alındığı halde, içtihatlar aksine herkes kendi başına karara varmak suretiyle yapılır. İctihat yapmadan evvel deliller toplanır ve bu arada istişareler yapılır, tartışmalar sürdürülür, ancak içtihat kendi başına ve kimsenin tesiri bulunmadığı zaman yapılır. Şimdi böylece birbirlerinden ayrı ve uzakta aynı meseleyi benzer şekilde çözmüş olanlar içtihatla birleşmiş değillerdir. Çünkü belki vardıkları sonuçlar aynıdır, ama delilleri ve takip ettikleri usuller farklı olabilir. İctihatta delil ve usul de sonuç kadar önemli olduğu için aynı sonuca varmış olmaları içtihatdaki birliği göstermez.

Bununla beraber, aynı konuyu inceleyen değişik kimseler, değişik yerlerde, değişik delilleri değerlendirerek değişik usullerle yürüdükleri halde aynı sonuca varmışlarsa bunun İslâm hukukunda

önemli bir yeri vardır. Buna icma denilmektedir ve içtihatlar zannî hükümler olduğu halde icmalar kat'î hükümler kabul edilmiştir. İslâm âlemi bunu sadece fıkıhta geçerli bir metod kabul etmiştir. Ancak bize göre bu metodun bütün ilimlere teşmil edilmesi zarureti vardır. Çağımız Yunanlıların iddia ettikleri gibi değişmez, bedihi aksiyomların olmadığını ortaya koymuştur. Onun yerine getirecek hiçbir kriter bulunmamıştır. Şimdi biz diyoruz ki, eğer bütün astronomlar dünya dönüyor diyorlarsa, bizim aksi iddialar ile ortaya çıkmamız, hiçbir şey ifade etmez. Ama ihtilaf ettikleri noktalarda, mesele kanse rin kaynağı virüstür gibi iddialar ise, kesin bilgiler olmayıp herkes kendi görüşüne göre amel edecektir. **Bize göre, faisiz sistemi getirmek isteyenler içtihat sistemlerinin yeniden ele alınmaları gerektiği gibi icma müessesesini de yeniden düzenlemelidirler. İcma konusu tarihte ele alınmış ise de uygulaması çok erken devirlerde terk edilmiştir. Bugün birçok yeni meselelerini çözmek zorundadır.**

İcma'nın çağımızda karşılaştığı en önemli meselesi, icma' ünitelerinin tesbitidir. Malike göre Medine'lilerin ittifakı icma' için yeterlidir. Ebu Hanife'ye göre ise, bütün İslâm ulemasının ittifakı şarttır. Kimine göre icma'a yalnız rüsu h mertebesindeki âlimler katılabilir. Kimine göre ise o konuda bilgisi olan herkesin rey i geçerlidir. Kimine göre sükûti icma sahihtir. Kimine göre ise değildir. Bu konular onların meselesiydi. Bizim şimdi çözeceğimiz meseleler pek çoktur.

İlmî ehliyetleri üç mertebeye ayırıyoruz. Üstün ehliyetliler, doktora yapmış olanlar; yüksek ehliyetliler üniversiteyi bitirenlerdir Orta ehliyetliler ise orta (lise dahil) öğrenimi görmüş olanlardır. Ve şimdi biz icma'ları aşağıdaki şekilde sınıflandırıyoruz:

a — Uluslararası icma'lar : Yeryüzündeki bütün doktora yapmış ilim adamlarının birleştikleri hususlardır. Güneş dünyadan yüz sekiz defa büyüktür ifadesi böyledir.

b — Millî icma'lar : Bir devlet içinde doktora yapmış olanların birleştikleri hususlardır. O topluluğun anayasası mahiyetindedir. Yukarıdaki icma'lar da değişiklik beklenemez. Halbuki millî icma'lar da aksi icma'larla değişiklik yapılmış olur.

c — İl icma'ları : Bir ilde yaşayan yüksek ehliyetlilerin icma'larıdır. Bugünkü il meclis kararlarına benzer.

d – Bucak kararları: Bir bucaktaki orta ehliyetlilerin icma'larıdır.

e – Mahalle sakinlerinin icma'ı: Bir mahallede oturan ve rüşde eren kimselerin icma' ettikleri hususlardır,

f – Özel icma'lar: Bir derneğin veya şirketin veya herhangi bir tüzel kişinin üyeleri veya temsilcileri tarafından ittifakla alınan kararlardır. Mukavele ve statülerde bu tür ittifaklarla değişiklik yapılabilir. Site, dernek ve şirket mukaveleleri önceden hazırlanır. Sonra buraya katılanlar veya belirli mahalle girenler bu statüleri benimsemiş olurlar. Bu da zımnen icma' mahiyetindedir. **Bankamızın ilgilendiği icma'lar bu tür özel icma'lardandır. Merkezde üstün ehliyetlilerin, merkez şubelerinde yüksek ehliyetlilerin, şubelerde ise, orta ehliyetlilerin icma'ı ile kendileri ile ügüli icma'lar oluşmuş olur. Yönetmelikler böyle meydana gelir. Site ve diğer senet, mukaveleleri yapanlar ortaya arz ederler. Onu kabul edenler onun hak ve vecibelerini yüklenmiş olurlar. Böylece yine kendi aralarında özel icma' doğmuş olur.**

Görülüyor ki, faizsiz sistem faizli sistemden farklı olarak bir çok müesseseleri birlikte getirmektedir. Faizli sistemle çelişki içinde değildir. Yani iki sistem de bir ülke içinde birlikte yaşayabilirler.

V – ADEDİ KARARLAR

Kollektif kararların sonunda bir dimağdan çıkması gerektiği zarureti yukarıda anlatılmış ve kararın kollektif olması için temsil ve ittifak sistemleri getirilmişti. Bazı yerlerde kararlar kollektif alınabilir. Bir pazaryeri kurulur ve herkes istediği fiatla almaya ve satmaya serbest bırakılırsa sonunda psikolojik tesirlerle kollektif bir karar oluşur ve o günün rayiç fiatı ortaya çıkar. Bu psikolojik tesir herkesin malını en pahalı satmak istemesi ve alacağını da en ucuza almaya çalışmasıdır. Sonunda ister istemez herkes bir yere gelmiş olur. Tam ma'sheri karar budur. Bunun dışında, ilmin kati sonuçları vardır ki, kim o muhakemeyi yürütürse yürütsün, veya hesaplasa hesaplasın aynı sonuçlara varır. Bu da ma'sheri karardır. Birçok toplulukların örfleri ve âdetleri o topluluklar için ilmî sonuçlar kadar kesindir. Böyle olunca da herkes kararlar alırken

örf ve âdetlere kesinlikle uyacağı için sonunda yine ma'şeri kararlar oluşmuş olur.

Çağımızda ekseriyetin aldığı kararların ma'şeri kararlar olduğu kabul edilmekte ise de bu ekseriyetin temini belli etkilerle ma'şeri olmadan da sağlanabildiği için uygulamada gerçeklere uymamaktadır. Ekseriyet sistemi dengesizliklere yol açmaktadır. Biz bunun dışında bazı ma'şeri sistemler getireceğiz. Bunlar daha çok sayılarla ilgili sistemlerdir.

Sayıların üzerinde biraz durmamız gerekir. Sayı bir ile iki arasında bile sonsuzdur. Bununla beraber biz bütün sayılan değil de belli sayılan kullanırız. Bunlara standart sayılar diyoruz. 1, 2, 3, 4.....n ile gösterilen bütün sayılara tam sayılar denmektedir. 1,3, 5,... 2n -1 tek sayıları teşkil ederler. 2, 4, 6, 8... 2n çift sayıları oluştururlar. 1, 2, 4, 8... 2n katlamalı sayıları oluştururlar. Ayrıca 1, 10, 100, 1000... 10n onlu sayı sistemi meydana getirirler. Bunlar bir tabanına göredir. Bunları üç (3) veya yedi tabanına göre de tertip edebiliriz. Pozitif sayılar olduğu gibi negatif sayılar da vardır. Tersleri alınmak suretiyle kesirler bulunabilir. Bunların terkipleri ile değişik sayı sistemleri oluşturabilirler. Bunlara mümtaz sayılar veya standart sayılar denilmektedir.

Kararlar alınırken veya hesaplar yapılırken bulunan rakamlar en yakın mümtaz sayıya götürülür. Böylece rakamların vahdetine kollektif olarak gidilmiş olur. Meselâ, birkaç kişi değerlendirme yaptı ve biz ortalama değer bulduk 9,5 çıktı. Bunu 10 yapmak suretiyle kollektif karara yaklaşmış oluruz. Bu bir kabuldür.

VI – SIRALAMA

İnsanların doğrudan doğruya büyüklükleri takdir etmeleri çok zordur. Meselâ 100 kişiye şu adamın kaç santimdir desek isabetle rakamını bildirmeleri belki yüzde bir ile iki arasındadır. Ama iki kişiyi yanyana koyup hangisi **uzun** boyludur desek yüzde doksan dokuzu doğru cevap verir. Topluluklar içinde de bir kişinin bilgisi kaç derecedir denilse hemen hemen herkes başka bir cevap verir. Ama bu iki kişiden hangisi bir konuda daha bilgilidir diye sorulsa büyük yakınlıkla benzer cevap alınır. İşte insanın bu takdir melekesinden yararlanarak değerleri sıralamak mümkündür.

Bir apartmanın değişik daireleri olsa ve bu daireler arasındaki fiyat farklarının takdiri istense isabetli takdirde bulunmak çok zor olur. Ancak bu daireleri değerleri ile sıralayın, en kıymetli birinci, sonrasını ikinci olarak devam edin ve bir sıra verin diyecek olursak, on kişiye bunu yaptırsak belki de dokuzu aynı sırayı vereceklerdir. İşte buna yani istenen değeri ile varlıkları bir diziye dizmeye sıralama diyoruz.

Sıralamanın sıhhatli yapılması için önce sıralanacaklar gelişigüzel dizilir. Sonra sondan başlamak üzere ikisi karşılaştırılır. Sondan birincisi daha sonraya gelecek şekilde değerce az ise yerinde bırakılır. Değilse yerleri değiştirilir. Sonra sondan üçüncü ele alınıp sondan ikincisi ile karşılaştırılır; duruma göre yerinde bırakılır veya bir sona alınır. Yerinde bırakılmışsa işlem bir geriye intikal eder, bir sonraya alınmışsa, ondan sonrası ile karşılaştırılır. Böylece gerisin geriye gidilerek sonuna varıldığında yani birinci elemana geldiğinde işlem biter ve sıralama tamamlanır.

Meselâ 2, 3, 1, 5, 7, 9, 8, 4, 6, gibi sayılar elimizde olsun ve bunları büyüklük sırasına göre sıralayalım. Önce 4 ile 6'yı karşılaştırırız. 6, 4'den büyük olduğu için yerinde bırakırız ve 8'e geçeriz. 8, 4'den büyüktür, atlarız, 6'dan da büyüktür, yine atlarız, 4, 6, 8 dizisini elde ederiz. Benzerini 9'da yaparız. 4, 6, 8, 9 dizisini elde ederiz. 5 için 1 atlarız ve 4, 5, 6, 7, 8, 9 dizisini elde ederiz. 1, 4'den küçük olduğu için bırakırız. 3, 1'den büyüktür, 1 atlar dururuz ve 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9 dizisini elde ederiz. 2, 1'den büyüktür. Değiştiririz, dururuz ve istediğimiz 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 dizisini elde etmiş oluruz. Bu usul ile yapılan sıralama sıhhatli sıralama olup ma'şeri sıraya çok yaklaşmış olur.

VII – DERECELEME (SİYASET'TE KULLANABD)

Sıralamada genel olarak kıymetliler birinci ve kıymetsizler sona doğru sıra alırlar. Halbuki onlara verdiğimiz sıranın rakamı gittikçe büyür. Bundan dolayıdır ki, bir sırada bulunanların derecelerini ifade edebilmemiz için sıra numaralarının terslerini almak gerekir. Yani meselâ onuncu sıranın derecesi onda birdir. Bu derecelmelerin faydası kollektif sıralamanın yapılmasını temindir. Sıralar toplanmaz ama dereceler toplanabilir. Farz edelim ki bir çokluğu on kişi sıralamıştır. Bunlardan her biri on kişiden birer

sıra almıştır. Dolayısıyla on derecesi vardır. Dereceler toplanır ve sıralayanların sayısına bölünürse kollektif derece bulunmuş olur. Derecelelerin küçükliklerine göre sıralanması ile de kollektif sıra temin edilmiş olur.

Topluluklarda birçok yerlerde sıranın çok önemi vardır. Genel olarak insanlar bir arada buldukları zaman, birinin yetkili olması gerekmektedir. Yani beraber yaşayabilmesi için ortaklıkla ilgili konularda birinin diğerlerine başkanlık etmesi gerekecektir. Gerçi bu, demokratik sistemlerde halkın seçmesi ile gerçekleşmektedir. Ancak ekseriyet sistemi meseleyi çözmektedir. İttifakda çok zor olmaktadır. Ara yol sıralama sistemidir. Herkes başkanlığa liyakati bakımından arkadaşları sıralar. Bir kimsenin aldığı sıraların tersleri bulunur, toplanır, sıralayanların sayısına bölünür ve dereceleri bulunur. En büyük derece alan başkan olur. Herhangi bir gaybubet sırasında kendisinden sonra gelen ona vekâlet eder. **Herhangi iki kişi aralarından ayrılıp bir yere gidecek olursa derecesi yüksek olan başkanlık eder. Bu dereceleme kollektif olarak oluşturulduğu için demokratik sistem tamamen korunmuş olur.**

Yeni katılanların veya kabiliyetlerini geliştirenlerin daha yüksek dereceleri alabilmeleri için, bu sıralama belli devreler sonunda yenilenmesi gerekir. Böylece gelecek sıralamalarda daha yüksek derece alabilmek için devamlı olarak arkadaşları ile iyi geçinmek ve başarılı, bilgili olmak için gayret etmek durumunda olacaklardır. Bu da yarışmanın bir kaynağı olacaktır.

Başka bir misal olarak da yarış ödüllerinin dağıtılmasını gösterebiliriz. İsteyenler yarışa katılırlar ve katılanlar yine kendilerini sıralarlar, elde ettikleri dereceler nisbetinde konan ödülü aralarında paylaşırlar. Herkes ödülünden pay almış olup başarı gösterenlerin payları yüksek olur.

VIII – İSABET DERECESESİ

İnsanların ayrı ayrı yapmış oldukları takdirin isabetli olması için takdirin sıhhatle yapılmış olması ve takdir edenin bilgili ve kabiliyetli bulunması şarttır. Bununla beraber takdirler bir kişi tarafından değil de topluluklar tarafından ayrı ayrı yapıp ortalama

alınmak suretiyle yapılırsa isabet ihtimali son derece artar. Çünkü birinin yaptığı hata diğerinin yapacağı aksi hata ile düzeltilmiş olur. Böylece kabiliyetten doğan hatalar, kollektif kararlara aksetmemiş olur.

Takdirlerin isabetli olması için takdir edenlerin tarafsız olmaları şarttır. Genellikle topluluk içinde bunu temin etmek zordur. Eğer kişilerin özel çıkarları varsa takdirleri hep kendi lehlerine yaparlar ve karar ma'şeri olmaktan uzak olur. Bunda asıl büyük sapma, çıkarı olmayan insanların karar verirken dikkatli olmayacaklarından, kendilerine bir zarar ve kâr gelmeyeceğinden en küçük dış tesir ile isabetten uzak bir değerlendirmede bulunmaları halinde gözüktür. Genellikle bu durum bilindiği gibi propaganda denilen mekanizma harekete geçer ve topluluk küçük bir zümrenin çıkarlarına alet edilir. Bunun için bir tedbir alınması gerekir.

Takdir edenin isabetli karar almasına zorlanması için isabet nisbetinde kendisine bir çıkar temin edilmelidir. Biz bunu ancak isabet derecesi ile halledebiliriz. Bunun için şöyle bir yola başvuruyoruz. Değerlendirmelerin sonucu bizi kollektif bir değere götürecektir. Bu değer ne olacağı çeşitli istatistik ortalama değerleri ile ortaya konur. Kollektif olarak bulunan değere yakınlık nisbeti ile bir sıralama yapılabilir. Bu sıralamada eğer ikisi aynı derecede sapsmışlarsa ikisine iki sıra ayrılır. Fakat dereceleri eşit tutulur. İkisi beşinci sırayı tutacak şekilde isabet etmişlerdir. Bunlar için beş ve altı sıra ayrılır. 1/5 ve 1/6 dereceleri olur ve bu iki dereceyi ikisi eşit olarak paylaşırlar. İşte bu yanılma esasına göre yapılan sıralama ile isabet sırası bulunur. Bu sıraların tersleri alınarak dereceler bulunur. Dereceler toplanır toplam derece bulunur. Konan takdir ücreti bu toplam derece miktarına bölünerek bir derecenin payı hesaplanır. Herkesin derecesi ile çarpılarak alacağı takdir ücreti bulunmuş olur. Böylece çıkar paralelliği sağlayan kişi daha dikkatli olarak ve topluluğun çıkarına fakat propagandanın tesiri altında kalmaksızın değerlendirmede bulunur. Eğer değerlendirilen birden fazla ise bütün değerler için dereceler bulunur ve toplam derece ödülün paylaşılmasında esas alınır. Sıralama yapanlar için bu birkaç değer değerlendirilmesi usulüne göre ücret belirlenir.

IX— ORTA DEĞER

Topluluk tarafından kollektif olarak takdir edilecek tek değer için herkesin ayrı ayrı yaptıkları değerlendirmeleri bileşkesi bulunmak suretiyle ortaya konulur. Bu birçok hallerde topluluğun değişik değerleri için de başvurulmuş bir usul olmaktadır. Diyelim ki, bir kimsenin bir tarlası bankaya devredilecektir. Değerinin ne olduğunun takdir edilmesi gerekir. Bunun için takdir heyetleri vardır. On ile yirmi kişi arasında oluşan bu heyetten herbiri ayrı ayrı kendi başlarına araziyi takdir ederler. Bu değerler büyüklüklerine göre sıralanır. Ortada bulunan değer o binanın değeri olarak kabul edilir. **Yine bir topluluğun zenginliğini ölçmek için toplam serveti almak uygun ölçü değildir. Çünkü birinin zengin olması topluluğun zengin olması anlamına gelmez. Ancak fertlerin servetlerine göre sıralanması ve sonunda ortada bulunan değer bulunması ile hem o topluluktaki toplam servet, hem de bu servetin içindeki dağılışı dikkate alındığından topluluğa ait zenginlik ölçüsüne daha çok yaklaşmış olur.**

Ölçülen veya takdir edilen değerler büyüklüklerine göre sıralanır. Toplam sayının yarısı bulunur. Ortadaki değere «orta değer» denir. Bu değer, istatistikte ve kollektif takdirlerde özel bir rol oynar. On kişinin bir öğrenciyi imtihan ettiğini kabul edelim. Bunların bir kısmı çocuğu geçirmek isteyebilir. Dolayısıyla çok büyük not verir. Diğeri de bırakmak isteyebilir. Çok düşük not vermiş olabilir. Böylece gerçek değeri saptırma imkânı ortaya çıkar. Halbuki orta değere başvurulduğu zaman bunlar tarafsız not verecek kimseler olacağı için takdirleri en uygun takdirdir. Diğervalerinin not vermesi bu ortadaki insanın ortaya çıkması içindir. Takdir onun takdirdir.

Orta değer iki katından fazlası atılır, yarısından azı da atılırsa kalanların ortalama değerleri de orta değer kadar isabetli bir sonuç vermiş olabilir. İstenirse bu değer kollektif değer olarak alınabilir. Ortalama değer demek toplayıp, toplananların sayısına bölünmek suretiyle elde edilen değerdir. Aşırı sapmalar devre dışı bırakılmalıdır. **İmtihan eden öğretmenlere isabet dereceleri nisbetinde ücret verilirse sapmanın daha az olacağı aşikârdır. Sosyal olaylarda her konuda mutlaka çıkar paralellığı gözetilmelidir. ,Bu sağlanamadığı takdirde bilinçsiz de olsa denge kurulması imkânsız hale gelir.**

X – BÖLÜŞME

Ortaklıklarda devamlı olarak karşılaşılan mesele ortak olarak elde edilmiş hasılanın paylaşılmasıdır. Misliyattan olan değerlerin paylaşılması kolaydır. Herkese kendi payı verilir. Bununla beraber ortak varlıkların çoğu satılıktır. Fert onu kendisi almak istemez. Bunun da satış değerini kolektif olarak tesbit edilmesi gerekir. Bunun takdirle tesbiti mümkün değildir. Çünkü alıcısını bulmak söz konusudur. Bunun için senet sistemi kolektif kararların alınması için başlıca yardımcı olacaktır. Ortaklara mal vereceğimize kendilerine düşen paylar kadar mal senetlerini vereceğiz. Bunlar kendi mal senetlerini serbestçe borsada satacaklardır. Arz ve talep dengesi ile bankada bu senetlerin fiatlarını oluşturmaya hizmet edecektir. Böylece kolektif bir değer ortaya çıkması sağlanacaktır.

Misliyattan olmayan mallarda ise bölüşme çok daha zordur. Diyelim ki, üç kişi celepik yapmaktalar; almış oldukları on hayvanı besiyeye almışlar ve şimdi bölüşeceklerdir. Sığırlar et halinde değerlendirilmeyecekse bunlar için senet ihracı mümkün değildir. Bunlar kendi aralarında sığırları bölüşeceklerdir. İşte miras gibi, tasfiye gibi birçok hallerde bu tür meselelerle karşılaşılır.

Bu tür meselelere çözüm bulmak için önce tüm değerler nakit ile veya o mala yakın senet ile değerlendirilir. Bunun için orta değere başvurulur. Değerlendirmeleri kendileri yapabilirler. Sıralanır, orta değer bulunur ve bu toplam malın değeri kabul edilir.

Sonra değerlerin gruplandırılması gerekir. Diyelim ki, on inek üç kişiye bölüştürülecektir. Dört tane küçük inekler bir pay yapıp diğer altı inek birbirine eşit olacak şekilde üçere ayrılır. Buna paylara bölme diyoruz. Bu ilk bölme işini güçlü olan yapacaktır. Güçlü en çok pay sahibi olan veya en çok bilen veya daha yaşlı olan kimsedir. Bu güçlüünün bölmesini beğenmeyen olursa, kendisi bu işlemi yapma hakkına sahip olur. Ondan sonra herkes her paya ayrı ayrı değer biçer. Değerlerin toplamı toplam değerden farklı ise yüzdelerle azaltılıp çoğaltılarak toplam değere uyacak şekle getirilir. Şimdi her parçaya en çok değer veren kim ise o parça ona kalmış olur. Eğer aynı parçaya aynı değer verilmişse seçme işi baştan bölmeyi yapmayan kimselelere aittir. Güçsüz önce seçer. Toplam değer yine farklı olacağı için nisbi hesapla irca edilir. Aradaki farklar

nakit olarak veya senet olarak borç haline geçer ve ona göre bölüşme işlemi bitmiş olur. Apartmanlarda daireler böyle bölüşülür.

XI – DAĞITMA

Bazan mevcut değerlerin toplamı mevcut müstahiklara dağıtılması söz konusu olur. Bütçedeki durum böyledir. Değişik kaynaklardan gelen gelirler değişik yerlere bölüşürülecektir. Bunun için önce toplam gelir veya giderler için senetler çıkarılır. Bu senet miktarı gelirlere bölüşürülür. Yani her mal fiatlandırılır, miktarları ile çarpılır ve toplam değer bulunur. Toplam senede bölünmek suretiyle fiatlar senet cinsinden saklanır. Aynı şekilde giderler de fiatlandırılır. Toplanır ve toplam senetle karşılaştırılarak ücretler senet cinsinden bulunur. Bu fiatların ve ücretlerin tesbiti ise değerlendirme yolu ile takdir suretiyle bulunur.

Şimdi herkes elindeki istihkak senedi ile mevcut olan mallardan belirtilen fiatlarla senet fiatlarıyla almaya başlar. Bir mala rağbet fazla olursa senet cinsinden fiyatı yükseltir. Rağbet az olursa senet cinsinden fiyatı düşürülür. Böylece bölüşmede kolektif bir fiyat ortaya çıkar. Bu fiyat tamamen müstahikler arasında oluşmuş bir fiyattır. İç arz ve talebe dayanmaktadır ve ma'şeri değer taşır.

Burada dikkat edilecek husus, bir malın fiyatı artarken diğer malın fiyatı ise azalmalıdır. Yani toplam malların değerleri müstahiklerde bulunan senetlerin değerine eşit olması gerekir. Bunun için de mal miktarları ile fiyatların çarpımı toplanır ve müstahiklerin elinde mevcut toplam senet ile karşılaştırılır. Senet fazla ise, toplu fiyatlarla yükseltme yapılır, senet az ise toplu fiyatlarda düşürme yapılır. İyi bir muhasebe için bu işlemin yapılmasında bir zorluk yoktur.

Bununla beraber devre sonunda senetler bitmiş ve mallarda bir fazlalık söz konusu olmuşsa ilave senet çıkartılarak müstahiklere baştaki istihkakları nisbetinde dağıtılmak suretiyle yeniden paylaşırma yapılabilir. Hatta gelecek devreye gelir olarak aktarılabilir. Devre sonunda mal miktarının âz çıkması halinde senetler nakitle değerlendirilir ve eksik miktar kadar kısım için mastahiklerden nakit talep edilerek elinde senetleri olanlara dağıtılır veya

gelecek devrenin istihkaklarından kesilmiş olur. Faizsiz işletmelerde istihkaklar hasıladan pay alınmak şeklinde ortaya çıkacağından bu şekilde bir bölüşme sistemi sık sık rastlanmayacak bir olay olacaktır. Esasen bugünkü banknotlar böyle bir bölüşmenin zarureti sonunda doğmuş birer senetten ibarettir Millî hasıladan herkesin payını belirlemektedir.

XII – ARTTIRMA VE EKŞİLTME

Bazan bir değerın alınması veya satılması istenir. Alınırken en ucuz değer kollektif değer kabul edilir. Çünkü topluluk içersinde en ucuz olan malın önce harcanması topluluk çıkarınadır. Böylece en çok muhtaç olan kimsenin ihtiyacı önce giderilmiş olur. Ucuz satıyor demek, paraya olan ihtiyacı en çok fazladır demektir. Diğer taraftan mal satılırken de malın en pahalı olarak satılması topluluk çıkarınadır. Burada da mala en çok muhtaç kimsenin ihtiyacı önce gideriliyor. Satılan veya alınan ferde veya topluluğa ait olması bu konuda tesir etmez. İşte satılan mala en fazla değer vereni bulmak alınacak mala da en az değerle satıcıyı bulmak işi kollektif bir karar işidir.

Satın alınacak mal için önce çok düşük bedel ilân edilir. Beklenir; bu bedelle satacak bulunursa ondan alınır. Bulunmazsa fiyat yükseltilir. Yine beklenir. Yine bulunmazsa, yine yükseltilir. Böylece istenilen mal istenilen miktarda temin edilinceye kadar fiyat yükseltilmesine devam edilir. Böylece kollektif bir bedel ortaya çıkar.

Benzer işlem satılacak mal için de yapılır. En yüksek fiyat ilân edilir. Yavaş yavaş düşürülür. Tamamı satılınca kadar bu düşürme işlemine devam edilir. Hatta düşürme ve yükseltme işlemleri bir müddete veya miktara bağlanarak alıcıların ve satıcıların önceden bilmeleri sağlanır. Kim önce davranırsa o akıt yapmış olur. Burada teklif topluluğa yapılmış oluyor, ilk kabul eden topluluğun kabul ettiği değer olmuş oluyor.

Yarışmalarda da yarışı kazanan fert olduğu halde o topluluk kazanmış olmaktadır. Yani kollektif değerler bazan orta değerler olduğu halde bazan da azamî veya asgarî değerler olmaktadır. Tek

tarafı inhisar rejimlerinde fiyatlar alıcısı çok olan piyasada en çok para verenin fiyatı kollektif fiyat olur. Satıcısı çok olan piyasalarda ise en ucuz satanın fiyatı kollektif fiyat olur.

Devlet ihaleleri de bu usul ile çıkarılır. İlk talipliye verilir, çıkmazsa bekletilir, daha yüksek bir fiyat ilân edilir. Bu sistem açık arttırma ve eksiltme sistemlerinden farklıdır. Böylece ihaleye girenleri gizli anlaşma yaparak kollektif değer in ortaya çıkmasına mani olmaları önlenmiş olur. Keza, nakliye işleri de böyle eksiltme ihaleleri ile veya arttırma ihaleleri ile yapılır. Önceden ilân edilir, müddet kısaldıkça nakliye bedeli arttırılır.

XIII – SENETLERİN KOLLEKTİF KARARLARA YARDIMI

Senetlerin bir kısmı nama yazılıdır. Bunların kollektif kararlar üzerindeki etkileri cüz'idir. Halbuki hamiline yazılmış senetler ise tamamen kollektif bir kararın sonucudur. Hamiline yazılmış senetlerin bir kısmı revaç bulmaz. İki kişi arasında nama yazılmış gibi gerisin geriye döner. Bir kısmı ise, revaç bulmaya başlar, elden ele dolaşır ve asıl onu çıkarana belki en sonunda ve çok uzun zaman sonra döner. İşte bir senedin topluluk içinde revaçta olması kollektif bir kararın sonucudur (8).

Senedin piyasada revaç bulması bir türkünün veya bir şiirin piyasada revaç bulmasına benzer. Bir şüri bir kişi düzenler. Ama bu şiir sadece onun müellifini etkiliyorsa, onun duygularını ifade ediyorsa o orada kalır. Ama şairin dile getirdiği duygular kollektif ise, o şiir dilden dile dolaşır, hafızalarda yer alır ve yıllar sonra, asırlar sonra yine topluluk tarafından diri tutulur. İşte senet de

- (8) Hiç şüphesiz burada senet derken o senedin arkasında bulunan mukavele kastedilmektedir. Mukavele deyince standart mal demektir. Eğer yapılan standartlar, o topluluğun ma'şeri kararlarına uygun ise o mal hayatiyet bulur ve senedi ile birlikte ekonomide yerini alır. Kanunlar da böyledir. Kanunların çıkarılması onun hayatiyeti için yeterli değildir. Hayatiyeti için kanunların ma'şeri arzuya uygun olması gerekir. Eskiden kral tarafından çıkarılan kararname ler kanun mahiyetinde idi. Ancak bunu kralın kendi keyfine çıkardığı zannedilmemelidir. Kral topluluğu kendisine bağlayabilmesi ve onlara komuta edebilmesi için onların arzularına ma'kes bulacak hükümleri keşfediyor ve ona göre emirler veriyordu. Bunu başarmış yani halkın arzusunun bulabilmiş hükümdarlar güçlü olmuş ve büyümüşlerdir.

böyledir. Senedi tanzim eden sadece kendi ihtiyaçlarına cevap verecek bir senedi tanzim etmişse kendisinde kalır ve revaç bulmaz. Ama fert topluluğun arzusunu keşfetmiş ve ona göre senet çıkarılmışsa o senet piyasada tutulur ve yükselterek korur. İşte böylece ferdin aldığı bir karar kolektif bir karar mahiyetini taşımış olur.

NETİCE

Ülkemizde «faizsiz bir banka»nın kurulabilmesi bakımından özellikle son yıllarda önemli gelişmeler olmuştur. Türk mevzuatı içinde, bugünkü şartlarla, bir banka ancak Anonim Şirket olarak kurulabilir. Halbuki faizsiz bir bankanın kâr amacıyla çalışması mümkün olamayacağından şirket statüsü böyle bir banka için uygun değildir. Bu sebeple kurulacak bir faizsiz bankanın ya mevzuatta değişiklik yapılmak suretiyle hizmet vasfı hakim olan vakıflara veya kâr amacı gütmeyen kooperatiflere tanınması ya da mevzuatta bir değişikliğe gitmeden vakıfların, kooperatiflerin veya hizmet niteliğindeki diğer kuruluşların teşkil edecekleri bir Anonim Şirket olabilir.

Bankanın kuruluşunda her halükârda halka başvurulması ve onun desteğinin alınması gerekmektedir. Halkın bu kuruluşa katılmasını ise çeşitli vakıflar, kâr amacı gütmeyen kooperatifler ve hizmet niteliği ağır basan diğer tüzel kişiler (kuruluşlar) sağlayacaktır. Bu katılmanın hukukî niteliği ise bu kuruluşların üye veya ortaklarından birer Cumhuriyet altını ödünç (karz) almaları şeklinde olacaktır.

Bankanın teşkilatlanması, Genel Merkez, Merkez Şubeler ve Şubeler halinde olacaktır. Her şubenin müstakil tüzel kişiliği bulunacak ve yerinden yönetim esasma göre yürütülecektir. Genel Merkezin üstünlüğü mukavele birliği ve müeyyidelerin uygulayıcısı olması sebebiyle sağlanacaktır.

Bankanın gerek teşkilatlanması gerekse yönetiminde temsilciler sistemi kabul edilecektir. Temsilcilere ehliyeti Genel Merkez ve verecek ancak seçilmelerinde bağlanma (biat) usulü esas alınacaktır.

Faizsiz bir sistemde yetkililerin belirlenmesi ve kararların kolektif nitelikte olabilmesi için de bir takım usul ve kurallar geliştiri-

rılmıştır. Bu tür kararların başında ittifakla teessüs eden kararlar önemli bir yer tutar. Ancak asıl önemli olan ittifak hasıl olamayan hususlarda karar alınabilmesi için ekseriyet sistemine başvurulmaması ve herkesin kendi kararını kendi bildiği gibi uygulamasıdır. Yetkililerin tayini hususunda dâ bağlanma usulü esas alındığından ittifakla başkanın seçilmesi meselesi de halle dilmiş olmaktadır.

Yetkililerin karar alabilmeleri için kendilerini seçen kimselere danışmaları ve kararların alınmalarında bu kimselerden yararlanmaları gerekmektedir. Faizsiz sistemde istişare adı verilen bu mekanizma temsilciler aracılığı ile gerçekleştirilir.

Diğer taraftan faizsiz bir sistem içinde geliştirilen ikinci karar şekli, delillerin ortaya konularak tartışılmasından sonra elde edilen karardır ki buna «içtihat» adı verilmektedir. İçtihatta herkes delilleri kendi usûlüne göre takdir etmekte, ve usul farkından dolayı da farklı sonuçlar elde edilebilmektedir. İçtihadın en önemli tarafı (hükmü) kişinin bu içtihadı ile ilzam olmasıdır. İçtihadın ikinci hükmü ise içtihat edemeyecek durumda olanların içtihat edenlerden birisini taklit edebilmesidir.

İçtihadın uzantısı olan bir diğer karar alma şekli «icma'»dır; konuyu inceleyen değişik kimseler, değişik yerlerde, değişik delilleri değerlendirerek değişik usullerle yürüdükleri halde aynı sonuca varmışlarsa buna icma' denilmektedir. **İslâm hukuk sisteminde içtihatlar zannî hükümler olduğu halde icma'lar kat'i hükümleri ifade etmektedir.**

Faizsiz sisteme karar alma bakımından ekleyeceğimiz bir diğer kolektif karar alma şekli daha çok sayılarla ilgili olan sayısal kararlardır.

Sayısal kararlar kolektif kararın oluşabilmesinde yardımcı olarak o topluluğun ma'şeri düşüncesini aksettirirler. Bunlar «sıralama», «dereceleme», «orta değeri bulma», «bölüşme», «dağıtma», «arttırma ve eksiltme» olarak sıralanabilir.

Görülüyor ki, faizsiz bir sistem faizli bir sistemden sadece faiz yönüyle ayrılmamakta, kendisi başlı başına bir bütünlük arz etmektedir. Bu sistemin gerek teşkili ve gerekse uygulamasında kendi usul ve esaslarına uyulması şarttır. Kendi içinde bir bütünlük

arz eden bu sistemin diğer sistemlerle bir arada yaşamasında ve onlarla rekabet etmesinde ise hiç bir engel bulunmamaktadır. Esasen faizsiz bir sistemin gayesi de budur.

Faizsiz bir bankanın teorik esasları ve uygulamasına yönelik yapılan bu ilmî toplantının son tebliğ sunucusu olarak, bütün tebliğlerin bir özetini ve temel esaslarını belirten «Faizsiz Kredileşme Kuruluşları ile İlgili Metin Teklifi» mi sunarak tebliğime son veriyorum:

Madde 1 — Bu metin faizsiz olarak kredileşmeyi düzenler. Bu maksatla kurulacak vakıf veya anonim şirket, kredileşme de aracı olur.

Madde 2 — Bu vakıf veya anonim şirketi tüzel kişiler kurar, üye veya ortaklarından bu maksatla istikraz ettikleri altınları, bu faizsiz kredileşme kuruluşuna sermaye olarak koyarlar.

Madde 3 — Faizsiz kredileşme kuruluşları, şube, merkez şube ve genel merkez olarak teşkilatlanır. Bu kuruluşları, sermaye mukrizi ortakların temsilcileri yönetir.

Madde 4 — Bu kuruluşlar nakdi, malı, taşınmazı ve emeği, bunlara karşı çıkarılacak senetler aracılığıyla mevduat olarak kabul eder ve ikraz eder.

Madde 5 — Herkes mevduatı nisbetinde veya geçmiş yıllarla ödedikleri genel hizmet payları nisbetinde kredi istihkak eder.

Madde 6 — Bu kuruluşlar, mudi ve müstakrizlerle ilişkilerini mutemetler aracılığıyla sağlarlar. Değerler, yedimlerinde bulunur.

Madde 7 — Tescil edilmeyen senetler geçersizdir. Her kişi ve her ortaklık ile her yerin ve her mal topluluğunun ve bunlara karşı çıkarılacak ortaklık senetlerinin borç ve alacak hesapları tutulur. Hesaplar, emanet veya deyn ve her ikisi de vadeli veya vadesiz olmak üzere tutulur. Taşınmazların, malların, çalışmaların, nakdin, taahhütlerin ve senetlerin hesapları ayrı ayrı tutulur. Her hesabın bir teslimat defteri bulunur. Bu, bir kart şeklinde de olabilir. Hesaplar önce bunlara yazılır. Bunlara dayanılarak devir senetleri tanzim edilir. Devir senetleri yevmiye defterlerine işlenir. Her hesabın kartı tutulur.

Madde 8 — Mübadele değerleri, arz ve talep dengesine göre be-

lirlenir. Bu kuruluşlar, bu değerlerin senetlerini malikler adına alır ve satar. Bir anda talep değeri ile arz değeri arasında fark kona maz ve bütün arz ve talebin karşılanması gerekir.

Madde 9 — Kararlar, temsilcilerin ittifakı ile alınır. Değerlendirmeler, ortalama usulüyle yapılır. Yetkili kılınan yerlerde başkanlar istişareden sonra aldıkları kararları uygulamak zorundadırlar.

Madde 10 — Senetler bir değer karşılığı çıkarılır. Maddî teminatı ve dayanışma teminatı olmayan senetler çıkarılamaz,

KAYNAKLAR

- Karagülle, S; Faizsiz Banka (Teksir-**1985**), İzmir.
Karagülle, S; İslâmiyet ve Günümüzün Meseleleri, İzmir, **1976**.
Ersoy, A; İktisadi Müessesleşme Tarihi, İktisadi Kalkınmanın Tarihi *Seyri*, İzmir, **1986**.
Akdemir, S; Ceza Hukukunda Mağdurun Korunması (Tez), İstanbul, 1984.

TARTIŞMA — GÖRÜŞLER Ahmet Aydın BOLAK

— Kurucuların tüzel kişiliğe sahip olması ve bilhassa dernek ve vakıfların yani kâr gayesi gütmeyen kuruluşların kurucu olması ve kurucuların halkı davet ederek birer altın vasıtası ile banka şubesinin yerli kanuni sermayeye ulaşmasını ve sonra diğer kuruluşlara geçilmesi istihdaf edilmektedir. Şimdi bu sistemin prensibi üzerinde senedi, teferruatı vs. ni bir tarafa bırakalım. Evvelâ bir memleketteki banka sisteminin değiştirilmesi mümkün müdür? Yani müslümanların ekseriyette olduğu bir memlekette faize dayanmayan bir banka sistemi mümkün müdür? Bu hem kâğıt paranın yaşadığı, hem borsaların olduğu bir sistem içinde bu banka veya yalnızca bu bankanın kurulduğu ve hiç bir bankanın olmadığı bir memleket düşüncesi mümkün müdür? Lütfen düşüncelerinizi bu noktaya teksif ederek suallerinizi sorunuz.

Arkadaşlarımız bir fikri geliştirmek ve olgunlaştırmak istiyorlar. Sualleriniz meselelerin kemale ulaşmasına veya hatalarının ortaya çıkmasına imkân verecektir.

Reşat EROL

— Aslında bir banka modelini ortaya koymak istediğimiz zaman şu ortaya çıkıyor: Dinî cephesi, ilmî cephesi, iktisadî cephesi, idarî cephesi. Soru soran arkadaşlar özellikle sorularını sorarken veya tenkitlerini takdim ederken, bir banka modeline göre konuyu ele aldılar. Fakat banka modeli ismi altında çok çeşitli yerlere giriliyor. Belki bir banka kurmak istediğimiz zaman hayat çok yönlü bir bütün, siz bir bankayı kurarken dinî açıdan bunu incelemek zorundasınız. Hangi dine mensup iseniz. İlmî kriterleri ortaya koymak zorundasınız. Bu ilk plânda iktisadî bir müessese gibi ortaya çıkıyor, fakat bu iktisadî müessesenin bir bütün olarak dinî ve ilmî yönleri var. Ayrıca idarî, hukukî veya siyasî diyebileceğimiz yönleri de var.

76'lı yıllarda Süleyman Bey'le ilk çalışmaya başladığımız zaman bir-iki kitap bastık. Bu ekonomi sistemin ilk kitabı : O da «Para». Oniki bölüme ayırmıştık, bunu vakıf olarak sekizyüz kişiye dağıtmıştık. Ayrıca yurt dışımda da bu konularla ilgisi olan elli kadar ilim adamma göndermiş ve bazılarında da cevap gelmiştir. Fakat, maalesef o yıllarda gerekli randımanı alamadık Türkiye çapında. Fakat, yurt dışından Muhammed Hamidullah Hoca, ki tabii okuduktan sonra bize bir mektup göndermiş ve diyor ki orada:

«Bir bütün olarak bu konuyu ben şahsen tamamı ile anlayamadım. Ve dünyada bunu bir bütün olarak ancak elli kişi anlayabilir.» Şimdi bunun sebebi nedir biliyor musunuz? İşte geçenlerde Libya'ya baskın oldu. Şimdi belki aynı sisteme mâlik uçakları Amerikalılar da kullanıyor, diğerleri de kullanıyor. Amerikalılar kendileri yapmışlar, Libyalılar da diyelim Rusya'dan veya Fransa'dan satın almışlar. Fakat onu kullanan Amerikalı pilot daha 3-5 yaşına geldiği zaman önüne kompüter sistemi oyuncaklar takdim ediliyor ve daha çocuk dil öğrenmeye başlayıp anladığı andan itibaren o sistemler ile haşır-neşir. Libyalı pilot, ancak 17-18 yaşında veya Harp Okulu'na girdikten sonra o sistemi yeni tanıyor. Bu da aynı şey. Biz on yıl önce gelip bazı şeyleri İstanbullulara takdim etmek ve daha o zamandan kontakt kurup tartışmalara girmek ve sisteme sizin de katkılarınızın bulunmasını arzu ettik. Fakat, maalesef mümkün olmadı.

232 / FAİZSİZ YENİ BİR BANKA MODELİ

Şimdi bu vesileyle bu tartışma ortamı açılmış oluyor, İstanbul'da. Arkadaşlar takdim ettiler. İstanbullu arkadaşlarla inşaallah bundan sonra, arkadaşların ilişkileri çok daha yakın devam edecek. İstanbul, bir çok yönleriyle Türkiye'nin iktisadî, ticarî merkezidir. Bunu hiç kimse inkâr edemez ve biz bu merkezle, birkaç üniversitede bulunan arkadaşlarla temas içinde olmak istiyoruz. Arkadaşlarımızın bu çalışmalarına başladıkları 7-8 yıl önceden beri mücadele ve hedefleri daima bu idi. Bu konuyu bugüne kadar tartıştık, yine tartışacağız. Bu konu tartışma- sistemi içinde ortaya çıktı. Yani bir ekip, bir topluluk çalışmasıdır size takdim edilen. Ve biz bu tartışma ortamının gelişmesini istiyoruz.

Celal YENİÇERİ

— Dün burada İslâm'da kredi için bir takım kaynaklara temas etmiştim. Bu kredi kaynağı olarak zekât gelirleri olabilir demiştik ve Kur'ân'da da borçlular meselesine bu zekât âyetinde temas edildiğini ifade etmiştik. Zekât, kredi olarak verildiğinde bir daha geri alınmaz. Yani geri alınmamak üzere verilen bir kredi olabilir, demiştik. Bu kredinin acaba devlet tarafından denetimi yapılabilir mi? Yapılamaz mı? Bunun da mümkün olabileceğini ifade etmiştim.

Zekâttan ayrı olarak bir diğer kredi kaynağı da zekâtın dışındaki vergi gelirleridir demiştik. Bu zekât dışındaki gelirlerin bir iki şekilde kredi olarak verildiğini görmekteyiz. Bunlardan bir tanesi, «Mudarabe Ortaklığı» dediğimiz bir şekil. Fakat, bu krediyi devlet ve devlet hazinesi vermiştir; tüccar ile, üretici ile ortak olmuştur. Bu durumda verilen kredi geri alınmış ve ayrıca bu krediyi kullanan şahsın kârına da zararına da ortak olunmuştur. Burada anlatılan sistem herhalde bu da değil. Çünkü, ortada bir devlet yoktur.

Gelelim üçüncü bir şekil, o da yine bir devlet tarafından verilmiştir. Fakat burada devletin, üreticinin ürettiğine, kârına ortaklığı söz konusu değil. Sadece devlet, güçlendirme kredisi vermiştir. Bu krediyi yalnız geri almıştır. Krediyi kullanan kâr etmişse kâr kendisine aittir.

Şimdi bu anlatılan sistemi ben burada da göremiyorum. Fakat, dördüncü bir şekil var ki, İslâm krediyi, yarıyariya devletleştire-

mistir. Fakat, öteki taraftan özel teşebbüslerin kredileşmesine de imkân vermiştir. Yani, karz-ı hasen müessesesi getirilmiştir ki, bununla özel kişilerin teşebbüsleri, kredi müesseseleri kurmaya, faizsiz bir kredi müessesesi kurmaları mümkün olmaktadır, bu karz-ı hasen müessesesi ile. Bu bir kişi tarafından da olabilir, bir anonim şirketleşme tarzında da olabilir.

Diğer bir sorum da; bir vakıftan bahsediliyor. Bu vakıf, kurucu olarak mı devreye girecektir? Yoksa, kurulan müessese ilâ nihaye bir vakıf tarzında mı çalışacaktır? Ben orasının aydınlatılmasını istiyorum. Çünkü bir vakfın gelirinin şahıslarca bölüşülmesi nasıl mümkün olacaktır? Şayet vakıf kendini feshettiği zaman, bunun geliri kime kalacaktır? Bu hususların aydınlatılmasını istiyorum.

Ömer *DİNÇER*

— Süleyman Akdemir Bey'in tebliğinde anlayamadığım ve üzerinde durmak istediğim bir kaç nokta vardır, kısaca arz etmek istiyorum.

Süleyman Bey tebliğinde, özellikle hemen tebliğinin başında şöyle bir ifade kullanmakta: «Bankanın ve bankayı kuracak tüzel kişilerin demokratik esaslarla yönetilmeleri şarttır.» Ben bunun üzerinde kısaca durmak istiyorum. Aslında, «demokratik esaslarla yönetilmeleri şarttır.» veya değildir diye hemen başlangıçta bir ön yargıya sahip olmak benim kanaatim biraz yanlış gibi geliyor. Özellikle belirli bir iktisadî müessesenin yönetimi söz konusu olursa ki buradan hareketle bir devlet yönetimine de gidebiliriz biz, daha başlangıçtan itibaren otokratik bir yönetim tarzı veya demokratik bir yönetim tarzı ideal bir yoldur ve en iyi şekli budur diye bir ön yargıya sahip olmak kanaatimce yanlış.

Bir sistemde, sistemin gerçekleştirmek istediği bir takım amaçları vardır. Bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için, eğer sizin amacınız verimli değilse o zaman otokratik sistem belki daha etkili olacaktır. Eğer sizin amacınız verimliliği sağlamaksa otokratik sistem daha etkili olabilecektir. Eğer sizin amacınız sadece beşerî ilişkiler kurmak ise, amacınız bu yolda ise bu kez belki demokratik sisteme yakın daha başka bir sistem vazedebleceksinizdir. Dolayı-

siyle, tercih edilecek yönetim sistemini daha başlangıçta belirleyecek unsurları göz önüne almamız gerekiyor:

1. İktisadî sistemin amaçları ne lerdir?
2. Yapacağımız işin özellikleri ne lerdir?
3. Yönetecek şahısların özellikleri ne lerdir?
4. Yöneteceğimiz kişilerin kabiliyet ve kapasite leri ne lerdir?

Şayet, yönetilecek kimseleri demokratik bir şekilde yönetime hazır olmayan kimselerden seçerseniz ve demokratik olarak idare etmeye kalkarsanız, sisteminiz pek tutmayacaktır. Dolayısıyla yönetim tarzınızı belirlerken, daha başlangıçta, yapacağınız işi ve çevre özelliklerini göz önüne almanın gerekliliğine inanıyorum.

Bir de İslâmî bir yönetim söz konusu olursa ki, İslâm, amacını bir refah gibi bir unsurla belirlememiştir; belki de felah gibi bir unsurla belirlemiştir. Haramları ve helalleri va'zetmiştir. Dolayısıyla sizin ortaya koyacağınız bütün sistemlerde demokratik bir sistem dahi ortaya koysanız, bugün Batı'nın anladığı tarzda demokratik sistem aklınıza gelmeyecektir. Bu nedenle bu yargının bir daha gözden geçirilmesini talep ediyorum.

Bir de üzerinde duracağım konu, yetki meselesi, yetki meselesi, yetki mekanizmasıdır. Yetkiler genellikle aşağıdan yukarıya veriliyor. Halk kuracağı vakıflarda kendisine ait yetkiyi, kullanacak, kendisini temsil edebilecek çift temsilciler de vakıf yöneticisi tarafından belirleniyor. Ehliyet durumlarına göre onlardan herhangi birisini belirliyor. Aslında aşağıdan gelmesi bence güzel bir olay. Ama, bunun sınırlarını çok iyi koymak gerekiyor. Ve bu gibi yetki mekanizmasını daha başlangıçta aşağıdan itibaren koymak bence işi biraz uzatmak gibi geliyor. Halk, özellikle bu bir dinamik yapı içerisinde soruluyorsa kendisini etkileyene yetki verecektir. Ve aksi yönde etkileyene de bu kez yetkilerini alıp imkânına sahip olacaktır. Dolayısıyla dinamik yapı olarak ortaya koyduğumuz, özellikle başlangıçta teorik olarak güzel düşündüğümüz bu sistem, kolayca dejenere olabilecektir.

Bir başka olay burada, yetkiyi aşağıdan halka verme olayı karşımıza şu sonucu da, çıkartabilir: Birbiri ile çalışması imkânsız bulunanları bir araya getirebilir. Dolayısıyla birbirleri ile çalışması

imkânsız insanların aşağıdan verilecek bir yetki ile bir araya getirilmeleri bence, pek olumlu bir sonuç vermeyecektir. Tabii bu daha sonra karar mekanizmasında da çatışma ile karşımıza çıkıyor. Karar mekanizmasında ittifak şart olarak konulmuş, deniliyorki, bir başkan seçmek için ittifak şarttır. Aslında ittifaktan zannediyorum, herkesin hemfikir olması ve dolayısıyla katılımın tam gerçekleşmesi düşünülmüş. Ama, ittifak olmadığı takdirde problem çıkıyor. İttifak varsa güzel. İttifak bulunmadığı takdirde mekanizmanın işleyişi, ittifaka katılmayan şahsın temsilciliği düşüyor ve onun yerine yeni temsilciler seçiliyor. Bu zaman alıcı bir olaydır, kararların gecikmesine neden olabilir.

Bir de istişare metoduna değinmek istiyorum. İstişare metodu İslâm'ın da benimsediği ve gayet güzel karar alma yöntemi, mekanizması. Ama, ittifakla karar alma noktasında, ikisini bir araya getirdiğiniz takdirde yine bir çatışma var gibi geldi bana.

Bir de son olarak içtihat konusuna temas etmek istiyorum. İçtihat konusu, toplumu ilgilendiren bir konu benim kanaatim. İtikat, ibadet ve muamelâtta ilim adamlarının veya müctehidlerin bu konu ile ilgili görüşlerini ortaya koyar. Şayet bir konuda icma vaki değilse, söz konusu olmamışsa, müctehid, kendi fikrini tatbik eder. Ama, bir işletme yönetimi sözkonusu olduğu takdirde, içtihattan bahsetmemiz pek doğru değil. Kaldı ki işletmede, şayet kişiler birbirlerinden farklı sonuçlara ulaşacak olurlarsa, mutlaka bir tanesini tercih etmek durumundayız. İki kararla işletmede amel edilmez, tahmin ediyorum. Dolayısıyla yanlış da olsa veya eksik de olsa bir tanesini tercih edip onu uygulamalıyız.

Süleyman AKDEMİR

— Türkiye son yıllarda ilmî seviye bakımından hakikaten büyük merhaleler katetmekte, belirli tartışmalar yapılan büyük gelişmelere sahne olmaktadır. İnşallah bundan sonra bu tartışmalarla, ilmî görüşler çerçevesinde bu tür toplantılar çoğaltılır. Tartışma gündemine eğer biz bunu getirebildiysek, yani modeli bir tarafa bırakın, tartışma gündemine getirebildiysek, görevimizi yapmış sayarız. Bu modelde tutarlı unsurlar varsa biz bu işi başlatmakla da kıvanç duyarız.

Efendim! Konu her şekliyle orijinaldir. Bilgi bakımından ve bugünkü çağın bunalımına cevap vermesi bakımından da orijinaldir. Yani bu şekliyle üzerinde durulması, böyle bir şeyin açıklanması zaruridir. Bu bakımdan bu hususu hassasiyetle belirtmek gerekir.

Üçüncü olarak, Celal Yeniçeri kardeşimiz bazı sualler veya katkılar da bulundu. Yalnız biz konuşmamızın tâ başından beri belirtiyoruz. **Biz konuşmamızı, İslâmî deliller üzerinde ayrı bir sempozyum olarak sunacağız.** Yani biz iktisadî bir çözümü, iktisadî yapı içerisinde, tartışma zemini içerisinde ortaya koyuyoruz. **Deliller bahsini ayrı bir tartışmada, belki bundan daha geniş bir tartışmada, burada söylediğimiz her cümlenin delilini ortaya koymak şartıyla ayrı bir sempozyum, ayrı bir tartışma yapacağız.**

Burada belirtmek istediğim bir husus var. Biz, İslâmiyet'i Hz. Muhammed ile başlatmıyoruz. Biz İslâmiyet'i Hz. Âdem ile başlatıyoruz. Bu bakımdan, İslâm tarihi Âdem ile başlar. İnsanlık tarihi bütün İslâmiyet'in unsurunu içine alır. Bu bakımdan arkadaşların, sadece Emevî uygulamaları, sadece Osmanlı uygulamalarını göstermeleri yeterli değildir. Bir Babil uygulaması da, bir Roma uygulaması da bir diğer uygulama da dikkate alınmalıdır. **Ben doktora tezimde Âkile meselesini inceledim ve İslâmiyet'ten çözüm getirdim. Fakat, bu meseleyi incelerken, eğer Roma hukukunu incelemeseydim veya Babil kanunlarını incelemeseydim konuyu anlayamazdım.** Onun için hakikaten insanlık tarihi Hz. Âdem ile başlar ve bir bütünlük arz eder.

Bu deliller faslı, ayrı bir tartışma konusudur. Müesseseler yeni ihtiyaçlarla doğar. Bunlar basit olarak ilk insanda da vardır ve günümüze kadar gelmektedir. Yeni ihtiyaçlar, bizim ortaya koyduğumuz şey budur. Bugünün meselesi nedir? Buna nasıl bir çözüm bulabiliriz? İktisadî yapıda bize göre büyük bir sıkıntı vardır. Büyük bir eksiklik vardır. Bu öyle bir mekanizma ile çözülebilir diyoruz. Yani, tartışma bu zemindedir.

Zekât bahsi ise, zekâtla kredi arasındaki farkı söyleyeceğim. Zekât verilir, geri alınmaz; kredi verilir ve geri alınır. Zekât, devletin ayrı bir fonksiyonudur, kredi devletin ayrı bir fonksiyonudur. Yani, zekâtta «Gârimîn» faslı, kredi müessesesinin takviyesi ve desteklenmesi niteliğindedir. Yani bu iki konu arasındaki ilişkiyi bu şekilde kuruyoruz.

Diğer taraftan yine Yeniçeri'nin söylemiş olduğu vakıf meselesi ise, bu vakıf statüsü daha sonra gündeme gelecek. Eğer mevzuat bu şekilde devam ederse bir anonim şirket olarak kuracağız, yalnız anonim şirket ana tüzüğünde ne gibi tedbirler getirebilirsek onu koyacağız. Yani, anonim şirketlerdeki özellikle bu sermaye terakümü, yani ekseriyet sistemi ile sermaye tevhidinin getirmiş olduğu büyük, yani sermayeyi toplayarak şöyle ufak bir sermaye eritme meselesini mahzurlu gördüğümüz için anonim şirketi tedkik ediyoruz. Bu bakımdan, hangi açıdan bakılırsa bakılsın biz bir vakıf statüsü diyoruz. Ama, mevzuat gereği bugün kurulursa anonim şirket olarak kurulacak. Daha sonra kurulacak olursa vakıf statüsüdür veya kooperatif statüsüdür. Yeniçeri'nin sorularına böylece cevap vermiş oluyorum.

Ömer Dinçer arkadaşımızın soruları: **Bu demokratiklik meselesi bizim arkadaşlar arasında çok tartışılan bir konudur.** Demokratiklik kelimesi, halkın yönetime katılması ve aşağıdan yukarıya doğru bir mekanizma kurulmasıdır. Yani, bugünkü demokrasi eski yönetimlere oranla varılan önemli bir merhale dir, ilerlemedir. **Fakat, çözümü yoktur.** Özellikle ekseriyet sistemine dayanmasından dolayı büyük sorunlara yol açmakta, çoğunluk tahakkümü olayına dayanmaktadır.

Biz, getirmiş olduğumuz demokratik unsurlarıyla, ittifak ve bağlanma mekanizmasını getirmiş oluyoruz. **Aslında çağdaş mânâda demokrasinin varabileceği en üst seviyeyi anlatıyoruz.** Yani, faizsiz bir sistem demokrasinin zirvesini gerçekleştirecek olan bir sistemdir bize göre. Ve demokrasi kelimesinin bu açıdan ele alınmasını, kısır döngü dediğimiz bugünkü demokrasinin dışında tutulmasını hassasiyetle rica ediyoruz.

Biz halkta büyük bir dinamizm görüyoruz. Yani, gidip biz bu mekanizmayı bir takım sermaye şirketlerine veya büyük kuruluşlara veya siyasî ve iktisadî kurumlara anlatarak da yapabiliriz. Fakat, bu yanlışır diyoruz. Sonunda bunlar tekeller oluşturmakta ve kredi mekanizmasını yanlış kullandıkları için halk üzerinde büyük bir tahakküm kurmaktadır. Halbuki biz, hak mefhumuna dayanıyoruz. Yani, en ufak bir ekonomik değer dahi hak olduğuna inanıyoruz. Eğer bu hak, elden gidiyorsa, haksız olarak herhangi bir şekilde ele geçiriliyorsa, bu sistemde sosyal denge bakımından bir eksiklik var demektir. Bu bakımdan, ekonomik olarak hak mef-

humu burada herkesin üzerinde durması gereken bir mefhum olarak karşımıza çıkmaktadır.

İstişare metodu ile ittifak metodu arasındaki fark; istişarede başkan karar alırken istişare eder ve istişare ettiği kişilerin aleyhine de karar alabilir. Zaten başkan bize göre ittifakla seçilmiştir. Fakat bir konuda tereddüdü vardır, ne şekilde karar alacaktır? Zaten, karar vermiş ise istişareye gerek yoktur. Yani, ittifak hasıl olmayan durumlarda, orada bulunanlarla istişare ediliyor. Karar alınmazsa o vakit başkana yetki verelim şeklinde bir karar alabilirler ve bu karar da ittifakla karardır. Başkan istişare yaptıktan sonra, diyelim ki 10 kişilik bir istişare kurulundan 9 kişisi bir konuda karar verdiğinde, başkan o anda içine doğan görüşü, bir kişinin kararını da uygulayabilir. Yalnız, istişare yapma zarureti vardır ve istişareden hemen sonra karar verme mecburiyeti vardır. İttifak kararları ise, bir konuda kararın tamamen ortaya konulması ve alınmasıdır. Yani, reylerin açık olarak belirtilmesidir. Genellikle ilmi konularda da geçerlidir.

Ahmet Aydın BOLAK

— Süleyman Bey'i, sorulan sualleri ve verdiği cevapları yapılan konuşmaları dinledik. Evvelâ ben de şahsen, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı'na böyle bir mevzuu görüşme imkânı hazırladığı için teşekkür ederim.

Fikrin, iyisi veya kötüsü olmaz; fikrin, yanlışı veya doğrusu olur. Fikir, her haliyle mübarek ve mukaddestir. Müzakere edilir. Doğrusu - eğrisi tesbit edilir. Eğriyi düşünen tashih eder, doğruyu düşünen de bundan kendine bir şey çıkarmaz. Kulluk vazifesini yapmış olur. O sebepten, hem Süleyman Beyi, hem tebliğ veren arkadaşları, gayretlerinden dolayı tebrik ederim. Bize bir mevzu hazırlamışlar, düşüncelerini genişletmişler, cesaretle ve İslâm'a yakışır gönül huzuru içinde sunuyorlar.

Neler farzediyorlar? Bu faraziyeler mühim, düşüncenin esasında. Evvela, belli bir hukukî sistem farzediyorlar. İçinde bulunduğumuz sistemden başka bir hukukî sistem farzediyorlar. İkinci olarak, iktisatta en az müdahaleci bir sistem farzediyorlar. Buna

mukabil idarede biat (bey'at) sistemi farzediyorlar. Mutlak bağıllık sistemini kabul ediyorlar. O sebeple ittifak unsuru denilen ve bugünün cemiyetinde güç birliği edilen bir unsur koyuyorlar. Eğer bey'atın mânâsını idrak etmez iseniz, ittifakı sağlamak da mümkün değildir. Öyle bir cemiyet farzediyorlar. Öyle bir topluluk farzediyorlar. Fırsat eşitliğini tanıdıklarını, hatta imkân müsavatını tanıdıklarını farzediyorlar. Adaleti temel kriter kabul ettiklerini farzediyorlar. Ve düşünce sistemi budur diyorlar ve ilâve ediyorlar : Bu model ilmî seviyede idrak edildiği müddetçe yaşar, diyorlar. Modelin, ilmî seviyede idrakini de idare sisteminde gösteriyorlar : Alt, orta ve en üst irade. En üst iradede karar kuvveti kabul ediyor ve istişareyi ve icma'ı ona göre kademelendiriyorlar.

Arkadaşlarımıza cesaret veren, kendilerinin bugüne kadar yaptıkları, sayıları belki iki bini bulan veya daha fazla ortak yarattıkları denemelerdir. Biraz önce arzettiğim gibi bu sistemi hem bu sistem yaşasın, hem de bu olsun, beraberce yürüsün diye düşündüğümüz zaman, umuma açık bir banka olarak düşünmek mümkün değil. Bunu ancak, kurulduğu şubedeki şubeye ortak olanların, yani para ihraç edenlerin, yani birer altın verenlerin veya şubenin yaptığı iktisadî faaliyetlerde, para yerine tedavüle çıkardığı senetlere müstehak olanların katılabildiği bir iktisadî faaliyet. Bunun, Türk - İslâm cemiyeti için, bir sistem haline gelmesi halinde bu düşüncelerin yeniden tasrihi lâzım. Çünkü bu sistem, bütün izahlarda para ve borsayla beraber anlatılıyor. Halbuki sistemin içinde, pâra yerine senet vardır. Ve kıymetli maden olarak da yalnızca altın ve gümüş var. O sebeple, sistemi vaz' eden arkadaşlarımın, bu müzakerelerin sonunda, kıymetli ilim adamları ile birlikte, bu düşünceyi enine - boyuna ve bir cemiyeti sararcasına, bir komünü, bir medineyi, bir küçük topluluğu, bir şeyhin etrafındaki topluluk mânâsının dışında, topyekûn, her sınıftan, her cinsten, her yaştan vatandaşı saran bir banka sistemi haline nasıl getirilebileceğini tesbit ve müzakere etmeleri lâzımdır. Buna rağmen, bir fikrin başlangıcını sağladıkları ve bir fikrin açıkça müzakeresini sağladıkları için, kendilerine şahsım adına ve sizler adına teşekkür ediyorum. Hürmetler sunarım.

Süleyman KARAGÜLLE

— Biz burada bir model ile çıkıyoruz. Bir model oluşturma tekniği vardır. Türkiye tarihinde model oluşturma tecrübesi yoktur. Yakın geçmişte, meselâ Osmanlılarda yoktur. Böyle geçmişi olmayan bir sistem, bir konu üzerinde çalışmaya başlamış, bugünkü duruma getirilmiştir. Bizi bu model oluşturmaya getiren usûlün, metodun ne olduğunu sizlere arz etmek istiyorum. Böylece bu modelin kaynağını da öğrenmiş olacaksınız.

Evvelâ, çağımız bir çok problemleri bulunan bir çağdır. Neden? Bir tarihî merhale geçirmektedir. Bu merhaleleri, Arif Ersoy size bahsettiler. Ben isimlerini söyliyeyim :

İnsanlar bahçelerde, bağlarda, meyveliklerde, toplayıcılık devirlerini yaşarken, nüfus çoğaldı. Bahçelikler nüfus kalabalığından dolayı bitti. Bir de bu yetmedi, soğuk iklimler başladı,... Böylece insanlar açlıkla karşı karşıya geldiler. İşte sıkıntı başladı. Fakat, Allah insanlara yol gösterdi ve insanlar, toplayıcılıktan avcılık dönemine geçtiler. Avcılık döneminde, artık her yerde, dağlarda, kırlarda avlanabildikleri için bütün dünya yüzüne yayıldılar. Deniz aşırı ülkelere gittiler. Bugün büyük okyanuslarda hangi ada'ya gitsek insan buluruz, o zaman vardılar yani. Fakat, bunların avlamaları sonunda ve buzul devrelerinin uzun sürmesi sonunda otlaklar bitti. Dolayısıyla av hayvanları da bitmeye başladı. İnsanlar yine açlıkla karşı karşıya geldiler. Yine Allah onlara bir yol gösterdi, hem de iklimi düzeltti buzul devri bitti. Yeniden otlaklar, çayırıklar, ağaçlıklar meydana geldi. Amma, onu otlayacak hayvanlar yoktu bu sefer. Dedi ki siz bu hayvanları öldürmeyip ehlileştirin. Ama, bu sefer onların etinden değil de sütünden ve yününden yararlanın, dedi ve insanlar da böyle yaptılar. Bu sefer yeniden çoğalmaya başladılar.

Bir sıkıntı daha geldi. Yeniden kuraklık devri başladı. Otlaklar bitti. Hayvanları otlatamaz oldular. Bu sefer Allah onlara ziraati öğretti. Tarımcılığa başladılar, suladılar. Yeniden geliştiler. Böylece ilk dört safha, yani mübadele ekonomisinin olmadığı, öz üretimin geçerli olduğu devreler tamamlandı. Ondan sonra Allah dedi ki: Bak, siz hep kendi ihtiyaçlarınızı kendiniz üretiyorsunuz. Siz böyle yapmayın, gelin aranızda iş bölümü yapın : Biriniz bir şey ekin, öbür tarlaya başka bir şey ekin. Bir pazar kurun, orada değiştirin. Bu neyi sağladı? En çok ürün getiren tarlalarda

mahsul alınmaya başlandı, verim çok arttı. İnsanlar ihtisaslaştı. Bir şey ekmeyi öğrendi, hep onu ekti, iyi verim aldı. Böylece ye niden refah başladı. Fakat, o dönem de yetersiz hale geldi. Nüfus çoğaldı çünkü. Ondan sonra ülkeler arası mübadeleler devri başladı. Tüccar mübadelesi devri geldi. Yani, eskiden pazarda değiştirdikleri halde sonraları geldiler tüccar onlardan malı aldı, götürdü sattı. İşte ipek yolu, bu devirde başladı. Hz. Peygamber de bu devirde İslâmiyet'i yaymaya başladı. Kur'an bu devirde nazil oldu.

Ondan sonra bir zaman geldi ki, insanlar yer yüzünde yayılıp mübadele sistemi çoğalmış olmakla beraber, nüfusun kat be kat artması sonucu insanlara yeter gelmedi. Şimdiye kadar hep mal mübadelesi yapıyorlardı. Yeni bir yol gösterdi. O da, büyük sanayilerin doğmasına sebep olan işçilik - emek mübadelesi dediğimiz işçilik devri başladı. Bu işçilik dönemi içinde yaşıyoruz şimdi. Bugünkü yaşadığımız dönem bu devir ve bu işçilik dönemi büyük sanayii ortaya çıkardı. **Ve bugün nüfus beş milyara(1987'de)** yükselmiştir. İnsanlar gökyüzüne uçmuşlardır ve Amerika'da konuşuyorlar, Amerika'da hareket ediyorlar, biz buradan seyrediyoruz. Bunlar hep işçilik döneminin Allah tarafından insanlara verdiği nimetleridir.

Bunları biz yapıyoruz, dersek şirk olur. Bunlar, Allah'ın insanlara nimetleridir. Ve bu dönemlerde büyük sıkıntılar başlamıştır. İşte enflasyon bunun başlıca sıkıntısı oluyor ki bunu herkes hissediyor. Paranız yoksa bugün tuvalete gidemiyorsunuz. Ama, o paranızı kemiren fareyi cebinizde taşıyorsunuz. Dolayısıyla hastasınız. Sizi kanser mikrobu yakalamıştır, demektir. En büyük derdin içindediniz, en büyük belanın içindediniz. Bu belanın kaynağı da faiz. Faiz olmasa enflasyon olmaz. Faiz olmayan yerde enflasyonsuzluk vardır. Olursa da arızî olur. Ama, faiz olan yerde enflasyon sürekli olur. Sonra anarşi var. İkinci dert anarşi. Eskiden savaşlar vardı. Ama, hiç olmazsa içerde eşkiyalar vardı. Dağlara çekilirdi. Şimdi, her yerde. Dünya büyük sıkıntı içindedir.

Dünyanın bu ızdırapları herkese yansımıştır. Herkes dert içindedir, sıkıntı içindedir. Bakıyorsunuz ki Türkiye'nin ekonomisine yön verebilecek kadar zengin. Ama, sabah intihar etmiştir. Başbakanıdır ama, acaba yarın başbakan mıyım? Yoksa sallanıyor muyum? Belli değil.

Şimdi, bu kadar sıkıntıların içinde bulunan bizler, problemlere çare aramak zorundayız, her birimiz. Herkes çare arayacak. Biz de çare aramaya başladık. Bu çareler de, İslâmiyet'ten öğrendiğimiz esaslardan hareket ederek, çareyi nasıl buluruz diye düşündük. Bazı prensipler ortaya çıktı. **Bu prensiplerden birisi, geçici çözüm yerine, kalıcı çözümlerdir.** Nedir geçici çözüm? Şimdi başınız ağrıdı. Aspirin alırsanız, o anda ağrınız geçer. Bu geçici çözümdür. Ama, neden başım ağrıdı der de, baş ağrısının illetini bulur ve onu halle derseniz, hatta o gibi bir illet bir daha gelirse nasıl bir ilaç kullanacağını öğrenirseniz, işte kalıcı çözüm budur. Demek ki Allah'ın istediği şey, geçici çözümler aramak değil, devamlı, sürekli çözümler aramaktır. Bu neyi sağlar? Bu insana karakter sağlar. Bu karakter evvelâ işini kolaylaştırır. Çünkü bir defa çözer, hep onu ömrü boyunca kullanır. Ve yüz tane çözüm yapmışsa, hayatındaki yüz tane meselesini artık çözmüş olur.

İnsanlar aynı yerde yaşamayı severler. Çünkü birbirlerini tanıyorlar. Dolayısıyla nasıl korunacaklarını ve arkadaşından nasıl yararlanacaklarını bildikleri için, onun yanında oturmak istiyorlar. Bu birinci ortaklık prensibidir. **İkinci prensip, şümüllü çözüm.** Benim başım ağrıdı, aspirin çaresi. Ama, başka kardeşin başı ağrısa onun çaresi ne? Öyle çözümler bulayım ki, o çözümden kendim yararlandığım gibi, aynı derde mübtela olan insanlar da yararlansın. Mesele :

Bir dostuna gidip özel olarak bir iş yaptırıyorsun. Bu bir şümüllü çözüm değildir. Öyle çözüm getireceksin ki, orada herkes yararlanacak. Buna kapsamlı çözüm veya şümüllü çözüm diyoruz. Şümüllü çözümün faydası nedir? Yüz kişi bir araya gelsek, hepimiz birer mesele çözsük, hepimize ait yüz meseleyi çözmüş oluruz. Bir meseleyi çözmekle yüz meseleyi çözmüş oluyoruz. Böylece, benzer meseleleri çözen bir topluluk oluşturuyoruz. Topluluk oluşturmanın bir model oluşturmada böylece ikinci prensibini benimsemiş oluyoruz.

Üçüncü prensip ise, zâti çözüm. Yani adam her çözümden yararlanır. Dünyada sosyalizmden, kapitalizmden, emperyalizmden, ne aklınıza gelirse her şeyi dinleriz. Ebû Hanife'yi de, Şafii'yi de, her şeyi dinleriz. Budizmi de, Konfüçyanizmi de. Evvelâ dinleriz. Ama, çözümü kendimiz ararız. Falan konu İngiltere'de çözülmüş, bize yaramaz. Amerika'da çözülmüş problem yaramaz. Ja-

ponya'da çözülmüş problem yaramaz. Bin sene evvel Bağdat'ta çözülmüş problem bize yaramaz. Çünkü, o zamanın problemini çözüyor. Biz ise, bugünün problemini çözüyoruz. Hatta, bugün Pakistan'da çözülen problem bize yaramaz. Biz, bugün burada yaşıyoruz. Biz kendi problemimizi kendimiz çözeceğiz. Ve aynı şeyi söylüyoruz ve diyoruz ki Pakistanlılar da bizim problemi taklit etmesinler, onlar da kendi problemlerini kendileri çözsünler, diyoruz. **Buna zatî çözüm diyoruz. İşte, içtihad dediğimiz müessesesi budur. İslâm'ın öğrettiği içtihad müessesesi ve herkesin kendi içtihadı ile amel etmesi müessesesi budur.** O halde biz, zatî çözüm aramış olduk ve bu zatî çözüm, temsilciler bir araya gelme şeklindedir.

Dördüncü çözüm de ilmî çözümdür : İlmî çözüm ne demektir? İlmî çözüm demek, Yunanistanlıların anladığı teoriler çözümü değil. Veyahut pratik bir çözüm de değildir. Mesela : Mimar Sinan'ın Süleymaniye'yi yapması da ilmî çözüm değildir. İlmî çözüm nedir? İlmî çözüm : Teori ile tecrübeyi yanyana yürütme. Teoriyi kuracaksınız ve deneyeceksiniz. Denemeden almış olduğunuz sonuçları ile teorinizi ta'dil edeceksiniz. Ta'dil ettiğiniz teoriye göre yeniden deneme yapacaksınız ve böylece iki ayaklı, yani pratik - teori, deneme - teori adımlarını ata ata ilerleyeceksiniz. İşte ilmî çözüm demek, amel yapacaksınız, teori yapacaksınız ama, amel biraz daha ileri gidecek. Ondan sonra teorinizi ilerleteceksiniz ama ameliniz de daha ileri gidecek. Böylece adım adım ilerleyeceksiniz.

İşte bu metodları benimseyen arkadaşlar, İzmir'de bir araya gelme imkânını bulduk. Bir kooperatif ve site oluşturduk. Bizim gibi 4 prensibi kabul edenleri davet ettik. Katılanlarla haftalık toplantılara başladık. Bir taraftan teori kurduk, öbür taraftan da teşebbüsleri kurduk. Kurmuş olduğumuz teşebbüslerde, bu oluşan fikirleri orada uyguladık. İşte böyle basamak basamak ilerleyerek bugün sizin huzuruza gelmiş bulunduk.

O halde bizim teoriden, bu çözümde neyi yapmak lâzım? Bir araba modeli çıkardığımızı farzedelim. Evvela böyle bir araba yapma gücüne sahip olacaksınız. **Ve projeyi tedkik edeceksiniz. Tedkik sonunda tamam bu araba olur ve yürür, birinci safha bu.** İşte şimdi size arz ettiğimiz nokta bu. Yani size bir model getirdik, projemizi getirdik. Bunu tedkik edin, diyoruz. Bu proje acaba ara-

ba olur mu olmaz mı? Yani sonunda tekerlekler döner mi, dönmez mi? Ya bir noksanını bulur, bu araba çalışmaz dersiniz veya bunda noksan yok, çalışır dersiniz. İşte görüyorsunuz ki bizim size getirdiğimiz, modelin sadece kendisi. Asfalt için yaptığı bir araba, mesela tarlada yürümez. O kadar büyük araba yaparsın ki yol dardır geçmez. Binaenaleyh bir de ikincisi çevreyi tanımak lâzım. Acaba bu araba bu çevrede hareket eder mi, etmez mi? **O da Türkiye Cumhuriyeti'nin mevzuatıdır. Ve bu ikinci konudur.** Yani, bundan sonraki konu, getirilen modelin Türkiye Cumhuriyeti toprakları içinde, onun yürüyeceği yollar var mı, yok mu? Acaba onun benzinini dolduracak istasyon var mı, yok mu? O tekerlerin tahammül edeceği yollar mevcut mu, değil mi? Onları kullanacak şoförler var mı, yok mu? Bunları etüd edeceksin. **O bizim ikinci konumuz, ikinci seminerimiz olacak ve o seminerde hukukçular ve bankacılarla tartışacağız. Burada ilim adamları ile tartıştık.** Orada ise daha çok hukukçular ve bankacılarla tartışacağız. Ama bu da yetmez.

Siz en güzel bir araba yaparsınız, ondan sonra o arabanın şartları içinde yürüme imkânı vardır. Fakat, o topluluk o arabayı benimsemiyorsa siz orada piyasaya süremezsiniz. Mutlaka o topluluğun o arabayı benimsemesi lâzım. Mesela siz Türkiye'de domuz çiftliğini kurduunuz, satıyorsunuz. Kim alacak bunu? O halde bedavadan çalıştınız demektir. Öyleyse insanların onu kabul edip - etmeyeceği söz konusudur. **Bundan dolayı modelin üçüncü safhasında, acaba bu topluluk bu modeli benimseyecek mi?** İşte burada din girer ortaya. Nere deyiz? Çin'deyiz. O halde Çin'in dinlerine bakılır. Hindistan'dayız. Hind'in dinlerine bakacağız. Avrupa'dayız, Avrupa'nın dinlerine bakacağız. Efendim, laikliğe aykırıdır diye bakmazsan, yutarsın. Çünkü sen öyle bir şey yaparsın ki, o memlekette o mal satılmaz. Bundan dolayı Türkiye'de olağan bir toplulukta, bu modelin İslâm topluluğunda kabul edilebilir tarafı var mıdır, yok mudur? İncelenmesi lâzım. Dolayısıyla Şeriata uygun mu, değil mi diye incelenmesi gerekir. İncelemez iseniz bu modeli yaparsınız. Sonra başkaları faydalanır. Neden? Meselâ, İbn Haldun bir model getirmiş, ama modeli Avrupalılar almıştır. Neden? Şartlara uygun değildi çünkü. Şimdi biz bunu da tartışacağız. Kiminle? Bunu da fıkıhçılarla, İslâm âlimleri ile tartışacağız. Bu üçüncü seminerimiz olacaktır. **Bundan sonra ise, bankayı kurmak isteyen tüccarları, esnafı bir araya getireceğiz.**

Bak modeli oluşturduk. Türkiye'deki mevzuata uygun olduğunu ortaya koyduk. Bunun İslâm'a da uygun olduğunu ortaya koyduk. Gelin şimdi ortak olun, bankamızı işleteceğiz.

Tenkitlelerden ve suallerden faydalanıyoruz. Ama metod olarak önce bizim modeli benimsemeniz yani önce doğru olduğunu varsaymanız gerekiyor. **Gazzalî'nin filozofları tenkit ettiği gibi.. Bizim modeli bizden iyi anladığınız zaman onu en iyi şekilde tenkit edebilirsiniz.**

Biz model olarak neyi getirmek istiyoruz, onu size arz edeceğim. Yine tarihten başlayacağım. İnsanlar toplayıcılık döneminde para olarak ceviz, fındık gibi kuru meyveleri kullandılar. Bunlar hem maldı, hem de para idi. Ama, avcılık dönemi gelince, buldukları yerde bunlardan hiç biri yoktu. Bu defa deriyi para olarak kullandılar. Hayvancılık dönemine geçince, hayvanları vurmadıklarından ellerine deri geçmediği için, bu sefer canlı hayvanı para olarak kullandılar. Yani hayvanı, canlıyı para olarak kullandılar.

Tarım döneminde ise tahılı para yerine kullanmaya başladılar. Mübadele dönemi başlayınca bunları taşımak, getirip - götürmek problem oldu. O zaman da madenleri para olarak kullanmaya başladılar. Tüccar mübadelesi başlayınca ağır madenler yerine hafif madenleri para olarak kullanmaya başladılar. Bahada ağır, yükte hafif altını keşfettiler. Böylece altını para olarak kullandılar.

İşçilik devri gelince bu para da yetmedi. Niçin yetmediğini arkadaşlar belirttiler. Çünkü, evvelâ ticaret döneminde yalnız mal mübadelesi vardı. Gayr-i menkul mübadelesi yoktu. Halbuki şimdi gayr-i menkul sanayie girmeye başladı. Dolayısıyla taşınmazlar da para istedi. Bu da yetmedi. İşte altın ve gümüş yetmez hale gelince insanlar yeni para bulmak zorunda kaldılar. Ve bugün cebimizdeki para bu işçilik dönemi parasıdır. Ama, daha önce para olarak kullanılanlar kayboldu mu? Yok. Onlar da var ama, para olarak yok. Banknot nedir? Bir senettir.

Ne senedir? Türkiye'de mevcut olan değerlerin toplamına, cebinde kaç lira taşıyorsanız ve kaç lira piyasada varsa, o nisbette iştirakiniz olur. İşte bu «ortaklık senedir». Eğer dolar taşıyor-

sanız, ABD mallarına iştirakiniz var demektir. Eğer riyal taşıyorsanız Suudi Arabistan'ın, tümen taşıyorsanız İran devleti'nin mallarına olan iştirakinizin bir belgesidir. Ama, bir kötü tarafı vardır, nedir? Pay hiç belli değil. Kaç lira piyasada dolaşiyor? Bilmiyorsun. Karşılığı nedir? Bilmiyorsun. Ama, paradır ve bu para devam edecektir. Ne zamana kadar, ortaklık döneminde de devam edecektir. Ama, bu paraya bir çare bulunacaktır. Enflasyon önlenecektir. O da gümüş karşılığı çıkarılacak bir para var, bizim konumuz bu değil. Çünkü, bu parayı çıkarma yetkisi devlete aittir. Ve bir devlet içinde iki para olmaz; yalnız bir para olur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin parasına müdahale etmemiz, onun hükümlerlik haklarına müdahale etmek anlamına gelir. Bu da, sonunda devletin yıkılmasıdır. Bu devletin yıkılması demek, bizim ezilmemiz demektir. **Onun için, biz gayet hassasiyetle Türk parasına müdahale etmeden bir sistemi geliştirmek zorundayız. Ve Türk parasına dokunmuyoruz. Ama, ıslah teklifini tavsiye ediyoruz. Diyoruz ki: Şimdi yapamazsın, diyoruz. Ama, biz ne zaman hisse senetleri, mal senetleri çıkarırsak, bununla yaşamağa başlarsak, sen yalnız senetlerimizi alıp-saymaya başlarsan, o zaman sana gümüş para yetecek, diyoruz. Ve o zaman gümüş senedi çıkartırız. O halde biz, Türk parasına karşı bir şaldırı değil, aksine Türk parasını sağlam temellere oturtmak için şimdiden hazırlık yapıyoruz. Bu noktanın iyice anlaşılması gerekir.**

O halde, biz şimdi ne yapıyoruz, biliyor musunuz? İşçilik çağına geçtiğimiz için, her çağ değişmesi para değişmesini, mübadele değişmesini zaruri kıldığı için, değişmesi ile eskisi yok olmuyor, yeni bir mübadele aracını getirdiği için, ortaklık çağına yeni bir mübadele aracı ile girebiliriz, diyoruz. Bu da nasıl mümkündür, diyoruz. Ortaklık ne ile olur? Ortaklık belgeleriyle olur.

Ben ortağım, ne ile bileceğim? Bana verilecek bir senetle bileceğim. İşte bu ortaklık senedine «Pay senetleri» diyoruz. Bunun özelliklerini arka daşlar saydılar: Hamiline yazılı olacak, devredilebilecek, mevduat olarak kabul edilecek, vs. Daha biz ne yapıyoruz? Biz bir model getiriyoruz ama, bu model bugünkü problemlerin bir modeli değil. Meseâ, Marks da bir model getirmiştir, kendine göre. Ben yeni modelle çözeceğim, dünyanın problemlerini diyor. Biz de diyoruz ki, sen kapitalistin diyoruz. Sen sadece adını değiştirdin. Ne yaptın? Özel teşebbüsten aldın, devlet teşebbüsüne verdin. Ama, yine kapitalizmdir, diyoruz. Sen yeni bir model getir-

medin. Sadece sahibini değiştirdin, ondan alıp ona verdin. Sen çünkü yeni para modeli getirmedin, diyoruz. Sen eğer gerçekten bir merhale getirmiş olsaydın —benim merhalem diyor çünkü— yani, toplayıcılık, avcılık, çobanlık, çiftçilik, pazar mübadelesi, tüccar mübadelesi ve işçilik mübadelesi gibi sen de bir mübadele mekanizmasını getirebilseydin diyoruz, senin yeni para modelin olması lâzımdı. Halbuki sen, yeni bir para modeli getirmedin. Sen de aynen dolar, riyal gibi bir para kullandın. Biz de, eğer bir modeli bu para sistemi içinde getiririz diyorsak yalan söylemiş oluruz. Nedir o yeni dünyanın modeli? **O insanlığı aştığı 8. merhalenin modeli nedir? Onlar işte «Ortaklık senetleri» dir diyoruz ve uygulaması da ortaklık sistemidir.**

Son olarak şunu söylemek istiyorum: **Bizim araştırmalarımızda, bu banka modelinin kurulup-gelişmesinde, bugünkü Türkiye Cumhuriyeti mevzuatı kesin olarak—bizim kanaatimiz budur— mani değildir. Türkiye çapında da mani değildir. Yani, bir küçük modelde de, Türkiye çapında da mani değildir. Ama, bunu bugün tartışmayaçaz. Bunun için ayrı bir seminer yapıp orada tartışacağız.**

İkinci olarak, bizim araştırmamız İslâmî delillere dayanmaktadır. Getirdiğimiz model, İslâmî modeldir, İslâm'a katıyyen aykırı değildir. Bunu da ayrı bir seminerde tartışacağız.

Konuşmalarımı burada bitiriyorum.

Ahmet Aydın BOLAK

— Vazifem olarak, anladığımı huzurlarında tekrarlamak istiyorum. Yanlış tekrarlırsam, tashihini rica ediyorum.

Evvelâ bir giriş yaptılar, insanlığın gelişmesi ile ilgili girişin den sonra, bu model teşekkülünün hangi esaslara dayandığını, insanlığın para çağından ortaklık çağına geçişteki model arayışında, kendilerinin kabul ettikleri esasları söylediler.

Dört esas söylüyorlar:

1. Çareler aramak ve muvakkat suret-i haller yerine, daimî sûret-i haller bulmak,
2. Bulunan suret-i hallerin şümülünü tesbit etmek,

3-Zatî suret-i haller bulmak, yani bünyeye ve zamana uygun suret-i haller bulmak, arayışları kendisinde yapmak,

4-İlmî suret-i hâller bulmak, yani nazariyatla tatbikatı beraber yürütmek.

Sayın Karagülle diyorlar ki: Bugünkü takdimimiz, yalnızca anahatlarıyla bu model arayışının gerekçesini ve esaslarını söylemekten ibarettir. Düşündüğümüz ikinci adım, bu modelin hukukîliğini, banka ve malî hukuka ve kaidelerine uygunluğunu münakaşa etmektir. Bir üçüncü merhalede de, bulduğumuz ve inancımıza göre de İslâm inancına da uygun olduğuna inandığımız bu modelin, İslâm'a uygunluğunun delilleri ile, fakihlerle mü nakaşa ve müzakere etmektir.

Şimdi yaptığımız, bu işin hukukîliğini ve şer'îliğini aramaktan ziyade, düşüncemizin kaynaklarını, bizi bu model arayışına götüren kaynakları söylemektir.

Özellikle, kendilerinin para ekonomisi ve para teorileri hakkında, şayân-ı dikkat, bilgilerimize aykırı olan nokta-i nazarları veya işin hukukîliğinin müzakere ve münakaşasını atıye bıraktığı için hukukla alâkalı münakaşaları bertaraf ediyor. Çünkü, ken dileri, hukukîliği, şer'îliği, malî hukukla alâkasını atıye bırakıyorlar. Evvelâ model arayışının esbab-ı mucibelerini söylüyorlar.

İnançlarına göre, faizin olduğu yerde enflasyon vardır. Faiz olmayan yerde enflasyon olmaz. Enflasyon kriteri, faizdir. Sabahleyin bir arkadaşımız, malî kuruluşların toplantıya iştirak etmediklerini işaret ettiler. Hepsi de buradalar. Dikkatle de takip ediyorlar. Anlaşılan, mevzu daha dikkatle de takip edilecektir. Ama, bu kaide —beni mazur görsünler— faizin olduğu yerde enflasyon olur, kaidesi mutlak bir kaide değildir. Faizin olduğu, fakat enflasyonun olmadığı yerler vardır. Bizim mevzuumuz, enflasyona sebep olduğu için faizle mücadele değildir. Tahrir edildiği için / faizle mücadeledir. Bizim mevzuumuz budur. Sistem arayışımızın sebebi de budur. Enflasyonu önlemek değildir. Sistem arayışımızın altında faizin tahrir edilmiş olması ve faizin kesin tahriminin yarattığı sıkıntı, içinde bulunduğumuz dünyanın faize dayanan bir ekonomi sistemi içinde oluşumuzun yarattığı sıkıntılardır.

Ahmet TABAKOĞLU

— Süleyman Bey'in konuşmasından sonra bazı şeyler daha net hale geldi. Ben tereddüt halinde idim. Acaba, bu model bir ideal model midir, yoksa geçiş dönemi modeli midir? Eğer yanlış anlamadı isem, model geçiş dönemi modeli.

Biz modeli evvelâ benimsemek gibi bir niyetle işe başlıyoruz da modelin kuruluşundaki temellere varsayımlara baktığımız zaman bunların tartışılmaya muhtaç olduklarını görünce, ister-istemez biraz geri duruyoruz. Bu temellerin, varsayımların büyük ölçüde kapitalist paradigmalara dayanmasındandır. Tasarruf, sermaye birikimi, kalkınma, banka diyoruz. Bütün bunlar hepsi, kendi içlerinde tartışmaya muhtaç, aydınlatılması gereken konular. Model bazı İslâmî kavram ve kurumlardan faydalanarak kapitalist kalkınma hedefine yönelik gibi geliyor bana.

Sonra Hz. Âdem'den başlayan, Hz. Muhammed'de kemâle ulaşan bir din geleneğinin varlığına inanıyoruz. Hatta, kapitalist çağlara kadar, Hıristiyanlığın da bir geleneğe dayandığına inanıyorum. Fakat, şunu da vurgulamak istiyorum : Kapitalizm, bu gelenekten ilk ve en önemli sapmayı oluşturmuştur. Biz kapitalizmin oluşturduğu paradigmalara İslâm'ın getirdiği paradigmaları karıştırarak yeni bir model mi arıyoruz?

Modelin İslâm dünyasında, Osmanlılarda bu anlamda olmadığı bence de doğru. Yalnız, kendi içersinde de modelleştirilebilecek fikirler olduğunu ben şahsen biliyorum. Mese lâ; Ahlâk-ı Alâ-iyye'deki o meşhur daire, belki bugünkü anlamda bir model değildir. Ama, bir genel denge modeline son derece yakındır. Bir Mülteka'l-Ebhur'daki 'kesb' faslındaki ilk ifadeler hep bana bir model çağrıştırmıştır.

Sayın Süleyman Karagülle Bey'in daha çok Batı-merkezli tek düze doğrusal bir gelişme fikrinde olduğunu düşündüm. İnsanlık tarihi, her yerde aynı merhalelerden geçmiştir gibi bir fikirde olduğunu düşünüyorum. Sanıyorum bu düşünce büyük ölçüde «aydınlanma çağı»nın bir ürünüdür. XVII - XIX yüzyıllar Avrupa'sında geçerli olan bir düşüncedir. Buna göre dünya tarihi her yerde aynı şekillerden geçmiştir. Ferguson'un söylemiş olduğu formülleştirmiş olduğu bir düşünce, Comte'da, Marks'da, Darwin'de, hat-

ta Rostro'da, değişik şekillerde doğrusal gelişme olarak ifade edilmiştir. Şunu vurgulamak istiyorum: Bu XIX. yüzyıla hâkim olan bir görüş. Biz burada sosyal gelişmeler veya tabii gelişmeler yerine, Allah iradesini koyuyoruz. Tek farklılık bu gibi görünüyor. Ancak, günümüzde, belki İbn Haldun'da yeniden teşekkül etmesiyle doğrusal gelişme yerine, devri gelişme modelleri-benimsenmektedir. Yani insanlık tarihi, ilkelikten, barbarlıktan mükemmelliğe doğru gitmektedir; doğrusal gelişme fikri yolunda ilkelik, barbarlık, mükemmellik devridir. Bu görüş bugün hâkim. Wright Mills'in, benim çok sevdiğim bir sözü var : «Bugünkü matematik, sosyal bilimcilerin afyonu haline gelmiştir.» Burada kültür meselelerinin ikinci plâna itilmesi, her şeyi matematikle izah etme şevkini, matematik zihniyeti eleştiriyor. Ben de aynı fikir deyim.

Büyük sanayiın oluşmasında, az önce söylemiş olduğumuz geleekten sapmanın, yani kapitalist gelişmelerin büyük yeri var. Hatta, bunun bir başka ifadesi olan sanayi devrimi demek, bence kapitalist sanayi safhasına ulaşma demektir. Ve burada «riba» kadar —bütün nevileriyle birlikte— belki daha önemli sömürgecilik faaliyetleri söz konusu olmuştur, temelde. Sömürgecilik olmadan bugünkü mutlak gelişmeyi anlamak mümkün değil. «Modern Kapitalizmin Doğuşu» adlı kitabında Sombart'ın, konunun uzmanı olarak söylemiş olduğu şu sözleri ben hâlâ sık sık tekrarlarım : Sombart diyor ki : «Zengin olduk. Çünkü, ırklar ve milletler bizim için öldüler; kıtalar bizim için ıssızlaştı.» Eğer bu sömürgecilik faaliyetleri olmasaydı büyük bir ihtimalle biz bu konuları burada, bu çerçevede tartıyormazdık.

Bence, her iktisadî sistemin dayandığı bir kültür temeli olması lâzımdır. Bunun için de iktisat'ın doğuşunda iktisadî rölativizm söz konusu olmuştur. Bugün tekrar iktisadî rölativizme dönülmüştür. Yani, her ülkenin bir kültürü, kendine mahsus bir iktisadî sistemi, teorisi olmalıdır. Burada ben, net olarak hangi kültür temelini dayandığı sonucunu pek çıkaramadım. Çünkü, biraz önce söylemiş olduğum gibi kapitalist sistem, kapitalist düşünce çerçevesi, kapitalist paradigmalardan etkili. Ve bu yüzden de, sağlıklı bir tarih yorumunun olmadığını tekrarlıyorum. Burada tarihi idealize etmek anlamına söylemiyorum. Tarihi reddetmek için de onu bilmek lâzım. Ben, bugün milyonlarca arşiv vesikasının değerlendirmediği bir ortamda, tarihimizi bildiğimiz kanaa-

tında değilim. Bu genel endişeden sonra, sabahki oturumlarda cevap alamadığım iki soru var :

1. İslâmiyet'in büyük önem verdiği «infak» meselesi ile tasarrufların teşviki nasıl te'lif edilecek? Çünkü, tasarrufların teşviki, daha çok kapitalist bir yaklaşımdır. İnfak ise, İslâmî bir yaklaşımdır. Bunlar nasıl te'lif edilecek? Bunu öğrenmek istedinim.

2. Ziraî toprakların mülkiyeti konusunda cevap alamadım. Çünkü, eğer ziraî topraklarda özel mülkiyet kabul edilecek olursa, —ki öyle bir izlenim var— bunların miras hukuku çerçevesine girmesi söz konusu. Bu takdirde de ziraî optimalite, yani optimum ziraî mülkler gide rek küçülecek ve verim düşecektir. Bu konu acaba nasıl halle dillecek?

Süleyman KARAGÜLLE

— Hiç bir şey geçişsiz olmaz. Her şey bir geçiş dönemi ile bir yere varır. Fakat, burada istenen bir şey vardır : Bu geçişi bilinçli yaparsak, - frene ona göre basarsak, şartlara göre gaz verirsek, en az sarsıntı ile geçişi sağlarız. Biz şimdi işçilik sisteminden ortaklık sistemine geçerken bu nasılsa geçilecek. Biz bu teoriyi getirmesek de geçilecek, getirsek de geçilecek. Bunda şüphemiz olmasın. Dünyada hiç bir devlet, hiç bir güç buna karşı çıkamayacak. Bu bir merhale dir, küllî takdir dir, kimse karşı çıkamaz. Ama, bu geçişi sağlarken, ihtilalle de geçiş olur, seçimle de geçiş olur, ekonomik kurumlarla da geçiş olur. Biz diyoruz ki, bu nevi de prasyonlar olmadan geçelim. Bunun da yollarını koyuyoruz. Bu yolla geçtiğimiz zaman yeni bir şey getirmeyeceğiz. **Diyelim ki biz geçtik ve ortaklık sistemi artık Türkiye'de yerleşti, seçimler oldu ve ortaklık sistemini artık Türkiye Cumhuriyeti benimsedi, yeni bir şey getirmeyeceğiz. O zaman sadece siyasi partilerin değiştireceği şey, Türk Lirasının değerini gümüşle takdir edecekler, bu kadar. Ama, ihtilalle geçilirse —işte Sovyet Rusya'da olduğu gibi veya diğer devletlerde olduğu gibi— çeşitli de prasyonlar olur. Bunun sonucunun nereye varacağı, kimin hangi kayaya çarpacağı bilinmez. Bizim getirdiğimiz modelde hiçbir zaman geçiş dönemi sistemi değil, —evet, söylenenler geçiştir, peyderpey yapıyoruz— ama, mesele**

Kur'an geçiş dönemi modeli midir? Kur'an geçiş devreleriyle geldi; ama, bin sene sonra da aynı Kur'an'dır. Biz kaynağımızı aynı kaynaktan aldığımız, aynı şeylere dayandığımız için, şuna inanıyoruz ki, bizim modelimiz deprasyon yaratmadan yavaş inişli, frenli bir geçişi sağlamaktır, diyorum. Bunun için, sizin de buraya katkı yapmanız gerekir.

Kapitalist temellere mi dayanıyor, onların tabirleri kullanıyor falan. Biz, kapitalist temellere mi, İslâmî temellere mi dayandığı bunlara temas etmiyoruz, bu ilerdeki konumuz. Sizi ilgilendiren de o değildir. Bu mefhumlar kimin olursa olsun, bu mefhumlar nereden gelirse gelsin, bu mefhumlar birleştiği zaman bir model oluşturuyor mu, oluşturmuyor mu? Nereden geldiği, bizi ve sizi ilgilendirmez. Gelen fikrin bizim işimize yarayıp - yaramadığı önemli. Onlar bir tarif yapmışlarsa, muhakkak o varlık vardır. Bakın bütün cisimler, varlıklar hep kelimelerden, ibarettir. Eğer varlık teorisini tetkik edecek olursanız kelimeler mevcuttur, yer yüzünde başka varlık yoktur. İstanbul dediğiniz zaman neresidir? Biz İstanbul'a neresi için dersek, orasıdır; İstanbul. Dolayısıyla tarif ettiğiniz şey var yer yüzünde. Binaenaleyh bunu kapitalizm den aldınız diye bir şey yok. Biz böyle tarif ediyoruz ve böyle anlıyoruz. Ama, siz daha iyi tarifler ve bizim tariflerde değişiklikler getirirseniz, onları dinlemeye hazırız. Biz baştan söyledik, her yerden alırız. Herkesi dinleriz, işimize gelirse alırız.

İslâmiyet'teki «înfak» konusuna temas ettiler. Doğrudur. İnfak da çok önemli bir müessese. Hani bugünkü ekonomide Keynes, tasarrufu değil, harcamayı teşvik etmiştir. Yalnız tasarruf ekonomiyi yaşatmaz. Üretilen mallar satılmazsa, ücretler meydana gelmez ve bundan dolayı bir çelişki olur. Ama, Keynes'in keşfetmiş olduğu, tüketimi teşvik sisteminde bizde ihtiyaç yoktur. Bu artan emeği ve artan malı yatırıma kaydırıyoruz. Ne kadar tasarruf ederse o kadar kaydediyoruz. **Ama, öbür tarafta tüketime teşvik yok mudur? Vardır İslâmiyet'te. Ama, bu kredi ile değil, zekatla düzenlenmiştir. Konumuz olmadığı için oraya girmiyoruz. Yani tüketim, kredi ile düzenlenmez. Kredi ile değil, zekatla düzenlenir. Zekat konusu ayrı bir konudur. Biz, onun ekonomik fonksiyonlarını burada incelemedik. Zaten yalnız kredi ile ekonomiyi geliştiremezsiniz. Mutlak surette, ekonomiyi geliştirmek için vergi politikası ile gelenleri ve gidenleri düzenlemeniz gerekir ki, buna bütçe**

politikası diyebiliriz. Bu ise daha çok devlet politikasıdır. Bu da bizim konumuzun dışındadır.

Ziraî cevapları verdik ve çözümünü verdik. *Kıta'at* diyor, Kur'ân'da. Yani, komşu parseller ve komşu olmayan parseller, diyor. Bundan parselasyon mefhumu çıkıyor. Biz, bir parselin bölünmesine izin vermiyoruz. Yani bir ziraî niteliği bozacak parselasyona izin vermiyoruz. Yani bir tarlanın içindeki üretimi, bir ünite olarak kabul ediyoruz. Ama, onun hisse senetlerini varislerine dağıtıyoruz ve çözüm getiriyoruz. Hisse senetleri alınca herkes sahip, ama, üretim tek. Zaten bu, islâmîyet'te de vakıflarla çözülmüş. Aile vakıfları kuruyor, gelirlerini varislerine bırakıyor ve meseleyi çözüyor.

Hasan AKSAY

— Kararın ittifakla alınması: Sayın Karagülle buyuruyor ki, bu model yürür mü yürümez mi? Önce bunu söyleyin. Böyle kararın ittifakla alınmasıyla üç bakımdan yürümez; bir bakımdan da istikbali gittikçe karartır.

Neden yürümez? Bir defa adaletsizlik doğurur. Bu şirketi biz 15 kişi kuralım. On kişi, Sayın Karagülle'yi istiyor; ben Sayın Bolak'ı istiyorum, başkan olarak. Bu kadar çalışmışım, didinmişim, gelmişim bir noktaya. O noktada ya ayrıl veya tasvip et. Bu haksızlık değil mi? Hele bu sistem ilerleyip gider, on - yirmi sene sonra ilerde elli yaşındaki bir adam, bu işe bütün ömrünü verdikten sonra sen beni tasvip etmiyorsun, sen çıkacaksın derse, bu çok büyük bir haksızlık olur. Böyle bir haksızlığa uğramaya tehlikesine uğrayan kimse de bu işin başlangıcında adımını içeriye atmaz. Binaenaleyh, böyle bir sistem bir defa başlangıçta sakattır.

İkincisi, nasıl olsa ekseriyet orada görmüş, orada beni tasvip etsin. Biz insanlarda samimiyet mi arıyoruz, iki yüzlülük mü arıyoruz? Ben içimden kesinlikle tasvip etmediğim bir kimseye, bu sistemin dışına atılmamak, bu kadar emeğimi yakmamak, ortaklıklarımın mahrum olmamak için evet dersem, bundan hem benim şahsiyetim, hem o topluluğun şahsiyeti, hem de sistemin şahsiyeti zedelenir. Böyle bir iki yüzlülüğe, şirket kesinlikle girmemelidir.

Üçüncüsü, böyle bir sistemin genelde uygulama imkânı yoktur. Bütün Türkiye çapında, böyle bir sistemi uygulamak imkânını düşündüğünüz zaman, bunu tasvip etmeyenler hudut dışına mı çıkacak. Haydi şirket dışına çıkmak bir derece kolay; ama, bütün Türkiye çapında düşünüldüğü zaman, hudut dışına çıkma hadisesi mi doğacak? Binaenaleyh, genelde bu kadar doğru olmayan bir şeyin özde doğruluğunu aramak son derece zordur, imkânsızdır. Bu sadece özde yeni hiziplere imkân veren, usul bakımından yeni çıkışlara ve birbirine muvaz yeni guruplara ayıran bir hadise olur.

Bu üç bakımdan bu araba böyle gitmez diyorum.

Dördüncüsü ise, istikbal bakımından karanlık görüyorum. Sayın Karagülle, çok güzel bir şey buyurdu; Bu toplantının en güzel tarafı da bu : *Yeni bir model aramak*, ileriye gitmek, muayyen kalıpların içinde sıkışıp kalmamak. Şu prensipte şu bilmem neydi diye, kafamızın içerisinde bir takım şartlanmaları atıp yeniden bir nizam kurmaya, yeniden keşiflere, yeniden doğruyu bulmaya ve uykumuzu açmaya yönelmek, burada çok önemli bir unsur. Şimdi soruyorum : Böyle bir model arayan, bütün dar kalıpları yıkan Sayın Karagülle nasıl oluyor da herkes beni tasvib etsin, hiç muhalefet olmasın diyor. Bir kişiye medyun olarak bir dava yürüm ez. Herkesin özgür düşünmesi lâzım.

Bu doğrudan doğruya, bu bütün muhalefeti ile, bütün yeni çözümler arama cehdini, gayretini hepsini içinde muhafaza ederek yola devam etmek demektir. Onun için bunu halletmezsek bu arabanın şoförünü bulamayız. Arabanız ne kadar mükemmel olursa olsun, şoförü yoksa barutu yok demektir.

Süleyman KARAGÜLLE

— Her yerde ittifakla karar alınacak diye bir madde yok. Bankanın sözleşmesinde, ittifakla alınması kararlaştırılan yerlerde ittifak kararı almır. O da sözleşmede tesbit edilir. Yani, bu cemiyeti, bu topluluğu kuranlar diyor ki, bu noktalarda ittifak gerekir, diyor. Ama, orada ittifak gerekiyor. Sonra, milletin ittifakı gerekmiyor; temsilcilerin ittifakı gerekiyor.

Ekseriyet sisteminde, ekseriyet olmayınca başkan nasıl seçilir? Kapanıyoruz bir odaya, şûrayı teşkil ediyoruz. O halde yine bir cemaat kuruyoruz. Kapalı oyla başkan seçiliyor. İçeride tartışıyorlar,

yumruklaşılıyorlar; ama, dışarı çıktıkları zaman, biz falanı ittifakla imam yaptık diyorlar ve ondan sonra bütün cemaat gidip ona biy'at ediyor... ve kerhen biy'at caizdir. Zorla oldu; olsun. Zorla nikâh da caizdir. Doğan çocuk sahihtir. Mihri vardır. Mirası vardır... Çünkü nikâhta rıza şartı yoktur. Ama, malda var. Zorlatıp sonra geri alırım. Biy'atda yok. Zira, biy'atı kendi içinde mütalaa etmek lâzım. Yine bu konu ekonomik modelle değil de, sosyal modelle ilgilidir. Fazla teferruatı tartışmamamız gerekir kanaatindeyim.

Asaf ATASEVEN

— Huzurlarınıza tenkid değil, sadece teşbih gayesi ile çıktım. Ben sosyal ilimlerin metodunu bilmem. Ama, müsbet ilimlerin metodu şöyledir: Model hayvanlar vardır. Çalışma timinizi hazırlarsınız. Laboratuarda deneyinizi yaparsınız. Deney muvaffak olur, ya da olmaz. Bunun sonu, bilime bir katkı yapar, meseleyi bir merhale öteye götürür. Buna araştırmacılık deniyor. Sosyal ilimciler bunu, kendi branşlarında, kendi metodları ile yapıyorlar.

Bu model hakkında sadece şunu söyleyeyim: Varsayımlar var. Bizim deneylerimizde de varsayımlar vardır. Ama, varsayımlar deney ile ispatlanırsa, o bilim olur ve uygulanabilir olur. Tıpta, hastalıkların tedavisinde bir ilâç olarak kat'iyet kazanır. Onun için ben bu örnekten şunu teklif ediyorum:

Hep varsayımlarla bir noktaya geliyoruz. Ama, uygulama varsayımla olmaz. Uygulama, aynen deney gibi, uygulama şeklinde olmalı. Ve tutar mı tutmaz mı? Bu şimdi bir model; faizsiz banka modeli. Aynen bizim laboratuvar gibi. Sosyal ilimlerin laboratuvarı cemiyettir. Bu cemiyete sokulmalı ve tutarsa varsayım bitmeli. Nerede bitmeli? Cemiyete takdim edildiği anda bitmeli.

Süleyman KARAGÜLLE

— Deminki söylediğim şekliyle biy'atın, yani bağlanmanın bir takım şartları var. Meselâ, İstanbul Belediyesi'nin bir takım nizamları var. Ben İstanbul'a geldiğim de bunu baştan kabul ediyorum. Yoksa, İstanbul'a gelmemem lâzım. Sizin trafik kaideleriniz hatalı,

ben uymam demek hatalı. Bu salona girdiğim zaman, bu salonun nizamlarına uymak zorundayım. Ama, ne kadar? Salonda kaldığım kadar. Bir kimseye bağlandığı zaman, mutlak bağlanma yoktur. Hasan Aksay Bey'in zannediyorum asıl itirazı buradan. O zannediyor ki bağlandı mı her şey bitti. Öyle bir şey yok. Hangi sahada bağlanmışsak, ben sana şoförlüğünü sana vermişsem, tamam sen şoförsün, ben emredemem artık. Arabayı şöyle sür, böyle sür diyemem. Binaenaleyh ittifak olan konular, zaruri konulardır. Meselâ: İnsanlar sağa mı gitsin, sola mı gitsin? Ama herkes diyor ki, ya sağdan gitsin, ya soldan. İki taraftan gidilmez. Ha, o zaman başkana yetki veriyorlar. O da diyor ki, soldan gidilecek. Buna muhalifim diyemezsin. Sen artık soldan gideceksin. Yoksa o cemiyeti terk edeceksin. Eğer parti ise, değiştireceksin partiyi. Banka ise, değiştireceksin bankayı. Eğer ülke ise, terk edeceksin ülkeyi, Muhalefet fikirdedir, o tamam. Ama, isyan yoktur. Muhalefet edersin, her zaman reyini beyan edersin. Başkanı her zaman tazyik altında tutarsın, bu fikrini değiştir diye. Ama, başkan fiilen orada kaldığı müddetçe ona uymak zorundasın. İttifak kararları diye zikrettiğim şey budur. Uygulama konusunda biz, gerçekten kooperatif olarak buraya uygulaya uygulaya geldiğimizi anlattım. Biz ilmi araştırmamızı uygulamışızdır.

A. Aydın BOLAK

— Bir soru de ben sorabilir miyim? Ahmet Tabakoğlu'nun sorusu üzerine, lütfettiğiniz cevapta, zirai ünitenin parçalanmasına sebep olacak bir tatbikata izin vermiyoruz. O sebeple de mirasçılara hisse senedi vermeyi esas kabul ediyoruz, buyurdunuz. Bununla, toprak mülkiyeti sisteminin, devlet mülkiyetinde olmasını, kişilerin yalnızca intifa hakkına sahip olmasını ve miras hükümlerinin sınırlı cereyan edeceğini mi söylediniz?

Süleyman KARAGÜLLE

— **Bu nedir? Bir ortaklık sistemidir. Ortaklık sistemi şu demektir: Adamın atölyesi var, kendisi iş yapıyor. Maliki, sahibi, iş-**

letmecisi de kendisi. Ama, fabrikası varsa kendisi işletmiyor. Ne yapıyor? İşçiler tutuyor. Biz bunu kabul etmiyoruz. Diyoruz ki, bir işletme dört ortaklıktan oluşur. Ortaklar demiyorum bakın. Her biri ortaklık. Genel hizmetini kim getirir? Devlet getirir, vergisini alır. Veya biz kooperatif olarak veya vakıf olarak götürürüz, yine biz genel hizmet payını alırız. Devlet vergisini biz ortaklıkta bir pay olarak mütalaa ediyoruz. Birincisi bu, genel hizmetler.

İkincisi, tesisi koyuyor. Her tesis sahibi ehil değilse işletemez diyoruz, kendisinin de olsa. Adamın diyelim ki hastahanesi var. Efendim ben bu hastahane doktorluk yapacağım diyemez ki. Efendim, arabası var. Benim arabam ben çalıştıracağım diyemez ki. Getir ehliyeti diyoruz. Getir şoförlük, doktorluk ehliyetini diyoruz. Biz, ziraat için de aynı şartı koyuyoruz. Diyoruz ki, eğer sen ehilsen, ziraat yapmaya, sen işlet bunu. Ehil değilsen bir işleteni bul. Şimdi böyle olunca, zaten bu çağda artık herkes kendi işyerinde kendi çalışır sistemi kalkınca, işletme nasıl olsa bir ekip, bir ehil tarafından işletilecektir ve herkes otomatikman sadece menfaatini paylaşacaktır. **Dolayısıyla yepyeni bir mülkiyet anlayışı, yepyeni bir sistem ortaya çıkar.**

A. Aydın BOLAK

— O zaman sualimi biraz daha açarak şöyle sorayım: Sizden evvelki kardeşimizin tebliğinde, bankanın esas sermayesini teşkil eden hisse senetlerinin değerinin hesaplanmasında, zemin mülkiyetine mevzu olan devlet toprakları, hâlî topraklar, medine toprakları, yani kent sahaları dört kademede değerlendirilerek bir orta değer bulunmuştu. Bununla, şimdi sizin lütfettiğiniz izahta anlıyorum ki, sizin geçileceğini öngördüğünüz ortaklık çağında şimdi anladığım kadarıyla toprak mülkiyeti de devlet mülkiyeti altındadır ve ancak kişiler faydalandıkları ölçüde bu topraktan istifade edebilirler. Öyle mi?

Süleyman KARAGÜLLE

— İdare mülkiyeti kabul ederseniz devlet mülkiyeti değil. Ama, devlet mülkiyeti, amme mülkiyeti dersiniz, zaten topraklar

amme malıdır. Yani şöyle düşünüyoruz; bunu açıklığa kavuşturmak için izin verirseniz bir misal vereyim. Diyelim ki, Büyükçekmece'deki kırk dönümlük bir yeri kooperatif olarak aldık. Şimdi bu yerin metrekaresine bin lira verdim. Bu nedir? Bu diyorum ki, evvelâ Türkiye toprakları olduğu için, Türkiye devletinin Türkiye'de yapmış olduğu imardan dolayı buraya bir katkısı vardır. Onun için bir değerdir. Ve verdiğim bin lira içerisinde daha evvel oraya sahip olanın devlete verdiği vergisi yatar. Ondan sonra diyorum ki, verdiğim bin lira içinde İstanbul İli'ndeki imarın da payı yatıyor burada. Yalnız toprak parası değil, benim verdiğim. Ondan sonra, Büyükçekmece'deki köyün katkısı vardır, o toprağa; oraya verilen pay da yatıyor, diyorum. En sonunda bir de topraktır. Bütün Türk Ülkesi'ninin imar edilmeden evvel istihkak ettiği, herkesin, bütün vatandaşların eşit olarak sahip olduğu bir pay vardır.

İşte biz diyoruz ki, ülke toprağı, il toprağı ve o payları bölüştürüyoruz. Yani, toprağı sattığımız zaman adama, biz üç pay birden alıyoruz. Birini, vergi olarak devlete veriyoruz. Birini, İl'e veriyoruz vergi olarak, birini Bucak'a veriyoruz vergi olarak ki, yol yapsın Ankara'dan İstanbul'a ve bu toprak bir şeye yarasın diyoruz. Ama, zaten yapılmış, zaten verilmiş. Onun için bu toprak, toprak değerinin üstünde satılmıştır. Yani, bizim burada kaydettiğimiz şey, devletin payı oluyor yani, ammenin payı oluyor. Ondan sonra o siteyi ihya edenlere de, oraya kattıkları emekleri nisbetinde veya nakitleri nisbetinde ona da pay vermiş oluyoruz. Şimdi, kırk dönüm yeri dört yüz dönüm kabul edin, parselasyon yapılmış, bir statüde plânlanmış. İşte diyoruz ki, o plânda, o mukavelede hangi mülkiyet sistemi kabul edilecekse —Türkiye çapında değil—, o plân sistemi içinde hangi mülkiyet sistemi kabul edilecekse, o sitenin vakıfnamesinde veya site senedinde gösteriliyor. Deniyor ki, burada mülk sahibi olabilmek için, mülkiyeti korumak için, şöyle şartlar var. İşte o şartlara uymak zorundadır, o vatandaş. O site harabolmamışsa —bir de site toptan haraboldu ise emvâl-i metruke olur— o zaman o site üzerindeki haklar, sadece toprak senedi olarak alacakların elinde kalır.

Vadeli mal senedi, selem senedi adı ile geçiyor. Selem senedi, İslâmiyet tarafından getirilmiş bir müessese. Selem akidleri vardır, İslâmiyet'ten evvel Arabistan'da. Şimdi ise, İslâmiyet ise bunu senede bağlamıştır. Bunu da Kur'ân'da en uzun âyeti ile tesbit etmiştir. Arkasında da emanetle, yani ambarların teşkili ile ilgili,

rehinle ilgili hükümleri ihtiva ediyor. Selem senedi, Kur'ân tarafından emredildiği halde, bunun emir olduğu fukahaca görüldüğü halde, bir türlü tanzim edilememiştir. Ama, selem senedinin hükümleri fukahaca tesbit edilmiştir; yalnız, selem senedi çıkmamıştır.

Selem senedi nedir? Hani Kur'ân'ın emrettiği selem senedi nedir? Meselâ; ben, Türkiye'de onbin ton buğday, domates istihsal edeceğim. Türkiye'de fiyatları dengede tutacak domates tüketimi onbin tondur diye plânlıyoruz. Onbin tonluk selem senedi çıkarırdık. Domates senedi. Bu ne demek, Üç ay sonra teslim etmek üzere domates senedi yazılıyor. Gidiyorsun bankadan üç aylık domates senedi yazılıyor. Gidiyorsun bankadan üç aylık domates senedinin mukabili krediyi alıyorsun. Buna selem senedi diyoruz. Vadeli dir çünkü. Yani, o senedi hâmil olan kişi, şimdi domates isteyemez. Onun için selem senedi diyoruz. Gidiyor, tarlasına domatesi ekliyor. Ekebilmesi için paraya ihtiyacı var ya. Ne yapıyor? Gidiyor, o senedi borsada satıyor, o domates senedini. Kim alıyor? Üç ay sonra domatesi satacak olan kabz-ı mal alıyor. Kabz-ı mal ise böylece şimdiden üç ay sonraki domatesi garantiliyor. Çünkü bulamaz o zaman. Hepsini senede bağlı çünkü. Senedi satın alıyor. Şimdi, üç ay evvel almış olduğu senedi alıp cebine koyuyor ve gayet rahat oturuyor. Gelecek-gelmeyecek, var-yok hiç düşünmüyor. Zürra', aldığı para ile bir taraftan domates ekiliyor ve günü geldiği zaman kasaya koyuyor ve götürüp ambara teslim ediyor. İşte buna vadeli selem senedi diyoruz/Vadeli mal senedi diyoruz.

Domatesin üç ay sonraki fiyatı bilinmediği için ve bugün dahî o kabz-ı mal ile o müşteri arasında ne olacağı bilinmediği için, selem senedi piyasada serbest borsaya da satılır. Yani, senet mal imiş gibi satılıyor o anda ve ucuz satılıyor. Çünkü, senedi alan bugün domatese vereceği para ile üç ay bekleteceği parayı farklı veriyor. Onun için diyor ki, ben bu domates senedini alırım ama, üç ay vadeli olduğu için, bugünkü domatesin fiyatı yüz lira ise, ben sana seksen lira veririm diyor. Zürra' da onu kabul ediyor, banka aracılığı ile, karşı karşıya gelmiyorlar.

Böylece bir selem farkı doğmuş oluyor. Yani, peşin malla, üç ay sonraki mal arasında selem farkı doğuyor ve bu selem farkı, icmâen helaldir. Ama, bu faiz gibidir. Baktığımız zaman faize benziyor. Ama, kıyasa muhalif olarak helâldir, hem âyetle, hem hadîsle helâldir. Ama, kıyasa muhaliftir. Yani, normal baktığımız zaman,

faize benziyor. Fakat, faizden farkı var. Faiz, malı evvelâ alıp ödüyorsun, fiyatı arttırıyor. Bunda ise, parayı önce veriyorsun, fiyatı düşürüyor. Faiz, önceden tüketim yaptırıyor; bu ise tüketimi sonraya atıyor. Bu sebeple bu da İslâmiyet'in ilâhî bir nizam, olduğu nun bir delilidir. Yani, akılla konsaydı, o da ona benzer derdi, onu da haram ederdi. Veya şimdi bazı kimselerin yaptığı gibi, bak selem farkı helâldir, öyleyse veresiye farkı da helâldir, deyip ikisini birleştirirlerdi. Ama, öyle değil. Ekonomi ile tefrik ettiğiniz zaman, selem farkı kesin olarak çok faydalı bir şey; veresiye farkı, yani faiz, çok zararlı bir şeydir. **Sosyalist düzenin sahipleri biz faiz istemiyoruz. Ama, hesapları yapamıyoruz, diyorlar. Faizi sokmadık mı hesap yapamıyoruz, diyorlar. O zaman, bakın bir selem farkını koyunca bütün hesaplarımızı gayet güzel yapabilirsiniz.**

Ali ÖZEK

— İslâmî İlimler Araştırma Vakfı'nın tertibettiği, «Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli» konulu tartışmalı ilmî toplantının sonuna gelmiş bulunuyoruz.

Allah'a şükürler olsun ki, bize bu gibi çok mühim olan, dünya ve ahiret hayatımızla yakından ilgisi bulunan bu konularda bir araya gelip meseleyi tartışma imkânını bize vermiştir. İşte bu bizim için hamd ve şükürü gerektirir. Ayrıca yine bu merhaleye gelmiş olmamız, ortaya konan fikirlerden bir tanesinin de gerçekleştğini göstermektedir. Çünkü bu arkadaşlar, meselenin ilmî olarak tartışılmasını ve tenkid edilmesini istiyorlardı. Şu andaki iddia budur; bundan sonra tabii başka şeyler gelecektir. Bu da elham-dülillah, bu toplantıda kafi derecede tahakkuk etmiştir.

Görevimiz, yaşadığımız zamanda görevimizi bilip onu ifa etmektir. O da gücümüz ve bilgimiz nisbetinde inancımız doğrultusunda, Allah yolunda, ilim yolunda çalışmaktır. Bunu yapabilirsek işte o zaman görevimizi yapmış oluruz.

ArifERSOY

— İki gündür bizi sabırla dinlediğiniz için, size arkadaşlarım adına teşekkür etmek istiyorum.

Biz, Akevler (Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi) olarak, size iki gün içerisinde çok özetle bir modeli sunmaya çalıştık. Ve sizin yakın ilgileriniz, eksikliklerimizi ortaya koyan sorularınız bize cesaret verdi.

İnanıyoruz ve tarihî bir anlamı olan bu kentte söylüyoruz, inşaallah ilerde hep beraber ortaklık aşamasının da gereği olarak dayanışma içerisinde, yardımlaşma içerisinde bu modeli daha tutarlı bir hale getiririz. Onun için burada müslüman ve müslüman olmayan ilim adamlarına diyorum ki:

Eğer insanlığın selameti için, mutluluğu için çalışıyorsak, ilmin amacı buysa, öyleyse bu modeli ele alıp incelemeniz gerekir.

Faizsiz işlem yapan, faaliyetini sürdüren veya sürdürmek isteyen kuruluşlara da diyoruz ki. Uygulamacı olarak biz size bir model geliştirdik. Siz bu modelin incelenmesi, araştırılması ve uygulanması için elinizden gelen gayreti sarfediniz.

Siz kardeşlerimize, faizin kötülüğüne inanan, faizin yaptığı tahribatın karşısında sürekli sıkıntı duyan, siz düşünen kardeşlerimize diyoruz ki: Biz bu konudaki sıkıntınızı ve ızdırabınızı dindireceğine inandığımız bir modelin çerçevesini bilgilerinize arz ettik.

Bundan sonra hep beraber, gayretlerimizi birleştirerek çalışmamız gerekiyor. Sınırlı ölçüde de olsa, Allah'a diyoruz ki, az da olsa, hatalı da olsa, biz görevimizi belli ölçüde yaptık. Eğer yardım ve inayetin olursa, bunu daha tutarlı bir şekilde geliştirebiliriz, diyoruz.

Bu açıdan, merkezimiz, hepinizle her zaman işbirliği yapmaya hazırdır. Hiç çekinmeden, tavsiyeleriniz, eleştirileriniz, katkılarınız, bize yol gösterecektir. Bunu böyle belirttikten sonra, Vakfa, oturum başkanlarına ve hepinize teşekkürlerimi arz ediyorum.

A. Aydın BOLAK

— İslâmî İlimler Araştırma Vakfı'nın «Faizsiz Yeni Bir Banka Modeli» tartışmalı ilmî toplantısının ikinci gün, dördüncü celsesini kapatarak toplantıyı sona erdiriyorum.

Allah'dan hepinize, memleketimize, bütün İslâm Dünyası'na sağlık, selâmet ve afiyetniyaz ediyoruz. Allah'a emanet olunuz. Hürmetlerimle.

İSLÂMÎ İLİMLER ARAŞTIRMA VAKFI YAYINLARI

1. Hadislerde Görülen İhtilâflar ve Çözüm Yolları
Dr. İsmail Lütü Çakan
2. Seyyid Şerif Cürcanî ve Arap Lügatçiliğindeki Yeri
Dr. Sadrettin Gümüş
3. İbadet ve Müesseseler Olarak Zekât (Komisyon)
4. Mir'at-ı Haremeyn/Mekke-Medine Rehberi Eyüp Sabri Paşa
5. İslâm Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması) Dr. Abdülaziz Bayındır

TARTIŞMALI İLMÎ TOPLANTILAR DİZİSİ

1. İslâm Hukukuna Göre Alış-Verişte Vâde Farkı ve Kâr Haddi
2. İslâm'da Kılık-Kıyafet ve Örtünme
3. İktisadî Kalkınma ve İslâm
4. Para, Faiz ve İslâm
5. Bilgi, Bilim ve İslâm

1

İSLÂM HUKUKUNA GÖRE
ALİŞ VERİŞ'TE VADE FARKI
ve KÂR HADDİ

Doç. Dr. Hayreddin Karaman
Prof. Dr. Ali Şafak

2

İSLÂM'DA KILIK KIYAFET
ve ÖRTÜNME

Prof. Dr. Asaf Ataseven • Dr. Abdülaziz Bayındır.
Dr. Faruk Beşer • Dr. İsmail L. Çakan
Doç. Dr. Ümid Meriç • Doç. Dr. Bekir Topaloğlu
Prof. Dr. Sabahattin Zaim

3

İKTİSADÎ KALKINMA
ve İSLÂM

Doç. Dr. Beşir Hamitoğulları • Prof. Dr. Sacid Adalı
Doç. Dr. Mehmet Bayraktar • Doç. Dr. Beşir Atalay
Doç. Dr. İbrahim E. Kozak • Dr. Erdal Tekarlan
Doç. Dr. Arif Ersoy • Mehmet Genç • İsmet Özel
Doç. Dr. Ahmet Tabakoğlu

4

PARA, FAİZ ve İSLÂM

Doç. Dr. Sabri Orman • Dr. Beşir Gözübenli
Doç. Dr. Ahmet Tabakoğlu • Prof. Dr. Erol Zeytinoğlu
Dr. Abdülaziz Bayındır • Dr. Mehmet Erkal
Dr. Hamdi Döndüren • Dr. Hüner Şencan

5

BİLGİ, BİLİM ve İSLÂM

İsmet Özel • Doç. Dr. Şafak Ural
Prof. Dr. Ahmet Yüksel Özemre
Prof. Dr. Mehmet Aydın • Süleyman Karagülle

6

FAİZSİZ
YENİ BİR BANKA
MODELİ

(Faizsiz kredileşme sistemi)

Doç. Dr. Arif Ersoy • Doç. Dr. Hira Karagülle
Dr. Remzi Fındıklı • Dr. Sabri Tekir • Dr. Salih Yavuzer
Dr. Mehmet S. Tekelioğlu • Ali Erişen
Dr. Süleyman Akdemir • Süleyman Karagülle
Ali Sayı • Süleyman Kılıç

